



Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı
Siyaset Bilimi Doktora Programı

**TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİNDE NATO'NUN TUTUMU VE
BUNUN TÜRKİYE-NATO İLİŞKİLERİNE YANSIMALARI**

Dinçer Bayer

Doktora Tezi

Ankara, 2013

TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİNDE NATO'NUN TUTUMU VE
BUNUN TÜRKİYE-NATO İLİŞKİLERİNE YANSIMALARI

Dinçer Bayer

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı
Siyaset Bilimi Doktora Programı

Doktora Tezi

Ankara, 2013

KABUL VE ONAY

Dinçer Bayer tarafından hazırlanan "Türk-Yunan İlişkilerinde NATO'nun Tutumu ve Bunun Türkiye-NATO İlişkilerine Yansımaları" başlıklı bu çalışma, 05 Temmuz 2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

[İ m z a]



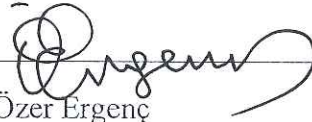
Prof. Dr. Ali Çağlar (Başkan)

[İ m z a]



Doç. Dr. Mete Kaan Kaynar (Danışman)

[İ m z a]



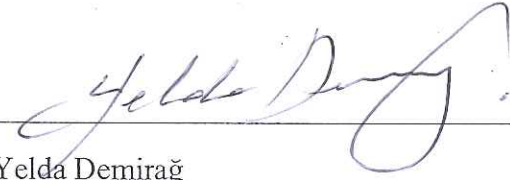
Prof. Dr. Özer Ergenç

[İ m z a]



Prof. Dr. Aylin Özman Erkmen

[İ m z a]



Doç. Dr. Yelda Demirağ

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf Çelik

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

5 Temmuz 2013

[İmza]

Dinçer BAYER

ÖZET

BAYER Dinçer, “Türk-Yunan İlişkilerinde NATO’nun Tutumu ve Bunun Türkiye-NATO İlişkilerine Yansımaları”, Siyaset Bilimi Doktora Programı Doktora Tezi, Ankara 2013.

Türkiye ve Yunanistan 1949 yılında kurulmuş olan NATO’ya 1952 yılında birlikte alınmışlardır. Her iki ülke de, özellikle 1954 yılından itibaren aralarında Kıbrıs ile ilgili farklılıklar ortaya çıktıktan sonra, NATO içerisinde çoğunlukla sancılı bir müttefiklik ilişkisi sürdürmüşlerdir.

Yunanistan, iki ülke arasında Kıbrıs’tan kaynaklanmış olan sorunlarda; NATO’nun, Türkiye’nin yanında yer aldığını ileri sürmüştür. Yunanistan, NATO’nun 1974’te Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahalesini engellemediğinden yakınarak, NATO’nun askeri yapısından ayrılmıştır. NATO, Yunanistan’ın NATO’nun askeri yapısına geri dönmesini 1980 yılında sağlamıştır. Yunanistan, NATO’ya geri döndükten sonra, Türkiye ile olan sorunlarda uzlaşmaz bir tavır sergilemiş, bu sorunları NATO üzerinden kendi lehine çevirmek istemiş ve kendisi için asıl tehdidin Türkiye’den kaynaklandığını ileri sürerek, NATO’dan Türkiye’ye karşı garantiler talep etmiştir.

Türkiye ise, NATO’nun; Kıbrıs sorunlarında Yunanistan lehine bir tutum sergilediğini, Ege’de Türkiye ile Yunanistan arasında bir kuvvet dengesi gözeterek Türkiye’ye yardımı kısıtladığını ve Ege’de Yunanistan’ın faydasına olan düzenlemelere göz yumduğunu ileri sürmüştür.

1999 yılından sonra iki ülke arasında uygulanan güven ve güvenlik arttırıcı tedbirlerin de yardımı ile sorunlar yatışmıştır. Ancak, günümüze kadar genel olarak Türkiye ile Yunanistan arasındaki başta Kıbrıs ve Ege sorunları olmak üzere hiçbir sorunun çözümünde bir ilerleme sağlanamamıştır.

NATO, iki ülke arasında çıkan sorunlarda; belirli durumlarda Yunanistan’ı, belirli durumlarda Türkiye’yi, destekler gibi görünse de, genel olarak sınırlandırıcı bir role sahip olmuş ve Türkiye ile Yunanistan arasında bilgi akışı ve danışma sağlayan bir

mekanizma işlevi görmüştür. NATO, genelde tarafsız kalmış ve hep kendi menfaatlerini gözetmiştir.

NATO, reel politik davranmış ve genellikle NATO menfaatlerinden yana tavır ve tutum içerisinde bulunmuş, Türkiye-NATO ilişkilerini, Türkiye'nin NATO içerisinde kendi menfaatlerini takip etme kapasitesi belirlemiştir.

Anahtar Sözcükler

NATO, Türkiye ile Yunanistan Arasındaki İlişkiler, Kıbrıs Sorunu, Ege Sorunları, Türkiye- NATO İlişkileri, Güven ve Güvenlik Arttırıcı Tedbirler, NATO Dayanışması.

ABSTRACT

BAYER Dinçer, “NATO’s Stance Toward Turkish-Greek Relations And Its Reflections On Turkish-NATO Relations”, Doctoral Dissertation, PhD Program of Political Sciences Dpt., Ankara 2013.

Turkey together with Greece was taken in NATO which was established in 1949 as member in 1952. Both countries have been in painful ally relationships in NATO, especially since 1954, aftermath of the Cyprus issue, which put dividing lines between them.

Greece has felt uneasy regarding with NATO’s alleged stand on the Turkish side on Cyprus issues. She complained about the reason that NATO did nothing to prevent the Turkish intervention to Cyprus in 1974 and left from NATO’s military structure. NATO readmitted Greece back in 1980. After that, Greece has always been in uncompromising attitude related to her problems with Turkey, and want NATO to stay on her side. She has always been in a position to say, “Turkey is a main threat to Greece” and wanted NATO to give her additional assurances.

On the contrary, Turkey alleged that, NATO; maintained an attitude which can be considered as to be supportive to Greece stand, restricted aid to Turkey by taking into account force balance in Aegean and took no notice of regulations in Aegean Sea in favor of Greece.

Although, the problems between two states have been subdued with the help of confidence and security building measures applied after 1999, there has never been a concrete improvement in terms of the solutions to the problems such as; Cyprus and disputes stemming from Aegean Sea.

NATO has been in a defining position of limits related to problems, and served as a tool to provide information exchange and a dialogue forum between Greece and Turkey,

though it appears to be supportive to either Turkey or Greece in different circumstances. In general, NATO has always been impartial in terms of disputes between two states.

NATO has always considered NATO's interests by being in a position, which is a part of her policy practice. Turkey's relations with NATO has always been set by her capacity to pursue her national interests in NATO.

Key Words

NATO, Relations between Greece and Turkey, Cyprus Issue, Problems stemming from frictions on Aegean Sea, Confidence and Security Building Measures, NATO solidarity.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR DİZİNİ	x
TABLolar DİZİNİ	xvi
ÖNSÖZ	xvii
1. GİRİŞ	1
2. ARAŞTIRMANIN BİLGİLERİ	5
2.1. ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ	5
2.1.1. Araştırmanın Amacı	5
2.1.2. Araştırmanın Kapsamı	5
2.1.3. Araştırmanın Problemi.....	6
2.1.4. Araştırmanın Yöntemi.....	7
2.2. LİTERATÜR TARAMASI	10
2.3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	14
2.4. ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ALTYAPISI	20
3. NATO’NUN ÖRGÜTSEL ÖZELLİKLERİ, ÇALIŞMA USUL VE PRENSİPLERİ	28
3.1. NATO ÖRGÜTÜNÜN KAPSAMI	28
3.2. NATO’NUN ÇALIŞMA PRENSİPLERİ	33
3.2.1. NATO Karar Alma Sürecinin İşleyişi	35
3.2.2. Türkiye’nin NATO’da Temsili.....	36
3.2.3. NATO Organlarındaki Türk-Yunan Çekişmeleri.....	39
3.3. NATO’NUN YAPISI VE ÇALIŞMA ESASLARI	42
3.3.1. Kuzey Atlantik Konseyi (NAC)	42
3.3.2. Savunma Planlama Komitesi (DPC).....	43

3.3.3.	Nükleer Planlama Grubu (NPG).....	44
3.3.4.	Askeri Komite (MC).....	44
3.3.5.	Danışma Mekanizması.....	45
3.4.	NATO’NUN MALİ KAYNAK VE İMKÂN LARI.....	46
3.4.1.	NATO’nun Sivil Bütçesi (The Civil Budget).....	46
3.4.2.	NATO’nun Askeri Bütçesi (The Military Budget).....	47
3.4.3.	NATO Güvenlik Yatırım Programı (The NATO Security Investment Programme).....	48
4.	TÜRKİYE İLE YUNANİSTAN ARASINDAKİ SORUNLARA TARİHİ PERSPEKTİFTEN BAKIŞ.....	49
4.1.	GENEL	49
4.2.	NATO ÖNCESİ TÜRKİYE-YUNANİSTAN İLİŞKİLERİ.....	50
4.3.	NATO DÖNEMİ TÜRKİYE-YUNANİSTAN İLİŞKİLERİ.....	61
4.3.1.	Türkiye ve Yunanistan’ın NATO’ya Girişi.....	61
4.3.2.	Türkiye ve Yunanistan’ın NATO’ya Uyum Dönemi.....	76
4.3.3.	Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Kuruluş Sürecinde NATO’nun Rolü.....	83
4.3.4.	Türkiye ile ABD Arasında Ortaya Çıkan Jüpiter Füzeleri Sorununa NATO’nun Yaklaşımı	89
4.3.5.	Türkiye ile Yunanistan Arasındaki 1964 Kıbrıs Krizinde NATO’nun Tutumu ve Johnson Mektubunun Analizi.....	95
4.3.6.	Kıbrıs Olayları ve Kıbrıs’taki Gelişmelere NATO’nun Yaklaşımı: 1974 Kıbrıs Harekâtı	102
4.3.7.	Türkiye’nin 1974 Kıbrıs Harekâtı’na Tepkiler.....	110
4.3.7.1.	Yunanistan’ın NATO’nun Askeri Kanadından Çekilmesi.....	110
4.3.7.2.	Yunanistan’ın NATO’nun Askeri Kanadına Geri Dönüşü, Rogers Anlaşması, Bu Anlaşmanın Etkileri ve Sonuçları.....	116
4.3.7.3.	Türkiye’ye Silah Ambargosu.....	125
4.3.7.4.	Türkiye’ye Silah Ambargosunun Kaldırılması ve Askeri Yardımlarda 7/10 Oranı Uygulaması.....	130
4.3.8.	Türkiye ve Yunanistan’da Yapılan Askeri Müdahalelerde NATO’nun Tutumu.....	137
4.3.9.	Türkiye İle Yunanistan Arasındaki Ege Sorunları ve Bu Sorunlara NATO’nun Yaklaşımı	143
4.3.9.1.	Kıta Sahaneliği Sorunu.....	144

4.3.9.2	Karasuları Sorunu.....	154
4.3.9.3.	Hava Sahası Sorunları.....	157
4.3.9.4.	Ege Adalarının Antlaşmaların Hilafına Silahlandırılması Sorunu.....	162
4.3.9.5.	Aidiyeti Tartışmalı Ada, Adacık ve Kayalıklar Sorunu.....	171
4.3.10.	Yunanistan'ın PKK'ya Verdiği Destek ve NATO'nun Tutumu.....	175
4.3.11.	İki NATO Müttefikinin Silahlanma Yarışı.....	179
4.3.12.	Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya Sağladıkları Mali Katkıların Değerlendirilmesi.....	184
4.3.13.	Türkiye-NATO İlişkilerini Etkileyen Diğer Gelişmeler.....	190
5.	SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	209
6.	KAYNAKÇA.....	219
EK 1	NATO ANTLAŞMASI.....	230
EK 2	MÜLAKAT 1.....	234
EK 3	MÜLAKAT 2.....	245
EK 4	MÜLAKAT 3.....	251
EK 5	MÜLAKAT 4.....	256
EK 6	MÜLAKAT 5.....	269
EK 7	MÜLAKAT 6.....	277
EK 8	MÜLAKAT 7.....	280
EK 9	MÜLAKAT 8.....	284
EK 10	8 AĞUSTOS 1984 TARİHLİ AYRILIŞ YAZISI.....	296
EK 11	THREAT IN THE AEGEAN (YUNAN BROŞÜRÜ).....	297
EK 12	GREECE AND THE ALLIANCE (TÜRK BROŞÜRÜ).....	298
EK 13	SPOTLIGHT (YUNAN PROPAGANDA GAZETESİ).....	299
EK 14	SPECIAL REPORT (TÜRK BİLGİ NOTU).....	300

KISALTMALAR DİZİNİ

AB: Avrupa Birliği, European Union (EU).

AFSOUTH: Güney Avrupa Müttefik Kuvvetleri, Allied Forces Southern Europe.

AGİT: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Organization For Security And Cooperation In Europe (OSCE).

AIRSOUTH HQ: Güney Avrupa Müttefik Hava Kuvvetleri Karargâhı, Headquarters Air Forces Southern Europe.

AKKA: Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması, The Treaty on Conventional Armed Forces in Europe (CFE Treaty).

AMBARGO: Malların yabancı bir ülkeye gitmesinin engellenmesi. Embargo.

ARRF: NATO Süratli Reaksiyon Kuvveti, Allied Rapid Reaction Force.

ATAF: Müttefik Taktik Hava Kuvveti, Allied Tactical Air Force.

AWACS: Havadan Erken İhbar ve Kontrol Sistemi, Airborne Early Warning And Control System.

BAB: Batı Avrupa Birliği, Western European Union.

BENELUX ÜLKELERİ: Belçika, Hollanda ve Lüksemburg.

BİRLEŞİK ARAP CUMHURİYETİ (BAC): 1958-1961 yılları arasında Mısır ve Suriye tarafından teşkil edilmiş olan siyasi birlik. United Arab Republic.

BM: Birleşmiş Milletler, United Nations (UN).

BMDHK: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı, United Nations Conference On Law Of The Sea.

BMDHS: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, United Nations Convention On Law Of The Sea (UNCLOS).

CENTO: Türkiye, İran, Irak, Pakistan, ABD ve İngiltere'nin iştirakı ile 1955'te kurulan, etkin olarak işlemeyen ve 1979'dan itibaren fonksiyonsuz kalan bir işbirliği teşkilatı, Merkezi Antlaşma Teşkilatı, Central Treaty Organization.

CIA: ABD'nin Resmi İstihbarat Teşkilatı, Central Intelligence Agency.

CINCSOUTH: Güney Avrupa Müttefik Kuvvetleri Komutanı, Commander in Chief Allied Forces Southern Europe.

COMEDEAST: Doğu Akdeniz Deniz Kuvvetleri Komutanı, Commander Sea Areas Eastern Mediterranean (Soğuk Savaş döneminde Doğu Akdeniz ve Ege'den sorumlu olan bu komutanlık, Yunanistan Deniz Kuvvetleri nezdinde teşkil edilmiştir).

COMEDNOREAST: Kuzeydoğu Akdeniz Deniz Kuvvetleri Komutanı, Commander Sea Areas Northeastern Mediterranean (Soğuk Savaş döneminde Karadeniz ve Türk Boğazlarından sorumlu olan bu komutanlık, Türkiye Deniz Kuvvetleri nezdinde teşkil edilmiştir).

COMLANDSOUTHEAST: Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanı, Commander Allied Land Forces Southeastern Europe (İzmir'de teşkil edilmiştir).

CSBM: Güven ve Güvenlik Arttırıcı Tedbirler, Confidence and Security Building Measures.

DPC: Savunma Planlama Komitesi, Defense Planning Committee.

EOKA: Yunanca, "Ethnikon Organosis Kypriou Agoniston" ve İngilizce, "National Association of Cypriot Fighters" adıyla anılan ve 1950'lerde İngiltere idaresine karşı Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması amacıyla mücadele eden Kıbrıs Rum gerilla hareketi. (EOKA-B, EOKA gerilla hareketinin 1970'li yıllarda yeniden teşkilatlanmasını müteakip kullanılan kısaltmayı ve bu örgütün mücadelesinin ikinci safhasını temsil etmektedir).

EPEK Partisi: 1949-1953 döneminde Yunanistan'da faaliyet göstermiş olan Milli Kalkınma Merkez Birliği Partisi, National Progressive Center Union (EPEK).

ESDI: Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, European Security and Defense Identity.

ETA: İspanya ve Fransa sınırları içerisinde yaşayan BASK kökenli etnik grubun bağımsızlığını savunan örgüt. (Euskadi Ta Askatasuna adının kısaltması olan ETA adı ile bilinmektedir).

FMS: Dış Askeri Satış, Foreign Military Sales.

GESAP: Genel Savunma Planı, General Defense Plan (GDP).

GMT: Dünya’da zaman düzenlemesinde referans alınan ve İngiltere’nin Greenwich bölgesinden geçen boylam zamanı, Greenwich Mean Time.

HLG: Yüksek Düzeyli Grup, High Level Group (NPG’nin yüksek düzeyli çalışma grubudur).

HLTF: Yüksek Düzeyli Görev Kuvveti, High Level Task Force.

ICAO: Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı, International Civil Aviation Organization.

IFF-SIF: Uçaklarda ve hava kontrol merkezlerinde, Dost ve Düşmanı ayırt etme maksatlı otomatik sorgulama sistemi, Identification Friend or Foe-Selective Identification Feature.

IMS: Uluslararası Askeri Karargâh, International Military Staff (Askeri Komite’nin desteğini sağlamaktadır).

INFRASTRUCTURE COMMITTEE: Altyapı Komitesi, Infrastructure Committee (NSIP bütçesini kontrol ve tahsis etmektedir.)

IRA: Kuzey İrlanda’nın Birleşik Krallık’tan bağımsızlığını savunan örgüt (Irish Republican Army adının kısaltması olan IRA adı ile bilinmektedir).

IRBMS: Orta Menzilli Balistik Füze Sistemi, Intermediate Range Ballistic Missile System.

IS: Uluslararası Karargâh, International Staff (NATO Genel Sekreterliği ve NATO Konseyi’nin desteğini sağlamaktadır).

ISAF: Afganistan Uluslararası Güvenlik ve Yardım Kuvveti, International Security and Assistance Force.

LANDSOUTHEAST: Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri, Allied Land Forces Southeastern Europe.

MAP: Askeri Yardım Programı, Military Assistance Programme.

MARSHALL PLANI: II. Dünya Savaşı’nı müteakip, Avrupa’nın savaş sonunda bir an önce toparlanması ve kalkınması, bu şekilde Sovyetlerin nüfuz alanına girmesinin önlenmesine matuf olarak, ABD tarafından 16 Avrupa ülkesine yapılan ekonomik yardım programı.

MC: Askeri Komite, Military Committee.

MGK: Milli Güvenlik Kurulu, National Security Council.

MLF: Çok Taraflı Kuvvet, Multilateral Force (Nükleer kabiliyete sahip denizaltı ve suüstü gemileri ile teşkil edilmesi öngörülen deniz kuvveti).

NAC: Kuzey Atlantik Konseyi (NATO Konseyi), North Atlantic Council.

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı, North Atlantic Treaty Organization.

NATO ANTLAŞMASI: Sovyetler Birliği'nden kaynaklanan tehdide karşı üye ülkelerin güvenliğini sağlamak amacıyla, 4 Nisan 1949 tarihinde Washington/ABD'de bir araya gelen ülkeler tarafından yapılan Antlaşma, The North Atlantic Treaty, Washinton, D.C., 4 April 1949.

NOTAM: Havacılara uyarı bildirisi, Notice To Airmen.

NPG: Nükleer Planlama Grubu, Nuclear Planning Group.

NRF: NATO Ani Mukabele Kuvveti, NATO Response Force.

NSC (US): Milli Güvenlik Konseyi (ABD), National Security Council (United States).

NSIP: NATO Güvenlik ve Yatırım Programı, NATO Security And Investment Programme.

OECD: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı, Organization For Economic Cooperation And Development (Avrupa'nın Marshall Planı çerçevesinde yeniden yapılandırılması amacıyla, 1948 yılında kurulan Ekonomik İşbirliği Örgütü; günümüzde de amacını değiştirerek faaliyetine devam etmektedir).

PASOK: Yunanistan'da 1974 yılında Andreas Papandreu tarafından kurulan sosyalist parti, Panhellenic Socialist Movement.

PfP Programme: NATO'nun Barış İçin Ortaklık Programı, Partnership For Peace Programme.

PKK: Türkiye'de yaşayan Kürt kökenli etnik grubun bağımsızlığı / demokratik hakları için mücadele eden örgüt (Partiya Karkeren Kurdistan adının kısaltması olan PKK adı ile bilinmektedir).

RDF: NATO'nun Hızlı Müdahale Kuvveti, Rapid Deployment Force.

SACEUR: Avrupa Müttefik Kuvvetler Başkomutanı (NATO Başkomutanı), Supreme Allied Commander Europe.

SAR: Arama Kurtarma, Search And Rescue.

SEİA: Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması , Defense and Economic Cooperation Agreement (DECA).

SHAPE: Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Karargâhı, Supreme Headquarters Allied Powers Europe.

SİLAHSIZLANDIRILMIŞ STATÜDEKİ ADALAR: Limni ve Semadirek'in oluşturduğu Boğazönü adaları, Midilli, Sakız, Sisam ve İcaria'nın oluşturduğu Doğu Ege Adaları veya Saruhan adaları, 12 Adalar ve Meis Adası.

SOFA: NATO Kuvvetler Statüsü Anlaşması, Status of Forces Agreement.

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği, Union of Soviet Socialist Republics (USSR).

STANAVFORMED: Akdeniz Daimi Deniz Kuvveti, Standing Naval Force Mediterranean.

SYNADEX: Sentetik Hava Savunma Tatbikatı, Synthetic Air Defense Exercise.

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi.

TRUMAN DOKTRİNİ: Türkiye ve Yunanistan'ın Sovyetler Birliği etki alanına girmesinin önlenmesi amacıyla, ABD Başkanı Truman tarafından 22 Mayıs 1947 tarihinde başlatılan askeri yardım programı ile ilgili olarak Truman tarafından yapılmış olan bildiriye konu olan doktrin.

TÜRK BOĞAZLARI: İstanbul Boğazı, Marmara Denizi ve Çanakkale Boğazı'nı kapsayan su geçiş yollarını içeren genel adlandırma.

U-2 UÇUŞLARI: ABD tarafından geliştirilmiş U-2 keşif ve haber toplama uçakları ile 1956-1960 yılları arasında, Sovyetler Birliği hakkında bilgi toplamak amacıyla yapılan gizli uçuşlar.

VARŞOVA PAKTI: Soğuk Savaş döneminde NATO'ya bir tepki olarak 14 Mayıs 1955 tarihinde Varşova'da, sekiz sosyalist ülkenin imzaladığı "Dostluk, İşbirliği ve

Karşılıklı Yardım Antlaşması" ile kurulan ve 1991'de dağılan askeri ve siyasal birlik, Warsaw Pact.

YUNAN CUNTASI: 1967-1974 yılları arasında Yunanistan'da iktidarda bulunan askeri yönetim.

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1:	Türkiye ve Yunanistan'a 1977-1986 Yılları Arasında Yapılan ABD Yardımları.....	136
Tablo 2:	Türkiye İle Yunanistan'ın 1971-2003 Yılları Arasındaki Savunma Harcamalarının Gayri Safi Milli Hasıllarına Oranı.....	185
Tablo 3:	ABD, Türkiye ve Yunanistan'ın 1971 ve 1975 Yıllarında NATO'ya Sağladığı Asker Sayıları.....	186
Tablo 4:	Türkiye, Yunanistan ve NATO'nun Avrupalı Müttefiklerinin (Türkiye ve Yunanistan Dâhil) Asker Sayıları (1990-2011).....	187
Tablo 5:	ABD, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'nun Sivil Bütçesine Yaptığı Katkıların Oranı (1952-2011).....	188
Tablo 6:	ABD, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'nun Askeri Bütçesine Yaptığı Katkıların Oranı (1952-2011).....	189

ÖNSÖZ

Bu araştırmada, çalışma amacına yönelik olarak geniş bir kaynak taraması yapılmış, kaynaklar NATO bilgi ve deneyimine sahip emekli subaylar ile yapılan mülakatlar ile desteklenmiş, yorumlama ve sonuç çıkarmaya elverişli bir veri altyapısı oluşturulabilmiştir. Bu alışma ile, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya alındığı 1952 yılından bu yana, iki ülke arasında ortaya çıkan sorunlardaki NATO tutum ve politikaları analiz edilmiş ve analiz sonuçlarının Türkiye ile NATO arasındaki ilişkilere etkisine yönelik değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışmanın, Türkiye, Yunanistan ve NATO ilişkileri konusunda bütüncül olarak yapılmış olan bilimsel bir araştırma olarak; akademik literatürdeki belli bir eksikliği karşılayabileceği değerlendirilmektedir.

Hacettepe niversitesi'nde sürdürdüğüm ve kanaatimce geç başlamış olduğm doktora çalışması esnasında bana ilham kaynağı olan ve desteğini kesintisiz olarak hissettiğim ğretmenim Prof. Dr. Ali ağlar'a, araştırma ve tez yazımında çok değerli katkılarda bulunan ve bana yol gösteren danışmanım Doç. Dr. Mete Kaan Kaynar'a, teşvik ve girdileri ile önemli katkılar sağlayan Doç. Dr. Yelda Demirağ'a teşekkür ediyorum.

Ayrıca, bu çalışma esnasında değerli vakitlerini ayırarak kendileri ile mülakat yapmamı kabul eden ve çalışmaya önemli katkılarda bulunan emekli subaylara da şükranlarımı sunuyorum. Evde ise, çalışmadan kaynaklanan huysuzluk hallerimde bana hoşgörü ile yaklaşan, dağınıklığımyı önemsemeyen ve sürekli yaşam desteğini bu çalışmaya da yansıtın eşim Zekiye'ye minnet duyuyorum.

Dinçer Bayer

5 Temmuz 2013

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Türkiye ve Yunanistan kamuoyunda, NATO'nun iki ülke arasındaki sorunlarda tarafsız olmadığı yönünde yaygın bir inanış mevcuttur. Her biri, NATO'nun bir diğerinin yanında yer aldığı kanısındadır. Yunanlar, Türkiye'nin daha büyük nüfusu ve silahlı kuvvetleri nedeniyle ve geçmişte NATO'nun Soğuk Savaş dönemindeki ana rakibi olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile olan uzun sınırı, bugün de özellikle Ortadoğu'daki istikrarsız bölgeye yakınlığı ve Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu üçgeninin merkezindeki coğrafi konumundan dolayı, stratejik öneminin daha fazla olduğuna ve bu nedenlerle NATO'da daha fazla ağırlığı olduğuna inanmaktadırlar. Buna karşılık, Türkler ise; bu ağırlığın stratejik gereksinimler ile sınırlandırılmış olduğunu ve NATO'nun, siyasal ve askeri nitelikli karar alma süreçlerinde tarihi, kültürel ve dini gerekçelerle Yunanistan'ın yanında yer aldığını düşünmektedirler.

Moustakis'e (2003: 45) göre, Ankara ve Atina; NATO'nun her iki ülkeye de aynı ağırlıkta yaklaşmadığı algısına sahip olmanın yanı sıra, NATO'nun kendi üyeliklerine yeteri kadar değer vermediğini de düşünmektedir. NATO'nun her iki ülkenin farklı bakış açılarına yönelik kayıtsız tutumu, her iki ülkede de ters etki yaratmaktadır. Bundan dolayı, her iki ülke de NATO'nun; Güneydoğu Kanadı'na daha az ilgi gösterdiğine ve Türkiye ile Yunanistan'ın sorunlarını önemsemediğine inanmaktadır.

Yunan Halkı, 16. Yüzyıl'dan itibaren Yunanistan'ın egemenliğini kazandığı 1829 yılına kadar takriben 4 yüzyıl Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinde kalmış, bu husus her iki halkın ve ülke yöneticilerinin birbiri hakkındaki algılamalarını farklı biçimlerde şekillendirmiştir. Bu araştırmada yapılan mülakatlarda, Yunan subayların Türkiye ve Türkler hakkındaki önyargılı yaklaşımları sıklıkla söz konusu edilmiştir. Bu önyargılı sosyokültürel yaklaşımın, belirli bir dönem için, Yunan devlet yöneticilerine de yansımış olabileceği değerlendirilmektedir.

Yunanistan, 1829 yılında Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsızlığını kazandıktan sonra, egemenliğini muhafaza etmek üzere en fazla mücadele ettiği ülke Osmanlı Devleti ve 1923'ten sonra Osmanlı Devleti'nin yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti

olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti, kuruluş aşamasında Kurtuluş Savaşı'nı ülkesini işgal eden Yunanistan kuvvetlerine karşı vermiştir. Yunanistan ile Türkiye arasındaki savaşı sona erdiren ve mevcut durumu belirleyen 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması'nın, daha sonra da devam eden çekişme ve sorunlardan dolayı iki ülke halkının ve yöneticilerinin birbiri hakkındaki kuşkularını ortadan kaldırmak için yeterli olmadığı değerlendirilmektedir. Bu algılama ile her iki devletin yöneticileri, müteakip dönemde de karşı tarafa şüphe ile yaklaşmış ve genel olarak kendi menfaatlerini elde etmeye ve karşı tarafın menfaatlerini kısıtlamaya gayret etmişlerdir.

NATO'ya 18 Şubat 1952 tarihinde birlikte giren iki ülke, kısa bir dostluk dönemini müteakip, tarihi çekişmelerden ve çelişen menfaatlerden kaynaklanan sorunlarını NATO içerisinde de devam ettirmişler, zaman zaman bu sorunları NATO'ya yansıtmışlar ve NATO'nun olanaklarını kendi menfaatine ve diğerinin aleyhine kullanma yolunu seçmişlerdir. NATO'nun kuruluş amacına da uygun olarak Soğuk Savaş döneminde NATO'nun bir numaralı güvenlik kaygısı Sovyetler Birliği iken, 1950'li yılların ortasından itibaren, Yunanistan kendisi için öncelikli tehdidin Türkiye'den geldiğini öne sürmüş ve 1981 yılında NATO'dan Türkiye'ye karşı güvence istemiştir (Stearns, 1992: 101). Buna mukabil, Türkiye de resmi olarak beyan etmese bile, 1974'ten itibaren Yunanistan'ı birinci öncelikli tehdit olarak görmüş¹, ancak hiçbir zaman Yunanistan tehdidine karşı NATO'dan bir güvence istememiştir. Her iki ülke de, kendi silahlı kuvvetlerini NATO'nun öngördüğü amaçlardan ziyade birbirlerine yönelik olarak teşkilatlandırmıştır.

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın bitmesi ile hem eski Varşova Paktı üyesi ülkeler, hem de Türkiye ve Yunanistan dışındaki diğer NATO ülkeleri silahlanma harcamalarında önemli bir azaltmaya giderek, ekonomik kalkınmaya daha fazla kaynak ayırmaya başlamışlardır. Buna mukabil, Türkiye ve Yunanistan'ın tehdit öncelikleri değişmediğinden, Soğuk Savaş'ın bitmesi her iki ülke için de silahlı

¹ Araştırmacı, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nda 1978-2008 yılları arasında subay olarak ve 1994-1997 yılları arasında Deniz Kuvvetleri Karargâhı'nda plan subayı olarak görev yapmış, Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı tutum ve politikalarına bir reaksiyon olarak Yunanistan'ın da Türkiye için birinci öncelikli tehdit olarak değerlendirildiği çalışmalara bizzat iştirak etmiştir.

kuvvetlerinin azaltılması yönünden fazla bir anlam taşımamıştır. Yunanistan ve Türkiye, bir dönem kıyasıya bir silahlanma yarışı içerisinde bulunarak, ekonomik gelişmelerini yavaşlatmışlardır.

Türkiye ve Yunanistan arasında 1954 yılından itibaren Kıbrıs kaynaklı olarak çıkan, 1974 yılından itibaren Ege'de de yoğunluğu artan gerilimlerle devam eden ve NATO ilişkilerini de etkileyen sorunlar, 2000'li yıllarda yatışmış görünmektedir. Günümüzde, Ege'de iki tarafın deniz ve hava unsurlarının karıştığı münferit hava ve deniz ihlalleri yaşansa da, bu gelişmeler iki ülke arasındaki siyasi ilişkileri kriz boyutunda etkileyebilecek seviyelere ulaşmamaktadır. Kıbrıs'taki sorun devam etmesine ve Türkiye üzerinde AB ilişkileri kapsamında baskı uygulanmasına rağmen, mevcut durum; hem Türkiye ve Yunanistan ve hem de NATO tarafından fiili olarak kabullenilmiştir. Ancak, bütün bunlara rağmen, Türkiye ve Yunanistan arasında Ege ve Kıbrıs kaynaklı olarak ortaya çıkan sorunlar olduğu gibi durmaktadır. Bu sorunlar, iki ülke arasındaki ilişkiler için potansiyel bir tehlike olarak yerinde dururken, her iki ülke de; Doğu Akdeniz'in ve Ege'nin deniz alanlarındaki ve deniz dibindeki ekonomik değeri olan doğal kaynakların işletilmesine ihtiyaç duymaktadırlar. Böylesi bir ihtiyaç dikkate alındığında, Türkiye'nin ve Yunanistan'ın mevcut duruma ilişkin farklılıklarından kaynaklanan gerilimli ilişkilerinin, her iki tarafın da menfaatine olmadığı değerlendirilmektedir.

NATO, NATO içi çatışmaları yatıştırmaya yönelik bir mekanizmaya sahip olmadığından, Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunların çözümünde yetersiz kalmış; bu sorunlar, her iki ülkenin de kalkınmasını olumsuz olarak etkilemenin yanı sıra, NATO dayanışması ve uyumuna da zarar vermiştir. Ancak, NATO'nun; varlığı ile ve her iki ülkeye de sağladığı danışma forumları ve diyalog olanakları ile bu sorunların kötüleşmesini ve iki ülke arasında çıkması muhtemel çatışma ve savaş risklerini önlemiş olabileceği değerlendirilmektedir.

Türkiye, Yunanistan ve NATO üçgeninde, her iki ülkede NATO'nun kendi yanında yer alması beklentisi içerisinde olmuştur. NATO iki ülke arasındaki sorunlarda kimi zaman tarafsız kalmaya özen göstermiş, kimi zaman da NATO'nun menfaatine bir tutum içerisinde, diğer bir ülkeye nazaran bir diğerinin menfaatine daha uygun kararlar almak durumunda kalmıştır. NATO'nun bir kısım uygulamaları zaman zaman iki ülkeyi de

aynı oranda tatmin etmemiştir. Bundan dolayı NATO, hem kendi içerisindeki çatışmaları önleme mekanizmalarının eksikliğinden dolayı, hem de NATO'nun kendi menfaatlerini elde etme kaygılarının öncelikli olmasından dolayı, Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunların çözümünü kolaylaştırıcı bir platform olamamıştır.

Bu incelemede, öncelikle iki ülke arasında çapraşık hale gelmiş olan sorunlar tarihi bir perspektifte ele alınacak ve bu sorunlara NATO'nun başlı başına yaklaşımı veya müttefiklerin münferit yaklaşımları gözden geçirilecektir. Bu çerçevede, her iki ülkenin NATO ile ilişkilerinde bir diğerinden kaynaklanmış olabilecek olumlu ve olumsuz yönler ortaya konulacaktır. Bu çalışma sonucunda, NATO'nun Türk-Yunan ilişkilerine yönelik tutumu ve bu tutumun Türkiye-NATO ilişkilerine yansımaları konusunda bir değerlendirme yapılacaktır.

2. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BİLGİLERİ

2.1. ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

2.1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Türkiye'nin NATO'ya girme süreci dâhil olmak üzere; günümüze kadar şekillenmiş olan Türkiye ile NATO ilişkilerini, Türkiye ile Yunanistan arasında ortaya çıkan sorunlardaki NATO tutum ve davranışları bağlamında incelemektir. Bu maksatla, yapılan araştırmanın hedefi aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.

- ✓ Türkiye ile Yunanistan arasındaki siyasal sorunları tarihsel bir perspektifte ortaya koymak,
- ✓ NATO'nun, Türkiye ve Yunanistan arasında ortaya çıkan siyasal sorunlardaki tutum, davranış ve rolünü ortaya çıkarmak,
- ✓ NATO'nun bu tutum ve davranışlarının, NATO Antlaşması ile kabul edilmiş olan NATO çalışma prensiplerine uygunluğunu incelemek,
- ✓ Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlara yönelik NATO uygulamalarının, Türkiye ile NATO arasındaki ilişkilere yansımalarını ortaya koymaktır.

2.1.2. Araştırmanın Kapsamı

Türkiye ile Yunanistan arasındaki siyasal sorunlar ile bu sorunlarda NATO ve başta gelen NATO ülkelerinin tarihsel süreç içerisindeki tutum ve davranışları ve bunların Türkiye ile NATO arasındaki ilişkilere yansımaları bu araştırmanın kapsamı içerisinde yer almaktadır.

Bu çalışma kapsamı içerisinde, araştırmanın amacına ulaşmak üzere, tarihsel bir süreç içerisinde ortaya çıkan Türkiye ile Yunanistan arasındaki siyasal sorunların ortaya konulması gerekmektedir. Bu sorunlara yönelik olarak NATO'nun ve önde gelen NATO ülkelerinin tutum ve davranışları ortaya konulacak ve bu ilişkilerin Türkiye ile NATO arasında şekillenen ilişkilere etkisi incelenecektir.

NATO'nun Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlara yaklaşımının tutarlılığını ortaya koyabilmek üzere, NATO'nun antlaşmalara dayalı olan çalışma prensipleri ve genel çalışma usullerinin de bilinmesi gerektiği için, çalışma kapsamı içerisinde NATO teşkilatı ile ilgili genel bir bilgiye ihtiyaç duyulacağı değerlendirilmektedir.

Türkiye'nin NATO ile veya diğer NATO ülkeleri ile ilişkileri ve ayrıca NATO'nun kendisi bu çalışmanın kapsamı içerisinde değildir. Bundan dolayı, çalışmanın amacına girmeyen NATO ile alakalı konu ve ilişkiler çalışma alanına dâhil edilmemiştir.

2.1.3 Araştırmanın Problemi

Araştırmada analiz edilmesi gerekli değişkenler incelendiğinde, Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkiler ve bu kapsamda ortaya çıkmış olan siyasi sorunların bu araştırmanın merkezindeki ana inceleme konusu olduğu görülmektedir. Bu sorunların doğru olarak belirlenmesi, bu sorunlara ilişkin NATO yaklaşımlarının ortaya konulması ve bu yaklaşımların Türkiye-NATO ilişkilerine hangi boyutta etki ettiğinin belirlenmesi gibi 3 aşamalı bir araştırma yapısı planlanması uygun olarak değerlendirilmiştir.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunların; her iki ülkenin de NATO'ya girdiği 1952 yılından sonraki dönemi kapsayacak şekilde ele alınmasının gerekli olduğu değerlendirilmektedir. Ancak, uluslararası ilişkiler disiplini; 2 ulus devlet arasındaki sorunların, mevcut şartlardan ziyade, daha önceki ilişkilerden de kaynaklanabilmektedir. Bundan dolayı, iki ülke arasında 1952 yılından sonra ortaya çıkan sorunların nedensel analizlerinin; belirli bir sabit döneme kadar geriye götürülmesi gerekmektedir. Bundan dolayı, Türkiye ile Yunanistan arasındaki mevcut statüyü belirleyen 1923 Lozan Antlaşması'nın ilişkileri analiz etmeye, sorunları ortaya koymaya ve yorumlamalar yapmaya yönelik olarak referans alınmasına karar verilmiştir.

Türk Dil Kurumu'nun Güncel Türkçe Sözlüğü'nde, "Sorun" kelimesi, "Araştırılıp öğrenilmesi, düşünülüp çözümlenmesi, bir sonuca bağlanması gereken durum, mesele, problem" anlamında ve ayrıca, "Sıkıntı veren durum, dert" anlamında kullanılmaktadır.²

² Detaylar için Bkz. <http://www.tdk.gov.tr>. Erişim zamanı. 5 Temmuz 2013.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunların belirlenmesinde de bu nitelik dikkate alınmış ve iki ülke arasındaki ilişkilerin bozulmasına, kötüleşmesine yol açan olgular değerlendirilmiştir.

NATO'nun, Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkileri etkileyen sorunlara; çalışma prensiplerine ve evrensel ölçütlere uygun olarak hakkaniyet ve tarafsızlık niteliklerine uygun tutum ve yaklaşımlarda bulunması gerektiği varsayılmıştır. Buradan hareketle, araştırmada; Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunlarda ortaya çıkan durumlara yönelik NATO ilişkilerinin incelenmesine ve analiz edilmesine, varsa hakkaniyete ve tarafsızlığa aykırı gelişmelerin belirlenmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bunun için de, NATO'nun çalışma prensiplerinin, NATO Antlaşması ve yürürlükte olan NATO dokümanlarına dayalı olarak bilinmesi gerektiği değerlendirilmiştir.

Bunlara ilaveten, araştırmanın amacının elde edilmesine yönelik olarak; Yunanistan etkeni dışında, Türkiye-NATO ilişkilerini etkileyen ana gelişmelerin de bilinmesi gerektiği kıymetlendirilmiş, bu kapsamda, tarihsel süreç içerisinde, varsa Türkiye-NATO ilişkilerini etkileyebilecek önemli gelişmelerin incelenmesinin gerekli olduğu mütalaa edilmiştir.

2.1.4. Araştırmanın Yöntemi

Çalışma, nitel bir araştırma şeklinde tertiplenmiş, bu maksatla, verilerin analiz yapmaya olanak verecek tarzda bütünlüklü olarak toplanması hedeflenmiştir. Verilerin, Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlara NATO'nun yaklaşımını ortaya koyacak ve bu yaklaşımın Türkiye ile NATO arasındaki ilişkilere etkisini gerçekçi bir şekilde yorumlamaya; sonuçta tümevarımcı bir analiz ile bu konularda bir kuram oluşturmaya, bir yorum yapmaya olanak verecek bir yeterlilikte olması hususu gözetilmiştir.

Araştırma süreci ve araştırma konusunun algılarının ortaya konulabilmesi maksadıyla, yazılı dokümanlar ve bunları özel olarak gerçeklemeye yarayacak kaynakların elde edilmesine yönelik bir veri toplama planlaması yapılmıştır. Veri toplama planlaması, Yıldırım ve Şimşek (2006) tarafından hazırlanmış olan "Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri" adlı kitapta yer alan esaslara dayandırılmıştır. Veri toplama

planında konunun özelliği nedeniyle gözlem yapma dışındaki tüm araçların kullanılması hedeflenmiştir.

Algıların ve olayların gerçekçi bir şekilde yorumlanabilmesi için öncelikle birincil kaynaklara ulaşmak arzu edilmiştir. Ancak, birincil kaynaklara sınırlı olarak ulaşılabilmektedir. Kamu kurumları kendini koruma refleksi kapsamında arşivlerinde çalışma yapılmasına tereddütlü yaklaşmaktadırlar. Birincil kaynaklara ulaşmadaki bürokratik engeller nedeniyle, araştırma ağırlıklı bir şekilde ikincil kaynaklara dayalı olarak gerçekleştirilmiş, bundan dolayı, ikincil kaynakların tutarlılığının ve geçerliliğinin test edilebilmesine yönelik olarak geniş bir literatür taraması yapmaya özen gösterilmiştir.

Öncelikli veri toplama planlaması kapsamında, 22 Mart 2011 tarihinde 348026 başvuru numarası ile Dışişleri Bakanlığı'na başvurularak, araştırma ile ilgili olarak belirlenmiş konularda bilgi talebinde ve devlet arşivlerinde araştırma yapma konusunda talepte bulunulmuştur. Dışişleri Bakanlığı tarafından 11 Mayıs 2011 tarihinde gönderilen cevabi yazı ile; araştırma taleplerinin 31 Ocak 2002 tarihli ve 2002/3681 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile belirlenen esaslar uyarınca değerlendirildiği, 1919'dan günümüze kadar olan Cumhuriyet arşivinin tasnifine yönelik çalışmaların henüz tamamlanamadığı, buna göre, kişi ve kuruluşların araştırma taleplerinin devam eden tasnif çalışmalarının tamamlanmasını müteakip karşılanabileceği bildirilmiştir.

Daha önceki tarihlerde NATO'da çalışmış olan kişilerin elinde mevcut belgeler ile NATO ve bir kısım NATO ülkelerinin arşivleme usullerine uygun olarak serbest bıraktığı bir kısım dokümana sınırlı olarak ulaşılmış, çalışmada bunlardan ve ikincil kaynaklardan elde edilen bilgilerden, kıyaslama ve gerçekleştirme usulü ile geniş şekilde faydalanılmıştır.

Konunun özelliği nedeniyle, genelleme yapmaktan ziyade, olaylara kendi ortamı içerisinde anlam kazandırmak ve araştırmanın sonucuna yönelik yorumlama yapmak hedeflenmiştir. Bu maksatla, Yunanistan ile Türkiye arasındaki sorunlara ve bu sorunlara yönelik NATO tutumuna yönelik olarak bağımsız ve tarafsız kalmak gerektiğinden, ikincil kaynaklarda sadece Türkiye'de değil, yurt dışında ve özellikle Yunanistan'da yapılmış olan çalışmalardan da faydalanılması hususu gözetilmiştir. Bu

kapsamda, internet olanakları ile Yunan araştırmacıların yaptığı bir kısım çalışmalara ulaşmak da mümkün olabilmifitir.

Ayrıca, Türkiye-NATO ilişkileri bağlamında, Türkiye'nin NATO'da temsil edilme yeterliliğinin, özellikle Türkler ve Yunanlar olmak üzere NATO'da görevli personelin görev ilişkisinin ve Türkiye'nin NATO olanaklarından faydalanması konularının literatürde yeterince kapsanmamış olduğu görülmüştür. Bu maksatla, daha önce NATO'da çalışmış ve NATO konularında bilgili ve deneyimli emekli askerler ile yapılacak mülakatların önemli veriler sağlayabileceği değerlendirilmiş ve araştırma bu kapsamda yapılan mülakatlardan elde edilen bilgiler ile de desteklenmiştir.

Mülakatlar; NATO, Türkiye ve Yunanistan ilişkileri konusunda belirli bilgi birikimi olan kişilerin deneyimlerine, tutumlarına, görüşlerine ve duygularına ilişkin bilgi elde etmeye yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Mülakat yapılacak kişilerin belirlenmesinde, bu araştırmanın problemine katkı sağlayacak ve araştırma sorularına cevap teşkil edecek bilgilerin elde edilmesi ihtiyaı gözetilmiştir. Bu maksatla, NATO'da ve NATO konuları üzerinde çalışmış olan emekli subayların önemli bir veri kaynağı olacağı düşünülmüştür. Bundan dolayı, mülakat yapılması planlanan emekli subayların; NATO ve Türk-Yunan sorunları ile ilgili olarak bilgili ve deneyimli olmaları hususu gözetilmiştir.

Görüşmeler, farklı NATO deneyimleri ile elde edilen bilgilerin toplanmasına yönelik olduğu için yapılandırılmamış; açık uçlu sorular ve araştırmacının yönlendirmesi ile ses kaydı alınarak tamamlanmış ve mülakatların deşifreleri araştırmaya eklenmiştir. Mülakata katılan kişiler, kayıt alınmasından ve sorulan soruların farklılığından dolayı herhangi bir yakınmada veya tedirginlikte bulunmamışlar; samimi bir Şekilde, duygu ve düşüncelerini tamamen aksettirici bir tutum sergilemişlerdir. Ancak, mahremiyetin muhafaza edilmesi prensibi kapsamında, araştırma metninde; mülakat yapılan kişilerin gerçek isimleri yerine, basit bir kodlandırma ile yapay isimler kullanılmıştır. Ses kayıtları araştırmacı tarafından muhafaza altına alınmıştır.

Mülakatlardan elde edilen bilgiler ile ikincil kaynakların güvenirliği ve gerçekliği de sorgulanabilmifitir. Doküman yazımı esnasında bu gerçekleme ekli mülakata ilgi yapılarak tamamlanmıştır.

2.2. LİTERATÜR TARAMASI

İkincil kaynakların taranması kapsamında, öncelikle Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK)'ün internet sitesinde yer alan kaynaklar tez tarama motoru ile taranmıştır. “NATO” kelimesi girilerek yapılan taramada, 102 adet tez bulunmuştur. Bu tezlerin 11 adedinin uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi dışında; hukuk, mühendislik vb. farklı alanlarda olduğu görülmüştür. NATO ile ilişkili ve siyaset bilimi/uluslararası ilişkiler alanında yapılmış olan 91 tezdten, 12 adedi doktora tezi, 79 adedi yüksek lisans tezidir. Bu tezler konusu ve içeriği itibarı ile incelenmiş ve çalışmanın sadeliğinin bozulmaması için bunların isimleri burada sayılmamıştır. NATO ile ilişkili bu 91 tezdten, sadece 3 tanesinde Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin özel olarak incelenmiş olduğu görülmüştür. Konusu itibarı ile NATO’yu incelemenin yanı sıra, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkileri de inceleyen bu 3 adet tez aşağıda belirtilmiştir. Aşağıdaki bu araştırma konularının, ilk bakışta bu çalışmanın konusuna yakın oldukları düşünülmüş; ancak bu tezler incelendiğinde, kapsam ve amaç yönünden bu çalışmadan tamamen farklı oldukları değerlendirilmiştir.

Uluslararası Kurumların Kimlik Dönüşümündeki Rolü: Avrupa Birliği ve NATO Çerçevesinde Türk-Yunan Anlaşmazlığının İncelenmesi.

NATO ve Avrupa Birliği Çerçevesinde Türk-Yunan Sorunlarının Bir Analizi.

Türk-Yunan İlişkilerinde Güç ve Çatışma ve Bunun NATO’nun Güneydoğu Kanadı’na Etkileri.

YÖK’ün internet sayfasında tez tarama motoru ile yapılan aramada, NATO dışta tutularak, sadece Türkiye ve Yunanistan ilişkilerini içeren tez başlıkları tarandığında, 12 adet tez bulunmuştur. Anılan araştırmaların, bu çalışma ile ilgilerinin kısıtlı olduğu değerlendirilmiş ve isimleri burada sayılmamıştır.

NATO ile ilişkili, NATO, Türkiye ve Yunanistan ile ilişkili veya sadece Türkiye ve Yunanistan ile ilişkili olarak hazırlanmış olan 103 adet tez de, bu araştırmanın kapsadığı konuları bütünlüklü olarak içermemektedir. Ancak, tezlerin bir kısmında, bu çalışmada incelenen belirli konuların kısmi olarak kapsandığı görülmüş olup, bu tezlerden ulaşılabilenlerin bir kısmı incelenmiş ve bu çalışma konusu ile yakınlık ve ilgileri aşağıda belirtilmiştir.

Oğuzlu'nun (1998) YÖK veri tabanında yer alan, "NATO ve Avrupa Birliği Çerçevesinde Türk-Yunan Sorunlarının Bir Analizi" başlıklı yüksek lisans tezi incelenmiştir. Tez'de, ağırlıklı olarak Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlara yer verilmiş, tarihi geçmişi ile birlikte Avrupa Birliği ve NATO'nun bu sorunlara yaklaşımına değinilmiş ve bu sorunların çözümüne yönelik olarak Avrupa Birliği ve NATO'nun muhtemel rolleri kıyaslamalı olarak değerlendirilmiştir.

Molla'nın (2008) YÖK veri tabanında bulunan, "NATO Savunma Politikaları Çerçevesinde Türk-Amerikan İlişkilerinin Analizi" başlıklı Doktora tezi incelenmiştir. Tez'de, Soğuk Savaş dönemindeki ve sonrasındaki Türkiye, ABD ve NATO ilişkileri tartışılmış, NATO'nun dönüşümü, NATO'nun değişen rolü ve görevleri, NATO tarafından icra edilen alan dışı operasyonlar, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) çalışmaları ile NATO arasındaki bağlantı ve ilişkiler incelenmiştir.

Övet'in (2011) YÖK veri tabanında bulunan, "İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Avrupa'daki Amerikan Askeri Faaliyetlerinin Arkasındaki Temel Güdüler ve NATO" başlıklı doktora tezi incelenmiştir. Tez'de, Soğuk Savaş'ın ilk yıllarındaki uluslararası ilişkiler kuramlara dayalı olarak incelenmiş, ABD'nin güdü ve politikaları ile NATO'nun kuruluş gerekçeleri, ayrıca Bosna ve Kosova'daki NATO operasyonları analiz edilmiştir.

Dönmez'in (2010) YÖK veri tabanında yer alan, "Güvenlik Anlayışının Dönüşümü: İttifak Kavramı ve NATO" başlıklı doktora tezi incelenmiştir. Tez'de, güvenlik, güç ve ittifak kavramları üzerinde durulmuş, NATO'nun başlangıçtan bugüne kadar değişen stratejileri incelenmiş, Soğuk Savaş sonrasındaki güvenlik algılamaları ve NATO'nun dönüşümü analiz edilerek, NATO ile ilgili muhtemel gelişmeler ve uluslararası sistem alternatifleri gözden geçirilmiştir.

Cengiz'in (2009) YÖK veri tabanında yer alan, "NATO'ya Giriş Sürecinde Türk-Amerikan İlişkileri ve Amerikan Askeri Yardımlarının Türk Silahlı Kuvvetleri'ne Etkisi" başlıklı doktora tezi incelenmiştir. Tez'de, Türk-Amerikan ilişkileri tarihsel olarak gözden geçirilmiş, 1941'den başlayarak ABD yardımları ve özellikle Truman ve Marshal yardımları analiz edilerek, yardımların işleyişi ve Türk Silahlı Kuvvetleri ile savunma sanayisi üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Yılmazarslan'ın (2008) YÖK veri tabanında yer alan, “Kuvvet Kullanma: NATO'nun Uluslararası Güvenlikte Artan Rolü” konulu doktora tezi incelenmiştir. Tez'de, Birleşmiş Milletler ve NATO'nun kuvvet kullanma usulleri, hukuki açıdan incelenmiş, NATO'nun Bosna Hersek, Kosova ve Afganistan'daki operasyonlarının hukuki altyapısı analiz edilmiş, NATO'nun terörle mücadele politikası ve Akdeniz'de sürdürdüğü “Active Endeavour” harekatı değerlendirilmiştir.

Yıldırım'ın (2010) YÖK veri tabanında yer alan, “NATO ve Sınır Aşan Terörizme Karşı Mücadele” başlıklı yüksek lisans tezi incelenmiştir. Tez'de, NATO'nun 11 Eylül 2001 tarihinden önceki ve sonraki terörizm olgusuna yaklaşımı, terörizm ile mücadele yöntem ve politikaları tartışılmış, Afganistan'daki NATO operasyonları analiz edilerek, NATO'nun Afganistan'daki başarısızlığına yönelik değerlendirmeler yapılmıştır.

Bilgili'nin (2008) YÖK veri tabanında yer alan, “Geçmişten Günümüze NATO” başlıklı yüksek lisans tezi incelenmiştir. Tez'de, NATO'nun kuruluşu, Soğuk Savaş dönemindeki NATO yapısı ve işlevleri ile Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkan gelişmeler tartışılmış, Soğuk Savaş sonrası, NATO'nun dönüşümü ve NATO'nun yeni görevleri analiz edilerek, NATO'nun geleceğine yönelik değerlendirmeler yapılmış ve Türkiye-NATO ilişkileri genel olarak incelenmiştir.

Çelik'in (2007) YÖK veri tabanında yer alan, “Yeni Tehditlerle Yüz Yüze Eski Müttefikler: NATO Çerçevesinde Transatlantik İlişkileri” konulu yüksek lisans tezi incelenmiştir. Tez'de, Soğuk Savaş öncesi ve sonrası NATO stratejileri ve görevleri tartışılmış, 11 Eylül terörist saldırılarından sonra ortaya çıkan yeni risk ve tehditlere karşı NATO'nun yeni görev ve yetenekleri değerlendirilerek, NATO içerisinde ABD ve Avrupalı müttefiklerin farklı yaklaşım ve çekişmeleri analiz edilmiştir. Ayrıca, 2003 yılındaki Irak krizinde Avrupalı müttefiklerin, ABD'nin baskılarına rağmen Türkiye'ye destek sağlamadaki isteksizlikleri de incelenmiştir.

Tuğdar'ın (2006), YÖK veri tabanında yer alan, “21. Yüzyıl Transatlantik Güvenlik İlişkileri: Yeni Güvenlik Tehditleri ve NATO'nun Transformasyonu” başlıklı yüksek lisans tezi incelenmiştir. Tez'de, Soğuk Savaş'tan sonra ve 11 Eylül 2001 terörist saldırıları sonrasında ortaya çıkan yeni risklere karşı NATO'nun dönüşümü, Orta Avrupa ülkeleri ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Orta Doğu ülkelerinin politik yaklaşımları

incelenmiş, NATO'nun Avrupalı müttefikleri ve ABD'nin politikaları ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır.

Peksarı'nın (2006) YÖK veri tabanında yer alan, "NATO'nun Değişen Konsepti" başlıklı yüksek lisans tezi incelenmiştir. Tez'de, NATO'nun kuruluşu, Soğuk Savaş öncesi ve sonrası NATO stratejilerindeki değişim, NATO'nun genişlemesi ve dönüşümü tartışılmış, NATO'nun 21. Yüzyıl'daki görev ve fonksiyonları analiz edilerek, NATO'nun dünya üzerindeki en etkin savunma örgütü olduğu değerlendirilmiştir.

Yaman'ın (2006) YÖK veri tabanında yer alan, "Terörizmle Mücadelede Uluslararası İşbirliği Çerçevesinde NATO'nun Rolü" başlıklı yüksek lisans tezinde; terörizm olgusu incelenmiş, 11 Eylül 2001 tarihinin NATO'nun terörizm ile ilgisi yönünden bir milat olduğu sonucuna varılarak, NATO'nun terörizm yaklaşımının sorunlu yönleri ve Türkiye'deki terör olaylarına NATO'nun ikircikli yaklaşımı vurgulanmıştır.

Özboyacı'nın (2009) YÖK veri tabanında yer alan, "Amerikan Basınında Türkiye'nin NATO'ya Girişi" başlıklı yüksek lisans tezinde; NATO'nun kuruluş aşamasındaki güvenlik gereksinimleri ile Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya giriş sürecinde gelişen olaylar ve her iki ülkenin de NATO'ya girişini müteakip başlangıç NATO ilişkileri, Amerikan basını referans alınarak incelenmiştir.

Cancellare'nin (2010) YÖK veri tabanında yer alan "NATO'nun İktisadı: Türkiye'nin Bakış Açısı" başlıklı yüksek lisans tezinde; Türkiye'nin NATO'ya girişinden itibaren Türkiye ve NATO ilişkileri ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlara NATO ilgisi, farklı iktisat teorileri ışığında sorgulanmış, ayrıca Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girişi ile ilgili NATO'nun ilgi ve etkisi incelenmiştir.

Türkiye, Yunanistan ve NATO bağlamında yapılmış olan diğer araştırmalar, bu çalışmanın konusu ile ilgileri kısıtlı olduğundan buraya alınmamış, ancak olaylarla ilgili algıların gerçekleştirilmesi ve kıyaslaması maksadıyla faydalandığında, ilgi yapılarak çalışma raporuna ithal edilmiştir.

TBMM, Hacettepe Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi, Milli Güvenlik Kurulu, Milli Güvenlik Akademisi ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığı kütüphanelerinde çalışma

yapılarak, elde edilen ikincil kaynaklar bu çalışmaya veri olarak dâhil edilmiştir. Faydalanılan kaynaklar, ekteki kaynakçada ve doküman yazımı esnasında ilgi yapılarak veya dipnotlar ile çalışma içerisinde belirtilmiştir.

İnternet vasıtasıyla, NATO Karargâhı'nın ve Türkiye, ABD, Yunanistan gibi ülkelerin resmi web sitelerinden elde edilen bilgiler, ayrıca gazete arşivleri; çalışma esnasında özellikle elde edilen ikincil kaynak bilgilerinin doğrulanmasında ve gerçekleşmesinde faydalı şekilde kullanılmış ve bunlar da ilgi yapılarak veya dipnotlar ile çalışma içerisinde belirtilmiştir.

ABD yönetimi tarafından, özellikle 1974-1976 yılları arasındaki ABD yönetimi ile NATO, Türkiye ve Yunanistan'daki temsilcilikleri arasında yapılan yazışmalar ve ABD yöneticilerinin Türk-Yunan ilişkileri ile ilgili yapmış oldukları görüşmelerin tutanakları; gizlilik yönünden yeniden tasnif edilerek, <http://aad.archives.gov/aad/index.jsp> web adresinde kullanıma açılmıştır. Bu siteden elde edilen bilgiler de o döneme yönelik gelişmeleri doğrulama ve gerçekleştirilmede faydalı olmuştur.

2.3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Araştırmada, toplanan verilerin özgün kavramlarının kullanılması ve bu araştırma için yeni bir kavram geliştirilmemesi ön kabul olarak benimsenmiştir. Bu şekilde, evrensel ve özgün kavramların kullanılması ve çalışmanın anlaşılabilirliğinin artırılması hedeflenmiştir. Bununla beraber, yapılan çalışmada kast edilenin okuyucu tarafından daha doğru olarak anlaşılmasına yönelik olarak, önem taşıdığı değerlendirilen kavramlar aşağıda açıklanmıştır.

Türk-Yunan İlişkileri: Çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile Yunanistan Devleti (Resmi adı ile Hellenic Republic)³ arasındaki siyasal ilişkiler dikkate alınmıştır. Her iki devletin kurumları arasında ve genel olarak dışişleri bakanlıklarının koordinesinde yürütülen siyasal ilişkiler kapsanmış, siyasal ilişkilerin dışındaki; turizm, bilimsel işbirliği, spor vb. konu ve ilişkiler kapsam dışında tutulmuştur.

³ Detaylar için bkz. <http://www.mfa.gr/en/>, Erişim zamanı. 05 Temmuz 2013.

7/10 Oranı: ABD tarafından, 1975-1978 yılları arasında Türkiye'ye bir silah ambargosu uygulanmıştır. Bu ambargo kalktıktan sonra, ABD; iki ülke arasındaki silah dengesinin sağlanması için Yunanistan'a ve Türkiye'ye yapılan askeri yardımları 7/10 oranına dayandırmıştır (Laipson, 1985: CRS-19). Yunanistan'a 7 birim askeri yardım yapıldığında, Türkiye'ye 10 birim askeri yardım yapılmıştır.

Silah Ambargosu: Türk Dil Kurumu Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü'ne göre, ambargo; askerî, siyasî ve iktisadî nedenlerle belirli malların iç veya dış ticarete serbestçe alım, satım ve taşınmasını engellemek için alınan önlem anlamında kullanılmaktadır. Bu çalışmada geçen silah ambargosu terimi, askeri araç ve gereçlerin yabancı bir ülkeye gitmesinin engellenmesi anlamında kullanılmıştır. Bir ülkeye silah ambargosu uygulandığında, askeri araç ve gereçlerin bu ülkeye transferi, her türlü mali karşılıkları ödenmiş dahi olsa gerçekleştirilmez. Silah ambargosu, uluslararası ilişkilerde güvenlik riski taşıyan ülkeler üzerinde uygulanan ve siyasi yaptırımları destekleyen teknik bir yaptırımdır.

Soğuk Savaş: II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan iki süper güç olan, Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği arasındaki etki/nüfuz mücadelesi nedeniyle başlayan ve Sovyetler Birliği'nin etki alanının daralmasıyla ve nihayetinde bu süper gücün çöküşüyle sona eren bir devletler ve ittifaklar arası etkinlik mücadelesidir. Daha kesin bir zamanlama yaparsak, Soğuk Savaş, 5 Mart 1946'da ABD Başkanı Winston Churchill'in Avrupa'yı ayıran bir demir perdenin indiğini ilan etmesiyle başlamış ve 9 Kasım 1989'da Avrupa'da bu ayrımının kalktığını sembolize eden Berlin Duvar'ının yıkılması ile sona ermiştir (Kolasi, 2013: 153). Soğuk Savaş'ın en belirgin özelliği, liberal ideolojiyle yönetilen devletlerin oluşturduğu Batı İttifakı ile sosyalist ideolojiyle yönetilen Doğu İttifakı arasında geçen ideolojik mücadeledir. Batı İttifakı, 1949 yılından sonra NATO bünyesinde; Doğu İttifakı, 1955 yılından sonra Varşova Paktı bünyesinde kurumsallaşmış, Soğuk Savaş, kurumsal anlamda 1991 yılında Varşova Paktı'nın dağılması ile sona ermiştir.

Menteşe adaları: Gökçeada'dan itibaren güneye doğru uzanan ve Osmanlı döneminde "Cezair-i Bahr-i Sefid" adıyla ve günümüzdeki anlamı ile "Akdeniz Adaları" olarak anılan adaların Türkçe adıdır (Yavuz, 2003: 11). 12 Adalar olarak bilinen ve 1947 Paris Antlaşması ile Yunanistan'a silahsızlandırılmak şartı ile devredilen adalar, Mentеше

adaları içerisinde yer almaktadır. Menteşe adaları, sadece 12 Ada'dan ibaret değildir. Kurumahmut (2004: 85), bu adalardan 35 adedini, Osmanlı döneminde ve günümüzde kullanılan adları ile listelemiştir. Menteşe adalarından Yunanistan'a devredilmiş olan ve Batı dillerine Yunanca 12 Ada anlamında kullanılarak "Dodecanese" olarak girmiş olan adalar, Stampalia (Astropalia), Rhodes (Rhodos), Calki (Kharki), Scarpanto, Casos (Casso), Piscopis (Tilos), Misiros (Nisyros), Calimnos (Kalmnos), Leros, Patmos, Lipsos (Lipso), Simi (Symi), Cos (Kos) adaları ile bunların etrafındaki adacıklardır.

Enosis Tezi: Yunanca "birleşme" anlamındaki enosis sözcüğü, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını amaçlayan niyet ve düşünce yerine kullanılmıştır (Krebs, 1999: 18). Enosis tezi, Kıbrıs'la ilgili devletlerarası görüşmelerde, Yunanistan'ın; Kıbrıs'ı ilhak etmeyi amaçlayan resmi tezidir.

Taksim Tezi: Yunanistan'ın, 1954 yılından itibaren Kıbrıs'ı ilhak etmek istemesinden dolayı ortaya çıkan krize çözüm bulmak üzere yapılan devletlerarası görüşmelerde; Türkiye'nin kullandığı tezdur. 1956 yılından sonra ve 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar Türkiye'nin resmi tezi olan ve Yunanistan'ın enosis faaliyetlerine karşı Kıbrıs Adası'nın Türkiye ile Yunanistan arasında taksim edilmesini savunan görüştür (Öymen, 2002: 431).

Türk Boğazları: 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması'nda ve 20 Temmuz 1936 tarihli Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde, İstanbul Boğazı, Marmara Denizi ve Çanakkale Boğazı'nı kapsayan su geçiş yolu olarak tanımlanmıştır.

FIR Hattı: FIR hattı, uçuş bilgi bölgesi (İngilizcesi Flight Information Range) olarak adlandırılan sivil havacılık düzenlemesinin İngilizce kısaltmasıdır. Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı (ICAO), sivil havacılığın düzenlenmesi ve emniyetinin sağlanması amacıyla, bütün coğrafi alanları kapsayacak şekilde dünya üzerindeki FIR hatlarını belirleyerek, uçuş bilgi bölgelerinin sorumluluğunu mahalli havacılık makamlarına devretmiştir. Ege'nin büyük kısmını kapsayan ve tamamen teknik bir konu olan Atina FIR'ı ile ilgili olarak Türkiye ile Yunanistan arasında sorunlar ortaya çıkmıştır (Önder, 2008: 26).

Hava Sahası: Hava sahası, bir ülkenin sahip olduğu toprak parçasının ve karasularının üzerindeki uzay alanıdır. Bir ülkenin karasularından daha geniş bir hava sahasının olması teknik olarak mümkün değildir (Schmitt, 1997: 19). 1944 Chicago Sözleşmesi'nin 1. maddesine göre, her devlet; ülkesi üzerindeki hava sahasında tam ve münhasıran egemenlik haklarına sahiptir.

Karasuları: Karasuları, bir ülkenin kara ülkesine bitişik ve karadan itibaren belirli bir mesafeye kadar olan alanı kapsayan deniz sahasıdır. Sahildar devlet, karasuları ve bu karasularının üzerindeki hava sahası ile karasuları alanındaki deniz yatağı ve toprak altında tam bir egemenliğe sahiptir. 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 2-33. maddeleri, Karasuları ile ilgili hak ve sınırlamaları düzenlemektedir.

Kıta Sahanlığı: Kıta sahanlığı, sahilgar bir devletin karasularının ötesinde, kıta kenarının dış eşiğine kadar veya bu eşik daha az bir mesafede ise, karasularının ölçülmeye başladığı esas hatlardan itibaren 200 deniz mili mesafeye kadar olan kesimde, bu devletin kara ülkesinin doğal uzantısının bütünündeki denizaltı alanlarının deniz yatağını ve toprak altlarını kapsamaktadır. Kıta kenarının dış eşiği 200 deniz milini aşarsa, kıta sahanlığı en fazla 350 deniz miline kadar belirlenebilmektedir. Kıta sahanlığı, 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 76. maddesi ile tanımlanmıştır. Sahildar devlet, kıta sahanlığında araştırmalar yapma ve doğal kaynakları işletme hakkına sahiptir. Sözleşme'nin 78-85. maddeleri, kıta sahanlığı ile ilgili hak ve sınırlamaları düzenlemektedir. Sözleşmenin 83. maddesine göre, sahilleri bitişik veya karşı karşıya bulunan devletlerin kıta sahanlıkları; hakkaniyete uygun bir çözüme ulaşmak amacıyla, uluslararası hukuka uygun olarak anlaşma ile yapılmalıdır.

Münhasır Ekonomik Bölge: Münhasır ekonomik bölge, karasularının ötesinde ve bu sulara bitişik bir bölge olup, sahilgar devlet, deniz yatağı üzerindeki sularda, deniz yataklarında ve bunların toprak altındaki canlı ve cansız doğal kaynakların; araştırılması, işletilmesi, muhafazası ve yönetimi konuları ile aynı şekilde sudan, akıntılardan ve rüzgarlardan enerji üretimi gibi ekonomik amaçla araştırılmasına ve işletilmesine yönelik egemen haklara sahiptir. Münhasır ekonomik bölgenin dış sınırı, karasularının ölçülmeye başladığı esas hatlardan itibaren 200 deniz milini geçmemektedir. 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 55-75.

maddeleri, münhasır ekonomik bölge ile ilgili hak ve sınırlamaları düzenlemektedir. Sözleşmenin 74. maddesine göre, sahilleri bitişik veya karşı karşıya bulunan devletlerin münhasır ekonomik bölgeleri; hakkaniyete uygun olarak anlaşma ile belirlenecektir.

Açık Denizler: Açık denizler, sahil devletlerin iç sularına, karasularına ve münhasır ekonomik bölgesine dahil olmayan deniz alanlarıdır. Açık denizler, sahili bulunsun veya bulunmasın bütün devletlere açıktır. Devletler, açık denizlerde; seyrüsefer yapma, üzerinde uçuş, denizaltı kabloları ve petrol boruları döşeme, suni adalar ve tesisler inşa etme, balık avlama ve bilimsel araştırma yapma hakkına sahiptir. 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 86-115. maddeleri, açık denizler ile ilgili hak ve sınırlamaları düzenlemektedir.

Silahlanma Yarışı: Realizm kuramına göre, uluslararası ilişkilerin temelinde, kendi ulusal çıkarlarını maksimize etmeye çalışan ulus devletler arasındaki güç mücadelesi yer almaktadır. Her biri mevcut statüyü sürdürmek veya yıkmak arzusunda olan devletler, zorunlu olarak güç dengesi denen bir durumu sürdürmek istemektedirler (Yılmaz, 2008: 28). Bu amaca yönelik devletler, göreceli olarak rakip devletlerin askeri gücünden daha zayıf olmayan bir askeri gücü idame etmek üzere, diğer devletin elde ettiği harp silah ve araçlarından daha fazlasını elde etmeye yönelmektedir. Bu şekilde, iki veya daha fazla devlet veya pakt arasındaki silahlanmaya yönelik rekabet, silahlanma yarışı olarak adlandırılmaktadır.

Tehdit Değerlendirmesi: Bir devletin egemenliğini veya bir kurumun hayatiyetini olumsuz olarak etkileyebilecek ve menfaatlerini devam ettirmesini engelleyebilecek tehlikeler veya riskler, tehdit olarak adlandırılmaktadır. Devletler, egemenliğine tehlike veya risk oluşturabilecek oluşumları, gerekli tedbirleri etkin olarak alabilmek üzere periyodik olarak gözden geçirmektedir. Devletler, tespit ettikleri tehditleri, iç tehditler, dış tehditler vb. çeşitli şekillerde kategorize etmektedir. Bu işleme, tehdit değerlendirme adı verilmektedir. Tehdit değerlendirme, devletlerin milli menfaatlerine ve milli hedeflerine uygun milli politikaların belirlenmesi çalışmalarına önemli bir girdi sağlamaktadır.

Antlaşma: İki ya da daha çok devletin karşılıklı olarak üstlendikleri yükümlülüklerin yazıya geçirilmesiyle oluşan belgeye antlaşma adı verilir. Antlaşma, hükümetler

arasında yapılır ve devleti bağlayıcı nitelikte olup, parlamento tarafından onaylanması gerekmektedir. İngilizce lisanındaki karşılığı “Treaty”, eski Türkçedeki karşılığı “muahede”dir. Örnek; NATO Antlaşması, Lozan Antlaşması.

Anlaşma: İmzacı taraflara, mahiyetine göre, siyasi, hukuki, askeri ya da ekonomik yükümlülükler getiren belgedir. Hükümet başlısı kurumlar arasında da yapılabilir ve ulusal parlamentoların onayından sonra kesinlik kazanır ve yürürlüğe girer. İngilizce lisanındaki agreement, settlement, deal, bargain, accord, understanding ve arrangement gibi ve Türkçede akit, bağıt gibi adlarla anılan belgelerin tümü anlaşma olarak adlandırılmaktadır. Örnek; NATO SOFA (Status of Forces Agreement) Anlaşması.

Sözleşme: Sözleşme, taraflardan birinin yaptığı bir önerinin karşı taraf ya da öteki taraflarca benimsenmesiyle oluşur. Bir sözleşmede, tarafların mutabakata varılmış olan karşılıklı çıkarları yer almaktadır. Uluslararası sözleşmeler, ulusal parlamentoların onayının alınmasını gerektirmektedir. Sözleşme, Türkçede ahde vefa, söze bağlılık gibi anlamlara uygun olarak bir bağlayıcılık taşımakta olup, uluslararası literatürdeki “Convention” belgesinin karşılığı olan bir uyuşmadır. Örnek; 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi.

Milli Menfaat: Bir devletin, kendi güvenliği ve ulusun refahı için elde etmesi gerekli olan nitelik ve niceliklerdir. Ulus devletin milli menfaatinin kaynağını, devletin varoluş nedeni oluşturur ve menfaatin ne olduğu; devletlerin anayasalarının başlangıcında ve genel ilkelerin açıklandığı bölümde belirtilir. Milli menfaatler, hükümetlere milli hedeflerin saptanmasında yol gösterici olmaktadır. Milli hedefler, elde edildikleri takdirde milli menfaatlerin gerçekleştirilmesini sağlamalıdır. Bundan dolayı, milli menfaatler, milli hedeflerin üzerinde ve milli politikaları yönlendirici bir özellik taşımaktadır (Bayat, 1986: 22).

NATO'nun Güneydoğu Kanadı: NATO planlamalarında, doğrudan Varşova Paktı tehdidine maruz kalma ihtimali olan coğrafi bölgelere kanat (Flank) adı verilmiştir. Türkiye ve Yunanistan'ın, Soğuk Savaş döneminde; Varşova Paktı ülkeleri ile coğrafi sınırı olması nedeniyle, buldukları bölgeler itibarı ile bu ülkelerin işgal ettikleri coğrafi bölgeye, NATO'nun Güneydoğu Kanadı adı verilmiştir. NATO'nun bir diğer kanat ülkesi de kuzeyde Norveç olarak değerlendirilmiştir. NATO planlamalarında,

potansiyel düşmanın ilerlemesinin durdurulması maksadıyla; öncelikle kanatların güçlendirilmesi ve kanatların süratli şekilde takviye edilmesi bir ön kabul olarak benimsenmiştir.

Bu açıklamalara ilaveten, bu raporun okunmasında, okuyucunun burada kapsanmayan belirli kavramları anlamakta zorlanabileceği değerlendirildiğinde, metin yazımında empati yapılarak, belirli kavramların bu araştırmada kullanılan anlamlarının metin içerisinde açıklanması temel bir yaklaşım olarak benimsenmiştir.

Yapılan çalışmada, konunun özelliği nedeniyle günlük hayatta ve yazında kullanılan farklı ve evrensel anlamı olan pek çok kısaltma kullanılmıştır. Kullanılan bu kısaltmalar ile bunların anlamları burada sıralanmamış, metinde ilk geçtikleri yerde bu kısaltmaların anlamları açıklanmış ve ayrıca “Kısaltmalar Dizini” olarak düzenlenerek okuyucu tarafından kolaylıkla ulaşılabilir ve anlaşılabilir hale getirilmesi hedeflenmiştir.

2.4. ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ALTYAPISI

Araştırma, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya girdiği 1952 yılından itibaren günümüze kadar gelen geniş bir dönemi kapsamakta olup, bu dönemde dünya üzerinde uluslararası ilişkiler kuramlarının konusu olmuş olan pek çok değişim yaşanmıştır. Araştırma'nın kapsadığı dönemin en önemli olgusu Soğuk Savaş'tır. Soğuk Savaş döneminde geçerli kuramlar, Soğuk Savaş'tan sonra geçersiz hale gelmiştir. Bu nedenle, araştırmaya konu olan ilişkileri belirli kuramlara dayandırmanın güçlüğü ortadadır. Ayrıca, araştırmayı sınırlandırmamak ve belli bir doğrultuya yönelmesinden kaçınmak için, belirli bir teorik yaklaşımdan da kaçınmak gerekmektedir. Bundan dolayı, araştırmanın başında belirli kuramsal gerçeklere odaklanmanın uygun bir hal tarzı olmayacağı, ilişkilerin belirli dönemlerde ülkeler ve ittifaklar tarafından esas alınmış kuramlara dayalı olarak incelenmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.

I. Dünya Savaşı sonrasında şekillenmeye başlayan uluslararası ilişkiler kuramında, idealizm düşüncesi hakim olmuştur. İdealizme göre, insan doğası özünde barışçıldır ve uluslararası sistem de bu yönde olgunlaştırılabilecektir. Devletler demokratik değerlerle donatıldıkça, diğer devletlerle olan ihtilaflarını savaşıarak değil, barış yoluyla çözüme yönünde irade gösterecek, ortak menfaatleri ön planda tutarak işbirliğine yönelecektir.

İdealist bakış açısı, savaşın ebediyen ortadan kaldırılabileceğini, evrensel ve nihai bir barışın gelecekte gerçekleşebileceğini ileri sürmektedir (Kaya, Sandıklı, 2012: 135). Ancak, II. Dünya Savaşı'na giden dönemde, Avrupa'da faşist idarelerin ortaya çıkması ve çatışmaların artması, uluslararası ilişkilere idealist yaklaşımın sonunu getirmiştir.

Bu dönemde realizmin temellerini atmış olan Morgenthau, yoksulluk ve zavallılığın Tanrı tarafından verilmiş ve insanlar tarafından kabul edilmiş bir olgu olmadığına ve insanın bunu aşabileceğine inanmış ve realizme, bir anlamda hümanist bir yaklaşım noktasından hareketle ulaşmıştır. Morgenthau, uluslararası ilişkilerde idealizmin hakim olduğu iki dünya savaşı arasındaki dönemde, sosyal adaletin mevcut olduğu ve ulusların kendi kaderini tayin edecekleri bir dünyayı tercih etmiştir (Williams, 2007: 158). 1937'de ABD'ye göç etmiş olan Morgenthau, II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan iki süper gücün, uluslararası güç dengesini sağlayacağını değerlendirmiş; realizmin esaslarını mevcut duruma göre güncelleştirmiş ve onun görüşleri ABD realizminin ve NATO'nun oluşturulmasının merkez noktası olmuştur.

Morgenthau, 1943 yılında yayımladığı "Politics Among Nations The Struggle of Power and Peace" adlı kitabında, realizmin çerçevesini çizmiş ve ulusal çıkar ile ulusal güç kavramlarını merkeze oturtmuştur. Ona göre, dış politika rasyonel olmalı, ulusun çıkarını, ulusal hedefi ve ulusal gücü dikkate almalı ve karşı tarafın bu niteliklerini değerlendirmelidir. Evrensel ahlak ilkeleri ve diğer soyut kavramlar, devletlerin dış politika davranışlarını belirleyen değerler olmamalıdır. Ulusal menfaatlerini elde etmeye yönelik devletler, sürekli olarak komşularından ve kendi ilgi alanına giren devletlerden daha üstün bir ulusal gücü elde etmeye ve idame etmeye gayret etmekte ve bu gücü, gerektiğinde ulusal menfaatini elde etmek üzere kullanmaktan sakınmamaktadırlar (Morgenthau, 1970: 3-18).

Liberalizm, dünya barışının serbest piyasa ekonomisi kurallarının geçerli olduğu bir sistemde mümkün olabileceğine inanmıştır. Ekonomik ilişkiler, karşılıklı ticareti mümkün kılan barış ortamını koruyacak iradeyi ortaya çıkarmaktadır. Ancak, ekonomik alandaki karşılıklı bağımlılığın daha çok liberal rejimler arasında barışın korunmasına hizmet ettiği görülmektedir. Bundan dolayı, liberal demokrasilerin, liberal olmayan devletlerle savaşa girmesi mümkün görülmüştür (Kaya, Sandıklı, 2012: 139). Bu

ihtimalden dolayı, savaş sonrası güçlenen liberal düşünce, realist uluslararası ilişkiler kuramının uygulanmasını daha gerçekçi bulmuştur.

Liberalizm, I. ve II. Dünya Savaşı arasındaki dönemde, idealizm adı altında realizmin rakibi olarak görünse de, II. Dünya Savaşı'ndan sonra realizme boyun eğmiştir (Kolasi, 2013: 155). Liberal düşünce, her ne kadar uluslararası ilişkileri sadece ulus devletler arasındaki güç mücadelesi olarak görmemekte, uluslararası ilişkilerde çok uluslu şirketler, uluslararası kurumlar, yönetim düzenlemeleri, uzlaşmış hukuk kuralları, kabul edilmiş normlar ve kurumsal kurallar gibi düzenlemeleri öngörmekte olsa da; ulus devletler arasındaki güç mücadelesini güvenlik sağlama için ana paradigma olarak değerlendirmiştir. Ulus devlet; ulusal çıkar peşinde koşan ve kendi içerisinde bir bütün veya birleşmiş bir aktör değil, ona yön veren kendi çıkarları peşindeki bürokratik organizasyonların toplamıdır (Yılmaz, 2008: 29). II. Dünya Savaşı ertesinde, ulus devletler hayatîyetlerini devam ettirebilmek üzere yeterli güç eksikliği nedeniyle ittifak arayışı içerisine girmişler ve bu kapsamda Türkiye ve Yunanistan NATO teşkilatı içerisinde yer almayı arzu etmiştir.

NATO, 1949 yılında komünizmin yayılmasına karşı liberal düşünce etrafında kurulduğunda; II. Dünya Savaşı'nın sonunda ulus devletlerin korunması ve güvenliklerinin sağlanmasına yönelik güçlü bir gereklilik etrafında bütünleşmiştir. NATO'nun oluşumuna etken olan uluslararası politika kuramlarının en önünde gelen realizm kuramına göre; uluslararası ilişkilerin temelinde kendi ulusal çıkarlarını maksimize etmeye çalışan ulus devletler arasındaki güç mücadelesi yatmaktadır. Realizm, uluslararası ilişkileri; aktörlerin devletlerden ibaret olduğu, devletlerin rasyonel davranarak çıkarlarını maksimize edecek politikalar izledikleri, bu ilişkilerin güçler arasında bir hiyerarşik yapılanmanın söz konusu olduğu bir güç dengesi içinde gerçekleştiği varsayımına dayanmaktadır (Yılmaz, 2008: 28).

II. Dünya Savaşı sonrasında, ABD'de gelişmiş olan problemleri bilimsel yöntemle çözüme inancı, uluslararası ilişkiler kuramlarının gelişiminde de önemli bir rol oynamış ve realizm, ABD'nin küresel bir güç olarak yeni rolünü desteklemek için ihtiyaç duyulan gerekçeyi sağlamıştır (Kolasi, 2013: 155). Realizm ve problemlere bilimsel yaklaşım, NATO'nun kurulmasında olduğu kadar, Türkiye ve Yunanistan'ın 1952 yılında NATO'ya alınmasında da etkili olmuştur.

Realist yaklaşıma göre, her biri mevcut durumu sürdürmek veya yıkmak arzusunda olan devletlerin güç kazanmak istemelerinden dolayı, zorunlu olarak güç dengesi denen bir durum ve buna uygun politikalar ortaya çıkmaktadır (Arı, 1997: 256). Realizmde, ana birim ulus devlet yapılarıdır. Ulus devletlerin egemenliği esastır ve bu egemenliği sürdürebilmek için devletin uluslararası güçlülüğünün sürdürülmesinin yanı sıra, devletlerin bir araya geldiği kolektif kurumlar da yararlı olabilmektedir. NATO ve Varşova Paktı'nın, bu kapsamda ortaya çıkmış savunma örgütleri olduğu değerlendirilmektedir.

Siyasi realizmin kökleri, Thukidides, Machievelli ve Hobbes'a kadar uzanmaktadır. Machievelli, "Prens" adlı eserinde, kuramın pratiği değil, pratiğin kuramı oluşturduğunu ileri sürmektedir. Buna göre, politikaya bilimsel yaklaşımda, hedeflenen bir düzenden, yani olması arzulanan bir durumdan hareket edilmemeli, gerçek durumdan hareket edilmelidir. Bu realist akımın genel varsayımdır. Realist kuramın temeli, Morgenthau tarafından I. Dünya Savaşı sonrasında Almanya'da atılmış, ancak kuram II. Dünya Savaşı sonrasında ABD'de geliştirilmiş ve ABD dış politikalarının belirlenmesinde önemli rol oynamıştır. Realizm, gerçekleri saptamak ve onlara akıl yoluyla anlam yüklemektir. Gerçeklerin tespiti ve düzene konulması değil, bunların akıl yoluyla yorumlanması gereklidir. Araştırmacı, kendisini analiz ettiği devletin karar vericilerinin yerine koyarak, belirli koşullar altında herhangi bir problem karşısında alınabilecek rasyonel kararları incelemelidir. Realist teoride, karar vericinin rasyonel davrandığı varsayımından hareket edilmektedir. İncelenen karar alternatifleri arasında hangisinin karara dönüşeceğini tahmin etmek için, karar sürecindeki gerçeklerin belirlenmesinin dışında, yorumlamanın analize dâhil edilmesi gerekmektedir (Çaman, 2006: 36-41).

Devletin, diğer güçleri alt etme üzere güce dayanması fikri, Hobbes'un devlet anlayışına kadar gitmektedir. Uluslararası ilişkilerde güç dengesi oluşturmaya duyulan ihtiyaç, 19. Yüzyılda belirgin şekilde ortaya çıkmış, ancak; Soğuk Savaş'ın uluslararası sistemi, modern devlet sistemlerinin ortaya çıkması nedeniyle öncekilerden daha tehlikeli ve istikrarsız olmuştur. Buna rağmen, müşterek güvenlik arayışı nedeniyle, Soğuk Savaş süresince istikrarlı bir uluslararası ilişkiler sistemi sürdürülebilmıştır (Williams, 2007: 138).

Soğuk Savaş, uluslararası ilişkiler kuramı kapsamında çok tartışılmıştır. Ortodoks veya geleneksel yorum, Soğuk Savaş'ın başlangıcında Amerikan diplomasisinin zayıf kaldığını ve Soğuk Savaş'ın, 1945-1948 yılları arasında Orta ve Doğu Avrupa'da gelişen Sovyet saldırganlığına karşı gelişen bir tepki ile ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Revizyonist kanat ise, tam tersine, Sovyet politikasının ABD'nin yayılmacı ve kışkırtıcı politikalarına karşı savunmacı ve muhafazakar olduğunu iddia etmektedir. Bu görüşe göre, II. Dünya Savaşı sonrasında, ABD; ekonomik ve politik gücünü, dünya ekonomisinin kendi liberal yapısına göre düzenlenmesine yönelik olarak diğer kapitalist ülkeler ile bir güç birliği oluşturmak amacıyla kullanmış ve bu şekilde Soğuk Savaş başlamıştır (Kolasi, 2013: 154). Türkiye'nin ve Yunanistan'ın 1952 yılında NATO'ya alınması, Soğuk Savaş'ın taraflarının belirlenmesinde etken olmuş, Soğuk Savaş süresince sadece tarafların değil, tarafların dayandığı ideoloji kuramları arasında da bir etkinlik mücadelesi yaşanmıştır. Soğuk Savaş'ın başlangıç nedenleri ve sonu ile ilişkili etkenler üzerinde bir görüş birliği olmamasına rağmen, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile uluslararası ilişkilerdeki iki kutupluluğun sona ermiş olması gerçek bir olgudur.

Realizm, 1960'lı yıllardan sonra gelenekselcilik ve davranışsalcılık tartışmaları içerisinde neo-realizme, başka bir ifade ile bilimsel realizme dönüşerek, uluslararası ilişkilerde pozitivist bilim anlayışını egemen kılmıştır (Emeklier, 2011: 140). 1970'lerde Avrupa Topluluğu, ABD için ekonomik açıdan bir rakip haline gelmiş; petrol piyasalarındaki dalgalanmalar ve fiyat artışları ulus devletlerin ekonomik güçlüklerle karşılaşmasına sebep olmuş, uluslararası alanda ekonomik sorunlar siyasi ilişkileri etkiler hale gelmiştir. Hem Batı Bloğu, hem de Doğu Bloğu sarsıntılı bir dönemden geçerken, üçüncü dünya ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmaya başlamaları, Batı Bloğu'nda ABD'nin rolünün ve realizmin varsayımlarının sorgulanmasına yol açmıştır (Kolasi, 2013: 158). Bu şartlarda ortaya çıkan, yöntem ve uluslararası sistemin işleyişi bakımından klasik realizmden ayrılan neo-realizm, uluslararası işbirliği hipotezleri açısından klasik realizm ile tamamen örtüşmektedir. Neo-realist akımda, uluslararası gerilim ortamında herhangi bir devlet ne kadar güçlü ise, diğer devletler de aynı oranda güç elde etmeye çalışmakta ve güç dengesini sağlamak üzere, içeride askeri gücünü arttırırken, dış ilişkilerinde işbirliği ve ittifak ilişkilerine yönelmektedirler. Ortak tehdide karşı, düşmana karşı ya da yayılmacı hedeflere karşı işbirliği yapılması, hem

realizm ve hem de neo-realizm tarafından kabul edilen bir yaklaşımdır (Akgül, 2004: 15). Bundan dolayı, realizm düşüncesinin, neo-realizme doğru evrim geçirmesi, NATO içi ittifak ilişkilerini önemli oranda etkilememiştir.

NATO teşkilatı, Soğuk Savaş süresince mevcut şartlara göre kendini güncelleştiren realizm akımına göre yönetilmiş ve ilişkileri bu kuramın belirlediği yaklaşımlar yönlendirmiştir. Politik realizm, güç politikası ile eş anlamlı olarak kullanılmış ve kimi zamanda real-politik veya Türkçede kullanıldığı şekliyle reel politik olarak ifade edilir olmuştur.⁴ Disiplinin tarih içerisinde gelişimi ile paralel olarak realizm evrim geçirmiş ve çeşitli versiyonlara ayrılmıştır. Literatürde tek bir realizmden bahsetmek yerine, klasik realizm, neo-realizm gibi kavramlar yazına girmiştir. Hangi kavram kullanılırsa, kullanılsın, realizmle beraber, savaş, güç dengesi, güvenlik vb. kavramlar uluslararası ilişkilerin temel kavramları haline gelmiş, eşitsizlik, az gelişmişlik gibi kavramlar disiplin dışında bırakılmıştır (Kolasi, 2013: 156).

Soğuk Savaş'ın 1989'da sona ermesi ile, uluslararası ilişkiler kuramlarında da bir paradigma değişimine şahit olunmuştur. Bundan dolayı, Fukuyama Soğuk Savaş'ın sona ermesini tarihin/ideolojilerin sonu olarak değerlendirmiştir.⁵ Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile uluslararası ilişkilerde liberal Batı Sistemi'nin üstünlüğü kabul edilmiş, devletler; uluslararası arenada küreselleşmenin etkisi ile kültürel farklılıklardan arınarak benzerleşmiş ve genel olarak ekonomik liberalizmin yararları üzerinde birleşmişlerdir. Sovyetler Birliği'nin dağılması nedeniyle, NATO'nun karşısında kuruluş amacına uygun bir tehdit kalmamasından dolayı, NATO'nun gerekliliği 1990'larda yoğun olarak tartışılmıştır. Ancak, NATO; kısa süre içerisinde kendini yeni paradigmalara göre dönüştürerek, hayatiyetini devam ettirebilmiştir. NATO'da transformasyon olarak

⁴ Çaman (2006: 52), realizm ile reel politik kavramlarının birbiri yerine kullanılmaması gerektiğini savunmaktadır. Reel politik düşüncesinin özünde, gücü onaylayan ve hatta meşrulaştıran bir görüş vardır. Realist kuramda ise, gerçek durumun ortaya konulması önem taşımaktadır.

⁵ Fukuyama'nın, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile ilgili değerlendirmesi şu şekildedir. "Sadece Soğuk Savaş'ın sona ermesine veya savaş sonrasındaki özel bir dönemin bitmiş olmasına değil, insanlığın ideolojik evriminin son noktası ve Batı'nın liberal demokrasisinin tüm dünyada evrenselleşmiş olması noktasında tarihin sonuna şahitlik ediyor olabiliriz." Fukuyama, 20 yıl sonra da aynı görüşte olduğunu beyan etmektedir (Fukuyama, 2010: 7).

adlandırılan bu dönüşümde, NATO'nun Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan uluslararası ilişkiler kuramlarını dikkate alarak, kendini değişime adapte etmesi etken olmuştur.

Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu yapısının sona ermesi ile birlikte, uluslararası ilişkiler kuramları alanında da önemli tartışmalar ortaya çıkmıştır. İki bloklu sistemin klasik paradigması olan realizm ve neo-realizm ile bu akımın bilim anlayışı olan pozitivist epistemoloji için önemli eleştiriler yapılmıştır. Realizmin analiz birimi olarak ulus devleti, neo-realizmin de analiz birimi olarak sistemi özneleştirilmesi ve her ikisinin de insanı ve toplumu göz ardı etmesi eleştirilerin merkezinde yer almıştır. Ortaya çıkan yeni süreçte, gelişen yeni durum kurama yansımış ve postpozitivizm ekseninde eleştirel kuram, postmodernizm, normatif teori, konstruktivizm vb. kuramlar, uluslararası ilişkilerde sıklıkla tartışılır duruma gelmiştir (Emeklier, 2011: 141). Bu tartışmalar, özellikle NATO'nun 1991 ve 1999 yıllarında yenilenmiş olan stratejik konsepti için önemli girdiler sağlamıştır.

Soğuk Savaş sonrasında, küreselleşme; ABD'nin dünyanın tek süper gücü olma konumunu tamamlayan kuramsal boşluğu doldurarak, küresel hegemonyanın doğal öğretisi olmuştur. Beck'e (1999: 14-22) göre, kozmopolit değişimler ile ulus devlet yapıları çatırdamaya başlamış, ülke sınırları belirsizleşmiş ve dünya üzerinde başka modernliklere giden yolda yeni risk toplumları ortaya çıkmıştır. Bu dönemde siyasallık ve uluslararası ilişkiler kuramlarının yeniden icat edilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Küreselleşme ile uluslararası ve ulus ötesi yapıların gelişmesi, ulusal egemenliğin aşınmasına yol açmış; ulusal çıkarları sağlamaya yönelik güç politikalarının uygulanmasını güçleştirmiştir. Ekonomi, ulusal gücün lokomotif olarak ortaya çıkarken, uluslararası ekonomik aktörlerin (çokuluslu şirketler, IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü vb.) ulusal ekonominin gelişmesindeki belirleyici rolü, ekonomik güvenliği ulusal güvenliğin en önemli güvenlik parametresi haline getirmiştir. (Yılmaz, 2008: 30). 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de yapılan terörist saldırılar, güvenliğin sadece belirli coğrafi sınırlara bağlı kalınarak sağlanamayacağını göstermiş, NATO'nun güvenliğinin, sorumluluk alanı dışındaki Afganistan'da alınacak tedbirlere bağlı olduğu anlaşılmıştır. Bu gelişmeler ışığında, NATO; sadece üyelerine savunma sağlayan bir örgüt olmaktan çıkarak, dünya üzerinde, herhangi bir yerdeki risk unsuruna karşı

güvenlik sağlayıcı bir örgüte dönüştürülmüştür (NATO Public Diplomacy Division, 2006: 20).

Küreselleşmenin etkileriyle, ulus devlet yapıları önceki gücünü kaybetmiştir. Ulus devletler ve uluslararası güvenlik etrafında çevrelenen politikalar, post enternasyonal olan ve ulus devlet anlayışından ayrılmış risk politikalarına dönüşmüştür. Medeniyete karşı olan tehlikelerin hesaplanamazlığı ile birlikte, küreselleşme; ilk modernliğin ayrımlarını ve temel kuramlarını tahrip etmektedir. İki kutuplu düzende, güçlü ulusal devletlerin; silahlanma, silah yarışı, karşılıklı stratejik ilişkiler ve hesaplanabilir diplomasi ile belirlenen emperyal, jeostratejik, ideolojik, askeri ve ekonomik menfaatleri sınırlı ve kolayca belirlenebilen bir özellik taşımıştır. Ancak, 2000’li yıllarda, ulus ötesi terörizm, iklim felaketleri, su kaynakları için mücadele, göç hareketleri, AİDS, genetik olarak değiştirilmiş yiyecekler, iletişime sızmış olan bilgisayar virüsleri gibi sınırlanmamış riskler ve belirsizliklerin tanımlanması daha zor olmaktadır. İletişimde ve risklerin yayılımında sınırların kalkması; uluslararası ilişkilerde daha fazla farkındalığa ve sınırlar üzerinde daha fazla çatışmalara neden olmaktadır (Beck, 2004: 147)

Soğuk Savaş sonrasında NATO, yeni güvenlik algı ve değerlendirmelerine göre kendini dönüştürmüş olmasına rağmen, uluslararası ilişkilerde “Yeni Dünya Düzeni” söylemi çerçevesinde şekillenen ve Post-Vestfalyen olarak adlandırılan yeni arayışlar, disiplinin kuramsal düzlemine yansımıştır. Bundan dolayı, Emeklier’e (2011: 176) göre, pozitivist epistemolojinin etkisi altındaki klasik uluslararası ilişkiler kuramları ile postpozitivist kuramlar arasında yeni bir soğuk savaş başlamıştır. Ancak, yeni gelişen duruma göre ispatlanmış kendini uyumlaştırma yeteneği dolayısıyla, NATO’nun değişen durumlara kendini adapte etmekte zorlanmayacağı değerlendirilmektedir.

3. BÖLÜM

NATO'NUN ÖRGÜTSEL ÖZELLİKLERİ, ÇALIŞMA USUL VE PRENSİPLERİ

3.1. NATO ÖRGÜTÜNÜN KAPSAMI

NATO, II. Dünya Savaşı'nı müteakip, özellikle Avrupa'da ortaya çıkan güvensizlik ortamında komünizmin yaygınlaşmasını önlemeye matuf olarak, ABD önderliğinde kapitalist ve anti-komünist ülkelerin üyeliği ile oluşturulmuş olan bir savunma örgütüdür. NATO, kuruluşundan itibaren Soğuk Savaş'ın bitimine kadar olan dönemde (1949-1991); Ek 1'de yer alan kuruluş antlaşmasında (The North Atlantic Treaty, Washinton D.C., 4 April 1949) açıkça belirtilmemiş olmasına rağmen, Sovyetler Birliği'nden kaynaklanan tehdide karşı üye ülkeleri savunmak amacıyla askeri bir ittifak olma özelliği ile belirgin olmuştur.

1949 yılında 12 ülke (Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Danimarka, Norveç, İzlanda, Portekiz ve İtalya) tarafından kurulan Kuzey Atlantik Teşkilatı'na, Soğuk Savaş döneminde 4 ülke (1952 yılında Türkiye ve Yunanistan, 1955 yılında Federal Almanya ve 1982 yılında İspanya) katılmıştır.

NATO Antlaşması'na göre, NATO'nun ana görevi; üye ülkelerin güvenlik ve özgürlüklerini politik ve askeri vasıtalarla korumaktır. NATO Antlaşması'nın 5. maddesine göre, üye ülkelere herhangi birine veya birkaçına karşı yapılacak bir silahlı saldırı, tüm üye ülkelere karşı yapılmış bir saldırı olarak kabul edilerek, bu saldırıya topluca karşılık verilmesi esası benimsenmiştir (NATO Diplomacy Division, 2006: 372). NATO, Soğuk Savaş döneminde tamamen Varşova Paketi'nden kaynaklanan tehdide odaklanmıştır. NATO, kendisini değişen şartlara göre adapte ederek stratejisini; mevcut yapılanmasına dayalı olarak, tecavüzü caydırma, toplu mukabele, nükleer caydırıcılık, esnek mukabele gibi bilinen isimlerle değiştirmiş, katı Sovyet stratejisine karşı kendini yenilemiş ve sonuçta komünizm tehdidine karşı farklı etkenlerin de etkisiyle üstün gelmiştir.

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile beraber, uluslararası ilişkiler alanında; NATO için öncelikli olan komünizm tehdidinin yok olması, böylelikle de NATO'nun askeri amacının görece ortadan kalkması nedeniyle, NATO'nun amaçsız kaldığı, bundan dolayı, NATO'ya da ihtiyaç kalmadığı gibi tartışmalar yaşanmıştır. Ancak NATO, 1991 yılında Roma Zirvesi'nde güvenlik konsepti ile tehdit ve risk değerlendirmesini ve stratejik önceliklerini değiştirerek, Avrupa-Atlantik coğrafi bölgesinde güvenlik sağlayıcı bir örgüte dönüştürülmüştür.

Soğuk Savaş sonrasında, NATO'nun güvenlik ve savunma paradigmaları bütünüyle değişmiştir. Beck'e (2005: 59) göre, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle, yalnızca doğu-batı dünya düzeni yıkılmış değildir. Bu gelişmeye ilaveten küreselleşmenin etkileriyle, ulus devletinin silahlı kuvvetler ve demokrasi ile olan ilişkileri; düşman algılamalarının soluklaşması ve kültürel olarak inandırıcılıklarını yitirmesi nedeniyle parçalanmıştır. Eski düşmanlar, NATO'ya katılmak isteyen dostlar haline gelmişken; savunma konusundaki mutabakat, toplumsal modernleşme ve bireyselleşme süreci içerisinde sorgulanmaya ve devre dışı bırakılmaya başlamış, düşmansız devletler ortaya çıkmıştır. Varşova Paketi'nin dağılmasıyla birlikte, kendi kaderini belirleme hakkına ilişkin çağrılar, Doğu Avrupa'daki ulus devletlerin bütünlüğüne bir tehdit oluşturmuştur. Kendine ve elitlerine güvenen her etnik grup, ulus devlet modeline başvurarak bağımsızlıkta diretebilmekte ve gerekirse kendi kaderini belirleme hakkı adına şiddete başvurarak bağlı olduğu devletten kopabilmektedir. Bu etnik kendi kaderini belirleme ilkesi, doğu-batı karşıtlık düzeninin sona ermesinden sonraki Avrupa'da devletsel bir bireyselleşme ilkesi haline gelmiştir. (Beck, 2005: 117) Eski Yugoslavya; Makedonya, Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek, Karadağ ve Kosova gibi farklı devletlere bu şekilde bir devletsel bireyselleşme düşüncesi ile parçalanmıştır. Uluslararası ilişkilerde; kendini sınırlama ihtiyacı artmış, ancak sınır çekebilme olanakları azalmıştır.

Uluslararası ilişkiler kuramlarını önemli şekilde etkileyen bu değişimler içerisinde, NATO'nun güvenlik konsepti; 1999 yılında Washington Zirvesi'nde revize edilmiştir. Yeni stratejik konsept, ittifakın müşterek savunma anlayışına ilaveten, daha geniş bir Avrupa-Atlantik bölgesinde barış ve istikrarın temini görevini de tanımlamıştır (NATO Diplomacy Division, 2006: 18). NATO, bu konsept vasıtasıyla; Avrupa-Atlantik bölgesinde savunma boyutuna politik, ekonomik, sosyal ve çevre güvenliğinin

sağlanması görevlerini de eklemiş, daha etkin çatışma önleme ve kriz yönetimi hedefi belirlemiş, Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası organizasyonlarla işbirliği ve ayrıca diğer ülkelerle de ortaklık ve işbirliği mekanizmaları tesis etme kararı almış, açık kapı politikası ile özellikle daha önce Varşova Paktı üyesi olan Doğu Avrupa ülkelerinin NATO üyesi olmasına da yeşil ışık yakmıştır.

1991 ve 1999 yıllarında belirlenen yeni stratejik konseptlerle, “Çoğulcu güvenlik topluluğu”na dönüşen NATO, 1999 Washington Zirvesi’nde potansiyel üyelerinin aşağıdaki özelliklere sahip olmasını şart koşmuştur (Moustakis, 2003: 2).

- ✓ İşleyen bir demokrasi,
- ✓ İnsan haklarına saygı,
- ✓ Pazar ekonomisi,
- ✓ Sivil kontrol altında olan silahlı kuvvetler,
- ✓ Komşu devletler ile iyi ilişkiler.

Yukarıda belirtilen özellikler, Avrupa Birliği’ne girecek olan devletlerin uymaları gereken kriterler ile aynı olacak şekilde belirlenmiştir. Böylece, hem NATO, hem de AB, Avrupa’da bir güvenlik ortamının yerleşmesi için üye ülkeleri arasında potansiyel bir düşmanlığı önlemeyi hedeflemiştir.

1991 yılında, Avrupa-Atlantik coğrafyasında cazip bir güvenlik örgütü olarak öne çıkan NATO, 1999 yılından itibaren potansiyel üye ülkelerin sorunsuz olmasını sağlamayı yeğlemiş ve daha seçici olmayı menfaatine görmüştür. Yunanistan ve Türkiye’nin NATO’ya kabul edildiği 1952 yılında, NATO ülkeleri arasında önem taşımayan “İşleyen bir demokrasi, sivil kontrol altında bir silahlı kuvvetler yapısı, komşu devletlerle iyi ilişkiler vb. kriterler” NATO için önem taşımaya başlamıştır. Bu değişimde, uluslararası ilişkilerdeki mevcut durum ve AB ile uyumlu kriterlerin dikkate alınmasının yanı sıra; zaman içerisinde Türkiye ve Yunanistan başta olmak üzere, NATO ülkeleri arasında ortaya çıkmış olan sorunların NATO içinde yaratmış olduğu sıkıntılı durumlardan alınan derslerin etkili olmuş olabileceği değerlendirilmektedir.

NATO İttifakının stratejik konsepti, günümüzde üye ülkeleri sadece müşterek savunma için değil, aynı zamanda geniş Avrupa-Atlantik sahasında barış ve istikrarın temin edilmesinde de yükümlü kılmaktadır. Stratejik konsept yükümlülükleri aşağıda belirtilmiştir.

- ✓ İttifakın savunma boyutuna ilaveten politik, ekonomik, sosyal ve çevresel güvenliğe geniş bir yaklaşım,
- ✓ Transatlantik ilişkilere güçlü bir bağlılık,
- ✓ Askeri harekâtın etkenliğinin idamesi için ittifakın askeri imkân ve kabiliyetlerinin muhafaza edilmesi,
- ✓ İttifak dâhilinde Avrupa'nın imkân ve kabiliyetlerinin geliştirilmesi,
- ✓ Krizi önleme ve kriz yönetimi yapı ve usullerinin yeterliliğinin muhafazası,
- ✓ NATO üyesi olmayan ülkelerle işbirliği ve diyaloga dayalı etkin bir ortaklık,
- ✓ İttifakın genişletilmesi ve potansiyel yeni üyeler için açık kapı politikası izlenmesi,
- ✓ Uzağa ulaşan silahların kontrolü, silahsızlanma ve kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi anlaşmaları için çalışmalara devam edilmesi.

Soğuk Savaş'ın sonlanmasını müteakip, eski Varşova Paktı üyelerinden Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya 1999 yılında ittifaka katılmış, böylece NATO yeni milenyumda 19 üye ülke ile birlikte girmiştir (NATO Public Diplomacy Division, 2012).

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye yönelen terörist taarruzlar üzerine NATO, Washington Antlaşması'nın 5. maddesini yürürlüğe sokarak, ABD'ye yardıma koşmuştur. 11 Eylül 2001 saldırısı, egemen devlete karşı başka bir egemen devletten veya dışarıdan gelmemiş olsa da; NATO zirvesi toplanmış, ancak müzakere, diyalog, mutabakat veya barış gibi sözcükler zirvede konuşulmamıştır. Beck'e (2002: 5-18) göre, bu saldırıyı müteakip, düşman kavramının anlamı değişmiştir. Polis gücünün askeri ve siyasi sonuçları olan terörist saldırılara karşı hazırlıklı olmadığı ve sivil acil durum

hizmetlerinin de yetersiz olduğu görülmüştür. Oluşan yeni ortamda, uluslararası sistemin eski moda yaşadığı, düşündüğü ve hareket ettiği ortaya çıkmıştır. Savaş ve barış, asker ve polis, savaş ve suç, iç güvenlik ve dış güvenlik ve özellikle dahili ve harici gibi kavramlar alt üst olmuştur. ABD'nin iç güvenliğinin, Afganistan'dan savunulmaya başlanması ihtiyacı bütün algılamaları yok etmiştir.

NATO, daha önce üye ülkelere yönelik terörist hareketlere karşı duyarsız davranırken, 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye yönelik terörist saldırıları, mevcut paradigma değişimlerini dikkate alarak değerlendirmiş; bu tarihten sonra öncelik terörizmden kaynaklanan tehdide ilişkin istihbarat paylaşımına verilmiş, ittifakın dışındaki diğer ülkeler ve diğer örgütler ile işbirliği ve ortaklık ilişkileri güçlendirilmiştir. Bu tarihten sonra, NATO'nun savunma yükümlülüğü alan dışı bölgelere de kaydırılmıştır.⁶

NATO Antlaşması'nın 6. maddesi antlaşmanın geçerli olduğu coğrafi bölgeyi sorumluluk alanı olarak tanımlamış olup, NATO; 11 Eylül terörist saldırılarından sonra alan dışı "out of area" yetenekleri çerçevesinde, güvenlik alanını sorumluluk alanı dışına kaydırarak, kendi içyapısı içerisinde dünya üzerinde herhangi bir bölgede güvenlik kaygıları ile operasyon yapma meşruiyeti kazanmıştır. Terörizme karşı koyma kapsamında, NATO'nun Kitleli Tahrip Silahları Merkezi (Weapons of Mass Destruction Centre)'nin rolü güçlendirilmiş, kuvvet yapıları yeni tehditlere göre düzenlenmiş ve askeri yetenekler yeni görevlere göre arttırılmıştır.

NATO'nun dönüşüm projesinin gerektirdiği pek çok değişiklik, 21-22 Kasım 2002 tarihlerinde yapılan Prag Zirvesi'nde ve 28-29 Haziran 2004 tarihlerinde yapılan İstanbul Zirvesi'nde karara bağlanmıştır. 2004 yılında İstanbul Zirvesi'nde, Bulgaristan, Estonya, Litvanya, Letonya, Romanya, Slovakya ve Slovenya'nın ittifaka katılımı onaylanmış ve NATO, bu zirvede 26 üye ülke devlet başkanının toplanmasını sağlamıştır.

⁶ Daha fazla bilgi için bkz. <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue1/english/art4.html>, Erişim zamanı, 19 Aralık 2012.

2009 yılında Arnavutluk ve Hırvatistan NATO'ya katılmış, böylece NATO ittifakına katılmış olan ülkelerin sayısı 28'e çıkmıştır. Makedonya'nın NATO üyeliği Yunanistan tarafından, Kıbrıs Rum Yönetimi'nin NATO üyeliği ise Türkiye tarafından veto edilmiştir.

NATO, yeni üye olmuş olan eski Doğu Bloğu ülkelerinin dışında, Rusya Federasyonu, Ukrayna ve diğer ortaklık (Partnership for Peace-PfP programına üye ülkeler) ülkeleri ile ve ayrıca Akdeniz Diyalogu ülkeleri ve Ortadoğu ülkeleri ile de işbirliğini genişletmekte ve derinleştirmektedir (NATO Diplomacy Division, 2006: 16). NATO, stratejik ortaklık geliştirdiği Avrupa Birliği başta olmak üzere Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası örgütler ile de işbirliği yapmaktadır.

3.2. NATO'NUN ÇALIŞMA PRENSİPLERİ⁷

NATO, her üye ülkenin kendi egemenliğini muhafaza ettiği bir hükümetler arası örgüttür. Tüm NATO kararları, her bir üye ülkenin mutabakatına dayalı olarak müştereken alınmaktadır. Bu kararların mutabakatla alınabilmesi için, üye ülkeler; NATO'nun Brüksel'de bulunan merkezinde büyükelçi seviyesinde bir milli temsilcinin başkanlığında bir diplomatik misyon ve koramiral/korgeneral başkanlığında bir askeri temsil heyeti bulundurmaktadırlar. Bu milli temsilcilikler, NATO kararlarının, kendi milli menfaatleri ile uyumlu olmasını gözeterek görev yapmaktadırlar. Mutabakata dayalı olarak karar alınması prensibi, kararların üye ülkeler tarafından onaylandığı ve her bir üye ülkenin de karar verme işlemine katıldığı gerçeğini yansıtmaktadır.

NATO'nun en önemli karar verme organı, devlet veya hükümet başkanı, bakan veya büyükelçi düzeyindeki müttefik temsilcilerini bir araya getiren Kuzey Atlantik Konseyi'dir (North Atlantic Council- NAC). Diğer önemli karar verme organları Savunma Planlama Komitesi (Defence Planning Committee- DPC) ve Nükleer Planlama Grubu (Nuclear Planning Group-NPG)'dir. Karar verme sürecine her bir üye

⁷ NATO Antlaşması'nın metni Ek 1'dedir.

ülke büyüklüğünden ve politik, askeri ve ekonomik gücünden bağımsız olarak eşitlik esasına göre katılmaktadır⁸.

NATO, özel bir görevin icrası maksadıyla üye ülkeler tarafından görevlendirilen veya ortak ülkeler tarafından katkıda bulunulan kuvvetler haricinde, kendine ait bir harekât kuvvetine sahip değildir. NATO, mevcut mekanizmaları ile ittifak bünyesinde müşterek bir savunma ve kaynak planlaması sağlamakta, üzerinde mutabakata varılmış bir çokuluslu güç yaratılmasını mümkün kılmakta, böylelikle üye ülkelerin tek başına girişmeyecekleri savunma ve kriz müdahale şartları sağlamaktadır.

Antlaşma'ya taraf olan üye ülkeler, müşterek güvenlik sorumlulukları ile müşterek güvenlik risklerini bölüşme yükümlülüğü altına girmekte ve NATO ile çelişen herhangi bir uluslararası yükümlülüğe girmemeyi taahhüt etmektedirler.

İttifak, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü temel değerlerine bağlı olarak Avrupa'da sürekli bir barışı idame etmeyi amaçlamıştır. Ancak, Avrupa-Atlantik sahası dışındaki bir kriz veya çatışmanın bu amacın başarılmasını tehlikeye düşürmesi olasılığı dikkate alınarak; NATO'nun üye ülkelerin savunmalarını sağlama amacı dışında, Kuzey Atlantik Antlaşması coğrafi sahası dışında da barış ve istikrara, ortaklık ve kriz idare harekâtı ile katkıda bulunması esası getirilmiştir (NATO Diplomacy Division, 2006: 18). Böylelikle, NATO'nun herhangi bir bölgedeki, herhangi bir kriz veya olağanüstü duruma müdahale etmesinin yolu açılmıştır.

NATO, demokratik kurumların geliştirilmesi ve anlaşmazlıkların hiçbir ülkenin kuvvet kullanma tehdidinde bulunmadan barışçı usullerle çözülmesi yükümlülüklerine dayalı olarak, Avrupa-Atlantik güvenliğinin istikrarı için vazgeçilemez bir kurum olmayı hedeflemiştir. Bu maksatla, NATO; Antlaşmanın 4. maddesinin de kapsadığı şekilde, üye ülkelerin güvenliklerine risk teşkil etmesi muhtemel gelişmeleri de içeren ve hayati menfaatlerini ilgilendiren herhangi bir konuda müşterek ilgi sahasındaki gayretlerin

⁸ Her ne kadar NATO Antlaşmasına göre tüm üye ülkelerin karar verme sürecine eşit olarak katılması öngörülmüşse de, ittifakın idaresinde ve kararların alınmasında; ABD, İngiltere ve Fransa gibi NATO'ya hem mali, hem de personel kadroları yönünden daha fazla katkıda bulunan ülkeler, diğer üye ülkelere nazaran NATO'da daha ağırlıklı bir rol oynamaktadır.

koordinasyonu için ittifak üyelerinin danışmalarda bulunmalarına yönelik bir forum sağlamaktadır. NATO Antlaşması'nın 5. ve 6. maddeleri gereğince, herhangi bir NATO üyesine yönelen herhangi bir düşmanca tehdide karşı caydırma ve savunma, NATO'nun en önde gelen görevi olmaktadır (NATO Diplomacy Division, 2006: 20).

3.2.1. NATO Karar Alma Sürecinin İşleyişi

NATO kararları, üye ülkeler arasındaki görüşmeler ve tartışmalardan sonra mutabakatla alınmaktadır. NATO kararlarının tüm üye ülkelerin mutabakatı ile alınıyor olması, NATO'nun gücünü ve nüfuzunu arttırmaktadır. Bir anlaşmazlık olduğu zaman, karara varıncaya kadar tartışmalar yürütülmekte, genel olarak müşterek çözümler bulunmakta, ancak bazı durumlarda uzlaşma ve dolayısı ile karara varma mümkün olamamaktadır. Üye ülkeler, devamlı danışma mekanizması vasıtasıyla diğer ülkelerin pozisyonunu önceden bildiği ve anladığı için mutabakata dayalı karar verme işlemi süratli olmaktadır.

Müşterek olarak alınan kararların milli menfaatler ile uyumlu olması, üyelerin ana amacıdır. Bu nedenle üyeler arasındaki iletişim ve danışmalar karar verme işleminin en önemli kısmını teşkil etmektedir.

Milli menfaatlerin çatışması durumunda, ABD, İngiltere ve Almanya gibi NATO'nun önde gelen ülkeleri konuya müdahil olmayı tercih ederlerse, konunun çözüme kavuşturulması kolay ve mümkün olmaktadır. Çalışma kapsamında kendileri ile mülakat yapılmış olan 8 emekli subay da, NATO'da alınan kararlarda ABD, İngiltere, Almanya ve hatta Fransa gibi ülkelerin, diğer ülkelere göre daha ağırlıklı rolü olduğunu ifade etmişlerdir (Ek 2-9).

NATO'da görev yapan bütün ülkelere ait personel, NATO kararlarının milli menfaatleri ile uyumlu olması konusuna önem vermektedirler. Milli menfaatler çeliştiğinde, orta yol bulmada, ABD ve İngiltere, NATO kararlarında önemli bir ağırlığa sahiptir. NATO karargâhlarında da özellikle Amerika ve İngiltere gibi ülkelerin subayları daha fazla sayıda görev yapmaktadır. NATO'nun bölgesel komutanlıkları haricinde bütün büyük karargâhları ABD'li subaylar tarafından yönetilmektedir. Örneğin, Yunan Albay Papadimitriou'nun Ek 10'da yer alan ayrılış yazısının 5. paragrafında kullanmış olduğu

ifadeler,⁹ Amerikalı ve İngiliz subayların Yunan, Türk ve İtalyan subaylarla koordine etmeden yapmış oldukları faaliyetlerden duyulan rahatsızlığı yansıtmaktadır.

AA¹⁰ (Ek 2), NATO organlarındaki karar alma aşamasında, ülkeler açısından 3 konunun önemine dikkat çekmektedir. Müzakere edilen konunun milli menfaat açısından ne kadar önemli, ne kadar hayati olduğu önem taşımaktadır. İkinci olarak, bu menfaatin arkasında duracak olan siyasi iradenin tutumu önemlidir. Son olarak da, müzakerecinin yeterliliği ve müzakere yeteneği önem taşımaktadır. Bundan dolayı, üye ülkeler için uygun kararların alınabilmesi maksadıyla, masadaki temsilci; bu siyasi iradenin desteğini hissetmeli ve tutumunu bilmeli, milli menfaatin ne olduğundan emin olmalı ve etkin bir müzakere yürütebilmelidir.

3.2.2. Türkiye'nin NATO'da Temsili

Ülkeler, NATO'ya kuvvet tahsis ettikleri gibi, NATO'nun işleyişi için ve NATO'da temsil edilmek üzere personel de görevlendirmektedir. NATO'nun işleyişi maksatlı görevlendirme, önceden üzerinde mutabık kalınmış olan NATO görev yerlerine personel atanması sureti ile yapılmaktadır. Bu personel, milli gömleğini çıkararak, önceden görev talimatları ile belirlenmiş olan işleri yaparak, NATO'nun işleyişine katkıda bulunmaktadır. Bu personelin görevi süresince hiçbir milli sorumluluğu bulunmamakta, önceden mutabakata varılmış görev talimatına göre, içerisinde görev yaptığı NATO teşkilatındaki görev ilişkisi içerisinde sadece NATO görev sorumluluğu taşımaktadır.

⁹ Ayrılış yazısının 5. Paragrafı şu ifadeleri içermektedir. “Amerikalılara ve İngilizlere; Yunanlar, İtalyanlar ve Türklerle oturarak, onların sorunlarını tartışmalarını ve daha sonra plan ve dokümanları hazırlamalarını, yoksa dokümanların kabul edilemez ve taslak durumda kalacaklarını özel olarak söyledim.

¹⁰ Tuğgeneral rütbesindeyken emekli olmuştur. 1988-1991 yılları arasında Brüksel/Belçika'da SHAPE Karargâhı'nda Proje Subayı olarak görev yapmış, 2003-2004 yıllarında İzmir/Türkiye'de NATO Güneydoğu Bölgesi Kara Kuvvetleri Karargâhı (LANDSOUTHEAST)'de Harekât Eğitim ve Plan Prensipler Başkanlığı'ndan sorumlu Kurmay Başkanı yardımcılığında bulunmuş, Genelkurmay Harekât Başkanlığı'nda 10 yıldan daha uzun süreli olarak NATO karargâh görevleri icra etmiş, pek çok NATO tatbikat ve toplantısına katılmıştır.

NATO’da temsil maksatlı bulunan personel, sivil personel ise ülkesinin dışişleri bakanlığına veya askeri personel ise ülkesinin genelkurmay başkanlığına bağlı olarak görev yapmaktadır. Bu maksatla görev yapan personel için, Brüksel’deki NATO merkezinde NATO Büyükelçiliği ve Askeri Temsil Heyeti Başkanlığı gibi ve Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Komutanlığı (SHAPE) bünyesinde Milli Askeri Temsilcilik gibi muhtelif birimler oluşturulmuştur. Bu birimlerde görev yapan personel, milli görev hiyerarşisi içerisinde NATO organlarında ülkelerini temsil ederek, ülkelerinin milli menfaatlerini gözetmekle yükümlendirilmiştir.

NATO’nun sivil organlarında genel olarak Dışişleri Bakanlığı personeli ve askeri organlarında da Türk Silahlı Kuvvetler personeli görev yapmaktadır. Sivil personelin görevlendirmesi genel olarak Dışişleri Bakanlığı tarafından, askeri personelin görevlendirmesi de Genelkurmay Başkanlığı tarafından yapılmaktadır.

NATO’da çalışma lisanı İngilizce ve Fransızcadır. Genel olarak, çalışma ve toplantılar İngilizce lisanı ile yürütülmekte ve tüm konuşmalar anında Fransızcaya çevrilmektedir. Bundan dolayı, müzakerecilerin özellikle İngilizce ve Fransızca lisanlarına iyi derecede hâkim olması çok önem taşımaktadır. Yapılan mülakatlarda, başta askerler olmak üzere Türk temsilcilerin; genel olarak lisan yönünden ve müzakere teknikleri yönünden NATO toplantı ve müzakerelerinde güçlük çektikleri vurgulanmıştır. NATO’da Türkiye’nin etkinlikle temsili açısından sıkıntı çekilen konular aşağıda belirtilmiştir. Aşağıdaki konular, mülakata katılan personelin görev yaptığı döneme ilişkin izlenimleri olup, günümüzde bu konuların değişmiş olabileceği değerlendirilmektedir.

✓ AA’ya (Ek 2) göre, NATO’da temsil için çok iyi müzakere yeteneği, etkili lisan seviyesi ve diplomatik deneyim gereklidir. Askerler istisnalar haricinde yurtdışı görevine sadece bir defa gönderildiğinden, bu özellikler, özellikle askerlerde eksiktir. Genelkurmay Başkanlığı sistemi, askerleri yurtdışı göreve hazırlamaya yönelik değildir. Türkiye’de asker ve sivil olarak kurumsal kültür eksik olduğundan, NATO’da konuların takibi ve devamlılığı yönünden sıkıntı çekilmektedir.

✓ BA'ya¹¹ (Ek 3) göre, NATO toplantılarında Türklerin İngilizce konuşma ve müzakere etme seviyeleri hep düşük olmuştur. NATO'da görev yapan subaylar başka bir yurtdışı görevi mümkün olmadığından, ekonomik olarak daha fazla tasarruf yapmayı hedeflemişler, bundan dolayı temsil görevi zafiyete uğramıştır. Türkiye'den NATO toplantılarına gelen sivil ve askeri heyetler de görevden ziyade, başka faaliyetlere öncelik vermişlerdir.

✓ CA'ya¹² (Ek 4) göre, Genelkurmay'ın; personel arasında eşit fırsat sağlanması prensibi kapsamında, personelini sadece bir defa yurtdışı görevine göndermesi uygulaması yanlıştır. Bundan dolayı, NATO görevlerinde devamlılık sağlanamamakta, personel NATO ile ilgili eksik bilgi ile görevine başlamaktadır. Görev süresi de 2 veya 3 yıl ile kısıtlı olduğundan, personel ancak görev süresi sonunda görevini iyi seviyede yapabilir duruma gelmektedir. Türkiye'den NATO toplantılarına giden heyet ve personele, zaman zaman müzakerelerde ortaya çıkabilecek muhtelif durumlara uygun direktifler verilememektedir. Dışişleri Bakanlığı'nda da karar alma konusunda bir sıkıntı olabileceği düşünülmektedir. Dışişleri personeli, karar almakta zorlanmakta ve sorumluluğu mutlaka bir tarafa devretmek istemektedir.

✓ DA'ya¹³ (Ek 5) göre, NATO görevine giden personelin bu görevlere hazır olarak gittiklerini söyleyebilmek mümkün değildir. Türkiye, NATO'da yeni fikir üretememektedir. Dışişleri Bakanlığı'nda devam eden 4 yıl yurtdışı, 2 yıl yurt içi rotasyonu istikrarlı olmayı önlemektedir. Türkiye'nin politikası merkezden değil, yurtdışından oluşturulmaktadır.

¹¹ Hv. Yer Yb. Rütbesindeyken emekli olmuştur. 1983-1986 yılları arasında, Napoli/İtalya'daki Güney Bölgesi Müttefik Hava Karargâhı (AIRSOUTH) Hava Savunma Başkanlığı'nda IFF Subayı olarak görev yapmıştır.

¹² Dz. Kur. Alb. Rütbesindeyken emekli olmuştur. 1989-1991 yılları arasında Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargâhı'nda NATO Tatbikatları Proje Subayı olarak ve 1991-1994 yılları arasında Napoli'deki Güney Bölgesi Müttefik Kuvvetler Karargâhı (AFSOUTH) bünyesindeki İstihbarat Başkanlığı'nda Tatbikat Subayı olarak görev yapmış, pek çok NATO tatbikat ve toplantılarına katılmıştır.

¹³ Tuğamiral rütbesindeyken emekli olmuştur. 1994-1995 yıllarında Genelkurmay Harekat Başkanlığı'nda Plan Subayı, 1995-1998 yılları arasında NATO Karargâhı/Brüksel Türk Askeri Temsilciliği BAB Koordinasyon Şubesi'nde Proje Subayı, 1998-2001 yılları arasında Genelkurmay Avrupa Güvenlik Strateji Şube Müdürlüğü'nde Proje Subayı görevlerinde bulunmuş, pek çok NATO tatbikat ve toplantılarına katılmıştır. Ankara Üniversitesi SBF'de Uluslararası İlişkiler Doktora öğrencisidir.

✓ FA'ya¹⁴ (Ek-7) göre, NATO'da; NATO konularında uzmanlaşmış, kendini yetiştirmiş personel yerine, İngilizce bilen personel taltif maksatlı olarak görevlendirilmiştir. Türkiye'nin NATO'da görevlendirdiği subaylar, yeterince profesyonel olmadığı için, NATO'yu Türkiye'nin menfaatlerine uygun şekilde yönlendirememektedir.

✓ HA'ya¹⁵ (Ek 9) göre, NATO görevlerine İngilizce seviyesine göre personel seçilmektedir. Bu durumda, bu personelin NATO'da yapacağı görevle veya Türkiye'nin olanak ve kabiliyetleri ile ilgili bilgi seviyesi eksik kalabilmektedir.

3.2.3. NATO Organlarındaki Türk-Yunan Çekişmeleri

Türkiye ile Yunanistan'ın milli menfaatleri çeliştiğinde, NATO'da karar almak her zaman sıkıntılı ve zor olmuştur. NATO forumları, Türk ve Yunan diplomatları ve askerleri için de birer mücadele alanı gibi işlev görmüştür. Bu sıkıntılı durum, NATO'nun diğer ülkelerinin personelini de etkilemiştir. Türk ve Yunan menfaatlerinin çelişmesi nedeniyle karar almanın geciktiği durumlarda, konunun önemine dayalı olarak diğer ülke personeli; ya kararlarda orta yol bulmaya yönelik faaliyetlerde bulunmuş, ya da olayı kendi seyrine bırakmıştır.

Yapılan mülakatlarda, NATO karargâhlarındaki Türk-Yunan çekişmeleri ile ilgili olarak ortaya çıkan görüş ve izlenimler özet olarak aşağıda belirtilmiştir. Mülakat yapılan 8 kişiden 6'sı, NATO karargâhlarında psikososyal nedenlerle Yunanlara ve Türklere farklı muamele yapıldığına tanık olduklarını beyan etmektedir.

¹⁴ Tuğgeneral rütbesindeyken emekli olmuştur. NATO ile ilişkili karargâh görevlerinde bulunmuş, yurtiçi ve yurtdışında NATO tatbikat, eğitim ve toplantılarına iştirak etmiştir.

¹⁵ Dz. Kur. Alb. Rütbesindeyken emekli olmuş, akademik çalışmalarına devam ederek Prof. Dr. Ünvanını almıştır. 1988-1991 döneminde Hamburg'da Sevk ve İdare Akademisi'nde NATO subayları ile birlikte eğitim görmüş, 1994-1997 döneminde Türk Askeri Ataşesi olarak Bonn'da görev yapmış, Genelkurmay Başkanlığı Karargâhı'nda Yunanistan-Kıbrıs Daire Başkanlığı'nda Yunanistan Şube Müdürlüğü görevini yürütmüştür.

✓ AA'ya (Ek 2) göre, Batı'da, Yunan medeniyetinin ve Hristiyanlığın etkisi ile Yunanlara karşı bir sempati vardır. Türklere ise önyargılı yaklaşılmaktadır. Ayrıca, Ermeni iddialarının da NATO'da görevli Türk subaylarının ve diplomatlarının saygınlığı üzerinde olumsuz bir etkisi vardır. NATO organlarında, kişisel ilişkilerde, özellikle başlangıçta Türklere karşı hep mesafeli davranılır. NATO'da, Türkleri nasıl olsa bir şekilde ikna edebiliriz, ancak Yunanları ikna edemeyiz ön kabulü vardır. NATO'da çalışan farklı milletlerden personel arasındaki kişisel ilişkiler, sorunlu konularda önemli rol oynamaktadır. NATO'nun gayri resmi mekanizmalarının en önünde gelen bu kişisel ilişkilerde Yunanlar, Türklere nazaran avantajlı bir durumda bulunmaktadır.

✓ BA (Ek 3), Napoli'deki görevi süresince, aynı şubede görevli olan Yunan albay ile mücadele ve çekişme içerisinde olduğunu, Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunların bir şekilde şubeye de yansımış olduğunu ifade etmekte, İngiliz şube müdürü ile bir diğer İngiliz albayın önyargılı davranışları nedeniyle zorluk yaşadığını anlatmaktadır. BA, Yunanistan'ın kültürel olarak diğer NATO ülkelerinin subaylarına daha yakın olduğunu ve bir haçlı seferinin halen devam etmekte olduğunu NATO görevi esnasında anladığını ve Türkiye'nin NATO'da üvey evlat olduğunu belirtmektedir. 1983-1986 döneminde, hem Yunan subaylar, hem de Türk subaylar Napoli'de hem kendi görüşlerini anlatmak, hem de diğer NATO subaylarını kendi görüşlerine inandırmak için yoğun tanıtma ve propaganda faaliyeti yürütmüşlerdir. Yunanlar, NATO birimlerinde, kendi tezlerini anlatan broşürler ve ülkelerinden getirdikleri gazeteleri dağıtmışlar; buna mukabil, Türkler de NATO Güney Avrupa Müttefik Kuvvetleri Karargahı (AFSOUTH)'un olanaklarını da kullanarak, Türkiye'den haberler adı altında Türkiye'nin görüşlerini tanıtıcı bilgi notları dağıtmışlardır. Dağıtılan bu dokümanların örnekleri Ek 11-14'tedir.

✓ CA (Ek 4), 1991-1994 yıllarında Napoli'de 3 yıl süresince Yunan subaylarla çok yakın çalıştığını, başlangıçta, Yunanlara sevgi ve dostlukla yaklaştığını, ancak tersini gördüğünü, o zaman görev yapan Yunan subayların, Türklere nefret derecesinde bir önyargı ile yaklaştığını ifade etmektedir. Türklere karşı Yunan subaylar tarafından takınılan tavır, aynı şekilde ailelerine de yansımıştır. Bir Yunan ailesinde, çocukların Türklere düşman olarak yetiştirildiğine şahit olunmuştur. 1996 yılında, bir NATO

görevinde personel mübadelesi maksadıyla Yunan gemisine giden Adatepe Firkateyni astsubayları, Yunan gemisinin astsubayları tarafından, Türk oldukları için taciz edilmiştir. Bir Batılı için, Yunan medeniyeti ve din bağlamında bir Yunan, bir Türk'e göre bir adım öndedir.

✓ DA'ya (Ek 5) göre, genel olarak NATO'da Yunanistan her zaman kollarını açmıştır. İkna edici gerekçeler ile NATO'da yetkililerin karşısına çıksanız, onlar yine de hep Türkiye'nin taviz vermesini beklemişlerdir. Türkiye, politikalarında çok istikrarlı olamazken, Yunanistan, kendi milli menfaatlerini her zaman NATO'nun menfaatlerinin önüne koymuştur. Bu tutum, Türk ve Yunan subayların NATO karargâh faaliyetlerine de yansımıştır.

✓ EA'ya¹⁶ (Ek 6) göre, NATO, Türk-Yunan çekişmesine kendi menfaatinden bakmakta, sorunun devam etmesinden rahatsızlık duymamaktadır. Başta ABD olmak üzere pek çok NATO ülkesi, Türkiye ile Yunanistan arasındaki çekişmeden faydalanmaktadır. Uluslararası politikada, onların Hristiyan olması ya da Avrupalı olması fazla bir önem taşımamaktadır. ABD'nin ve NATO'nun politikaları her zaman pragmatist ve realist olmuştur. Geçmiş pratikler itibari ile NATO, subjektif sebeplerle Türkiye'nin aleyhine, Yunanistan'ın lehine olacak bir karar vermemiştir.

✓ FA'ya (Ek 7) göre, Yunanistan, antik çağdan beri Batılıların, özellikle Hristiyan dininden olanların ve Avrupa ülkelerindeki düşünürlerin saygı duyduğu bir yerdir. Batılı düşünürler edebi olarak da hep Yunan medeniyetini öne çıkararak, Yunanistan'ın Batı'daki imajını güçlendirmiştir. NATO, bazen Türkiye'nin yanında görünmeyi tercih etmiş, ancak somut olarak hep Yunanistan'ın yanında yer almıştır.

¹⁶ Kurmay Albay rütbesindeyken emekli olmuştur. 1997-2000 yılları arasında Viyana'da, BM ve AGİT misyonlarında görev yapmış, 1990-2005 yılları arasında Genelkurmay Başkanlığı ve Kara Kuvvetleri Komutanlığı Karargâhlarında ağırlıklı olarak silahsızlanma konuları üzerinde çalışmıştır. Brüksel'de icra edilen NATO Yüksek Düzeyli Görev Kuvveti (HLTF) toplantılarına Dışişleri Bakanlığı temsilcileri ile birlikte sivil-asker İşbirliği ve Kıbrıs konularında askeri danışman olarak katılmıştır. Hacettepe Üniversitesi'nde siyaset bilimi üzerine doktora çalışmasını tamamlamıştır.

✓ GA'ya¹⁷ (Ek 8) göre, Yunanistan Şark meselesinde Batı'nın ileri karakolu olmuştur. ABD, Yunanistan'a da, İsrail'e baktığı gibi yerleşik akıl ile yaklaşmaktadır. Bu yerleşik akılda, din ve Yunan kültürünün Batı'daki etkisi de rol oynamaktadır. Yunanistan kollanması gereken bir ülke olmasına rağmen, sistem realizm üzerine kurulduğu için, NATO'da Türkiye'ye de yeterli seviyede bir önem atfedilmiştir.

✓ HA'ya (Ek 9) göre, Batılıların Türklere ayrı bir kültürel ve sosyopolitik yaklaşımları vardır. ABD içindeki güçlü Rum lobisinin etkisiyle, ABD'nin, zaman zaman Türk-Yunan sorunlarında taraf tutmuş olduğu açıktır. Ancak, NATO politik olarak Yunanistan'ın lehine bir tutum izlememiştir.

3.3. NATO'NUN YAPISI VE ÇALIŞMA ESASLARI

3.3.1. Kuzey Atlantik Konseyi (NAC)

Kuzey Atlantik Konseyi, haftada en az bir defa bir araya gelen üye ülkelerin daimi temsilcilerinin teşkil ettiği, NATO'nun etkin politik makamı ve karar organıdır. Türkiye, Kuzey Atlantik Konseyi'nde büyükelçi seviyesinde bir daimi temsilci ile temsil edilmektedir. Konsey ayrıca dışişleri bakanları, savunma bakanları, devlet veya hükümet başkanlarının iştiraki ile daha yüksek düzeylerde de toplanabilmektedir. Kuzey Atlantik Konseyi hangi düzeyde toplanırsa toplansın, Konsey aynı yetkiye sahiptir ve alınan kararlar aynı statüde ve geçerliliktedir.

Konsey, tüm üye ülkeler için geniş çaplı bir danışma forumu teşkil etmektedir. Konseyde her bir üye ülke eşit oranda söz hakkına sahip olup, kararlar ancak tüm üyelerin iştiraki ile ve uzlaşma esasına göre alınmaktadır. Tüm kararlar oybirliği ile alınmak zorunda olup, çoğunluk esasına göre oylama veya karar vermenin geçerliliği yoktur.

¹⁷ Kurmay Albay rütbesindeyken emekli olmuştur. NATO'nun Ankara'daki Terörle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi'nin kuruluşunda bulunmuş, bu merkezin komutanlığını yapmış, 1997-2000 yılları arasında NATO Süratli Reaksiyon Kolordusu (ARRF)'de görev yapmış, pek çok NATO toplantısı, eğitimi ve tatbikatına katılmıştır. ODTÜ'de uluslararası ilişkiler doktora öğrencisidir.

Konseyde veya herhangi bir alt komitede yer alan her bir üye ülke, kendi kararları üzerinde tam bir egemenlik ve sorumluluğa sahiptir. Konsey, NATO Genel Sekreteri veya onun yardımcısının başkanlığında toplanmaktadır. Tüm konsey toplantılarında üye ülke temsilcileri yuvarlak masada İngilizce alfabedeki harf sırasına göre oturmaktadır.

Konsey’de tartışılan konular ve alınan kararlar NATO faaliyetlerinin tüm veçhelerini kapsamakta ve genellikle Konsey ihtiyaçlarına göre alt komiteler tarafından hazırlanan rapor ve önerilere dayalı olmaktadır. Aynı şekilde, öneriler Genel Sekreter veya herhangi bir milli temsilci tarafından da konsey önüne getirilebilmektedir. Milli temsilciler ülke yetkililerinin görüşlerini konseye taşımakta ve aynı şekilde konseyde ortaya çıkan farklı görüş ve tutumları milli makamlarına ileterek bir anlamda Konsey ile milli makamlar arasında koordine ve temas noktası işlevi yapmaktadır.

Konsey’in işleri genellikle daimi temsilci yardımcılarının ve uygun milli uzmanların oluşturduğu Üst Seviyeli Politik Komite (Senior Planning Committee-SPC) tarafından hazırlanmaktadır. Kararların alınmasında ayrıca Düzenli Toplanan Politik Komite (Regular Political Committee-RPC), Savunma Gözden Geçirme Komitesi (Defence Review Committee-DRC), Nükleer Planlama Grubu Karargâh Birimi (NPG Staff Group), Yürütme Çalışma Grubu (Executive Working Group), Üst Seviyeli Kaynaklar Birimi (Senior Resource Board), Sivil Bütçe Komitesi (Civil Budget Committee), Askeri Bütçe Komitesi (Military Budget Committee) ve Altyapı Komitesi (Infrastructure Committee) gibi muhtelif alt komiteler de gerekli çalışmaların sorumluluğunu yürütmektedir. Konsey çalışmaları öncelikle, Konsey Sekreteryası ve Uluslararası Karargâh (International Staff- IS) daire ve büroları tarafından desteklenmektedir (NATO Diplomacy Division, 2006: 34-36).

3.3.2. Savunma Planlama Komitesi (DPC)

Savunma Planlama Komitesi, normal olarak daimi temsilciler ile teşkil edilmekte ve ayrıca yılda iki defa savunma bakanları düzeyinde toplanmaktadır. Savunma Planlama Komitesi, savunma konuları ve toplu savunma planlaması ile ilgilenmektedir. Savunma Planlama Komitesi kendi faaliyet alanlarında konsey ile aynı işlev ve yetkiye sahip olup, askeri makamlara yönlendirme sağlamaktadır (NATO Diplomacy Division, 2006: 36).

3.3.3. Nükleer Planlama Grubu (NPG)

Savunma Planlama Komitesine katılan üye ülkelerin savunma bakanları, aynı zamanda düzenli aralıklarla Nükleer Planlama Grubu'na da katılmakta ve bu toplantılarda nükleer kuvvetlerle ilgili özel politik konuları tartışmaktadırlar. Bu toplantılarda, ittifakın nükleer politikası gözden geçirilmekte ve nükleer silahların kontrolü, nükleer yayılmanın önlenmesi vb. nükleer konular ile ilgili kararlar müştereken alınmaktadır.

Nükleer Planlama Grubu'nun çalışmaları, NPG'ye katılan ülkelerin milli delegasyonlarının üyelerinden oluşan bir NPG Karargâh Grubu tarafından, Uluslararası Askeri Karargâh üyeleri ve stratejik komutanların temsilcilerinin de katılımı ile hazırlanmaktadır.

Yüksek Düzeyli Grup (High Level Group-HLG), NPG'nin yüksek düzeyli danışma grubu olup, başkanlığı ABD tarafından yürütülmekte ve üyeleri milli politika yapıcılar, milli uzmanlar, NATO Uluslararası Karargâhı üyeleri ile stratejik komutanların temsilcilerinden oluşmaktadır (NATO Diplomacy Division, 2006: 37).

3.3.4. Askeri Komite (MC)

Askeri Komite, Kuzey Atlantik Konseyi'nin, Savunma Planlama Komitesi'nin veya Nükleer Planlama Grubu'nun politik yönlendirmesi altında işlev gören NATO'nun en üst düzey askeri yetkili makamıdır. Askeri Komite, politik karar verme makamları ile NATO'nun entegre komuta yapısı arasında irtibat sağlayan bir karar verme makamıdır. Askeri Komite, NATO'nun stratejik komutanlıklarına yönlendirme sağlamaktadır. Stratejik komutanlıklar sorumluluk sahaları dâhilinde ittifakın askeri faaliyetlerinin icrasında ve yönetiminde Askeri Komiteye karşı sorumludurlar. Askeri Komite, Brüksel'de NATO Karargâhı'nda çalışmalarını sürdürmekte, askeri temsilcilikler de aynı karargahta görev yapmaktadır.

Askeri Komite, her ülkenin eşit seviyede temsil edildiği bir askeri temsilciler heyetinden müteşekkildir. Askeri Komite'nin faaliyetleri, Uluslararası Askeri Karargâh (International Military Staff- IMS) tarafından desteklenmektedir (NATO Diplomacy Division, 2006: 37). Türkiye, Askeri Komite'de korgeneral/koramiral rütbesinde bir daimi temsilci ile temsil edilmektedir.

3.3.5. Danışma Mekanizması

Bağımsız egemen ülkelerin oluşturduğu NATO gibi bir ittifakta, politika oluşturulması ve yürütülmesi için, tüm üye hükümetlerin, her bir ülkenin nihai politikaları ve niyetleri hakkında bütünüyle bilgi sahibi olması gereklidir. Bu husus, milli kararlar alınmadan önce mümkün olan her türlü politik danışmaların yapılmasını sağlayan bir mekanizma ile mümkün kılınmaktadır.

Danışmalar için ana organ Kuzey Atlantik Konseyi'dir. Ayrıca Kuzey Atlantik Konseyi, Savunma Planlama Komitesi ve Nükleer Planlama Grubu'nun altındaki diğer komiteler de bu maksatla üye ülke temsilcileri için uygun danışma platformu sağlamaktadır.

Politik danışma mekanizması, Avrupa-Atlantik sahası dâhilinde vuku bulmakta olan olaylar ile sınırlı değildir. Her bir ülke, kendisi için güvenlik sorunu olarak gördüğü herhangi bir konuyu NATO danışma makamları veya NATO ülkeleri ile uygun danışma mekanizmalarını kullanarak tartışabilmekte ve NATO gündemine alabilmektedir. Danışmalar, bilgi veya düşünce değişimi şeklinde olabileceği gibi; hükümetlerin almış olduğu veya alması muhtemel kararların veya hareketlerin bildirilmesi şeklinde veya ittifakın toplu karar veya hareketlerine yönelik müşterek kararın alınmasına yönelik de olabilmektedir. Müşterek kararlar, ancak tüm üyelerin ortak rızası ve mutabakatla alınabilmektedir. Tüm üyelerin üzerinde uzlaşabileceği kararların alınabilmesi için farklılıkların önceden giderilmesi önem taşımaktadır.

Ülkelerin politika ve ihtiyaçlarındaki farklılıklar, ittifak dâhilindeki pozisyonlarında dikkate alınmaktadır. Örneğin, İzlanda; askeri bir teşkilata sahip olmadığından NATO askeri forumlarında siviller tarafından temsil edilmektedir. Fransa, 1949'dan itibaren NATO üyesi olduğu halde, 1966'dan 2009'a kadar NATO'nun askeri yapısından ayrılmıştır. Norveç ve Danimarka'da, milli yasalar izin vermediğinden, barış zamanında yabancı ülke silahlı kuvvetleri ve nükleer kuvvetlerin konuşlandırılması mümkün değildir.

NATO'nun askeri yapısı içerisindeki askeri komutanlıklar, ilgili ülkeler tarafından tahsis edilmiş, komutanlığın kurulduğu özel fonksiyona göre teçhiz edilmiş ve görev verilmiş kuvvetleri içerebilmektedir. Bunlara benzer pek çok coğrafi, askeri veya politik

farklılıklar, NATO bünyesinde dikkate alınmakta ve saygı ile karşılanmaktadır (NATO Diplomacy Division, 2006: 39).

3.4. NATO'NUN MALİ KAYNAK VE İMKÂNLARI

NATO, üye ülkelerin ihtiyaç duyulan kaynakları sağladığı bir hükümetler arası organizasyondur. NATO, sadece sınırlı sayıda daimi karargâh tesisine ve az sayıda daimi kuvvete sahip olup; her bir üye ülkenin NATO'ya katkısının büyük kısmı, ülkelerin kendi milli silahlı kuvvetlerine yaptıkları masraflar ve bu kuvvetlerin diğer NATO ülkelerinin kuvvetleri ile çalışabilirliğini sağlamaya yönelik harcamalardır. Üye ülkeler, ayrıca NATO tarafından yürütülen operasyonlara gönüllü olarak iştirak ettirdikleri kuvvetlerin işletim masraflarını da karşılamaktadırlar.

NATO, birkaç istisna haricinde gemi, denizaltı, uçak, tank, top veya silah sistemi gibi fiziki askeri araçların veya askeri kuvvetlerin alımında finansman sağlamamaktadır. Önemli bir istisna, NATO Havadan Erken İhbar ve Kontrol Kuvveti (AWACS)'tır. NATO, hiçbir üye ülkenin tek başına sağlayamayacağı hava savunma sistemleri, komuta-kontrol sistemleri ve İttifak çapında kullanılan muhabere sistemi gibi ortak kullanım amaçlı teçhizatın alımında, işletilmesinde ve güncelleştirilmesinde finansman sağlamaktadır. Bunlara ilaveten bir kısım projeler de, bu projelere iştirak eden ülkeler tarafından müştereken finanse edilmektedir. Bu projeler daha çok, NATO ülkeleri arasında helikopter, uçak vb. askeri araçların ortak olarak üretimi veya geliştirilmesine yönelik olmaktadır.

Üye ülkeler, NATO tarafından yönetilen bütçelere bir maliyet bölüşüm formülüne göre ödeyebilecekleri ve önceden üzerinde mutabakata varılmış miktarlarda katkıda bulunmaktadır. Bu katkılar, her bir üye ülkenin savunma bütçesinin küçük bir yüzdesini teşkil etmektedir (NATO Diplomacy Division, 2006: 57).

3.4.1. NATO'nun Sivil Bütçesi (The Civil Budget)

Sivil Bütçe, NATO'nun stratejik hedefleri ve bu hedeflere ulaşmak için gerekli mali kaynaklar arasında bir irtibat temin eden hedefe odaklı bütçeleme sistemidir. Bütçe, personel harcamaları, işletme maliyetleri ve 4 adet ana ve 3 adet destekleyici hedefe ulaşmak için gerekli sermaye ve program masrafları için kaynak sağlamaktadır. Sivil

Bütçe genel olarak her bir üye ülkenin dışişleri bakanlığı tarafından sağlanan fonlar ile oluşturulmaktadır.

NATO'nun Sivil Bütçe'sinin ana ve tali hedefleri sırasıyla aşağıdadır (NATO Diplomacy Division, 2006: 59).

- ✓ Avrupa-Atlantik bölgesinde ve ötesinde NATO operasyonlarının desteklenmesi için etkin politika, planlama ve kaynak sağlamak,
- ✓ İttifakın imkân ve kabiliyetlerini desteklemek ve geliştirmek için gerekli politika ve planlamayı icra etmek,
- ✓ Avrupa-Atlantik bölgesine vaki yeni güvenlik sorunlarına ve tehditlere karşılık vermek ve güvenliği güçlendirmek üzere ortaklar ile danışma ve işbirliği faaliyetlerini desteklemek,
- ✓ Kamu diplomasisi vasıtasıyla, NATO'nun farkındalığını arttırmak, NATO'yu, NATO'nun güvenlik sağlayıcı rolünü ve onun operasyonlarını desteklemek,
- ✓ Kuzey Atlantik Konseyi'ne, alt komitelere ve Uluslararası Karargâh'a profesyonel ve destek hizmetleri sağlamak,
- ✓ NATO Karargâhı ve kolaylık tesislerini idame etmek ve işletmek,
- ✓ NATO çapındaki güvenlik politikasını yürütmek, karargâh personeli ve operasyonlar için emniyet ve güvenlik sağlamaktır.

3.4.2. NATO'nun Askeri Bütçesi (The Military Budget)

Askeri Bütçe, uluslararası askeri yapının işletme ve idame maliyetlerini kapsamaktadır. Askeri Komite, Uluslararası Askeri Karargâh, askeri ajanslar, iki adet stratejik komutanlık ile bağlı komutanlıklar, kontrol ve bilgi sistemleri, araştırma ve geliştirme ajansları ile NATO Havadan Erken İhbar ve Kontrol Kuvveti'nin harcamaları; askeri bütçe tarafından karşılanmaktadır. Askeri Bütçe, ayrıca NATO tarafından yürütülmekte olan krize müdahale harekât ve görevleri için görev yapan komutanlıkların işletme maliyetlerini de karşılamaktadır. Askeri Bütçe, genel olarak her üye ülkenin milli savunma bakanlığı tarafından sağlanan fonlar ile oluşturulmakta ve Askeri Bütçe Komitesi tarafından denetlenmektedir (NATO Diplomacy Division, 2006: 59).

3.4.3. NATO'nun Güvenlik Yatırım Programı (The NATO Security Investment Programme- NSIP)

NATO'ya üye ülkeler, NATO'nun güvenlik yatırım programlarına da katkıda bulunmaktadır. Bu destek, NATO stratejik komutanlıklarının görevlerini yapmaları için ihtiyaç duyulan ve ilgili NATO komutanlığının bulunduğu ülkenin milli savunma olanaklarının ötesindeki ana inşaat ve komuta kontrol yatırımlarını kapsamaktadır. NSIP, ev sahibi ülkenin milli kaynakları ile karşılanamayan NATO altyapı ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılmaktadır. Örneğin, komuta ve bilgi sistemleri, uydu muhabere sistemleri, askeri karargâh tesisleri, hava sahası, yakıt boru hatları, yakıt depoları, limanlar ve seyir yardımcıları gibi krize müdahale harekâtları için ihtiyaç duyulan askeri tesisler ve kabiliyetler NSIP ile karşılanmaktadır.

NSIP, her üye ülkenin milli savunma bakanlığı tarafından sağlanan fonlar ile oluşturulmakta ve Altyapı Komitesi (Infrastructure Committee) tarafından denetlenmektedir.

Projeler ya ev sahibi ülke tarafından, ya da farklı NATO ajansları ve NATO Stratejik Komutanlıkları tarafından uzmanlık alanlarına uygun olarak yürütülmektedir (NATO Diplomacy Division, 2006: 60).

4. BÖLÜM

TÜRKİYE İLE YUNANİSTAN ARASINDAKİ SORUNLARA TARİHİ PERSPEKTİFTEN BAKIŞ

4.1. GENEL

Türkler, tarih içerisinde yaşamış oldukları Orta Asya bozkırlarından çeşitli sebeplerle kavimler halinde batıya göç etmişler ve verimli toprakların yer aldığı Anadolu'da kendilerine yeni bir hayat alanı yaratmışlardır. Anadolu'da kurulan muhtelif Türk devletleri ve Osmanlı Devleti içerisinde Türkler ve Yunanlar uzun yıllar beraber yaşamışlar, ancak 18. Yüzyıldan itibaren milliyetçilik akımları içerisinde, Yunanlar Osmanlı Devleti'ne karşı bir bağımsızlık mücadelesi yürütmüş ve 1830 yılında kendi ulus devletlerini kurmuşlardır.

Bu tarihten sonra Yunanistan Devleti, egemenliğini muhafaza etmenin yanı sıra, Osmanlı Devleti'ne karşı topraklarını genişletmeye yönelik olarak da bir mücadele yürütmüştür. İki ülke arasında tarihten gelen çekişmeler, 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu müteakip Türkiye Devleti ile Yunanistan Devleti arasındaki ilişkilere de yansımıştır. Türkiye ile Yunanistan arasındaki mevcut statü 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması ile belirlenmiştir. Her iki ülke, 1930'larda kısa bir dostluk dönemi yaşamasına rağmen, zaman içerisinde, iki ülkenin arasındaki menfaat çatışmalarından kaynaklanan yeni sorunlar, Türkiye ile Yunanistan ilişkilerini olumsuz olarak etkilemiştir.

Her iki ülke, 18 Şubat 1952 tarihinde birlikte NATO'ya alınmışlardır. NATO içerisindeki müttefiklik ilişkilerinin ilk yıllarında, Türkiye ve Yunanistan ilişkileri, 1930'lardaki dostluk havasını çağrıştıracak şekilde sorunsuz devam ederken; 1954'te Kıbrıs'la ilişkili olarak ortaya çıkan ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını amaçlayan faaliyetler nedeniyle yeniden kötüleşmiştir. Kıbrıs'tan kaynaklanan sorunlar, 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasını müteakip kısa bir süre için yatışmış gibi görünse de, 1963 yılından sonra yeniden başlayarak, günümüze kadar iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz olarak etkilemeye devam etmiştir. Kıbrıs sorununa ilaveten, iki ülke arasında Ege Denizi'ndeki hak ve menfaat çatışmasından kaynaklanan

sorunlar; zaman zaman Kıbrıs sorununun da önüne geçmiş ve belirli dönemlerde NATO dayanışmasını da menfi olarak etkileyebilecek seviyelerde kötüleşmiştir. NATO'nun bu sorunlara yaklaşımı belirli dönemlerde her iki ülkenin de NATO ile olan ilişkilerini değişik boyutlarda etkilemiştir.

Bu bölümde, Türkiye ile Yunanistan arasında ortaya çıkan sorunlar tarihi bir perspektifte incelenecek, ayrıca her iki ülkenin de NATO üyesi oldukları tarihsel sürecin analizi yardımıyla NATO'nun bu sorunlara yaklaşımındaki tutum ve kararlarının objektifliği değerlendirilecektir.

4.2. NATO ÖNCESİ TÜRKİYE-YUNANİSTAN İLİŞKİLERİ

Türkiye ile Yunanistan arasındaki statü, 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması ile belirlenmiştir.¹⁸ Lozan'a kadar süren Türk-Yunan çatışmaları, Lozan sonrası dönemde de iki halkın birbiri hakkındaki algılarını ve önyargılarını belirlemeye devam etmiştir (Krebs, 1999: 343).

Lozan Antlaşması, iki ülke arasındaki tüm sorunları ortadan kaldırmamıştır. Lozan Antlaşması'nı müteakip, Türkiye ile Yunanistan arasındaki problem sahaları "Lozan'ın kapsadığı sorunlar" ve "Lozan'ın kapsamadığı sorunlar" olarak iki ayrı kategoride değerlendirilebilmektedir. Fırat'a (2001b: 336) göre, Lozan'ın kapsadığı sorunlar 1923-1928 yılları arasında hal yoluna koyulduysa da, Lozan'ın kapsamadığı Ege Denizi sorunları, kıta sahanlığı vb. sorunların büyük kısmı uzun yıllar süregelmiştir. Hatta Lozan Antlaşması'nın belirli bir esasa bağladığı "Fener Rum Patrikhanesi", "Ege adalarının Lozan'a aykırı olarak silahlandırılması", "Doğu Trakya'daki Türk azınlığa yapılan kötü muamele" gibi sorunlar zaman içerisinde tekrar ortaya çıkmıştır.

Lozan Antlaşması, Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunları, "Sınır ve Toprak Sorunları, İnsani Sorunlar ve Mali Sorunlar" olmak üzere 3 ayrı kategoride ele almıştır. Lozan Barış Antlaşması'nın 2. maddesi, Türkiye ile Yunanistan arasındaki kara sınırını Meriç nehri olarak belirlemiş ve ayrı bir sözleşme ile Türkiye'nin Bulgaristan ve

¹⁸ Lozan Barış Antlaşması'nın tam metni Türk Tarih Kurumu internet sayfasında yer almaktadır. Detaylar için bkz. <http://www.ttk.org.tr/index.php?Page=Sayfa&No=273>, Erişim zamanı. 9 Mayıs 2013.

Yunanistan'la olan Trakya sınırının iki yanındaki toprakların 30 kilometre genişliğindeki bir alanının askersizleştirilmesi şartını getirmiştir.¹⁹

Ege adalarına ilişkin düzenleme, Lozan Antlaşması'nın 12. ve 14. maddeleri ile yapılmıştır. Buna göre Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan adaları ile Anadolu sahillerine 3 milden daha az uzaklıkta bulunan adalar Türkiye'nin egemenliğine,²⁰ Lozan Antlaşması'nın 15. maddesi ile İtalya'nın egemenliğinde olduğu belirtilen adalar dışındaki bir kısım Ege adaları, isimleri sayılarak Yunanistan'ın egemenliğine bırakılmıştır. Bu adalardan Anadolu kıyılarına çok yakın olan Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adaları Lozan Antlaşması'nın 13. maddesi gereğince, Limni ve Semadirek adaları ise Gökçeada ve Bozcaada ile birlikte Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin 4. maddesi²¹ gereğince silahsızlandırılmıştır. Lozan Antlaşması'nın 14. maddesi ile Gökçeada ve Bozcaada için ayrı bir mahalli yönetim düzenlemesi getirilmiş ve bu iki adanın ahalsininin mübadeleye tabi olmayacağı hüküm altına alınmıştır.²²

Lozan Antlaşması'nın yapılması sürecinde, Türkiye ile Yunanistan arasındaki insani sorunlar, nüfus mübadelesi ve Patrikhane sorunları olarak ikiye ayrılmıştır. Lozan Barış Antlaşması'ndan ayrı olarak, 19 maddelik "Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol" 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanmıştır. Bu protokole göre, Türkiye topraklarında yerleşik Rum Ortodoks dininden Türk uyrukları ile Yunanistan topraklarında yerleşik Müslüman dininden Yunan uyruklarının, 1 Mayıs 1923

¹⁹ Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan arasındaki Trakya sınırlarının askersizleştirilmesi uygulamasına, II. Dünya Savaşı öncesindeki değerlendirmeler ile Balkan Antantı çalışmaları kapsamında, 31 Temmuz 1938 tarihli bir antlaşma ile son verilmiştir (Fırat, 2001: 353).

²⁰ Lozan Antlaşması ile Ege'de 3 millik karasuları rejimi uygulanmıştır. Bundan dolayı, Lozan'da adları geçmeyen ve Türkiye sahillerine 3 milden daha yakın mesafede olan tüm adaların Türkiye'ye bırakılmış olduğu değerlendirilmektedir. Lozan'da 6 millik karasuları rejimi belirlenmiş olsaydı, Türkiye sahillerine 6 milden daha yakın mesafede olan tüm adaların Türkiye'ye bırakılmasının gerektiği düşünülmektedir. Bu muhakeme ile, daha sonra Ege'de karasularının; Lozan Antlaşması hilafına 6 deniz miline çıkarılmış olmasının, Türkiye açısından dezavantajlı bir durum yarattığı düşünülmektedir.

²¹ Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin 4. maddesi Limni ve Semadirek'e ilaveten Gökçeada ve Bozcaada'nın da silahsızlandırılmasını düzenlemiştir. Ancak silahsızlandırılmış olma statüsü Gökçeada ve Bozcaada için 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile son bulmuştur. Yunanistan bu durumun Limni ve Semadirek için de geçerli olduğunu savunmaktadır. Bu konu daha sonra ayrıca incelenecektir.

²² Gökçeada ve Bozcaada ahalsininin mübadele dışı bırakılması Yunanistan'ın talebine istinaden hüküm altına alınmış olup, bu husus Yunanistan'ın adalara yönelik hedeflerini göstermesi açısından dikkat çekicidir.

tarihinden başlayarak zorunlu mübadelesinin yapılması karar altına alınmıştır. Gökçeada ve Bozcaada'nın Rum asıllı ahalisinin mübadele dışı tutulmasına ilaveten, İstanbul'da oturan Rumlarla, Batı Trakya'da oturan Müslümanlar mübadele kapsamı dışında bırakılmıştır.²³ Lozan müzakereleri sırasında, Türk tarafı Patrikhane'nin Türkiye sınırları dışına çıkarılmasını teklif ettiyse de, hem Yunan tarafı, hem de diğer ülke temsilcileri buna karşı çıkmışlar; bundan dolayı Lozan Barış Antlaşması'nda bu konu düzenlenmemiştir.

Lozan Antlaşması ile Yunanistan'ın talebine istinaden İstanbul, Bozcaada ve Gökçeada'da yerleşik Rumların mübadele dışı bırakılmasının karşılığında, Batı Trakya'da yerleşik olan Türklerin de mübadeleye tabi tutulmaması karar altına alınmıştır. Patrikhane'nin İstanbul dışına çıkarılması talepleri de Yunanistan'ın engellemesi nedeniyle gerçekleşmemiştir. Yunanistan'ın bu yöndeki tutumunun, "Megali idea"²⁴ olarak ifade edilen büyük Yunanistan düşüncesinden kaynaklanmış olabileceği değerlendirilmektedir.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki savaştan kaynaklanan mali sorun da, Yunanistan'ın Türkiye ülkesinde yaptığı tahribat karşılığında, Karaağaç toprak parçasını Türkiye'ye vermesi ile halledilmiştir (Fırat, 2001b: 336).

Lozan Antlaşması, her iki ülkenin de ulus devlet olarak aralarındaki önde gelen sorunları belirli dönem için çözmelerine olanak tanımış; her iki ülke, özellikle 1930'lu yıllarda bir yakınlaşma ve dostluk havası içerisinde bulunmuştur. İki ülke de, Bulgaristan'ın Ege'ye geçiş isteklerini ve İtalya'nın Doğu Akdeniz'e yönelik niyetlerini aynı doğrultuda değerlendirmiş; 1930'larda Atatürk'ün ve Venizelos'un güçlü ve

²³ Mübadelede etnik özellik değil, dini ölçüt temel alınmış, bu kapsamda Katolik ve Protestan Rumlar mübadele dışı bırakılırken, Türk olmalarına rağmen Ortodoks Hristiyan dininden olan Karamanlılar mübadeleye dâhil edilmişlerdir. Yunan tarafı, görüşmeler süresince olabildiğince fazla Rumun ve Patrikhane'nin İstanbul'da kalmasını hedeflemiştir (Fırat, 2001: 333).

²⁴ Bizans İmparatorluğu'nu bir Helen İmparatorluğu olarak kabul eden bir kısım Yunan milliyetçisi, Megali idea adını verdikleri büyük ülkeleri ile eskiden Bizans'a ait olan tüm toprakları yeniden elde ederek, İstanbul başkent olmak üzere, büyük Helen İmparatorluğu'nu yeniden kurmayı hayal etmektedirler.

karizmatik liderliği ile Türkiye ve Yunanistan arasında tarihi bir yatışma ile barış ve dostluk ortamı oluşturulma gayretlerine girilmiştir (Kalaitzaki, 2005: 106).

İki ülke arasında, 10 Haziran 1930 tarihinde Ankara Sözleşmesi ile nüfus mübadelesinden kaynaklanan siyasal ve ekonomik sorunlar çözüme bağlanmıştır. 30 Ekim 1930 tarihinde iki ülke arasında “Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakemlik Antlaşması”, “Deniz Kuvvetlerinin Sınırlandırılmasına İlişkin Protokol” ile “İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması” imzalanmış; böylece Türkiye ile Yunanistan arasında siyasal, askeri ve ekonomik konulardaki ilişkilerde ilerlemeler sağlanmıştır. 14 Eylül 1933’te iki ülke arasında, Ankara’da askerlik ve güvenlik konularında bir dostluk paktı imzalanmış, 9 Şubat 1934 tarihinde Yugoslavya ve Romanya’nın da katılımı ile Balkan Antantı yapılmıştır. Balkan Antantı Paktı’na Türkiye ve Yunanistan birer çekince koymuştur. Türkiye, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)’ne karşı yöneltilmiş herhangi bir eyleme hiçbir zaman katılmak durumuna girmeyeceğini; Yunanistan ise amacının yalnızca Balkan devletlerinden gelecek bir saldırıyı karşılamak olduğunu belirtmiştir. Böylece, Paktın sadece Bulgaristan’dan gelebilecek bir saldırıya karşı yapıldığı anlaşılmış, SSCB ve İtalya gibi devletlerin kışkırtılmaması hedeflenmiştir. 20 Temmuz 1936 tarihinde imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesi çalışmalarında Yunanistan Türkiye’yi desteklemiş, II. Dünya Savaşı öncesinde 27 Nisan 1938 tarihinde, iki ülke yeni bir askeri güvenlik anlaşması imzalayarak, bir çatışma durumunda birbirlerine destek sağlama yükümlülüğünde bulunmuşlardır (Fırat, 2001: 345-354).

Türkiye ile Yunanistan arasında 1930’larda yaşanan bu dostluk döneminin, daha sonra iki ülke arasında oluşacak sorunlar açısından Yunanistan lehine işlemiş olabileceği değerlendirilmektedir. Bu dönemde; Türkiye Yunanistan’a karşı samimi bir dostluk içerisinde bulunurken, Yunanistan’ın bu dostluğu zaman zaman istismar ettiği görülmektedir. Örneğin, 1930 antlaşmaları imzalandıktan sonra 6 Eylül 1931 tarihinde, Yunanistan hava sahasını tek taraflı olarak 3 milden 10 mile çıkarmıştır. Yine aynı şekilde, Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nin imzalanmasından kısa süre sonra 17 Eylül 1936’da, Yunanistan yine tek taraflı olarak karasularını 3 milden 6 mile çıkarmıştır. Böylece, Lozan Antlaşması’ndaki 3 millik karasuyu ve hava sahası uygulaması Yunanistan tarafından Türkiye’nin aleyhine değiştirilmiştir.

Türkiye, Yunanistan ile dostluğu sürdürmek uğruna bu kararlara karşı çıkmamıştır. Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanmasından sonra, 31 Temmuz 1936 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı bir konuşmada,²⁵ Türkiye'nin daha sonra izleyeceği politikalara aykırı şekilde, Yunanistan'ın da Limni ve Semadirek Adalarını silahlandırma hakkı kazandığından bahsederek, Yunanistan'a sonraki dönemlerde kullanabileceği ve istismar edebileceği kozlar vermiştir (Fırat, 2001: 356).

Türkiye açısından, Lozan sonrası Yunanistan ile dostluğa samimi bir ilgi gösterilirken; Yunanistan açısından, dostluğun Yunanistan'ın bir kısım menfaatlerinin ele geçirilmesi için bir araç gibi kullanıldığı değerlendirilmektedir. Nitekim, Yunanistan'ın Ege'de tek taraflı olarak karasularını 3 milden 6 mile çıkarması ve hava sahasını 3 milden 10 mile çıkardığını ilan etmesi ve Türkiye'nin de bu oldu bittilere; elde edilen dostluğun bozulmaması uğruna sessiz kalması, ileriki yıllarda ortaya çıkacak sorunlarda Türkiye'nin başını çok ağrıtmıştır.

24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki statüyü belirleyen Lozan Antlaşması'nda, Ege'de 3 mil genişlikteki karasuları rejiminin esas alındığı değerlendirilmektedir.²⁶ Türkiye, 17 Eylül 1936 tarihinde, Yunanistan tarafından Ege karasularına ilişkin Lozan statüsünün değiştirilmesine itiraz etmemiş ve Ege'de kendi milli menfaatlerini kısıtlayan bu duruma sessiz kalmıştır.²⁷ Yunanistan tarafından karasularının ve hava sahasının genişletilmesi, Ege'deki açık deniz alanlarının Türkiye aleyhine küçülmesi sonucunu doğurmuş, bu durum Türkiye'de fazla

²⁵ Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, 31 Temmuz 1936 tarihinde TBMM'de yapılan bir oturumda, 20 Temmuz 1936 tarihinde yapılan Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile ilişkili olarak, "1924 Lozan Mukavelesi ile gayri askeri hale ifrağ edilmiş olan komşumuz ve dostumuz Yunanistan'a ait Limni ve Samotra adalarına dair olan hüküm de Montrö mukavelesi ile kalkmış oluyor demektir ki bundan da ayrıca memnunuz" ifadesini kullanmıştır (Fırat, 2001: 356).

²⁶ Lozan'da Ege Hava Sahası statüsü söz konusu edilmemiştir. Dünya üzerindeki uygulamalara göre teamül olarak, hava sahası, karasuları üzerindeki uzay alanı olarak belirlenmiş olduğundan Lozan Antlaşması'nda hava sahası sınırlamalarının belirlenmemiş olmasının bir eksiklik olmadığı değerlendirilmektedir.

²⁷ Türkiye, Yunanistan'ı Lozan Antlaşması ile belirlenmiş olan karasuları statüsüne geri döndürmek yerine, 15 Mayıs 1964 tarihinde 476 sayılı Kanun'la Ege Denizi'nde karasularını 6 mile çıkararak Lozan'dan geri adım atmıştır.

bir endişe yaratmamış; ancak, daha sonraki yıllarda Yunanistan ile Türkiye arasında Ege'de ortaya çıkacak pek çok sorunun başlangıç noktası olmuştur. Gürdeniz'e (2013:84) göre, o dönemde denizlerin ve diplerinin ekonomik farkındalığının pek gelişmemiş olması nedeniyle, ayrıca Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Türk Boğazları'nın Türkiye açısından geri kazanımının söz konusu olması ve gelişen İtalya tehdidine karşı Ege'de Yunanistan ile geliştirilecek dostluğun önem kazanmasından dolayı; Türkiye, Yunanistan'ın karasuları ve hava sahasını genişletme faaliyetine karşı sessiz kalmıştır.

Türkiye, Ege'de kendi menfaatine aykırı şekilde karasuları statüsünün 6 mile çıkarılmasını kabul etmiş ve ayrıca 6 mile arttırılmış karasuyu içerisinde bulunan ve egemenliği belirlenmemiş olan ada, adacık ve kayalıklarla ilgili iddialarını, 1996 yılında ortaya çıkan Kardak krizine kadar ifade etmemiştir.

Yunanistan, 1940 yılında İtalya tarafından ve müteakiben Almanya tarafından işgal edilmiş, Türkiye ise II. Dünya Savaşı süresince tarafsızlığını korumuştur. Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'nda anlaşmaların hilafına Yunanistan'a destek sağlamamasının Yunanistan'da hayal kırıklığına neden olduğu iddia edilmektedir. Ancak, Türkiye II. Dünya Savaşı süresince Yunanistan'ın sürgündeki hükümetini tanımaya devam etmiş, yiyecek ve insanı yardım sağlayarak Yunanistan'a destek çıkmıştır (Kalaitzaki, 2005: 108).

Fırat'a (2001b: 577-579) göre, Yunanistan; II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin uyguladığı politikalardan aşağıdaki rahatsızlıkları duymuştur.

✓ Türkiye, II. Dünya Savaşı sırasında daha önce imzalamış olduğu askeri ittifak antlaşmalarına bağlı kalmamış ve yükümlülüklerini yerine getirmemiştir. Türkiye, gerek İtalya'nın, gerekse Almanya ve Bulgaristan'ın Yunanistan'ı işgalleri sırasında; 1939 Üçlü İttifak, 1934 Balkan Antantı Paktı ve 1933 Samimiyet Antlaşması ile üstlenmiş olduğu yükümlülükleri yerine getirmemiştir.

✓ Türkiye, savaş sırasında Almanya'nın başarılarından etkilenerek, meşru Yunan hükümeti ile ilişkilerini askıya almıştır.

✓ Türkiye, savaş sırasında özellikle Almanya ile yaptığı görüşmelerde, Ege adalarını pazarlık konusu yapmış ve kuşku verici toprak isteklerinde bulunmuştur. Türkiye, Meis, Menteşe adaları,²⁸ Sisam, Midilli ve Sakız adalarını savaş süresince işgal etmeyi Almanya'ya teklif etmiştir.

✓ Türkiye, savaş sırasında İstanbul'daki Rum azınlığa karşı baskı uygulamış, 11 Kasım 1942'de azınlıklara yönelik olarak varlık vergisi çıkartmıştır.

Türkiye ise, Yunanistan'ın bu suçlamalarının; savaş koşulları çerçevesinde yapılan zorunlu uygulamaların bir sonucu olduğunu belirterek, haksız olduğunu ileri sürmüştür. Türkiye'ye göre, Türkiye'nin Yunanistan'a üçüncü bir taraf tarafından yapılabilir bir saldırıya müdahale etme yükümlülüğü olmamıştır. Balkan Paktı uyarınca, ne ortak sınırlar bir saldırıya uğramış, ne de saldırı bir Balkan devletinden gelmiştir. Türkiye, II. Dünya Savaşı süresince, müttefikler tarafından gerekli ekonomik ve askeri yardım yapılmadığından, Yunanistan'a yardım edebilecek bir ekonomik ve askeri durumda değildir.

Türkiye, Almanya ile olan hassas ilişkileri nedeniyle; Girit'teki Yunan hükümeti nezdinde bir büyükelçilik açamamış, ancak daha sonra 1943 yılından sonra Kahire'deki Yunan hükümeti nezdinde bir büyükelçiliği faaliyete geçirmiştir.

Savaş içerisinde ülkeler arasında çeşitli toprak pazarlıkları yapılmış, Türkiye Almanya tarafından kendisine yapılan teklifleri, Yunanistan'ın toprak bütünlüğüne duyduğu saygının gereği olarak kabul etmemiştir. Türkiye'yi bu konuda eleştiren Yunanistan ise, savaş içerisinde İngiltere'den Kuzey Epir, Kıbrıs ve 12 Adalar'ın Yunanistan'a verilmesini talep etmiştir.

²⁸ Menteşe adaları, Osmanlı Devleti'nin yönetimi altında iken; Gökçeada'dan itibaren güneye doğru uzanan tüm adalar içerisinde mütalaa edilerek, "Cezair-i Bahr-i Sefid" adıyla ve günümüzdeki anlamı ile "Akdeniz Adaları" olarak anılmıştır. 12 Adalar olarak bilinen adalar ve Meis Adası da Menteşe adaları içerisinde yer almaktadır(Yavuz, 2003: 11).

Türkiye, azınlıklara yönelik ırkçı bir politika izlememiştir. Varlık vergisi, azınlıklara değil, tüm varlıklı vatandaşlara yönelik bir uygulama olmuştur.²⁹

Bunlara ilaveten, Türkiye; savaş süresince Yunanistan'a insani yardımlar yapmış, Yunan gemilerinin ve vatandaşlarının Türkiye liman ve topraklarını kullanmasına izin vermiştir (Fırat, 2001b: 579-580).

II. Dünya Savaşı sona erdiğinde, savaşta mağlup olan İtalya'nın 12 Adalar ve Meis Adası'nı tahliye etmesi gündeme gelmiştir. Menteşe adaları³⁰ grubunda yer alan 12 Adalar ve Meis Adası, 1911 Türk-İtalyan Savaşının sonunda İtalya'ya geçmiştir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra İtalya'nın egemenliğinde kalan bu adalar, II. Dünya Savaşı süresince Almanya tarafından işgal edilmiştir. Almanlar savaş sonunda çekilince, adalara İtalya'nın da isteksiz olduğu bir zamanda Yunanistan sahip olmuştur. Adaların Türkiye sahillerine yakın olmasına ve önemli bir Türk nüfus barındırmasına rağmen, Türkiye; Lozan Antlaşması ile temeli atılan stratejik dengeyi ve Atatürk ile Venizelos tarafından oluşturulan dostça ilişkileri bozmamak için adaların Yunanistan egemenliğine geçmesine esasta bir itirazda bulunmamıştır (Turan, Barlas, 1999: 474).

Türkiye'nin 1912'ye kadar elinde bulunan ve 1923 Lozan Antlaşması ile İtalya'ya verilen 12 Adalar ve Meis Adası'nın Yunanistan'a transfer edilmesini durdurmayı sağlayıcı bir şey yapma olanağı olmamıştır. Yunanistan, bu adaları silahsızlandırmak şartı ile elde etmiştir (Schmitt, 1997: 5).

²⁹ Melek Fırat'a göre; Türkiye varlık vergisinin ırkçı bir uygulama olmadığını ne kadar savunursa, savunsun, bu konuda inandırıcılığını sürdürememektedir (Fırat, 2001: 580).

³⁰ Lozan Antlaşması'nın 15. maddesinde Menteşe adalarından isimleri sayılarak 12 Ada ve Meis Adası'nın İtalya'nın egemenliğinde olduğu teyid edilmiştir. İtalya'nın egemenliğine bırakılan Menteşe adaları bu maddede isim, isim sayılmıştır. Lozan Antlaşması'nda, Stampalia (Astropalia), Rhodes (Rhodos), Calki (Kharki), Scarpanto, Casos (Casso), Piscopis (Tilos), Misiros (Nisyros), Calimnos (Kalmnos), Leros, Patmos, Lipsos (Lipso), Simi (Symi), Cos (Kos) adaları ile bunların etrafındaki adacıklar devredilmiştir. Lozan Antlaşması'nın 15. maddesi ile ayrıca Meis Adası da (Castelloriso) İtalya'nın egemenliğine bırakılmıştır. Menteşe adaları sadece bu adalardan ibaret değildir. Adaların Türkçe adlarının antlaşmada yer almaması dikkat çekicidir. Diğer taraftan, Menteşe adaları grubunda yer alıp, antlaşmalarla İtalya'ya ve Yunanistan'a devredilmemiş olan ada, adacık ve kayalıkların aidiyeti konusu, özellikle denizlerin kıta sahanlığı ve ekonomik değerinin önem kazanması üzerine, Türkiye ile Yunanistan arasında bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin iddiasına göre, çoğunluğu Anadolu'ya yakın sularda olmak üzere, bir kısmı da meskûn olmak üzere Ege'de 152 ada, adacık ve kayalığın egemenliği antlaşmalarla Yunanistan'a devredilmemiş olduğundan, bu coğrafi formasyonların egemenliği tartışmalıdır (Yavuz, 2003: 67).

Türkiye'nin, güney sahili açıklarında stratejik bir konumda yer alan 12 Adalar ve Meis Adası'nın Yunanistan tarafından ilhak edilmesine o dönemde karşı çıkmaması, müteakip dönemde çok tartışılmıştır. Krebs'e (1999: 17) göre, Türkiye; NATO gibi bir savunma örgütünün olmadığı o dönemde, maruz kaldığı Sovyet tehdidinden sakınmak üzere, Yunanistan ile arasındaki bölgesel menfaatini askıya almıştır.

Papacosma (1984: 300) ise, Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'nda müttefik koalisyona geçirmesinden dolayı, göreceli olarak daha zayıf bir pazarlık pozisyonunda olduğunu; Türkiye'nin 12 Adalar'ın 1947 yılında Yunanistan'a geçmesini, Yunanistan'ın revizyonist politikalarından vazgeçmesinin bir karşılığı olarak değerlendirdiğini belirtmekte, bu konudaki Türk motivasyonunun halen belirsizliğini koruduğunu ileri sürmektedir.

Fırat'a (2001b: 583) göre, 12 Adalar ve Meis Adası'nın savaş sonunda Yunanistan'a verilmesinde, ABD ve İngiltere'nin kararları önemli rol oynamıştır. Türkiye, bu ülkelere karşı direnememiştir. Yunanistan, II. Dünya Savaşı'nın sonunda, bu adalara ilgi göstermiş, adaların Yunanistan'a devri konusunda yoğun bir diplomasi yürütmüştür. Türkiye ise, bu adalara tekrar sahip olmayı düşünmemiştir. İngiltere'nin, adaların Yunanistan'a devredilmesi konusundaki diplomatik faaliyetleri üzerine; Tefik Rüştü Aras, 25 Temmuz 1945 tarihli Tan gazetesine bir yazı yazarak, adalara silahlardan arındırılarak özerklik tanınmasının ve bu adaların güvenliği ve statüsünün İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın güvencesine verilmesinin en iyi çözüm olduğunu belirtmiştir.³¹ Basında çıkan bir iki münferit yazı ise Türkiye kamuoyunun ilgisini Menteşe adalarına çekmeye yeterli olamamıştır. Türk Dışişleri Bakanlığı, 1 Temmuz 1946'da İngiltere'ye bildirdiği görüşünde, 12 Adalar'ın dost Yunanistan'a verilmesine

³¹ Tefik Rüştü Aras yazısında şu ifadeleri kullanmıştır. "Adalarda tam istiklal esasında bir otonomi kurulması iyi olacaktır. On İki Ada otonomisi bu yerleri Yunanistan'dan ayırmak değil, Yunanistan'a hür bir On İki Ada katmakla olur. On İki Ada halkı için, dâhili ve harici işlerini müstakil olarak kendileri idare ettikleri takdirde, Yunanistan ile beraber yürüyeceklerine göre hürriyetleri için de Yunanistan'a katılmak demek olur ki, daha kıymetlidir. Böyle bir hal şekli Yunanistan ve Türkiye'yi birbirine biraz daha yaklaştırmak olacağı gibi, İngiltere ile Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi'nde mahiyeti açık ve sağlam bir münasebet kurulmuş olur. On İki Ada meselesinin barış konferansında daha etraflı mütalaa edilmesi imkânı vardır. Fakat konferansın bu işi başka, başka münasebetlerle On İki Ada ile doğrudan doğruya ilgili sayılan ve aralarında sıkı dostluk münasebetleri mevcut olan İngiltere, Yunanistan ve Türkiye temsilcilerinden teşkil edilecek bir komisyonun önceden inceleyip bir proje teklif etmesi suretiyle en iyi bir hal şekli araması daha isabetli bir usul olur..."

itiraz etmediği gibi, bundan memnurluk da duyacağını bildirmiştir. Ancak, bu yazıda İstanköy, Sömbeki, Meis gibi adaların Türk kıyılarına yakınlıkları belirtilerek, bu adalardan iki-üç tanesinin Türkiye'ye verilmesinin hem adalete, hem de eşitliğe uygun düşeceği belirtilmiştir. Böylece, Türkiye'nin milli menfaatini doğrudan etkileyen bu gelişmede; tutarsız bir dış politika izlemiş olduğu değerlendirilmektedir.

İngiltere Dışişleri Bakanlığı, 8 Temmuz 1946'da Türkiye'ye gönderdiği bir yazı ile: bazı adaların Türkiye'ye verilmesi konusunda hem fikir olduğunu, ancak bu durumda SSCB'nin boğazlarda uyuşmazlık yaratmak için fırsat kolladığını ve ortalığı karıştıracağını düşündüklerini iletmiştir. İngiltere, aynı yazı ile ABD'nin tüm adaların Yunanistan'a verilmesi konusunda ısrarlı olduğunu ve adaların askerden arındırılmış bir duruma getirilmesi şartıyla Yunanistan'a bırakılmasının Türkiye'nin güvenlik koşullarına uygun düşeceği kanısında olduklarını bildirmiştir.

10 Şubat 1947'de imzalanan ve Türkiye'nin katılmadığı Paris Barış Antlaşması'nın 14. maddesi ile 12 Adalar ve Meis Adası, askerden arındırılması şartı ile Yunanistan'a verilmiştir. Türkiye, ABD inisiyatifinde gerçekleşen ve milli menfaatleri ile doğrudan ilişkili olan bu olayda sessiz kalmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Bülent Ecevit (1999: 6), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde, 28 Nisan 1998 tarihinde, Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve NATO konusunda verdiği bir konferansta, aşağıdaki ifadeleriyle Türkiye'nin abartılı dostluk politikasından örnek vermiştir.

Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı olumsuz yaklaşımlarının belirginleştiği yıllarda bile, Türkiye Yunanistan'a, biraz aşırı denebilecek ölçüde ikramlarda bulunmuştu. Örneğin, statüleri tartışmalı adacıklara Yunanistan'ın bir bir el atıp gölge düşürmesine de, 12 Adalar'ın uluslararası anlaşmalar çiğnenerek silâhlanmasına da Türkiye uzun süre seyirci kalmıştır.

Görüldüğü gibi, Türkiye; sonraki yıllarda da 12 Adaların Yunanistan'a verilmesinden değil, sadece bu adaların silahlandırılmasından rahatsızlık duymuştur.

Menteşe adaları, Osmanlı döneminde 1522 yılında Saint-Jean Şövalyelerinden alınmış, uzun yıllar Türk hâkimiyetinde kalmıştır. Bu adalardan isimleri tek tek sayılarak 12 Adalar ile Meis Adası, 18 Ekim 1912 tarihinde İtalya ile Osmanlı Devleti arasında

imzalanan Uşi Antlaşması ile “Osmanlı askeri kuvvetlerinin Trablusgarp ve Bingazi’den çekilmesine kadar” İtalya’nın kontrolüne bırakılmış, ancak, daha sonra Osmanlı kuvvetleri Trablusgarp’ı boşalttıkları halde, İtalyan kuvvetleri bu adalardan ayrılmamıştır (Yavuz, 2003: 17). Bu durumda, 12 Adalar ile Meis Adası; 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşması’nın 15. maddesi ile İtalya’nın egemenliğine bırakılmıştır. Türkiye açısından son derece jeostratejik bir öneme sahip bu adalarda hiçbir zaman Yunanistan’ın bir hâkimiyeti de olmamıştır. Bu adaların esaslı bir müzakere olmaksızın, İngiltere ve ABD’nin baskıları altında, Yunanistan’ın dostluğu uğruna ve SSCB tehdidi gerekçe gösterilerek 10 Şubat 1947 Paris Antlaşması ile Yunanistan’a bırakılması, Türkiye tarihi açısından en tartışmalı konulardan birini teşkil etmektedir.

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ABD, Türkiye ile Yunanistan arasındaki Patrikhane sorununa da taraf olmuş; Patrikhane’deki SSCB etkisini kırma gerekçesini öne çıkararak, ABD vatandaşı Athinagoras’ın 1948 yılında Patrik seçilmesinde siyasi etkisini kullanmıştır. Athinagoras, 1972 yılına kadar görevde kalmış ve Patrikhane ile ilgili tüm faaliyetlerde ABD’nin ve Yunanistan’ın nüfuzunu kullanmıştır (Fırat, 2001b: 585).

Lozan Antlaşması’ndan sonra, Türkiye ve Yunanistan’ın NATO’ya girmesine kadar olan dönemde, dünya üzerinde cereyan eden en önemli olay II. Dünya Savaşı olmuştur. II. Dünya Savaşı’nda Türkiye tarafsız kalmışken, Yunanistan işgale ve Yunan ülkesi önemli oranda tahribata uğramıştır. Savaş sonunda, Yunanistan’ın yaralarının sarılması kapsamında özellikle 12 Adalar’ın ve Meis Adası’nın Yunanistan’a verilmesi, bir anlamda Türkiye’nin menfaatlerine aykırı bir gelişme olmuştur. İngiltere ve ABD’nin başını çektiği ittifak devletleri, Türkiye’ye rağmen Yunanistan’ı ödüllendirmişlerdir. Türkiye ise milli menfaatlerini doğrudan etkileyen bu gelişmede pasif kalmıştır.

Lozan Antlaşması ile belirlenmiş olan Ege Karasuları Statüsü’nün 1936 yılında Yunanistan tarafından Türkiye’nin aleyhine değiştirilmesinde ve II. Dünya Savaşı sonrasında 12 Adalar ve Meis Adası’nın Yunanistan’a bırakılmasında, Türkiye’nin Yunanistan ile dostluk uğruna kendi milli menfaatlerini göz ardı ettiği değerlendirilmektedir. Diğer bir deyişle, I. Dünya Savaşı’ndan sonra NATO’ya girişe kadar geçen dönemde; Yunanistan, Ege’de hava sahasını 10 mile çıkararak ve

karasularını 6 mile genişleterek ve 12 Adalar ile Meis Adası'nı topraklarına katarak, Türkiye'nin aleyhine kazanımlar elde etmiştir. Yunanistan'ın bu kazanımları, sonraki dönemde Türkiye ile Yunanistan arasında ortaya çıkan sorunların ana ateşleyicisi olmuştur. Türkiye ise bu dönemde, Montrö Sözleşmesi ile Türk Boğazları'nın statüsünün kendi lehine düzenlenmesini sağlayabilmiştir.

4.3. NATO DÖNEMİ TÜRKİYE-YUNANİSTAN İLİŞKİLERİ

4.3.1. Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya Girişi

Türkiye kamuoyunda, Türkiye'nin Sovyet tehditlerinden sakınmak üzere NATO'ya girdiği yönünde bir inanış mevcuttur. Bu maksatla, Türkiye'nin Yunanistan'la birlikte NATO örgütüne giriş sürecinin, ayrıca Türkiye'nin bu dönemde Sovyetler Birliği ile olan ilişkileri yönünden de incelenmesinde fayda mütalaa edilmektedir.

Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerin bozulması, II. Dünya Savaşı öncesi dönemde başlamıştır. Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Molotov ile Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Saraçoğlu arasında, II. Dünya Savaşı öncesinde Moskova'da 23 gün süreli olarak yapılan Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde değişiklik yapılmasına yönelik görüşmeler başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bunun üzerine Türkiye, Sovyetlerin hilafına İngiltere ve Fransa ile beraber 18 Ekim 1939 tarihinde Üçlü İttifak Antlaşması imzalamıştır (Aydın, 2001: 422). Türkiye, o tarihe kadar Sovyetler Birliği aleyhine hiçbir pakta girmediği gibi, bilgi vermeden üçüncü taraflarla Sovyetler Birliği'ni kuşkulandırabilecek hiç bir anlaşma yapmamaya da özen göstermişti.³² Sovyetlerin Montrö konusundaki talepleri, Türkiye'de Sovyet dostluğundan şüphe duyulmasına neden olmuş, böylece; Türkiye ile Sovyetler Birliği ilişkileri ilk defa sıkıntılı bir döneme girmiştir.

SSCB Dışişleri Bakanı Molotov, II. Dünya Savaşı'nın bitimine 7 hafta kala, 19 Mart 1945 tarihinde, Türkiye Büyükelçisi Selim Sarper'i makamına davet ederek bir nota

³² Balkan Antantı Paketi 9 Şubat 1934 tarihinde Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya'nın da iştiraki ile yapıldığında, Türkiye; antlaşma metnine "SSCB'ne karşı yöneltilmiş herhangi bir eyleme hiçbir zaman katılmak durumuna girmeyeceğine" yönelik bir çekince koyarak, SSCB'ni tedirgin etmekten kaçınmıştır.

vermiştir. Bu notada, SSCB'nin 20 yıllık Türk Sovyet ilişkilerine dayanak olmuş olan 17 Aralık 1925 Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması'nın süresini uzatmayacağı ve 7 Kasım 1935 tarihli protokol hükümlerine uygun olarak bu antlaşmanın feshini istediği ifade edilmiştir (Aydın, 2001: 472). Türkiye, Sovyetler Birliği'nin bu notasına 4 Nisan 1945 tarihinde cevap vererek, Sovyetler Birliği'nin ne gibi önerileri olduğunu sormuştur. Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Molotov, Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Sarper'i 7 Haziran 1945 tarihinde bakanlığa davet ederek, Kars ve Ardahan bölgelerinin SSCB'ye terk edilmesi, Boğazlarda ortak savunmayı sağlamak için SSCB'ye üs verilmesi ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin yeniden gözden geçirilmesi yönündeki taleplerini iletmiştir.

II. Dünya Savaşı'nı müteakip, 17 Temmuz- 2 Ağustos 1945 tarihleri arasında toplanan Potsdam Konferansı'nda Stalin, Boğazların Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında bir mesele olduğu konusunda müttefiklerin desteğini almaya gayret etmiştir. Ancak, Potsdam'da sadece Montro'nün değiştirilmesi ve müttefiklerin bu konudaki görüşlerini Türk hükümetine iletmeleri üzerine bir karar alınmış ve konferans bu konuda Sovyet taleplerine yönelik başka bir karar alınmadan dağılmıştır. Potsdam'da kısmi destek bulan Sovyetler Birliği, 8 Ağustos 1946 tarihinde tekliflerini bir nota ile Türkiye'ye bildirmiş, ancak ABD ve İngiltere; Potsdam'ı farklı yorumlayarak, Sovyetlerin bu taleplerini desteklememişlerdir (Aydın, 2001: 475).

Molotov'un Türkiye Büyükelçisine 1945 yılı Haziran ayında iletildiği talepler, ABD Dışişleri kayıtlarına göre, resmi bir talepten ziyade bir niyet, bir arzu ifadesi olmuştur. Stalin'in bu konuları Potsdam'da Churchill ve Truman ile konuşmasında da ısrarcı olmadığı, taleplerin arkasında durmadığı ve esnek bir tutum içerisinde olduğu değerlendirilmiş ve bu talepler, ABD tarafından Sovyetler Birliği'nin savaş sonu ikincil talepleri olarak algılanmıştır. Nitekim 1946 yılının ilkbaharından sonra, Sovyetlerin Amerikalılardan bir sınır düzenlemesi talebi hiç olmamış, bu talepler müteakiben sönümlenmiştir (Lefler, 1985: 809).

Sovyet talepleri, Ağustos 1946'da resmi olarak Türkiye'ye iletildiğinde, ABD'nin Türkiye Büyükelçisi Edwin C. Wilson; Türk yetkililerden daha fazla endişelenerek, Sovyetler'in Türkiye'nin bağımsızlığını tehdit ettiğini Washington'a rapor etmiştir.

Ancak, ABD yönetimi; Avrupa'daki genel durumu ve Sovyetler'in kuvvet kaydırmalarını değerlendirerek, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye ani bir müdahalesine ihtimal vermemiştir. ABD yönetimi, Türk hükümetine kararlı bir yol tutmasını tavsiye etmiş, bu destekten cesaret alan Türkiye, Sovyet isteklerini yatıştırıcı bir tarzda reddetmiştir (Zürcher, 2008: 307).

15 Ağustos 1946 tarihinde ABD Başkanı Truman, Dışişleri Bakanı Acheson, Deniz Kuvvetleri Bakanı Forrestal, Savaş Bakanı Yardımcısı Kenneth C. Royall ve üst rütbeli askeri yetkililerin katıldığı bir toplantıda, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den olan talepleri değerlendirilmiştir. Sovyetlerin, Çanakkale'de bir askeri üsse sahip olması durumunda, Ege ve Akdeniz'de varlık gösterebileceği, hayati İngiliz petrol nakliyatının ve deniz ulaştırmasının sekteye uğrayabileceği ve bu şekilde ABD'nin menfaatlerinin olumsuz olarak etkilenebileceği değerlendirilerek, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den olan taleplerine direnç gösterilmesi kararı alınmıştır. Aynı toplantıda, "Griddle" olarak bilinen stratejik çalışma ile Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile yapılacak bir savaşta, müttefik harekâtı için taşıdığı stratejik önem vurgulanmış ve Türkiye'nin ABD'nin menfaatleri açısından desteklenmesi gereken bir ülke olduğu öne çıkarılmıştır (Lefler, 1985: 811).

Türkiye ise, Sovyet notalarına kesin ret cevabı verirken, Batı dünyasından destek arayışına başlamıştır. Türkiye'de, Batı dünyasını tatmin etmek kapsamında, ekonomi ve siyasette liberalleşme süreci başlatılırken, dozu gittikçe artacak bir komünizm karşıtlığı ile beraber, dozu yine gittikçe artacak bir dinsel tolerans dönemi başlatılmıştır. Bu dönemde, Türkiye; ABD'yi kusursuz bir kurtarıcı olarak değerlendirmiştir (Oran, 2001: 492).

ABD'de, II. Dünya Savaşı'nın sonunda Eylül 1945 ayında yapılan bir değerlendirmede, ABD'li stratejistler, Sovyetler'in mümkün olduğu kadar uzak mesafeden karşılanması, ileri üslerin mümkün olduğu kadar ABD ana karasından uzakta teşkil edilerek, düşmanın yakına gelmesinin önlenmesini teklif etmişlerdir. Türkiye, o dönemde ABD için bu stratejiye en fazla uyan bir konumdaki ülke olarak değerlendirilmiştir.

Türkiye, o dönemde gerçekten Sovyetler Birliği'nden önemli bir tehdit algılamıştır. Ancak, Türkiye'de yerleşik olan genel kanının aksine, Türkiye'nin bu tehditten

ABD'nin müdahalesi ile kurtulduğu kanısı yanlıştır (Oran, 2001: 496). ABD, Türkiye'ye Sovyetlerin tehdit etmesinden dolayı insani ve koruma maksatlı olarak ilgi göstermemiş, Türkiye'nin jeostratejik konumunun menfaatlerine uygunluğu nedeniyle yaklaşmıştır.

Türkiye'nin ABD için taşıdığı önem, Mart 1946'daki İran krizi esnasında öne çıkmıştır. ABD'li planlamacılar tarafından, savaş çıktığında İngiltere ve ABD kuvvetlerinin Kahire-Süveyş sahasından yapacağı bir karşı koyma öncesi, Türkiye, Sovyet taarruzlarına karşı bir yastık görevi yapabilecek, ilk Sovyet taarruzlarını durdurabilecek ve Sovyet ilerlemesini caydırabilecek coğrafi konumdaki bir ülke olarak değerlendirilmiştir (Lefler, 1985: 811).

Ağustos 1946'da, ABD Genelkurmay Başkanlığı; Türkiye'yi Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'daki en önemli askeri faktör olarak değerlendirmiş ve ABD yönetimine Sovyetler Birliği'ne karşı Türkiye'yi yanına almasını, desteklemesini ve Türkiye ile ilgili olarak daha aktif olmasını teklif etmiştir (Kubicek, 2008: 25).

12 Adalar ve Meis Adası'nın Yunanistan'a verildiği ve Türkiye'nin bu adalar ile ilgili esaslı hiçbir talebinin ele alınmadığı Paris Konferansına katılan ABD heyetinde yer alan General Lincoln; Dışişleri Bakan Yardımcısı Benjamin V. Cohen'e, Amiral Richard L. Conolly'e ve toplantıya katılan ABD Dışişleri memurlarına, Türkiye'nin ABD stratejisi için taşıdığı önemi vurgulamıştır. Daha sonraki dönemde Savaş Bakanı olan Patterson ve Amiral Forrest Sherman, 14 Ocak 1947'de; ABD Başkanı Truman'a bir stratejik konsept sunumu yaparak, bir savaş durumunda, Türkiye'den askeri üs olarak faydalanmak üzere, Türkiye'ye yardım edilmesi ve her türlü tedbirin alınmasını teklif etmişlerdir (Lefler, 1985: 815). ABD için, Türkiye'nin jeostratejik konumunun bu kadar büyük önem taşımış olduğu bu dönemde; Türkiye'nin, 12 Adalar ile ilgili milli menfaatlerinin önemini teşhis edememiş olmasının, Türk dış politikası açısından önemli bir eksiklik olduğu değerlendirilmektedir.

Şubat 1947'de, İngiltere; ABD yönetimine, Yunanistan'dan çekilme niyetini ve Türkiye'ye yardım yapmaya devam edemeyeceğini bildirmiştir. İngiltere'nin geleneksel politikası, Doğu Akdeniz'de varlık gösterebilmek için Türkiye ve Yunanistan'a başka ülkelerin nüfuz etmesini önlemek üzerine kurulmuş ve Churchill, II. Dünya Savaşı

içerisinde Stalin'den, İngiltere'nin Yunanistan üzerinde hâkim olması konusunda garanti almıştır (Binder, 2012: 97). Buna rağmen, savaş sonundaki ekonomik şartlar İngiltere'nin Yunanistan'a ilgisini törpülemiştir.

Bu dönemde Yunanistan'da iç savaştan kaynaklanan örtülü bir Sovyet tehdidi varken, Türkiye'de bu tehdit dışarıdan ve açık olmuştur (Oran, 2001: 495). 12 Mart 1947'de ABD Başkanı Truman, ABD Kongresi'nden, Yunanistan ve Türkiye için 400 milyon dolar yardım talep ederek, Türkiye ve Yunanistan'a olan ABD ilgisini somut bir programa dönüştürmüştür.

ABD Başkanı Harry Truman, Temsilciler Meclisi ve Senato'nun ortak oturumunda 12 Mart 1947 tarihinde yaptığı konuşma ile Truman yardımı olarak bilinen programı başlatmıştır. Truman, konuşmasında; her iki ülkenin de ABD'nin ilgi ve desteğini hak ettiğine, Yunanistan'ın 1940'dan sonra 4 yıl işgal altında kaldığına, mevcut hükümetin kuzey sınır boylarında terörist faaliyetler nedeniyle otorite tesis edemediğine dikkat çekmiştir. Truman, Türkiye'de ise şartların farklı olduğunu, Türkiye'nin Yunanistan'ın çektiklerini çekmediğini ve İngiltere'nin kendi güçlükleri nedeniyle Türkiye'ye yardım edemeyeceğini bildirdiğini ifade etmiştir. Bu konuşmada, Truman'ın Türkiye ile Yunanistan'ı karşılaştırmadaki farklı yaklaşımı dikkat çekmektedir. Nitekim, Truman yardımlarının başlangıcında; Türkiye'ye 100 milyon dolar yardım yapılırken, Yunanistan'a 3 misli olarak 300 milyon dolar yardım yapılması, bu dönemde Yunanistan'ın ABD tarafından daha fazla desteklenmesi gereken bir ülke olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Buna ilaveten, 10 Şubat 1947 tarihinde imzalanan Paris Barış Konferansı kararları ile 12 Adalar ve Meis Adası'nın Türkiye'nin menfaatlerine aykırı olarak Yunanistan'a devredilmesi de; Batı'nın, Türkiye'ye rağmen Yunanistan'a sağladığı desteği göstermesi açısından dikkat çekmektedir.

Truman yardımlarının başlatılmasına ilişkin olarak ABD Kongresi'nde yapılan görüşmeler esnasında, Ermeni lobisi Türkiye'ye yardım yapılmaması yönünde faaliyet göstermiş, Rum lobisi ise yardımın yapılmasını desteklemiştir (Malkoç, 2006: 119).

ABD yönetimi, her iki ülkeye de Amerikan sivil ve askeri personeli göndererek yardımın kullanımına yardımcı olmaları, ayrıca Yunan ve Türk personelin ABD'de eğitilmesi konularını da tasarıya eklemiştir. Sonuçta, Truman Doktrini, 22 Mayıs

1947'de Başkan Truman'ın onayıyla yürürlüğe girmiş, Türkiye 12 Temmuz 1947'de ABD ile bir yardım anlaşması imzalayarak, Truman Doktrini yoluyla yardım almayı kabul etmiştir. 8 maddelik bu anlaşmanın 4. maddesi, Türk ve Amerikan taraflarınca farklı yorumlansa da, Türkiye'nin, ABD yardımını kendi topraklarına yönelik bir saldırı dışında kullanabilmesini engellemektedir (Malkoç, 2006: 125). Bu husus, sonraki yıllarda ABD ile Türkiye arasında sorun olmuş ve ABD, Amerikan silahlarının Kıbrıs'ta kullanılmasını engellemiştir (Erhan, 2001: 534).

Amerikan askeri yardımı çerçevesinde, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne verilen malzemenin bakımı ve yedek parça ihtiyaçlarının ancak ABD'den sağlanabilmesi, kısa süre sonra sıkıntılara neden olmaya başlamıştır. Karşılıksız olarak verilen 100 milyon dolarlık savaş artığı askeri malzemenin bakımı ve yedek parça ihtiyaçları için, bütçeden yılda 400 milyon TL yani yaklaşık 141 milyon dolar ayrılmasının gerektiği hesaplanmıştır (Malkoç, 2006: 126). Bu husus, Türkiye'nin bütçe dengesini ve dış ticaret dengesini daha da bozmuştur. Truman Doktrini ile Türkiye'nin askeri ve ekonomik olarak dışa bağımlılığı başlamıştır (Erhan, 2001: 536).

ABD tarafından, Truman Doktrini adı altında; 30 Haziran 1948 tarihine kadar Yunanistan'a 300 milyon dolar, Türkiye'ye 100 milyon dolar yardım yapılması kararı alınmasına rağmen fiili olarak ödenen miktarlar farklı olmuştur.³³ ABD, yardım karşılığı olarak Türkiye'den; Türkiye'de serbest seçimlere dayanan demokrasi düzeninin yerleştirilmesini, milli şefliğin, 5 yıllık kalkınma planları ile köy enstitüleri gibi Sovyetlerden kaynaklandığı iddia edilen uygulamaların kaldırılmasını talep etmiştir.³⁴

Truman Doktrini adı altında yapılan yardım, Yunanistan'ın içişlerinde komünizme karşı mücadele gücünü arttırmayı, Türkiye'nin ise Sovyetlerin ilerlemesini durdurmaya

³³ ABD Başkanlık Dış İlişkiler Komitesi'nin yayımladığı 1946-1964 ABD dış yardım istatistiklerine göre, ABD tarafından Truman Doktrini kapsamında, 1946-1948 yılları arasında Yunanistan'a 300 milyon dolar yardım planlanmışken, 198,4 milyon dolar ve Türkiye'ye 100 milyon dolar yardım planlanmışken, 68,8 milyon dolar yardım, bağış kapsamında yapılmış, yardımların planlandığı gibi gerçekleşmediği görülmüştür (Coulombis, 1966: 39).

³⁴ Detaylar için bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/11637642.asp?yazarid=72>, 13 Mayıs 2009. Erişim zamanı. 1 Nisan 2012.

yönelik askeri kabiliyetlerini arttırmayı hedeflemiştir. ABD makamları, Türkiye'nin ülke bütünlüğünü savunma garantisi sağlamaksızın, Türkiye'nin coğrafi avantajlarından faydalanmayı ümit etmişlerdir. 12 Mart 1947'de Türkiye ve Yunanistan'a Truman Doktrini adı altında askeri yardım başlatıldığında, Truman için öncelikle Yunanistan'ın içinde bulunduğu durumdan kurtarılması önem taşımıştır. Truman Doktrini'ne Türkiye'nin dâhil edilmesinin ise farklı nedenleri vardır. Türkiye; Avrupa, Asya, Afrika arasındaki kara, hava ve deniz yollarının ABD menfaatine denetiminin sağlanabileceği konumundan dolayı ABD yardımı almıştır. Bu şekilde, ABD; Türkiye'yi etki alanına alabilmiştir (Erhan, 2001: 531).

Yunanistan, bu dönemde ABD'den rekor düzeyde askeri yardım almıştır. Yunanistan'a Mayıs 1947'den Haziran 1956'ya kadar yapılan 2 Milyar 565 milyon dolar tutarındaki askeri ve teknik yardım, ABD'den yardım alan tüm ülkeler arasında en fazla kişi başı yardım olarak dikkat çekmektedir (Couloumbis, 1966: 28).

Türkiye ve Yunanistan, Truman Doktrini çerçevesinde yapılan askeri yardıma ilaveten, ABD'den Marshall Planı adı altında ekonomik kalkınma yardımı da almışlardır. ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı İstatistik ve Rapor Bölümü'nün 17 Kasım 1975 tarihli raporuna göre,³⁵ 16 Avrupa ülkesine, 3 Nisan 1948'den 30 Haziran 1952'ye kadar ABD tarafından Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (OECC, bugünkü OECD) bünyesinde 13 milyar dolarlık yardım yapılmıştır. Bu yardımın 706,7 milyon doları Yunanistan'a, 225,1 milyon doları Türkiye'ye yapılmıştır. Yunanistan'a yapılan yardımın tümü bağış kapsamında olmasına rağmen, Türkiye'ye yapılan yardımın 140,1 milyon dolarının bağış, 85 milyon dolarının borç statüsünde olduğu dikkat çekmektedir.

Truman Doktrini ve Marshall Planı ile Türkiye ve Yunanistan'a yapılan ekonomik ve askeri yardım miktarları göz önüne alındığında, Yunanistan'a bu dönemde Türkiye'ye yapılan yardımın 3 katına yakın bir yardım yapıldığı görülmektedir. ABD tarafından çeşitli nedenlerle Yunanistan'ın daha fazla gözetildiği, Yunanistan'ın ABD nezdinde ayrıcalıklı bir durumda bulunduğu; bu gelişmede, ABD yönetimi nezdindeki Yunan

³⁵ Detaylar için bkz. http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PDACS197.pdf, 17 November 1975. Erişim zamanı. 1 Nisan 2012.

nüfuzunun ve ABD'deki Yunan lobisinin etkisinin olmuş olabileceği değerlendirilmektedir.

ABD'nin bu dönemdeki değerlendirmelerine göre, Sovyetler Birliği ile bir savaş çıkarsa; Türkiye, Sovyet askeri birliklerinin Süveyş Kanalı ve Kuzey Afrika'ya ilerlemelerini yavaşlatabilir, Sovyet petrol kaynaklarına hücum edebilir, Moskova'ya yönelen bombardıman uçakları için savunma örtüsü sağlayabilir, Sovyet denizaltılarını Karadeniz'den çıkarmayabilirdi. Türkiye ayrıca, Sovyet nakliyesini imha edebilir ve Sovyet ana karasına yöneltilebilecek bir kara harekâtına destek alanı sağlayabilirdi. Daha önceki ABD planlarında yer alan Kahire-Süveyş sahasından Sovyetlere karşı yapılabilecek bir harekâta göre, Türkiye'nin harekât alanı olarak seçilmesi halinde, ABD harekâtı çok kolaylaşmaktaydı. Türkiye, ABD'li stratejistler tarafından Sovyetlere karşı hava gücünün en etkin olarak kullanılabileceği bir anahtar gibi görülmüştür (Leffer, 1985: 814). Bu değerlendirmelere dayalı olarak, 1948 yılında Türk Hava Kuvvetleri'ne 180 adet F-47, 30 adet B-26 ve 86 adet C-47 uçağı transfer edilmiş, Bandırma, Diyarbakır ve Adana'da havaalanları inşa edilmiştir. Adana'daki İncirlik Havaalanı, ABD'nin B-29 bombardıman uçaklarının intikali için uygun hale getirilmiştir. ABD Hava Kuvvetleri danışmanları, Türk hava unsurlarının savunmadan ziyade, düşman hava sahasına, rafinerilerine, Bulgaristan, Romanya ve Kafkasya'daki ulaşım ve tren yollarına taarruz etmesinin planlanmasını istemişlerdir. Türkiye'ye olan bu ABD ilgisi, NATO'ya giriş öncesinde, Türkiye'nin Soğuk Savaş'taki rolünün belirleyicisi olmuştur.

Hem transfer edilen uçaklar, hem de planlanan hava harekâtı dikkate alındığında, ABD'nin Türkiye'yi savunma amaçlı değil, Sovyetlere karşı taarruz amaçlı kullanmayı planladığı değerlendirilmektedir. ABD subayları, Türkiye'nin hava sahasını kullanmalarına izin verip vermeyeceği konusunda emin olamadıkları için, Türkiye ile stratejik koordinasyonun kurumsallaştırılmasını arzu etmişlerdir. Bu değerlendirmenin Türkiye'nin NATO'ya alınması için de önemli bir yönlendirme olduğu değerlendirilmektedir.

Amerika, 1948-1949 yıllarında NATO çalışmaları kapsamında dikkatini Batı Avrupa'ya yöneltmiştir. İtalya'nın bile İttifaka coğrafi kısıtlamalar nedeniyle dâhil edilmesi

tartışılırken, daha yoksul, Müslüman ve coğrafi olarak izole durumdaki Türkiye'nin ve Yunanistan'ın NATO üyeliğinin, henüz oluşturulmakta olan NATO'yu zayıflatabileceği yönünde ABD, İskandinav Ülkeleri ve İngiltere'de bir görüş oluşmuştur (Kubicek, 2008: 25).

ABD, kendi menfaatleri gerektirdiği için ve Türkiye'nin jeostratejik öneminden dolayı Türkiye ile ilişkilerini kurumsallaştırma inancında olmasına rağmen; 1949 yılında ABD Dışişleri Bakanı Acheson, Türkiye'nin, müttefikler arasına alınması yönündeki talebini birçok defa geri çevirmiştir (Lefler, 1985: 819).

İngiltere'nin, İtalya, Türkiye ve Yunanistan'ı dâhil etmek istediği Akdeniz Paktı gündemde iken; Türkiye ve Yunanistan'ın NATO üyeliği başlangıçta düşünülmemiştir. ABD ve İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'a, NATO teşkilatına dâhil edilmeseler bile, Batı güvenlik sistemine dâhil edileceklerini bildirmiştir (Stearns, 1992: 74). Bu şekilde, ABD ve İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın Sovyetler Birliği etki alanına girmesini önlemeyi amaçlamıştır.

Türkiye ise 1949'da ABD'nin öncülüğünde kurulan NATO'ya birçok nedenle ilgi duymuştur. Bu ilginin nedenleri Erhan (2001: 545) tarafından aşağıdaki şekilde özetlenmektedir.

✓ Türkiye, 1945'teki Sovyet isteklerinden dolayı kendisini güvende hissetmemekteydi. Türkiye, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinin oluşturduğu güvenlik şemsiyesi içinde yer alarak bu durumu ortadan kaldırmak istiyordu.

✓ Türkiye'de hem iktidar, hem de muhalefet NATO'ya üye olmayı, Cumhuriyetin ilanından beri izlenen batıya dönük dış politikanın bir gereği olarak değerlendiriyordu.

✓ NATO'nun dışında kalınması halinde, ABD'den alınan askeri ve ekonomik yardımların azalacağından endişe duyulmaktaydı.

✓ Kapitalist yaşam tarzı ülkede etkisini göstermeye başlamıştı. Kamuoyu NATO'ya katılmanın gerekliliğine ve Türkiye'de demokrasinin ancak bu şekilde yerleşebileceğine inanıyordu.

Yunanistan'da da NATO üyeliğine yönelik olarak aynı yönde bir hava sürmekteydi. 1949 yılına kadar iç savaşta yıpranmış olan Yunanistan'da, ülke bütünlüğünü sürdürebilmek kaygısı öne çıkmıştı. İktidardaki ve muhalefetteki muhafazakâr sağcı ve liberal merkez partiler, NATO'ya katılmanın Yunanistan'ın ülke bütünlüğünü ve ulusal bağımsızlığını garantiye alacağını, ülkeye Batıdan askeri ve ekonomik yardım akışının süreceğini, komünizme karşı mücadelede Türkiye ile yaratılacak bir dostluk ortamının faydalı olacağını düşünmekteydiler. Ancak, NATO üyeliğinin Türkiye ile yaratılabilecek dostluk ortamına katkı sağlayacağı beklentisini karşılayamayacağı daha sonra anlaşılmıştır (Couloumbis, 1966: 37).

Danimarka, Norveç ve Benelux ülkeleri, iki sebepten dolayı Türkiye ve Yunanistan'ın NATO üyeliğine karşı çıkmaktaydılar. Birinci sebep, NATO'nun öncelikle birbirine benzer uluslardan oluşan bir siyasi topluluk olması ve Türkiye ile Yunanistan'ın ittifakın karakterine tamamen yabancı devletler olmalarıydı. Ayrıca, Türkiye, kültür ve din farklılığından daha önemli olarak batılı demokratik normlara uzak bir ülke olarak değerlendirilmekteydi. İkinci sebep olarak, Türkiye'nin üyeliğinin ittifakın stratejik amacı ile uyumlu olmamasıydı. Bu ülkelere göre, Türkiye'nin güvenlik kaygıları Kuzey Atlantik coğrafi bölgesinde değil, Akdeniz veya Ortadoğu'daki bir teşkilat ile çözülmeliydi (Kubicek, 2008. 26).

Türkiye, Avrupa Konseyinin kurucu üyesi olmaya bile açıkça davet edilmemiştir. Türkiye, 1949 Ağustos ayında; Yunanistan'la beraber açıkça değil, sahne arkasından (Behind the Scenes) Avrupa Konseyine katılmaya çağırılmıştır (Kubicek, 2008: 25). Bu dönem, hem ABD'de, hem de Avrupa'da, Yunanistan ve Türkiye'nin hep birlikte değerlendirildiği bir dönem olarak dikkat çekmektedir.

ABD Başkanı Truman, 23 Mart 1949'da ABD Milli Güvenlik Konseyi (National Security Council)'in "US Objectives with Respect to Greece and Turkey to Counter Soviets Threats to US Security" başlıklı NSC 42/1 sayılı dokümanını onaylamıştır. Raporu göre, ABD yardımı Yunanistan ve Türkiye'nin menfaatlerinden ziyade, ABD'nin güvenlik gereksinimleri kapsamında Sovyet tehdidinin bastırılması hedefi ile öngörülmektedir. Raporun 30. paragrafına göre, Türkiye stratejik olarak Yunanistan'dan daha önemlidir ve Yunanistan'da durumun belirsiz olması ve Türkiye'de durumun

göreceli olarak daha istikrarlı olması nedeniyle, ABD Türkiye'deki askeri tesisleri ile Türkiye'de, Yunanistan'a göre daha büyük ve uzun vadeli stratejik menfaatlere sahiptir. ABD'nin o dönemdeki değerlendirmesine göre, Yunanistan'da ordu iç güvenliği sağlayacak şekilde, Türkiye'de ise ordu Sovyetler ile bir savaş halinde müttefiklere katkı sağlayacak ve Sovyet birliklerinin ilerlemesini durduracak bir şekilde organize edilmelidir (Roubatis, 1978: 47).

Haziran 1950'de, Birleşmiş Milletler (BM) kuzeyden gelen işgale karşılık Kore'ye uluslararası bir güç göndermeye karar vererek, işgali durdurmak üzere üye ülkelerden katkı istediğinde, Türkiye ve Yunanistan hemen asker gönderen birkaç ülkeden biri olmuştur.³⁶ Türkiye ve Yunanistan Kore'ye asker göndermek suretiyle, NATO'ya girişlerine karşı çıkan bir kısım Batı ülkesinin muhalefetini etkisiz kılmak istemişlerdir (Zürcher, 2008: 342).

Türkiye'de, Menderes hükümetinin radikal bir kararla Kore'ye asker gönderme kararı alması ülke çapında büyük yankılar uyandırmıştır. Bu girişim kamuoyunda olumlu karşılanmakla birlikte, Cumhuriyet Halk Partisi bu kararı biçimsel olarak eleştirerek, TBMM'ye sunulmadan yurtdışına asker gönderilmesini anayasa ihlali olarak tanımlamıştır (Bulut, 2008: 40). Millet Partisi'nin tek milletvekili Osman Bölükbaşı ve Mardin bağımsız milletvekili Kemal Türkoğlu tarafından, hükümetin bu kararından dolayı, Başbakan Menderes hakkında verilen gensoru, TBMM'nin 11 Aralık 1950 tarihli oturumunda tartışmalardan sonra reddedilmiştir. Aynı oturumun sonunda, Kore'ye asker gönderilmesi konusundaki hükümet açıklamalarının tasvip edilmesine yönelik olarak İstanbul milletvekili Mükerrerem Sarol tarafından verilen önerge 311 oyla kabul edilmiştir (T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 1950: 199). Kore Savaşı'na katılma konusunda en sert tepki, Behice Boran'ın başkanlığını yaptığı Barışseverler Derneği'nden gelmiş, bunun üzerine dernek askeri mahkeme tarafından tahkikata uğrayarak kapatılmış ve yöneticileri 10-15 ay arasında değişen hapis cezalarına

³⁶ Kore Savaşına Türkiye 5460 askerden oluşan bir tugay, Yunanistan 1260 askerden oluşan bir alay göndermiştir. 27 Temmuz 1953'te imzalanan ateşkese kadar Kore'de Türkiye'nin 721, Yunanistan'ın 192 askeri ölmüştür. Türk Tugayı ateşkesten sonra da görevde kalmış, Tugayın yılda 100 000 ABD Doları tutan maaş ve yollukları Türkiye tarafından karşılanmıştır. 27 Mayıs 1960'tan sonra Kore'de bırakılan sembolik manga da 1971 yılında dönmüştür (Erhan, 2001: 547). Bulut'a (2008: 40) göre, Kore'ye ilk aşamada 4500 asker gönderilmiş, daha sonra savaşın ilerleyen aşamalarında asker sayısı 6000'e çıkarılmıştır.

çarpıtılmıştır (Bulut, 2008: 41). İstanbul, Ankara ve İzmir’de bu kararı eleştiren yazı ve karikatürler yayımlayan 17 mizah dergisi de komünist oldukları gerekçesiyle kapatılmıştır (Oran, 2003: 547). Türkiye’de, Kore’ye asker gönderilmesi kararının hukuksuz alındığını ileri sürerek karşı çıkan gruplara karşı alınan sert tedbirlerin, ABD tarafından, Türk hükümetinin komünizme karşı mücadelesi kapsamında memnuniyetle karşılandığı değerlendirilmektedir.

Türkiye, Kore’ye asker gönderilmesi kararını aldıktan sonra, ABD, Fransa ve İngiltere’ye NATO üyeliği için başvurmuş, aynı dönemde New York Times’da Türkiye Dışişleri Bakanı’nın, Türkiye’nin NATO üyesi olması ile ilgili bir makalesi yayımlanmıştır (Kubicek, 2008: 26).

Eylül 1950’de, ABD; Fransa ve İngiltere’nin de onayını alarak, NATO Savunma Planlama Komitesi’nden Türkiye ile Yunanistan’ın askeri planlamalarını uygun NATO komutanlıkları ile koordine etmelerine imkân sağlayan bir karar çıkartmıştır. Ancak, bu durum Türkiye’yi tatmin etmediği gibi, karşılıklı yükümlülük getirmediği ve Türkiye’nin de ABD’ye karşı herhangi bir yükümlülüğü olmayacağı için ABD tarafını da tatmin etmemiştir.

ABD Genelkurmay Başkanlığı, bu dönemde Sovyetlere karşı yapılan savaş planlarında Türkiye’nin sağladığı mükemmel imkânların farkına varmıştır. Yapılan değerlendirmelerde, Türkiye’nin ABD’nin taleplerini reddetmesi ve tarafsız kalma kararı vermiş olması riskine vurgu yapılmaktaydı. Türkiye ile bir ittifak anlaşması yapılmaması durumunda ve bir savaş halinde, Türkiye’nin müttefik olacağına bir garantisi bulunmamaktaydı. Türkiye, NATO’ya alınmaması halinde, özellikle de kendisi bir saldırıya uğramadığı takdirde, tarafsız statüde kalabilirdi. Bu hem ABD menfaatlerine uygun olmayacaktı, hem de Türkiye’ye askeri yardım adı altında yapılan yatırım da boşa gitmiş olabilecekti. Kore Harbi, Sovyetlere karşı sadece Atlantik ve Batı Avrupa’da tedbir almanın yetersiz olacağını göstermişti. 26 Şubat 1951 tarihli “Batı Doğu Mücadelesinde Türkiye’nin Konumu” başlıklı ABD ulusal istihbarat değerlendirmesinde; Türkiye’nin taahhütte bulunmasının veya Türkiye’de üs temin edilmesinin, Sovyet saldırısı durumunda ABD’nin silahlı destek konusunda Türkiye’ye vereceği sağlam bir güvenceye bağlı olduğu tespiti yapılmıştır. Böylece, savunmasına

kesin olarak destek olunacağı yönünde Türkiye'ye garanti verilmediği müddetçe, üs temin edilemeyeceği açıkça ifade edilmiştir (Bölme, 2012: 58).

ABD Genelkurmay Başkanlığı, Mayıs 1951 ayında yaptığı değerlendirmede, Sovyetler Birliği ile çıkması muhtemel bir savaş durumunda; Sovyetler Birliği'nin bir saldırısına maruz kalmadığı takdirde Türkiye'nin tarafsız kalabileceğini, bunun da ABD menfaatleri yönünden uygun olmadığını değerlendirmiştir. ABD menfaatleri için, Türkiye'nin NATO üyesi yapılmasının en uygun çözüm olacağı konusu öne çıkmış ve Türkiye'nin NATO'ya alınması, Mayıs 1951 ayında ABD Milli Güvenlik Konseyi'nde kabul edilmiştir (Lefler, 1985: 823).

İngiltere, başlangıçta Türkiye'nin NATO üyeliğine itiraz etmiştir. İngiltere'nin itirazı, Türkiye'yi planlamakta olduğu Ortadoğu savunma teşkilatına dâhil etmek istemesinden kaynaklanmıştır. Ancak, ABD'nin stratejik değerlendirmelerinin de etkisi ile İngiltere; 18 Temmuz 1951'den itibaren Türkiye'nin Yunanistan ile birlikte NATO üyesi olmasına yeşil ışık yakmıştır. Ancak, bu kabule rağmen, İngiltere, Ortadoğu'da ayrı bir savunma teşkilatının kurulması, İngiltere ve Fransa ile birlikte Türkiye ve Yunanistan'ın da bu teşkilata üye yapılması konusundaki önerilerine devam etmiştir (Bulut, 2008: 40).

ABD Dışişleri Bakanlığı'nın 5 Eylül 1951 tarihli bir memorandumunda, Politika Planlama Grubu üyesi olan Henry Villard'ın, Türkiye'nin NATO üyesi yapılmasını savunurken, "Türkiye NATO'ya alınacaksa, tabii ki, Yunanistan'ın da NATO üyesi yapılması gereklidir. Türkiye'ye yapılacak herhangi bir yükümlülük, Yunanistan'a da tatbik edilmelidir" ifadesini kullanmış olması dikkati çekmektedir. Eylül 1951'den itibaren ABD ve İngiltere ile birlikte Fransa da, bu iki ülkenin de birlikte NATO'ya alınmasını desteklemiştir (Kubicek, 2008: 27).

15 Eylül 1951'de Ottawa'da toplanan NATO Bakanlar Konseyi, ABD'nin önerisi ile Türkiye ile Yunanistan'ın NATO'ya üye olarak davet edilmesine oybirliği ile karar vermiştir. 17 Ekim 1951'de Londra'daki NATO merkezi'nde Türkiye ile Yunanistan'ın NATO'ya katılmasını sağlayacak bir protokol yapılmıştır (Tezcan, 1994: 58).³⁷

³⁷ Moustakis'e göre protokol 22 Ekim 1951'de imzalanmıştır (Moustakis, 2003: 33).

Türkiye ile Yunanistan'ın NATO üyesi yapılmasına karar verildikten sonra, NATO bünyesinde, bu iki ülkenin askeri kuvvetlerinin NATO'ya en uygun şekilde nasıl bağlanabileceği konusunda kapsamlı çalışmalar yapılmıştır. NATO Daimi Grubu, ABD'den Orgeneral Bradley, İngiltere'den Mareşal Slim ve Fransa'dan Orgeneral Lecheres'in katılımı ile 8-15 Ekim 1951 tarihleri arasında, Paris, Ankara ve Atina'da bir dizi toplantı yaparak, ülke görüşlerini de öğrenmiştir. Mısır'ın da NATO'ya alınması seçeneği saklı tutularak, Ortadoğu'da İngiliz bir generalin komutası altında ve Avrupa Müttefik Kuvvetleri Başkomutanı SACEUR ile aynı seviyede bir NATO başkomutanlığı kurulması; bu komutanlıkta, ABD, İngiltere, Fransa, Türkiye ve Mısır silahlı kuvvetleri unsurlarının yer alması konuları detaylı olarak incelenmiştir. Bu çalışmalar esnasında, NATO Avrupa Müttefik Kuvvetleri Başkomutanı olan Amerikalı Orgeneral Eisenhower, Paris'teki toplantıda "Türkiye'yi bütünüyle Avrupa Komutanlığı yapısına almak mümkün ve mantıklı değildir. Yunanistan NATO'nun Avrupa Komutanlığı bünyesine alınabilir. Türkiye, Ortadoğu'da kurulacak bir NATO komutanlığının bünyesine alınmalıdır. Türkiye ile birlikte Mısır'ın da NATO'nun Ortadoğu komutanlığına alınması halinde Müslüman dünyasının da desteği sağlanır" diyerek, Türkiye ve Yunanistan'a nasıl baktığını göstermiştir (NATO Standing Group, International Planning Team, 1952: 6). Yapılan çalışmalar sonucunda, NATO Daimi Grubu, NATO'nun Ortadoğu'da ayrı bir komutanlık kurması fikrinden cayarak, hem Türkiye, hem de Yunanistan silahlı kuvvetlerinin NATO Avrupa Komutanlığı bünyesine monte edilmesi konusunu, NATO'nun karar organlarına teklif etmeye karar vermiştir. Daha sonra, her iki ülkenin askeri kuvvetleri, Napoli/İtalya'da konuşlu Güney Avrupa Müttefik Kuvvetleri Komutanlığı üzerinden NATO'nun Avrupa Komutanlığı'na bağlanmıştır.

Türkiye, Sovyetler ile çıkması muhtemel bir savaşta NATO'ya destek sağlama potansiyeli, Ortadoğu petrol kaynaklarının ve bölgedeki hava üslerinin emniyete alınmasına yönelik olarak Sovyetleri bölgede engelleme ve tutma kabiliyetinden dolayı NATO'ya alınmıştır. Türkiye öncelikli olarak NATO üyeliğine alınması gereken bir ülke olarak değerlendirilmiş, Türkiye'den dolayı Yunanistan da NATO üyesi yapılmıştır (Smith, 2000: 94).

Stearns (1992: 21)'e göre, Türkiye'nin ABD'deki politika yapıcıların gözündeki stratejik önemi ve iyi organize edilmiş bir milyon Rum asıllı Amerikalının politik etkisi, Washington'un Ankara ve Atina ile ilişkilerini belirleyen ana faktörler olmuştur.

Yunanistan, ABD'nin stratejik ihtiyaçlarından veya Yunan hükümetinin çalışmalarından dolayı değil, ABD'deki Yunan lobisinin girişimleri sayesinde NATO üyesi yapılmıştır (Couloumbis, 1966: 5).

Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den olan toprak talepleri, Türkiye'yi ABD'nin başını çektiği Batı Bloğu'na yaklaştırmıştır. Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den olan bu talepleri, Türkiye'nin NATO'ya giriş sürecinde ve NATO'ya girmesini müteakip sönümlenmiştir. 20 Temmuz 1936 tarihli Montrö Boğazlar Sözleşmesi halen değişmeden ve orijinal halinde yürürlüktedir. Bu taleplerin konjonktürel olduğu, SSCB tarafından Türkiye'nin kaybedilmesine sebep olan bir diplomatik manevra olarak değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. ABD ve İngiltere, Sovyetler Birliği'nin bu toprak taleplerini çok iyi değerlendirerek, Türkiye'yi kendi kontrol alanına dâhil etmekte başarılı olmuşlardır.

Doğu Bloğu'na karşı NATO'nun kurulmasında önde gelen 2 ülke olan ABD ve İngiltere, başlangıçta İtalya, Yunanistan ve Türkiye ile Akdeniz'de ayrı bir pakt oluşturulmasına gayret ederken, İtalya'nın NATO'ya alınması bu paktın oluşumunu engellemiştir. Bundan dolayı, jeostratejik nedenlerle; Batı'nın ihtiyaç duyduğu Türkiye'nin ve Türkiye'den dolayı, Yunanistan'ın NATO üyeliği gündeme gelmiştir.

Yunanistan'ın Sovyetler Birliği nüfuz alanına girmesinin önlenmesi ana kaygı iken, Türkiye'nin Sovyet nüfuz alanına girmesinin önlenmesine ilaveten, Sovyetler Birliği'ne karşı stratejik olarak faydalanılabilir olan coğrafi mevkiinin avantajları Türkiye'nin NATO'ya alınmasında öncelikli rol oynamıştır.

Danimarka, Norveç, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg gibi ülkeler, başlangıçta Türkiye ve Yunanistan'ın NATO üyeliğine karşı çıkarken, ABD ve İngiltere'nin stratejik ihtiyaçlarından kaynaklanan isteklerine karşı gelemeyerek, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO üyeliğini kabul etmişlerdir. Bu dönemde NATO üyeleri tarafından Yunanistan ve Türkiye aynı kategoride ülkeler olarak değerlendirilmiştir. 1949 yılında, Türkiye ve

Yunanistan'ın Avrupa Konseyine birlikte katılmaya çağrılmış olması da bu teşhisi güçlendirmektedir.

Yunanistan ve Türkiye, tamamen ABD'nin ve diğer NATO üyelerinin stratejik ihtiyaçlarına dayalı olarak NATO'ya alınmıştır. ABD'deki Yunan lobisinin, NATO öncesi Türkiye ve Yunanistan'a yapılan yardımlarda, Yunanistan'ın Türkiye'ye nazaran daha fazla yardım almasında etkili olmuş olabileceği değerlendirilmektedir.

4.3.2. Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya Uyum Dönemi

Türkiye'nin Kuzey Atlantik Antlaşması'na katılmasına ilişkin protokol ve buna bağlı anlaşma, 18 Şubat 1952 tarih ve 5886 sayılı Kanun ile onaylanmış ve 19 Şubat 1952 tarih ve 8083 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.³⁸ TBMM'nin 18 Şubat 1952 tarihindeki 41. birleşimi, NATO'ya giriş konusunda hiçbir aksi görüşün belirtilmediği ve esaslı bir tartışmanın olmadığı bir oturuma sahne olmuştur. Görüşmelerde, iktidar ve muhalefetten 10 milletvekili söz almış; tüm konuşmacılar, Türkiye'nin NATO'ya girmesinin faydalı olacağını belirterek, bu gelişmeyi başarı olarak lanse etmişlerdir. Türkiye'nin NATO'ya girişinin onaylanması ile ilgili kanunun oylanmasına 410 milletvekili katılmış; kanun 1 çekimser oya karşılık, 409 kabul oyu ile kabul edilmiştir (T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 1952: 313-343). TBMM'nin, Türkiye'nin NATO'ya girişine tek bir üyesi dahi karşı çıkmadan tam destek sağlamasını, Türkiye'de NATO'ya giriş konusunda siyasi bir mutabakat olduğunu göstermektedir.

Türkiye, 19 Haziran 1951 tarihli NATO Kuvvetler Statüsü Sözleşmesi (Status of Forces Agreement-SOFA)'yı 25 Ağustos 1952 tarihinde imzalamasına rağmen, bu sözleşme 10 Mart 1954 tarihinde, 6375 sayılı Kanun ile TBMM'de onaylanarak, 20 Mart 1954 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Türkiye'de daha sonraki yıllarda, yargı yetkisini ve bağımsızlığını kısıtladığı iddia edilen SOFA'ya ek "Kuzey Atlantik Antlaşmasıyla Kurulmuş Olan Milletlerarası Askeri Karargâhların Statüsüne Dair Protokol" ve "Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatının Milli Temsilcilerinin ve Milletlerarası Personelinin Statüsüne Dair Sözleşme" de aynı kanunla yürürlüğe girmiştir.

³⁸ Adalet Bakanlığı'nın 01 01 2006 gün ve Sayı: B..UİG.0.00.00.06/010.06.02/11 sayılı 73 numaralı genelgesi.

Kuzey Atlantik Konseyi'nin 25 Şubat 1952 tarihinde Lizbon'da yapılan toplantısında, Yunanistan ve Türkiye'nin kara ve hava unsurlarının Fransa'da konuşlu bulunan Avrupa Müttefik Yüksek Komutanlığı (Supreme Headquarters Allied Powers Europe-SHAPE) bağlısı olan, NAPOLİ'de konuşlu Avrupa Güney Bölgesi Müttefik Komutanlığı (Allied Forces South-AFSOUTH)'a bağlı olarak görev yapması, deniz unsurlarının ise, Akdeniz'de mevcut diğer ülkelerin deniz kuvvetleri ile koordineli olarak görev yapacak şekilde milli komutanlıklarının komutası altında bulunması kararı alınmıştır.

Türkiye ve Yunanistan Kara Kuvvetleri, AFSOUTH'a bağlı olarak İzmir'de teşkil edilen Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı (LANDSOUTHEASTH) bünyesinde görev yapacak şekilde teşkilatlandırılmıştır. LANDSOUTHEAST Karargâhı'nın ilk komutanı olarak ABD'den Korg. Wyman'ın emri altında, Amerikalı, İngiliz, Türk ve Yunan personel görev yapmaya başlamışlardır (Bars, 1953: 56).³⁹ Türk ve Yunan personel, Kıbrıs ile ilgili olarak ortaya çıkan 6-7 Eylül 1955 olaylarına kadar, İzmir'deki NATO Karargâhında uyumlu şekilde görev yapmaya devam etmiştir.

NATO'ya 18 Şubat 1952 tarihinde tam üye olunması, Türkiye'de hem muhalefet, hem de iktidar tarafından, Yunanistan'da da koalisyondaki Liberal Parti ve EPEK Partisi tarafından sevinçle karşılanmıştır. Türkiye'de NATO'ya karşı çıkan olmamasına rağmen, Yunanistan'da; Komünistler NATO üyeliğine karşı çıkarak, tarafsızlığı savunmuşlardır (Couloumbis, 1966: 33).⁴⁰

³⁹ LANDSOUTHEASTH Karargâhı İzmir'de Truman Doktrini'ni müteakip başta klasik okullara dönüştürülen ve daha sonra kapatılan köy enstitülerinden Kızılçullu'daki Köy Enstitüsü binasında konuşlanmıştır.

⁴⁰ Türkiye'de, NATO karşıtlığı ancak 1961 Anayasası'nın getirdiği düşünce özgürlüğü ortamında ve Küba füze krizi ile Johnson mektubu sonrası açıkça ifade edilir ve tartışılabilir hale gelmiştir. Türkiye İşçi Partisi (TİP)'in başını çektiği sol gruplar, NATO üyeliğinin Türkiye'nin bağımsızlığını ve egemenliğini yok ettiğini, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin savaşma gücüne zarar verdiğini, Türkiye'nin ilerleme potansiyelini yok ettiğini ileri sürerek, Türkiye'nin NATO'dan çıkmasını talep ederken, daha ılımlı sol gruplar Türkiye'nin NATO'yla ilişkilerinin yoğunluğunu azaltmasını istiyorlardı. Liberal Batı yanlıları ile sağ kesimler ise NATO ile ilişkilerin daha da arttırılması gerektiğini savunmaktaydılar (Erhan, 2001: 694). Ancak, bu tartışmaların yoğunluğu Türkiye'de 12 Mart 1971 askeri müdahalesi sonrası azalmış ve 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi döneminde neredeyse bitmiştir.

Her iki ülkede de, NATO; stratejik açıdan, Sovyet tehdidine karşı bir güvence olarak görülmüştür. Buna ilaveten Yunanistan, NATO üyeliğini, Türkiye'ye karşı da bir güvenlik garantisi sağlayıcı araç olarak algılamıştır (Stearns, 1992: 80). Türkiye'de ise, NATO üyeliğinin Türkiye'nin modernleşmesini mümkün kılacak Batı yardımını ve borç para akışını garantilediği düşünülmüş, duygusal açıdan ise NATO'ya giriş, Türkiye'nin nihayet Batılı ülkeler tarafından eşit koşullarda kabul gördüğünün bir işareti olarak algılanmıştır (Zürcher, 2008: 342).

NATO, Türkiye ve Yunanistan'da kamuoyunun kazanılmasına yönelik çeşitli aktiviteler düzenlemiştir. Bu kapsamda, 1 gösteri çadırı ve 4 karavandan oluşan ve NATO Barış Karavanı adı verilmiş olan propaganda grubu; Yunanistan'da 7 Eylül- 2 Kasım 1952 tarihleri arasında Selanik ve Atina'da, Türkiye'de 10 Ocak- 5 Mart 1953 tarihleri arasında Ankara, İzmir ve İstanbul'da gösteri ve sergi faaliyeti düzenlemiştir (Committee on Information and Cultural Relations, 1954: 2).

NATO'ya giriş öncesi ve sonrası dönemdeki Türk siyasetçilerinin dış politika söylemleri, Yanık (2012: 46) tarafından analiz edilmiştir. Türk siyasal seçkinleri o dönemde Türkiye'yi konumsal, kültürel ve değer olarak Avrupa'nın/Batı'nın bir parçası olarak görmesine rağmen, Türkiye'yi işlevsel olarak Batı ile Doğu arasında, Batı'nın o andaki güvenlik anlayışının Doğu'daki dağıtıcısı olarak kurgulamışlardır. Ancak, NATO ilişkileri dikkate alındığında, Batı'nın Türkiye'yi konumsal, kültürel ve değer olarak Batı'nın bir parçası olarak değil, Batı'nın menfaatleri için Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'da Sovyetler Birliği'ne karşı işbirliği yapılması gereken bir ülke olarak değerlendirdiğini göstermektedir.

Oran'a (2001: 497) göre, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde orta büyüklükte bir devletin bloklardan bağımsız bir politika sürdürmesi oldukça zordur. Türkiye, NATO örgütü daha kurulmadan önce bir kere (Kasım 1948) ve NATO Örgütü kurulduktan sonra iki kere (11 Mayıs 1950 ve 1 Ağustos 1950) NATO'ya girmek üzere başvurmuş ve başvurusu her defasında reddedilmiştir. Türkiye, NATO'ya girmek için çok gayret göstermiş, bu maksatla Kore'deki savaşta şehitler vermeyi göze almıştır. Türkiye'nin sosyo psikolojik durumu ve bu durumu kullanan sınıfsal yapısı, Türkiye'yi NATO'ya yönlendirmiştir. Ekonomik güçlükler içerisinde olan bir rejim, komünizm tehlikesini

devamlı abartarak, Batı'dan dış yardım ve dış borç almak stratejisini benimsemiştir. NATO'ya giriş, ülkeye demokrasi geleceği, Batılı ülkelerin desteğinin sağlanabileceği ve komünizm tehlikesinin bertaraf edilmesini sağlayacağı için hem iktidar, hemde muhalefet tarafından itirazsız desteklenmiştir.

NATO'ya giriş sürecinde, Türkiye'deki siyasi ortam; Amerika'nın siyasi ve askeri desteğinden tam olarak yararlanmak ve bu kapsamda, ABD'nin değer verdiği siyasi ve ekonomik değerlere titizlikle uymak yönünde şekillenmekteydi. Savaş sonrası dönem, bilhassa on yıllık Demokrat Parti iktidarı dönemi, Türkiye'nin sadece ekonomik anlamda değil, dış siyaset ve savunma alanlarında da yoğun şekilde dünya kapitalist sistemi ile birleşip onun bir parçası haline geldiği dönem olmuştur. Bu değişim, Kemalizm'in dış ilişkilerdeki ihtiyatlı tarafsızlık siyaseti ile tam bağımsızlık ilkesinden önemli bir kopuş olmuştur (Zürcher, 2008: 341).

Türkiye'nin NATO'ya girişinden itibaren, 1950'lerde hükümet, Türk Silahlı Kuvvetleri'ni önemli ölçüde NATO tarafından ve ABD'nin hibeleri ile finanse edilmesi gereken bir kurum olarak görmüştür. NATO içerisinde maddi geriliklerinin farkına varan Türk subayları, 1960 İhtilali'ne kadar olan süreçte hükümetin politikalarından rahatsızlık duymaya başlamışlardır (Ahmad, 2007: 197).

Resmi adı, "Türkiye'de Bulunan Amerikan Askeri Yardım Kurulu Personeline NATO Kuvvetler Statüsü Sözleşmesinin Tatbik Edileceğine Dair Anlaşma" olan askeri tesisler anlaşması, 23 Haziran 1954'te imzalanmış, bu belgeye dayanılarak çok sayıda teknik düzenleme yapılmıştır (Akipek, 1967: 15). Askeri tesisler anlaşmasına dayanılarak, zaman içinde Türkiye'de NATO Statüsünde 90'ın üzerinde askeri ve sivil nitelikte Amerikan tesisi kurulmuştur (Erhan, 2001: 558).

"Türk-Amerikan Güvenlik İşbirliği Anlaşması", 5 Mart 1959'da Türkiye'de önemli tartışmalara neden olmuştur. Anlaşmanın giriş (dibace) bölümünde, anlaşmada sözü edilen ABD yardımının, "Doğrudan veya dolaylı saldırılar karşısında" verileceği ifade edilmiştir. "Dolaylı saldırı" gibi bir kavram NATO terminolojisinde yer almadığından, anlaşmanın; NATO amaçlarının ötesinde de bir takım hedeflere ulaşılması için yaratıldığı ileri sürülmüştür. Bu ifade, Amerika'nın Türkiye'nin iç işlerine hükümetin daveti ile karışmasını sağlayabilecek bir durum yaratmıştır. Anlaşma, muhalefetin tüm

itirazlarına rağmen, 9 Mayıs 1960'da TBMM tarafından onaylanmıştır (Erhan, 2001: 571).

NATO üyeliği, Türkiye ile Yunanistan arasında; zaten II. Dünya Savaşı'ndan sonra da devam eden iyi ilişkileri olumlu olarak etkilemiş, iki ülke 1954'te Kıbrıs'ta patlak veren bunalıma kadar ilişkilerini olumlu bir çizgide sürdürmüşlerdir (Zürcher, 2008: 345).

Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında 25 Şubat 1953'te Atina'da; Balkan Paketi kurulması konusunda mutabakata varılmış ve buna yönelik anlaşma 28 Şubat 1953'te Ankara'da imzalanmıştır. Balkan Paketi, 9 Ağustos 1954'te Bled Kenti'nde imzalanan bir antlaşma ile bir ittifaka dönüşmüştür. Ancak, Yugoslavya'nın SSCB etkisi ile Balkan İttifakı'na ilgisi azalmış ve daha sonra Kıbrıs ve 6-7 Eylül olayları nedeniyle Türkiye ile Yunanistan arasındaki gerginlikler dolayısıyla Balkan Paketi işlemeze hale gelmiş; Türk-Yunan dostluğu ile başlayan Balkan Paketi, Türk-Yunan sorunları nedeniyle fiilen ortadan kalkmıştır (Fırat, 2001b: 588-592).

Türkiye, Balkan Paketi'nin kurulmasında, Yunanistan ile yakın işbirliğinde bulunmuştur. SSCB ile o dönemde sorunlar yaşayan Yugoslavya'yı dolaylı yoldan NATO'ya bağlayacak bu paktın kurulması konusunda, NATO ülkeleri yoğun teşviklerde bulunmuşlar ve bunu Sovyetlere karşı önemli bir güvenlik çemberi olarak değerlendirmişlerdir. Bu paktın kurulmasında aktif çaba gösteren Türkiye, NATO dayanışması kapsamında Yunanistan ile yakın işbirliğinde bulunarak barışçı bir tutum sergilemiştir (Bulut, 2008: 58).

26 Temmuz 1955 tarihinde, 14 Asya-Afrika ülkesi Cezayir konusunu BM'nin gündemine getirmek için harekete geçtiğinde; Türkiye, bu konunun görüşüleceği BM oturumunda bazı batılı müttefikleriyle birlikte Fransa'nın lehine ve bu önerinin gündeme alınması aleyhinde oy kullanmıştır. NATO üyesi olan Yunanistan ise önerinin lehinde oy kullanmış ve bu yüzden NATO'da herhangi bir sıkıntıyla da karşılaşmamıştır. Türkiye'nin tutumunun, NATO dayanışmasından kaynaklandığı savunulmuş, ancak bu tutum Cezayirlilerin kalbinde derin bir yara açmıştır (Öymen, 2002: 123).

1958 yılının Eylül-Aralık dönemi BM Genel Kurulu toplantılarında, Cezayir'e Self Determinasyon hakkı tanıyan bir karar tasarısı görüşülmüştür. Fransızlar bu tasarımı önlemek için çaba harcamışlar, oylama sonucunda, lehte ve aleyhteki oylar eşit çıkmış ve karar geçmemiştir. Türkiye, bu oylamada çekimser oy kullanmıştır. Türkiye olumlu oy vermediğinden, Cezayir self determinasyon hakkına kavuşamamıştır. Türkiye'nin oylamadaki bu tutumu, Cezayirlileri yine derinden yaralamıştır. Türkiye, daha ileri gitmiş ve 1961 yılında Türkiye Dışişleri Bakanlığı sözcüsü aldığı talimat uyarınca "Cezayir'in Fransa'nın bir iç sorunu" olduğunu söylemiştir. Türkiye, bu dönemde, NATO'nun sadık bir üyesi olarak ve ulusal çıkarlarını önemsemeyen; sıkı bir NATO dayanışması göstermiş, Cezayir'in bağımsızlığının önlenmesi pahasına Fransa'nın yanında yer almıştır. Bu tutumun, Yunanistan'ın Cezayir politikası dikkate alındığında NATO içerisindeki genel eğilimi yansıtmadığı değerlendirilmektedir (Öymen, 2002: 124).⁴¹

Türkiye, 1950'lerde; Sovyetler Birliği'ne karşı, katı Amerikan tutumundan yana olmuş, hatta Washington bu tutumdan vazgeçtiğinde bile, kendi katı tutumunu değiştirmemiştir. SSCB, Türkiye ile ilişkilerini onarmak istediğinde, Türkiye hep mesafeli davranmıştır. Örneğin, Sovyetler Birliği 30 Mayıs 1953 tarihli bir nota ile 1945'te yürürlükten kalkmış olan "Dostluk Anlaşmasının" yenilenmesini Türkiye'ye önerdiğinde, Türkiye'nin; 18 Temmuz 1953 tarihli yanıtı kasten geciktirilmiş, soğuk, resmi ve kısa olmuştur (Ahmad, 2007: 508).

Türkiye'nin 1956 Süveyş bunalımında, İngiltere ve Fransa ile birlikte hareket etmesi, Arap devletlerini tedirgin etmiştir (Akdevelioğlu, Kürkçüoğlu, 2001: 627).

ABD, 15 Temmuz 1958'de Lübnan'ın talebi üzerine, "Lübnan'ın bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü sürdürmek için Lübnan hükümetine yardım etmek" amacıyla, deniz piyadelerini Beyrut kıyılarına çıkarmıştır. Türkiye, ABD'nin Lübnan'a yaptığı çıkarmadan memnuniyet duyduğunu belirterek, İncirlik Üssü'nün ABD tarafından kullanılmasına izin vermiştir. 5.000 kadar Amerikan askeri acil durumda kullanılmak

⁴¹ Cezayir, ancak 1962 Şubat ayında, BM Genel Kurulu'nda yapılan XIV. oturumda bağımsızlığına kavuşmuştur. Bu oylamada Türkiye olumlu oy kullanmış olsa da, daha önceki tutumu ile Cezayir halkının değil, NATO müttefiki Fransa'nın yanında yer aldığı tescillenmiştir.

üzere İncirlik Üssü'ne gönderilmiş, buna ilaveten, Dışişleri Bakanı Zorlu, ABD Büyükelçisi'ne, hükümetinin Türk Hava Kuvvetleri'ni hazır durumda tutarak Washington'un bu harekâtını destekleyebileceğini bildirmiştir. Ancak, ABD bunun bir NATO operasyonu olmadığını ve NATO'ya bağlı Türk Hava Kuvvetleri'nin kullanılmayacağını söyleyerek bu öneriyi reddetmiştir (Akdevelioğlu, Kürkçüoğlu, 2001: 634). Türkiye, ABD'ye ne kadar güvenilir bir müttefik olduğunu göstermek isterken, İncirlik Üssü'nün kullanılması SSCB ve Birleşik Arap Cumhuriyeti (BAC)'de tepkilere neden olmuştur.

Türkiye, aynı şekilde 1958 Ürdün krizinde de Batılı ülkelerle birlikte hareket etmiştir. Ürdün, Irak'taki darbeden sonra; ABD ve İngiltere'den 16 Temmuz 1958'de yardım talep ettiğinde, İngiltere 17-18 Temmuz 1958'de, Kıbrıs'taki üslerinden Ürdün'e bir birlik sevk etmiştir. BAC ve SSCB, Ürdün'de İngiliz kuvvetlerinin konuşlandırılmasını kınarken; Türkiye, Ürdün'e yapılan İngiliz müdahalesini, bir devletin bağımsızlığının dışarıdan yapılan yıkıcı faaliyetlere karşı korunması olarak değerlendirmiştir (Akdevelioğlu, Kürkçüoğlu, 2001: 634).

Türkiye, 1950'lerde bölgesinde Batı davasının tam bir savunucusu olarak davranmıştır. Türkiye, Mısır'da İngiltere'yi, Kuzey Afrika'da Fransa'yı desteklemesinin yanı sıra, İran Başbakanı Musaddık ile Anglo-İran petrol şirketi arasındaki ihtilafta, İngiliz petrol şirketine daha yakın davranmış, bu tür politikaları nedeniyle, bölgede Batı'nın özel memuru olarak görülmüştür (Ahmad, 2008: 145).

Türkiye, 1950'ler boyunca; olayları, NATO açısından değerlendirmeyi ulusal bir politika olarak benimsemiştir. Türkiye, bu dönemde Arap devletlerinin milliyetçi ve bağımsız politika izleme gereksinimlerini anlamak istememiş ve bu yöndeki her girişimi SSCB'nin Ortadoğu'ya sızması olarak değerlendirmiştir. Aynı dönemde, Yunanistan'ın Asya-Afrika devletleriyle birlikte oy kullandığı dikkate alındığında, Türkiye'nin NATO'nun uyumlu bir müttefiki olma olgusunu abartmış olabileceği değerlendirilmektedir. Türkiye, 1950'lerde, bölge ülkeleri ile olan ilişkilerinde kendi ulusal menfaatlerinden ziyade ABD ve NATO menfaatlerine uygun davranmış; bu husus, bölge ülkeleri ile olan ilişkilerini menfi olarak etkilemiştir.

Türkiye'nin, 1952 yılında NATO'ya girdikten sonra tam bağımsızlık ve milli egemenlik prensibinden ayrılarak, milli menfaatlerini NATO menfaatleri ile paralel duruma getirmesinin; Yunanistan ile sonraki yıllarda çıkacak sorunlarda, Türkiye'nin sorunları kendi menfaatine çözmeye yönelik manevra kabiliyetini ve gücünü zayıflatmış olduğu değerlendirilmektedir.

4.3.3. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluş Sürecinde NATO'nun Rolü

1930'larda başlayan ve Türkiye'nin dostluğa önem veren tavrı ile kesintili olsada süregelen, NATO'ya girişle beraber yeni bir ivme kazanan Türk-Yunan dostluğu; 1954 yılında Kıbrıs sorununun ortaya çıkışı ile birlikte yerini Türk-Yunan çekişmelerine bırakmıştır.

Yunanistan, 1952 yılında NATO'ya üye olarak bir ittifak garantisi aldığı anda, Yunan yöneticiler, NATO üyeliğinin Kıbrıs'ın ilhak edilmesi ile ilgili uzun zamanlı rüyalarını gerçekleştirebilmelerini kolaylaştıracağına inanmışlardır. Yunanistan hükümeti, enosis'i eninde sonunda gerçekleştirmeleri gereken bir amaç olarak belirlemiştir (Krebs, 1999: 18).

Yunanistan, Kıbrıs konusundaki tezlerinin desteklenmesi konusunda ABD'den yeşil ışık alarak (Isyar, 2005: 23), 16 Ağustos 1954'te Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne başvurmuş ve 9. Genel Kurul'un gündemine "Eşit haklar ve self determinasyon ilkelerinin, BM koruyuculuğu altında Kıbrıs'ta yaşayan nüfusa uygulanması" maddesinin konulmasını talep etmiştir. Yunanistan, Kıbrıs'ı BM gündemine saldırganca taşıdığı anda, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Menderes'in Kıbrıs'ın iki ülke arasındaki dostluğu bozmayacağı yönündeki açıklamaları, Türkiye'nin Kıbrıs'la ilgili gelişmeleri değerlendiremediğini göstermektedir. Türkiye, Aralık 1954 ayına kadar Kıbrıs'la ilgili Yunanistan girişimlerine tepki göstermemiştir (Krebs, 1999: 19).

Yunanistan'ın bu şekilde Kıbrıs konusunu uluslararası bir sorun haline getirme gayretleri ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılmasını savunan Rum EOKA⁴² Derneği'nin

⁴² EOKA, Yunanca "Ethnikon Organosis Kyprion Agoniston" ve İngilizce "National Association of Cypriot Fighters" adıyla anılan ve 1950'lerde İngiltere idaresine karşı savaşan Kıbrıs Rum gerilla hareketinin ismidir.

faaliyetlerini Türkiye'nin tüm iyi niyetli yaklaşımlarına rağmen desteklemesi, Türkiye-Yunanistan arasındaki dostluğu çatırdatmaya başlamıştır (Kalaitzaki, 2005: 111). 17 Aralık 1954'te toplanan BM Genel Kurulu'nda, İngiltere ve Türkiye birlikte hareket ederek, Yunanistan'ın başvurusunun gündeme alınmasını engellemişlerdir. Bu dönemde, NATO dışında bir politika saptayamayan ve Batı Bloğu içinde Yunanistan'la dostluğuna öncelikli yer veren Türkiye, Kıbrıs konusunda politikasızlığı yeğleyerek, İngiltere'nin politikasını desteklemekle yetinmiştir (Fırat, 2001b: 598).

Türkiye, başlangıçta İngiltere yanlısı bir siyaset izlemiş, Kıbrıs'ta mevcut durumun korunmasını, eğer adanın statüsünde bir değişiklik olacaksa, Türkiye'nin söz hakkı olması gerektiğini açıklamakla yetinmiş, 1955 yılından sonra mevcut durumun devamının mümkün olmayacağı anlaşıldığında, Kıbrıs'ın taksim edilmesi için ısrar etmiştir (Ahmad, 2008: 167).

Kıbrıs'ta, 1955 yılında başını Grivas'ın çektiği EOKA'nın İngiliz idaresine karşı yaptığı başkaldırı Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını amaçlamış, Türkiye ve NATO ise Kıbrıs'ta İngiliz idaresinin devamından yana bir tutum sergilemiştir (Stearns, 1992: 25). Kıbrıs'taki silahlı eylemlerin yoğunlaşması üzerine, İngiltere, 20 Haziran 1955'te Yunan ve Türk hükümetlerini Kıbrıs konusunu görüşmek üzere Londra'da bir konferansa davet etmiştir. Londra konferansı, 29 Ağustos 1955'te çalışmaya başlamış, kilitlenen konferans, Türkiye'deki 6-7 Eylül olayları nedeniyle dağılmıştır (Fırat, 2001b: 602).

6 Eylül 1955'te, Londra'da Kıbrıs müzakereleri yapılırken, Selanik'te Atatürk'ün doğduğu evin yakınında bulunan Türkiye Konsoloslugu'nun bahçesine bomba atıldığına ilişkin haber, İzmir ve İstanbul'da Yunan karşıtı gösterileri ve hareketleri ateşlemiş, Yunan azınlığın malları ve mülkleri yağmalanmış, Yunan azınlığın bir kısmı Türkiye'den göç etmek durumunda bırakılmıştır.⁴³

⁴³ "6-7 Eylül Olayları" olarak adlandırılan Rum azınlığa karşı yapılmış olan bu hareketlerin bir provokasyon sonucunda gerçekleştiği ileri sürülmüş, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin de bu provokasyonda yer aldığı hususu, 1961 yılında Yassıada yargılamaları iddianamesinde yer almıştır. Yassıada'da 6-7 Eylül olayları davası, 19 Ekim 1960-5 Ocak 1961 tarihleri arasında görülmüştür. Yargılama sonucunda, Başbakan Menderes ve Dışişleri Bakanı Zorlu'nun, olayların düzenlenmesi ve planlanmasından sorumlu olduğu genel olarak kabul edilmiştir. Menderes'in olayların yatıştırılmasında

Zürcher'e (2008: 336) göre, Kıbrıs'ın geleceği konusunda İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında Ağustos-Eylül 1955 aylarında yapılan görüşmeler, Türkiye'de basın da körüklemesi ile milliyetçi bir coşkuya yol açmıştı. Türk kökenli bir Yunan vatandaşının Selanik'teki Türkiye Cumhuriyeti Konsoloslugu'na kışkırtma amaçlı bir bomba yerleştirmesi, 6-7 Eylül 1955 tarihlerinde İstanbul'da büyük çaplı bir ayaklanmaya neden olmuştur. Türkiye'de, hükümet büyük olasılıkla halkın Kıbrıs meselesine duyarlılığını gözler önüne sermek üzere, İstanbul'da öğrencilere kendiliğinden oluşan sınırlı bir gösteri yaptırma kararı almışken, gösteriler kontrolden çıkmış, önce Rumların iş yerlerini yakıp yıkma şeklinde gelişmiş, sonra da malın, mülkün yağmalanmasına dönüşmüştür. Önceden planlı gösteride, eyleme geçmemesi yönünde talimat almış gibi gözükken polis, bu olayları müdahale etmeden izlemiştir.

Olaylar üzerine, Papagos başkanlığındaki Yunanistan hükümeti olayları şiddetle protesto ederek, İzmir'deki NATO Karargâhı'nda görevli subayları ülkeye geri çağırmıştır (Kalaitzaki, 2005:111).

Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin kötüleşmesi üzerine, ABD Dışişleri Bakanı Dulles, 18 Eylül 1955 tarihinde her iki tarafın başbakanlarına hitap eden ve itidal tavsiye eden bir mektup göndermiştir. Mektupta, İstanbul ve İzmir olaylarından üzüntü duyulduğu, Yunanistan ve Türkiye'nin ikili sorunlarını NATO müttefikliğinin ve ABD ile ilişkilerinin daha geniş menfaatleri yararına kendi aralarında çözmeleri gerektiği ifade edilmiştir. Mektupta ve ABD yönetimi tarafından yapılan basın açıklamasında, Türklere ve Yunanlara eşit mesafeli diplomatik ifadeler kullanılması, Yunanistan hükümetini çok kızdırmıştır (Stearns, 1992: 29).

Yunanistan hükümeti, ABD'nin bu yaklaşımına gücenerek, NATO'nun ve ABD'nin mağdur olan Yunanistan'ın yanında yer almak yerine, Türkiye'nin yanında yer aldığını ifade etmiş ve Akdeniz'de devam etmekte olan NATO Tatbikatı'ndan kuvvetlerini geri çekmiştir. Yunanistan'da yayımlanan Ethnos Gazetesi, Dulles'in mektubu ile ilgili haberinde, mektubu; Yunanistan'ı uyararak ve Türkiye ile uyuşmazlıkların çözülmemesi

ihmal gösterdiği, olayları müteakip gerçek suçluların bulunması için gerekli siyasi iradeyi göstermediği, bundan dolayı olayların sorumlusu olarak belirlenmiş olduğu değerlendirilmektedir (Demir, 2007: 58-60).

halinde ABD yardımının kesileceğini bildiren bir şantaj mektubu olarak değerlendirmiştir (Stearns, 1992: 32).

21 Eylül 1955 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'nde, Kıbrıs sorununun genel kurulun sonbahar oturumunun gündemine alınmasına yönelik bir oylama yapılmıştır. Oylamada, 7 ülke Yunanistan önerisinin aleyhinde, 4 ülke Yunanistan önerisinin lehinde oy kullanmıştır. Sovyetler Birliği, Polonya ve Mısır gibi ülkeler Yunanistan'ın menfaatine oy kullanırken, Yunanistan'ın müttefiki olan ABD, İngiltere, Fransa, Norveç ve Lüksemburg'un Yunanistan'ın önerisinin aksine oy kullanması Yunanistan'ı NATO üyeliğini sorgulamaya sevk etmiştir (Couloumbis, 1966: 96).

ABD'nin, 1950'lerde Kıbrıs'la ilgili gayretleri NATO'nun Güneydoğu Kanadı'nın işlemlerini sağlamaya yönelik olarak tarafsız kalmaya yönelmiştir. ABD'ye göre, Kıbrıs 1950'lerde İngiltere'nin ilgi alanındadır. Bu nedenle, ABD; Kıbrıs sorununun NATO'yu zayıflatmamasını gözeterek, Kıbrıs konusunda pasif durumda kalmayı yeğlemiştir (Kalaitzaki, 2005: 112).

6-7 Eylül olaylarından bir ay sonra, Ekim 1955'te Karamanlis, ABD'nin Türkiye'ye yaptığı yardımın orantısız olduğunu ifade etmiştir. Yunanistan, NATO'nun ve ABD'nin Türkiye'ye yaptığı yardımdan devamlı rahatsızlık duymuştur. Başlangıçta Yunanistan ABD'den daha fazla yardım almışken, Yunanistan'da çatışmaların durmasını müteakip, Türkiye stratejik önemine binaen ve daha büyük silahlı kuvvetleri ile orantılı olarak, Yunanistan'dan daha fazla NATO ve Amerikan yardımı almaya başlamıştır. Örneğin 1952-1959 yılları arasında Türkiye'ye 1.36 milyar dolar ABD yardımı yapılırken, Yunanistan'a 673.9 milyon dolar ABD yardımı yapılması, Yunanistan'ı rahatsız etmiştir. Ayrıca, Yunanistan'ın, 1958 Mayıs ayında Türkiye'ye Yunanistan'ın F 84 uçaklarından daha gelişmiş olan F 100 uçaklarının verilmesinde hoşnutsuzluk gösterdiği Amerikalılar tarafından not edilmiştir (Krebs, 1999: 363).

İngiltere'nin Süveyş harekâtındaki başarısızlığı İngiliz politikasında bir değişmeye neden olmuş, 19 Aralık 1956 tarihinden itibaren İngiltere, Kıbrıs'ta self determinasyon ilkesinin uygulanabileceğini, ancak adanın iki toplum arasında bölünmesinin de bir seçenek olarak ortaya çıktığını bildirince; Türkiye'de, Kıbrıs için taksim tezini savunmaya başlamıştır (Firat, 2001b: 604).

Yunanistan, bu dönemde sorunun, İngiltere ve Kıbrıs halkı arasında çözülmesini isterken, soruna Türkiye'nin taraf olmasını önlemeyi amaçlamıştır. İngiltere sorunun uluslararası niteliğini öne çıkarmaya başlamış, ABD ise sorunun NATO ittifakı çerçevesinde çözümlenebileceğini açıklamıştır (Fırat, 2001b: 605).

1956 yılında NATO Genel Sekreteri Lord Ismay, Yunanistan ile Türkiye arasında Kıbrıs'tan dolayı ortaya çıkan soruna NATO'nun arabuluculuk yapmasını önermiştir. 1952-1957 yılları arasında NATO Genel Sekreteri olarak görev yapan Lord Ismay, 1957 yılında NATO Bakanlar Konseyi'ne sunduğu raporda, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Kıbrıs'tan dolayı ortaya çıkan sorunda arabuluculuk yapma önerisine; Türkiye ve İngiltere'nin olumlu yaklaştığını, ancak Yunanistan'ın NATO'nun arabuluculuğunu kabul etmediğini belirtmiştir.⁴⁴ Bu durum, Türkiye'nin NATO'ya güvenerek, Yunanistan'ın ise milli menfaatlerini ön plana alarak NATO'ya kuşku ile baktığını göstermektedir.

Yunanistan, enosisin yolunu tıkayacak bütün girişimleri kararlı bir şekilde geri çevirmiştir (Öymen, 2002: 427).

1957 yılında NATO Genel Sekreteri Paul-Henri Spaak, Kıbrıs'ta Türk ve Rum toplumlarının bir İngiliz valisinin yönetiminde federal bir yönetim teşkil etmesini önererek, Kuzey Atlantik Konseyi'nin Kıbrıs konulu bir konferans düzenlemesini teklif etmiştir. Ancak, önce Kuzey Atlantik Konseyi'ndeki (NAC) mutabakat eksikliği ve daha sonra tarafların sorunların çözülmesi için NATO'yu güvenilir bir mekanizma olarak benimsememeleri nedeniyle, NATO'nun bu konuda hareket etmesi sağlanamamıştır (Kay, 1998: 52).

Gerçekte NATO'nun arabuluculuğu Türkiye tarafından kabul edilirken ve desteklenirken, Yunanistan tarafından kabul edilmemiş; Atina, 26 Eylül 1958 tarihinde, İngiltere'nin önerilerinin uygulanması halinde, 1 Ekim 1958 tarihinden geçerli olarak NATO'dan çekileceğini bildirerek, ittifak içi baskıları önlemeyi hedeflemiştir (Öymen, 2002: 4299).

⁴⁴ Detaylar için bkz. <http://www.nato.int/archives/ismayrep/text.htm#13>, Erişim zamanı. 14 Nisan 2012.

16-18 Aralık 1958 tarihleri arasında yapılan NATO Bakanlar Konseyi toplantısında, Yunanistan enosis ve Türkiye’de taksim tezlerini terk ettiklerini açıklayarak, anlaşma zeminine gelmişlerdir (Öymen, 2002: 431). Bu politika değişikliğinde, NATO’nun Güneydoğu Kanadı’ndaki zayıflama ihtimaline dayalı olarak ABD’nin ve NATO üyelerinin Türkiye ve Yunanistan’a yaptıkları baskı rol oynamıştır (Fırat, 2001b: 607).

Yunanistan ve Türkiye dışişleri bakanları, Zürih’te 6-11 Şubat 1959 tarihleri arasında yaptıkları toplantıda, “bağımsız, iki toplumlu bir Kıbrıs Cumhuriyeti” kurulması konusunda mutabakata varmışlardır. Türkiye, Yunanistan, İngiltere Başbakanları ve Kıbrıs Rum Toplumuna adına Makarios, Kıbrıs Türk Toplumuna adına da Fazıl Küçük, 19 Şubat 1959’da Londra Antlaşması’nı imzalayarak Kıbrıs Cumhuriyeti’ni kurmuşlardır (Fırat, 2001b: 610).

1950’lerin ikinci yarısında, başta Kıbrıs olmak üzere iki ülke arasında yaşanan sorunlar, NATO’nun Güneydoğu Kanadı’nda oluşacak bir boşluktan Moskova’nın yararlanacağı kaygısını duyan Washington’un araya girmesi ve her iki ülkeye de baskı uygulaması üzerine, özellikle Türkiye’nin sıkı sıkıya bağlı olduğu NATO dayanışması kapsamında çatışmaya varmadan çözümlenebilmiştir (Fırat, 2001b: 716). Ancak daha sonra, gerek uluslararası sistemde, gerekse Türkiye ve Yunanistan’da yaşanan gelişmeler bu yapay dostluk sürecini sona erdirmiş, 1960’larda Kıbrıs, 1970’lerde ise buna ek olarak Ege sorunları iki ülke arasında temel anlaşmazlık konuları olarak ortaya çıkmıştır.

Yunanistan, Türkiye’yi her türlü dostluk ilişkisine rağmen, bir tehdit ve en azından bir rakip olarak görmüştür. 1957 yılı Yunanistan’ın gözden geçirilmiş tehdit analizinde, Türkiye’nin Yunanistan’ın bir müttefiki olarak değil, ancak Yunanistan’ın eski bir düşmanı olarak değerlendirilmiş olması dikkat çekmektedir (Krebs, 1999: 362).

Yunanistan’ın Kıbrıs’ı ilhak etmek üzere 1954-1959 yılları arasında yaptığı girişimlerle devam eden sorun, konuya İngiltere’nin de taraf olması ve başta ABD olmak üzere NATO’nun girişimleri sonucunda, Kıbrıs’ta Yunanistan’ı tam olarak tatmin etmeyen bir statü ile sonuçlanmıştır. Yunanistan’ın bu çözümde tatmin olmaması, daha sonraki yıllarda Kıbrıs’ta ortaya çıkan yeni sorunların da tetikleyicisi olmuştur.

4.3.4. Türkiye ile ABD Arasında Ortaya Çıkan Jüpiter Füzelere Sorununa NATO'nun Yaklaşımı

NATO Antlaşması'nın 4. maddesi, herhangi bir ülkenin politik bağımsızlığı, ülke bütünlüğü veya güvenliği tehdit edildiğinde; antlaşmaya imza koyan ülkelerin aralarında danışma yapmalarını ve verilecek kararların birlikte alınmasını zorunlu kılmaktadır. NATO bünyesinde bu danışmanın yapılmadığı, Türkiye'nin güvenlik kaygılarının dikkate alınmadığı en önemli örnek Küba krizidir.

NATO'nun 1954'te kabul ettiği kitlesel saldırı stratejisine göre, NATO'nun Doğu Bloğu'ndan gelecek konvansiyonel ya da nükleer bir saldırıya, nükleer silahla karşılık vermesi öngörülmüştür. ABD Başkanı Eisenhower, bu stratejiye göre; Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni bir saldırıdan caydırmak ve NATO'nun ilk vuruş yeteneğini arttırmak için üye ülkelere nükleer başlık taşıyan orta menzilli Jüpiter füzelere yerleştirilmesini önermiş, öneri Aralık 1957'de yapılan NATO zirvesinde benimsenmiştir.

SSCB'nin yoğun karşı propagandasının da etkisi ile sadece 3 NATO üyesi İngiltere, İtalya ve Türkiye Jüpiter füzelere kendi topraklarına yerleştirilmesini kabul etmiştir. Yunanistan, SSCB'yi tahrik etmekten kaçınarak nükleer füzelere kendi topraklarında konuşlandırılmasını kabul etmemiştir. Türkiye'ye konuşlandırılan Jüpiter füzelere ise, sınırlı menzilleri ile Sovyetleri caydırmaktan çok tahrik etmiştir (Erhan, 2001: 572).⁴⁵

Coulombis'e (1996: 111) göre, Yunanistan; NATO'nun Kıbrıs konusunda Yunanistan'ın tezlerini desteklememiş olmasından dolayı ve Romanya Devlet Başkanı Chivu Stoica'nın önerdiği Balkanlar'da bir saldırmazlık paketi oluşturulması tartışmaları gölgesinde, Yunanistan'a orta menzilli balistik füzelere yerleştirilmesine karşı çıkmıştır.

⁴⁵ NATO'nun 1967 yılında benimsediği ve Soğuk Savaş'ın sonuna kadar yürürlükte kalan esnek mukabele stratejisi gereğince, Doğu Bloğu ülkeleri ile topyekün bir savaş yerine, sınırlı bir savaş tercih edilmiş, buna göre; savaşın geçeceği mekânın Sovyet sınırına yakın bölgeler olması nedeniyle, Türkiye üzerindeki Sovyet tehdidinin arttığı değerlendirilmiştir (Erhan, 2001: 573).

Jüpiter füzelerinin Türkiye'ye de konuşlandırılacağı, ilk defa Şubat 1959'da Güney Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanı (CINCSOUTH) Amerikalı Oramiral Charles Brown tarafından açıklanmıştır (Ahmad, 2007: 509).

Füzelerin Türkiye'ye yerleştirilmesine ilişkin gizli anlaşma, 25 Ekim 1959'da Paris'te imzalanmış, anlaşma ile Türkiye'ye 15 Jüpiter füzesi, İtalya'ya 30 Jüpiter füzesi konuşlandırılması, İngiltere'ye 60 Thor füzesi yerleştirilmesi üzerinde anlaşılmıştır. Füzeler 1960 yılı sonunda Türkiye'ye yerleştirilmiş, montaj ve eğitim safhalarından sonra, ancak Temmuz 1962'de kullanıma hazır hale gelmiştir (Erhan, 2001: 573).

SSCB, Türkiye'ye Jüpiter füzesi yerleştirilmesine bir tepki olarak; 1962 ilkbaharından itibaren, Küba'ya Jüpiter benzeri orta menzilli Sovyet füzeleri yerleştirmeye başlamıştır. ABD istihbarat birimleri, 16 Ekim 1962'de, Küba'da Sovyet füzelerinin varlığını saptamışlardır. Türkiye'ye Jüpiter füzelerinin yerleştirilmesinden rahatsız olan Sovyetler Birliği, Küba'daki füzeleri ancak Jüpiter füzelerinin Türkiye'den geri çekilmesi karşılığında geri çekeceklerini belirtmiştir. ABD Başkanı Kennedy, gerekli askeri hazırlıkları tamamlamayı müteakip 22 Ekim 1962 tarihinde, ABD'nin Küba'yı abluka edeceğini açıklayarak, Moskova'dan füzelerini Küba'dan çıkarmasını talep etmiştir (New York Times, 23 Ekim 1962: 1-8).⁴⁶

Amerika, Türkiye'de konuşlu 15 Jüpiter orta menzilli balistik füzenin, Sovyetler Birliği'nin kendi füzelerini Küba'dan çekmesine karşılık olarak açık veya örtülü bir şekilde geri çekilmesi konusunu, 27 Ekim 1962 tarihinde Sovyetler Birliği yetkilileri ile müzakere etmiştir.⁴⁷ Bu müzakere, ne NATO ile ve ne de füzeleri NATO Antlaşması kapsamında topraklarında konuşlandırmış olan Türkiye ile koordine edilmiştir. NATO Antlaşması'nın 4. maddesine göre, bu konuda NATO bünyesinde danışmalar

⁴⁶ Detaylar için bkz. <http://www.jfklibrary.org/Research/Research-Aids/Ready-Reference/New-York-Times-Chronology/Browse-by-Date/New-York-Times-Chronology-October-1962.aspx>, Erişim zamanı. 23 Mayıs 2013.

⁴⁷ Türkiye'deki füzelerin, Küba'daki Sovyet füzelerinin geri çekilmesi karşılığında, geri çekilmesi hususu, ABD tarafından teklif edilmesine rağmen, Kennedy; Bu teklifin SSCB tarafından yapılmış olduğunu ifade etmiştir (New York Times, 28 Ekim 1962: 1-8). Detaylar için bkz. <http://www.jfklibrary.org/Research/Research-Aids/Ready-Reference/New-York-Times-Chronology/Browse-by-Date/New-York-Times-Chronology-October-1962.aspx>, Erişim zamanı. 23 Mayıs 2013.

yapılmadan ve NATO bünyesinde bir konsensus sağlanmadan, ABD'nin SSCB ile Türkiye'de NATO kapsamında konuşlandırılmış olan füzelerin geri çekilmesi konusunu müzakere etmesi uygun bir diplomatik davranış değildir. Amerikalılar böyle temel bir konuyu müttefikleri ile danışmaya ve konuşmaya lüzum dahi görmemişlerdir. ABD'nin bu konuda müttefiklerle danışma yapılması halinde, Sovyetler Birliği ile yapılan müzakerelerin başarısızlıkla sonuçlanabileceğini düşündükleri değerlendirilmektedir (Costigliola, 1995: 112).

Küba ambargosu kararından sonra Kennedy, İngiltere Başbakanı'nı telefonla, Fransa Cumhurbaşkanı ve Almanya Devlet Başkanı'nı da temsilcileri vasıtasıyla bilgilendirmiştir. Bu, NATO ülkeleri ile danışma değil, hatta kısmi olarak sadece bilgilendirme olarak değerlendirilmiştir. ABD temsilcisi Acheson, NATO konseyini 22 Ekim'deki Kennedy'in açıklamasından birkaç dakika önce bilgilendirmiştir. Hollanda'nın NATO temsilcisine göre, İngiliz, Batı Alman, İtalyan, Kanada, Belçikalı ve Türk temsilciler bu kısa bilgilendirmeden gücenmişlerdir. Belçika temsilcisi, Acheson'a, Avrupa Müttefik Kuvvetleri Başkomutanı görevindeki Amerikalı Orgeneral'in; NATO kuvvetlerini, müttefiklere danışmadan alarm durumuna almasından dolayı rahatsızlık duyduklarını ifade etmiştir (Costigliola, 1995: 114). ABD'nin, İngiltere, Fransa ve Almanya devlet yetkililerini geç de olsa bilgilendirmiş olmasına rağmen, konuyla doğrudan ilgili olduğu halde Türkiye devlet yetkililerini bilgilendirme lüzumunu hissetmemiş olması dikkat çekmektedir.

ABD, Küba'dan ülkesine yönelebilecek bir tehdidi önemseyerek; Türkiye'deki füzelerin geri çekilmesi alternatiflerini ararken, Türkiye, Jüpiter Füzelерinin geri çekilmesine karşı çıkmış ve ABD'ye füzelerin geri çekilmesine karşı olduğunu diplomatik olarak bildirmiştir (Erhan, 2001b: 682).

ABD yönetiminin Türkiye'ye danışmadan, Türkiye'de konuşlandırılmış füzeleri Sovyetler ile pazarlık konusu etmesi, Kennedy'nin danışmanları tarafından "Türkiye'nin kaybedilmesine" neden olabilir ve hatta "Batı İttifakı'nın sonu olabilir" şeklinde değerlendirilmiştir. Buna rağmen, ABD yönetimi, Türkleri ve diğer müttefikleri eşit ortaklar olarak değil, Amerika'nın akılcı kararlarını kabul etmek üzere manipüle edilebilecek duygusal müşteriler olarak görmüşlerdir (Costigliola, 1995: 115).

ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki bu pazarlık esnasında, Türkiye'nin muhtemel tepkisini değerlendirmek isteyen ABD'nin Ankara Büyükelçisi Raymond Hare, "Türkler sadık ve kayıtsız derecede cesaretli özellikleri ile bir müttefik olarak ABD için önemli bir unsur olsalar da; bu katılık, Türkler üzerinde bir psikopolitik problem yaratmıştır. Türkler, uzlaşma konseptini ve uzlaşma usulünü anlamazlar." değerlendirmesini içeren bir yazıyı Washington'a göndermiştir.⁴⁸

ABD ile SSCB arasında yürütölen pazarlıklarda, Başkan John Kennedy'nin kardeşi Robert Kennedy, SSCB'nin Washington Büyükelçisi ile gizli bir pazarlık yaparak, Türkiye'deki füzelerin sökülmesinin karşılığında, Küba'daki füzelerin de Sovyetlerce sökülmesi konusunda uzlaşmıştır. Buna rağmen, ABD Başkanı Kennedy, NATO üyesi ölkelerin devlet başkanlarına gönderdiği mektup ile "Jüpiterlerin hiç pazarlık konusu yapılmadığı" bilgisini vermiştir. ABD Başkanı'nın talimatı ile kardeşi Robert Kennedy tarafından, Rusya'nın Washington Büyükelçisi Anatoly Dobrynin'e, 27 Ekim 1962 Cumartesi akşamı erken saatlerde yapılan "Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin, Küba'daki Sovyet füzelerinin geri çekilmesi karşılığında sökülmesi" önerisi, Türkiye'nin de bu konuyu kabul etmesi durumunda gibi bir şartı içermemiştir.⁴⁹

ABD'li yetkililere göre, Türkiye'nin sahip olduğu, ancak savaş başlıkları hala ABD'ye ait olan bir statüye sahip olan Jüpiter füzelerinin önemi Türkiye tarafından abartılmıştır. ABD'nin NATO temsilcisi Thomas Finletter, ABD Dışışleri Bakanlığı'na gönderdiği 25 Ekim 1962 tarihli değerlendirmesinde, Türkiye'nin NATO temsilcisinin görüşlerine yer vermiş ve Türkiye'nin, bu füzeleri, Rusya'nın Türkiye'ye bir taarruzu halinde müttefiklerin atomik silahları kullanma konusundaki kararlılıklarının bir sembolü olarak gördüğünü bildirmiştir.⁵⁰

⁴⁸ Bu bilgi, Costiglio (1995: 116) tarafından, ABD Büyükelçisi'nin 26 Ekim 1962 tarihinde Washington'a gönderdiği ve ABD'nin Milli Güvenlik Arşivi'nde yer alan belgeye dayandırılmıştır.

⁴⁹ Bu bilgi, Costiglio (1995: 116) tarafından, Mc George Bundy ve Robert Mc Namara'nın hatıralarına dayalı olarak aktarılmıştır.

⁵⁰ Bu bilgi, Costiglio (1995: 116) tarafından, Thomas Finletter'in, J. F. Kennedy Kütüphanesi'nde 226 numaralı kutuda yer alan milli güvenlik dosyasındaki 25 Ekim 1962 tarihli mesajına dayalı olarak aktarılmıştır.

Kruşçev, 28 Ekim 1962’de ABD’nin önerisini kabul edince, ABD bu konuda NATO’ya ve Türkiye’ye danışma ihtiyacını tamamen elimine etmiştir (Costigliola, 1995: 117).

Türkiye’deki Jüpiter füzeleri, 1963 Nisan ayına kadar sökülüştür. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, nükleer savaşın önlenmesinde Türkiye’nin pazarlık konusu yapılmamasının takdire değer olduğunu belirterek; Jüpiter füzelerinin yerine bölgede Polaris denizaltılarının konuşlandırılmasından sonra, Türkiye’nin NATO içerisinde öneminin ve rolünün daha da arttığını söylemiş ve ABD ile ilişkilerin her zamankinden daha yakın olduğunu dile getirmiştir (Erhan, 2001b: 684). Ancak, gerçekte Türkiye’de konuşlu nükleer füzelerin, Türkiye’nin içinde olmadığı bir pazarlık sonucunda, ABD’nin güvenlik çıkarları için Türkiye’den sökülmesi, Türkiye’ye Amerikalıların oyununda sadece bir piyon oldukları duygusunu vermiştir (Zürcher, 2008: 395).

Bu dönemde Başbakan olan İnönü, 7 yıl sonra Ocak 1970’de TBMM’de yaptığı konuşmada, “Amerikalılar bize Jüpiter füzelerinin demode oldukları için çekileceğini söylediler. Onların yerine Polaris denizaltıları ikame edilecekti. Ancak daha sonra öğrendik ki, Sovyetlerle pazarlık yapmışlar.” diyerek olayı değerlendirmiştir. Bunalım, Washington’da alınan kararların, Türkiye’nin güvenliğini ve hatta varlığını tehlikeye düşürebileceğini açıkça göstermiş, Türkiye’de ABD’nin dürüst ve sadık bir müttefik olduğu inancı büyük yara almıştır (Erhan, 2001b: 684). Diğer yandan, İzmir Çiğli’deki füzelerin Türkiye’nin iradesi dışında sökülmesi, Türkiye’de ulusal çıkarların büyük devlet çıkarlarına feda edildiği fikrinin de tohumlarını atmıştır (Oran, 2001: 675).

1962 Küba krizi sonrasında Türkiye’nin ABD’ye karşı reaksiyoner bir tavır aldığı, Avrupa Ekonomik Topluluğu’na müracaatını da bu reaksiyoner tavır kapsamında yaptığı iddia edilmektedir (Isyar, 2005: 24).⁵¹

⁵¹ Bu yorumun doğru olmadığı değerlendirilmektedir. Türkiye Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)’ye üyelik başvurusunu, Yunanistan’ın başvurusundan 16 gün sonra Temmuz 1959’da yapmış, AET, her iki başvuruyu da gündeme almıştır. Yunanistan’ın başvurusunun kabul edilmesinden 2 yıl sonra ve 1960 ihtilalinin etkileri geçince, 1963 yılında AET, Türkiye’nin ortak üyeliğini Yunanistan’la aynı şartlarda kabul etmiştir. Aralık 1964’te yürürlüğe giren Ankara Anlaşması, AET’in Yunanistan’la yaptığı Atina Anlaşması’nın bir benzeri gibidir. Anlaşma, Yunanistan gibi Türkiye’ye de diğer ortak üyelere farklı şekilde, gelecekte tam üyelik vizyonu da vermiştir (Kubicek, 2008: 9-11).

1962 Küba ve Jüpiter füzeleri krizi, NATO'nun önde gelen ülkesi ABD'nin kendi milli menfaatleri söz konusu olunca NATO Antlaşması'nı dahi göz ardı edebileceğini göstermiştir. Jüpiter füzeleri sorunu, Türkiye'de 27 Mayıs 1960 müdahalesinden sonra, Türkiye'nin zafiyet içerisinde olduğu bir dönemde vukubulmuştur. AA'ya (Ek 2) göre, 1960 ihtilali olduğunda, 15-16 general haricinde bütün generaller ve binlerce subay emekli edilmiştir. O günkü koşullarda, NATO tarafından Türk Silahlı Kuvvetleri'ndeki bu zafiyetin, NATO için bir risk oluşturduğu değerlendirilmiştir. Askeri yönetim, devletin kasası boş olduğundan, maaşları ödemek için dahi yurtdışından borç para aramış, bu kapsamda, ABD'den alınan borç para ile devlet idaresi döndürülebilmıştır. Türkiye, Jüpiter krizi döneminde yönetimi sivillere devretmiş durumda olsa bile, ABD'nin gözünde çok itibarsız bir ülke olduğundan; ABD, Türkiye'de NATO kapsamında konuşlandırılmış olan Jüpiter füzelerinin sökülmesi konusunu Türkiye ile koordine etmeye lüzum dahi hissetmemiştir.

DA'ya (Ek 5) göre, Jüpiter füzeleri sorununda, Türkiye kendine danışılmamasını çok dert etmemişse de, Fransa buna içerlemiştir. Fransa, Avrupa'nın savunması söz konusu iken; ABD'nin Avrupalı müttefiklerine danışmadan bu füzeleri söküp götürmesinin, NATO'nun işbirliği ve dayanışma ruhuna uygun olmadığını ifade etmiştir. Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle'ün, Fransa'nın NATO'nun askeri kanadından ayrılmasına ilişkin kullandığı tezlerinden birisi de bu konu olmuştur.

Türkiye, Jüpiter füzelerinin kendi topraklarında NATO Antlaşması kapsamında konuşlandırılmasını kabul ederken, bu füzelerin kendisine sorulmaksızın, sadece ABD'nin milli menfaatleri gözetilerek kendi topraklarından sökülmesi konusuna içerlemiş, ancak, mevcut gelişmeyi de kabul etmek durumunda kalmış, bu duruma esaslı bir tepki göstermemiştir.

NATO, milli gerekçelerle ülkelerin NATO uygulamalarına katılmama hakkına saygı göstermektedir. Örneğin, Norveç ve Danimarka'da yasalar izin vermediğinden, bu ülkelerde barış zamanında NATO birlikleri konuşlandırılmamakta ve bu farklılık diğer NATO ülkeleri tarafından anlayışla karşılanmaktadır (NATO Diplomacy Division, 2006: 39). Yunanistan, Jüpiter füzelerinin kendi topraklarında konuşlandırılmasını kabul etmemiş ve bu tutum NATO'da herhangi bir tepkiyle karşılanmamıştır. Türkiye

ise, milli menfaat ve gerekçelerle NATO bünyesinde bu tür farklılıkları belirleme hakkını belirgin olarak kullanmamış, Sovyetler Birliğine coğrafi olarak çok yakın olmasına rağmen, nükleer silahların Türkiye’de konuşlandırılmasını milli menfaatine aykırı görmemiştir. Türkiye, daha sonraki yıllarda da, bir kısım NATO ülkeleri karşı çıkarken, NATO’nun kendi topraklarında nükleer silah konuşlandırılmasını bir risk olarak görmemiştir.

4.3.5. Türkiye ile Yunanistan Arasındaki 1964 Kıbrıs Krizinde NATO’nun Tutumu ve Johnson Mektubunun Analizi

19 Şubat 1959 Londra Antlaşması gereğince, Kıbrıs’ta Türk Toplumunun Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Kıbrıs Parlamentosu’ndaki üyeleri ile dış ilişkiler, savunma, vergileme gibi alanlarda karar ve veto yetkisine sahip olması, Kıbrıs Cumhuriyeti’nde egemen güç oldukları iddiasındaki Rum Toplumunu rahatsız etmiştir. Makarios, bu anayasal garantileri yok etmeyi ve kontrolü ele almayı hedef olarak benimsemiş ve Kıbrıs, bu hedefe yönelik Rum tarafının 19 Şubat 1959 Londra Antlaşması ile kurulan statüyü kendi lehine çevirme faaliyetleri ile bir kriz alanı olmaya başlamıştır (Warner, 2009: 129).

21 Aralık 1963 tarihinde Kıbrıs’ta iki toplum arasında başlayan ve kanlı Noel olarak adlandırılan kısmi çatışmalarda,⁵² Türk Toplumunu üzerinde Rumların yoğun şiddet hareketleri olmuştur. Bunun üzerine Türkiye, İngiltere ve Yunanistan’a birer nota göndererek, İngiliz ve Yunan birliklerinin Türk birlikleri ile beraber çatışan tarafların arasına girmelerini önermiş ve çatışmaların önlenememesi durumunda Türkiye’nin tek tarafı olarak müdahale edeceğini iletmiştir. Türkiye, bu konudaki kaygılarını NATO’ya da bildirmiştir. İngiltere’nin daveti ile 15 Ocak 1964’te Londra’da toplanan konferans sonucunda, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından İngiliz bir subayın komutasında 10.000 kişilik bir NATO gücünün adada güvenlik ve düzeni sağlaması kabul edilmiştir (Fırat, 2001c: 725).

⁵² Çatışmalar, Kıbrıs Rum Toplumunun Kıbrıs Türk Toplumuna yönelik saldırıları şeklinde cereyan etmiş, Kıbrıs’ta görevli bir askeri doktorun eşi ve 2 çocuğu ile birlikte evinin banyosunda katledilmesi üzerine tırmanan olayların önlenmesi için, Türkiye diplomatik arayışlara girmiştir (Değer, 2010: 27).

ABD’de, bu NATO gücüne 1200 kişilik bir birlikle katkıda bulunmayı önermiş, ancak; Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios bağlantısız bir dış politika izlemeye kararlı olduğundan, ABD Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı George Ball, NATO gücünün adada konuşlandırılmasına yönelik öneriyi Makarios’a kabul ettirememiştir (Stearns, 1992: 78). Ball, arabuluculuk görüşmeleri sonunda Rum tarafının makul olmayan tutumu nedeniyle ilerleme sağlanamadığını ifade etmiştir (Slengesol, 2000: 98).

NATO Genel Sekreteri Dirk Stigger’in NATO adına arabuluculuk yapma girişimleri de, Kuzey Atlantik Konseyi’nde mutabakat sağlanamadığından başarısızlıkla sonuçlanmıştır⁵³ (Kay, 1998: 52).

BM Güvenlik Konseyi’nde, ABD ve İngiltere tarafından hazırlanan Ada’ya barış gücü gönderilmesine yönelik karar tasarısında, Kıbrıs hükümetinin Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum toplumlarının katılımıyla kurulmuş olan hükümet olduğu açıkça belirtilerek, toplumlardan sadece birinin temsil edildiği hükümetin Kıbrıs’ın meşru hükümeti olamayacağı hususu Türkiye’nin menfaatine olacak şekilde vurgulanmıştır. Daha sonra tasarıya, “Türk Toplumunun uğradığı mezalimin kınanmasına” ilişkin bir paragraf eklenmesi konusundaki Ankara’nın ısrarlı tutumu üzerine, ABD ve İngiltere karar tasarısı hazırlığından geri çekilmiş ve bunun üzerine geçici üyeler tarafından hazırlanan karar tasarısında, Türkiye’nin Kıbrıs Cumhuriyeti’nin iki toplumlu olma özelliği belirtilmemiştir. BM Güvenlik Konseyi’nde 4 Mart 1964’te kabul edilen 186 sayılı karar gereğince, 6500 kişiden oluşan bir BM Barış Gücü teşkil edilmiştir. Bu gelişmeler olurken, Türkiye Cumhuriyeti hükümeti 16 Mart 1964’te TBMM’den gerektiğinde Kıbrıs’a askeri müdahalede bulunma yetkisi almıştır (Fırat, 2001c: 725).

Kıbrıs’ta Türk Toplumuna yönelik şiddet olaylarının devam etmesi ve NATO’nun olaylara bir türlü müdahale olmaması üzerine, Türkiye Başbakanı İsmet İnönü Time dergisi’ne bir mülakat vermiş, mülakat 16 Nisan 1964 tarihli Milliyet gazetesi’nde manşetten yayımlanmıştır. İnönü; “... müttefikler tutumlarını değiştirmedikleri takdirde Batı ittifakının yıkılacağını” söylemiş, bu takdirde “yeni şartlarla yeni bir dünya

⁵³ Türkiye’nin taleplerine rağmen, NATO’nun Kıbrıs için bir barış kuvveti teşkil etmesi Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios’un karşı çıkması nedeniyle ve NATO’nun arabuluculuğu da Yunanistan’ın karşı çıkması nedeniyle mümkün olmamıştır.

kurulur” diyerek, “Türkiye’nin bu yeni dünyada kendine yer bulacağını” ifade etmiştir. İnönü, ABD’nin “*sesini yükselterek*” Yunanistan’ın ve Rumların hukuka ve insanlığa aykırı olduğu kadar, NATO ittifakına da aykırı olan tutumlarını takbih etmesini istemiş ve “...ittifak içinde mesuliyeti olan Amerika’nın önderliğine inanıyordum, bunun cezasını görüyorum demektir.” demiştir.⁵⁴

Türkiye, 4 Haziran 1964 tarihinde Kıbrıs’a müdahale edebileceğini ABD’nin Ankara Büyükelçisi vasıtasıyla ABD’ye bildirdiğinde, ABD’den şiddetli bir tepki görmüştür. ABD, Başkan Johnson’ın Türkiye Başbakan’ı İsmet İnönü’ye gönderdiği mektupla, Türkiye’yi Kıbrıs’a müdahale etmemesi yönünde tehdit etmiştir (Değer, 2010. 30).

Johnson, Türk Toplumunun uğradığı haksızlığı görmezden gelir bir tutum içerisinde olmuş ve 1964 yılı sonunda yapılacak olan başkanlık seçimlerinde üç milyon örgütlü Rum kökenli Amerikan vatandaşının oylarını yitirmemek için Kıbrıs’ta hareketsiz kalmayı yeğlemiştir (Erhan, 2001b: 685).

ABD Başkanı Johnson, mektubunda diplomatik tarzda olmayan bir üslup kullanarak, “Türklerin Kıbrıs’a bir müdahalesi durumunda, Sovyetler Birliği’nin bir müdahalesi ile karşılaşılırsa, NATO ülkelerinin Türkiye’yi savunma yükümlülüğü altına girmeyebilecekleri” tarzında bir uyarı yapmıştır. Bu mektup üzerine Türkler derin bir şekilde incinmiş ve ABD’nin kendi düşündükleri kadar güvenilir bir müttefik olmadığını değerlendirerek, NATO ve ABD ile ve bu arada Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerini tekrar gözden geçirmeye karar vermişlerdir (Kalaitzaki, 2005: 113).

Başkan Johnson, Türkiye’ye olan NATO taahhütlerini tartışmaya açarken, Türkiye’ye sağlanan Amerikan silahlarının Kıbrıs’ta kullanılmayacağını belirterek Türkiye’ye bir gözdağı vermeyi de amaçlamıştır. ABD Dışişleri Müsteşarı George Ball, bu mektubu “Şimdiye kadar gördüğü en incitici diplomatik nota” olarak nitelemiştir. Johnson’ın mektubu, Türkiye’nin dış politikasında bir dönüm noktası olmuştur (Warner, 2009: 131).

⁵⁴ Detaylar için bkz.

http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/VUS_x2F_V20cHSHdsin8zqB8nA_x3D_x3D_, 16 Nisan 1964, Erişim zamanı. 15 Nisan 2012.

ABD Başkanı Johnson'ın 5 Haziran 1964 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İnönü'ye yollanan mektubu, uzun süre Türk Kamuoyundan gizlenmiş ve ancak 13 Ocak 1966 tarihli Hürriyet gazetesi ile kamuoyuna duyurulmuştur. Muhtıra niteliğindeki mektup, ancak bu tarihten sonra kamuoyunda tartışılmaya başlanmıştır (Erhan, 2001b: 686).

İnönü, 13 Haziran 1964 tarihinde Johnson'ın mektubundan çok daha uzun ve kapsamlı cevabi mektubunu, ABD Büyükelçisi Hare vasıtasıyla Washington'a yollamıştır. Mektup diplomatik tarzda, ancak Türkiye'nin ABD'nin tutumundan duyduğu rahatsızlığı ve Türk tarafının haklılığını yansıtabilecek şekilde kaleme alınmıştır. Bu mektup da Türk kamuoyundan gizlenmiş ve 14 Ocak 1966 tarihli Milliyet gazetesinde yayımlanarak kamuoyuna duyurulmuştur (Erhan, 2001b: 688).

Johnson, Türkiye Başbakanı İnönü'yü ve Yunanistan Başbakanı Papandreu'yu Kıbrıs konusunu görüşmek üzere Washington'a davet etmiştir. 22 Haziran 1964 tarihinde Washington'da İnönü ve Johnson bir araya gelmiş, Papandreu Washington'a gittiği halde önerilen üçlü görüşmeye ve İnönü ile baş başa görüşmeye katılmamıştır. Yunan tarafı, Kıbrıs sorununa BM kararları ile çözüm aradığından bu görüşmelerden kaçınmıştır. Türkiye, görüşmelerde ABD'ye, Yunanistan'ın artık geçersiz hale geldiğini ileri sürdüğü Zürih ve Londra antlaşmalarının geçerliliğini kabul ettirmiş ve Kıbrıs sorununa BM çerçevesinde çözüm aramak yerine, başarılı olmasa da NATO içi ikili görüşmeler yolunun denenmesini sağlamıştır (Fırat, 2001c: 727).

6-7 Eylül 1955 olaylarında Türkiye'deki Rum azınlık mağdur durumda iken, ABD'nin iki müttefiki arasında tarafsız kalmasına benzer şekilde, 1964'te Kıbrıs'ta Türkler kırıma uğrarken, ABD Başkanı Johnson'ın sadece Türk tarafına reaksiyon göstermesi, ABD'nin dış ilişkilerdeki yanlış kararlarına bir örnek olarak gösterilmektedir (Stearns, 1992: 23).

Johnson'ın İnönü'ye mektubu, Dulles'in 6-7 Eylül olaylarını müteakip Türkiye ve Yunanistan hükümetlerine yazdığı mektuptan daha sert olmuş, Dulles'in mektubu her iki ülkeyi de hedef almışken, Johnson'ın mektubu sadece Türkiye'yi hedef almıştır. ABD yönetiminin, NATO'nun menfaatleri için Ankara ve Atina arasındaki sorunlara

gerçeklerden kopuk yaklaşımı; her iki ülkeyi de NATO'ya daha fazla yakınlaştırmamış, aksine uzaklaştırmıştır (Stearns, 1992: 32).

Kissinger'in, (1999: 201) Johnson'ın mektubuna yorumu şu olmuştur.

Johnson'ın mektubundaki lisan, daha önce hiçbir NATO müttefikine karşı kullanılmamıştı ve daha sonra kullanılmayacaktı. Zira NATO, üyelerini muhtemel bir saldırganın kurbanı olacakları için değil, ABD dâhil bütün müttefiklerin güvenlik çıkarları gerektirdiği için korumaktadır. Bu, özellikle coğrafi açıdan vazgeçilmez bir mevkiye bulunan Türkiye gibi ülkeler için geçerlidir. Johnson'ın mektubu, NATO garantisini stratejik bir gereklilik olmaktan çıkartıp, Amerika'nın arzu ve hedeflerinin bir vasıtası haline getirmiştir.

Türkiye'nin 1964 yılında Kıbrıs'a çıkarma yapmak için maddi olanakları (çıkarma gemileri ve amfibi birlikleri) yeterli olmadığı halde, Türkiye'de; Kıbrıs'a yapılacak çıkarmaya, ABD'nin Yunanistan'ın lehine taraf tutarak engel olduğu, yönünde bir algı oluşmuştur (Oran, 2001: 675).

1963-1964 krizi esnasında, Türkiye kamuoyunda, Washington'un Atina'nın yanında görünmesi nedeniyle, Amerika'ya karşı büyük bir tepki oluşmuş, 12 Mart 1971 tarihindeki askeri müdahaleye kadar Türkiye'de aralıklarla süren bir çok Amerikan karşıtı gösteriler yapılmıştır. Sadece toplumsal alanda değil, kamusal alanda da bir kısım çıkarsamalar yapılmış, örneğin Genelkurmay sadece ulusal çıkarlar için kullanılmak üzere NATO'dan bağımsız bir tümen kurmuştur (Ahmad, 2008: 169). Türk çıkarma filosunun ilk çıkarma gemileri, bu olaydan sonra milli olanaklarla inşa edilerek, Türk Silahlı Kuvvetleri denizaşırı hareket yapabilir duruma getirilmiştir.⁵⁵

Türkiye'nin Kıbrıs'a ilişkin dış politikası, Amerika tarafından Johnson mektubu ile sınırlandırılmıştır. NATO'nun ise, Kuzey Atlantik Konseyi'nin en az on özel toplantısında Yunanistan ve Türkiye'ye olan ABD baskısını takviye etmenin dışında bağımsız bir rolü olmamıştır (Kay, 1998: 53). Türkiye, ABD'ye ve bununla ilişkili olarak NATO'ya kendi dış politikasına adil olmayan sınırlamalar koyduğu için önemli seviyede gücenmiştir.

⁵⁵ Araştırmacı, 1967 yılında İstanbul'da inşa edilmiş olan Ç 212 çıkarma gemisinde, 1979-1981 yılları arasında gemi komutanı olarak görev yapmış, Mersin ile Kıbrıs arasında lojistik nakliyat görevleri icra etmiştir.

Erhan'a (2001b: 689-691) göre, Johnson'ın mektubu, Türkiye'nin dış politikasını aşağıda özet olarak belirtildiği şekilde uzun yıllar etkilemiştir.

✓ Sovyet saldırısı karşısında Türkiye'nin savunulmayabileceğinin ima edilmesi, NATO'nun güvenilirliğinin ve NATO karşıtı görüşlerin kamuoyunda tartışılmasına neden olmuştur.

✓ Mektup, Türk dış politikasında çok yönlülüğe geçiş sürecini başlatmıştır. Türkiye, mektuptan sonra, başta SSCB ve üçüncü dünya ülkeleri ile uzun yıllardır en alt düzeyde tuttuğu ekonomik ve siyasal ilişkilerini geliştirmenin yollarını aramaya başlamıştır.

✓ Türkiye, ABD'nin uluslararası alandaki girişimlerini gözü kapalı desteklemeyi bir kenara bırakmıştır. Örneğin, Türkiye 1965 Eylül'ünde BM Genel Kurulu'nda yapılan görüşmelerde, ABD'nin Vietnam'da kuvvet kullanmasına karşı çıkmıştır.

✓ Kamuoyunda ABD'ye ve bu ülkenin Türkiye'deki askeri varlığına karşı çıkan akımlar güç kazanmıştır. 1965 yılında Türk hükümeti; ABD ile yapılan tüm anlaşmaların bir metin içerisinde toplanmasını ABD'ye teklif etmiş, uzun süren müzakereler sonucunda, 3 Temmuz 1969 tarihinde ABD ile Türkiye arasında Ortak Savunma İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma, Türkiye ve ABD'nin NATO içerisinde buldukları sürece geçerli olacak şekilde düzenlenmiş, Amerikan üslerinin üçüncü bir ülkeye karşı sadece NATO çerçevesinde ve Türkiye'nin onay vermesi ile kullanılabilmesi hüküm altına alınmıştır.⁵⁶

✓ Türkiye, ABD'nin öncülüğünde NATO içinde kurulan yeni askeri yapılanmalara üyelik konusunda ihtiyatla yaklaşmaya başlamış ve örneğin başlangıçta kuruluşunu desteklediği çok taraflı kuvvete (Multilateral Force-MLF) katılmaktan Ocak 1965'te vazgeçmiştir.

⁵⁶ ABD ve Türkiye arasındaki 1969 Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması'na ilişkin olarak Milli Savunma Bakanlığı Hukuk Müşavirliği, 30 Ocak 1969 tarihli yazısı ile "Türkiye'nin ülke bütünlüğünü tehlikeye düşürdüğü" gerekçesi ile olumsuz görüş bildirmesine rağmen, anlaşma 3 Temmuz 1969 tarihinde imzalanmıştır (Değer, 2010: 527). Bu anlaşma, ABD ambargosu nedeniyle 25 Temmuz 1975 tarihinde Türkiye tarafından feshedilmiştir.

✓ Türkiye, bir yandan silah satın aldığı ülkelerin sayısını arttırırken, yerli silah sanayisinin geliştirilmesine de önem vermeye başlamış, Deniz Kuvvetleri'nin amfibi kabiliyet kazanmasına yönelik olarak yerli imkânlarla Çıkarma Gemileri inşa etmiştir.

Ahmad (2007: 522) ise, Johnson'un mektubunun, savunulduğunun aksine Türk dış politikasında çok fazla etki yaratmadığını ileri sürmektedir. Etkilerin ve buna dayalı olarak tepkilerin çok fazla olduğu yargısı abartılıdır. Ahmad'a göre, terslenen İnönü bile Türk rejiminin üzerine oturduğu temelleri sorgulamak anlamına geleceğinden, NATO ittifakını sorgulamamıştır. Büyük partilerden herhangi birinin hükümetinde, Amerika bağlantısına zarar vermeyi düşünmek diye bir sorun asla olmamıştır. Adalet Partisi iktidara geldikten sonra, bu bağlantı öncekinden daha güçlü olmuştur.

FA'ya (Ek 7) göre, ABD, Johnson mektubu ile sanki Yunanistan'ın yanında gibi görünürken, reel politikanın gereği olarak, iki NATO üyesinin savaşmamasını ve bu şekilde NATO'nun güney kanadında Sovyetlere karşı bir zayıflama olmamasını hedeflemiş, bir anlamda NATO ve ABD menfaatini kollamıştır.

HA'ya (Ek 9) göre ise, Johnson'ın mektubu; Türkiye'nin henüz ekonomik ve askeri yönden güçlü olmadığı bir dönemde, ABD'nin NATO'nun büyük ağabeyi olarak Türkiye'ye bakışını, ayrıca, ABD'deki güçlü Rum lobisi ile kültür ve din farklılığının etkilerini de yansıtmaktadır.

Yukarıda belirtilen farklı görüşler dikkate alındığında, ABD'nin; Türkiye'nin Kıbrıs'a muhtemel müdahalesinin, Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs olaylarına ilgisini çekeceğini ve bu durumda NATO ve ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki muhtemel bir tırmanmaya neden olacağını değerlendirdiğini göstermektedir. Böylece, ABD; kendi ulusal menfaatini gözeterek, NATO Antlaşmasının gerektirdiği dayanışmanın aksine, Türkiye'yi kısıtlama yoluna gitmiştir. ABD, kendi menfaatini sağlamakta sadece Türkiye'yi hedef almış, iç politik kaygılarla Kıbrıs'taki olayların asıl müsebbibi olan Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Rum yöneticilerini muhatap almamıştır. Bu olay, ülkelerin ulusal çıkarlarının NATO Antlaşması taahhütlerinin üzerinde olduğunu göstermektedir.

Diğer yandan, bu olay, Türkiye’de NATO’ya girildikten sonra askıya alınmış olan milli savunma sanayisinin yeniden geliştirilmesi yönünde ilk hamleleri başlatmış olması itibarı ile de önem taşımaktadır.

4.3.6. Kıbrıs Olayları ve Kıbrıs’taki Gelişmelere NATO’nun Yaklaşımı: 1974 Kıbrıs Harekâtı

Kıbrıs’taki 1963-1964 krizini gidermeye yönelik olarak, 9 Temmuz 1964’te, BM arabulucusu Tuomioja’nın nezaretinde ve eski ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson’un arabuluculuğunda, İngiltere, Yunanistan ve Türkiye Cenevre görüşmelerine başlamıştır. Bu görüşmeler esnasında, 14 Temmuz’da Acheson bir çözüm planı sunmuştur. Plan, hem Türkiye’nin taksim, hem de Yunanistan’ın enosis tezlerini yanıtlamakta; Türkiye’nin güvenlik kaygılarını gidermek ve Doğu Akdeniz’i batının çıkarlarına göre güvenli hale getirmek amacı taşımaktaydı. Plana göre, Kıbrıs’ın Karpas bölgesinde bir bölgenin Türkiye’ye üs olarak verilmesi ve Türklerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde en az 5 kanton veya mahalli muhtariyet bölgesinin oluşturulması öngörülmüştü (Öymen, 2002: 445). Bunlara ilaveten, Türkiye’nin Doğu Akdeniz’den gelebilecek saldırılara karşı güvenliğini sağlamak üzere Meis adası, Yunanistan tarafından Türkiye’ye terk edilecekti (Fırat, 2001c: 728).

Dean Acheson tarafından hazırlanan bu planın, Yunanlılara enosis, Türklere taksim gibi sunulması, bu sayede Kıbrıs’ın NATO’nun etki alanına sokulması planlanmaktaydı. ABD, sorunu NATO bünyesinde çözebileceğini sanmış, ancak Makarios faktörünü hesaba katmadığından girişim başarısız kalmıştır (Kalaitzaki, 2005: 116).

Cenevre görüşmeleri 20 Temmuz’da yeniden başladığında, Türkiye Acheson planını görüşme zemini olarak kabul ederken, Yunanistan bu planı reddetmiş ve 1959 anlaşmaları temelinde görüşmelere başlanması önerisine geri dönmüştür (Fırat, 2001c: 729). Klerides’in anılarına göre, Acheson’un, Yunan tarafının temsilcileri Sossides ve Nicolareizes’e, planın Yunan tarafınca kabul edilmesine yönelik telkini esnasında “Kıbrıs’ta de facto bir Yunanistan yönetimi yerleştirilmeli ve daha ileri bir aşamada Türkiye ile müzakere edilmeksizin enosis ilan edilmelidir” ifadesini kullanmış olması dikkat çekici olarak değerlendirilmektedir (Öymen, 2002: 445). Yunanistan, Kıbrıs’ın tamamını istediğinden, Acheson planını müzakereye dahi yanaşmamıştır.

Kasım 1967’de, enosis yanlısı Rumlar 2 Türk köyüne saldırarak şiddet uygulamışlar, müteakiben çıkan olaylar nedeniyle Kıbrıs’a tekrar Türkiye’nin müdahale etme ihtimali gündeme gelmiştir. Olaylar üzerine NATO, Genel Sekreter Broiso’yu, ABD ise önceki Savunma Bakanı Yardımcısı Cyrus Vance’ı, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti nezdinde arabuluculuk yapmak üzere görevlendirmiştir (Kay, 1998: 53).

NATO’nun arabuluculuğu ile EOKA hareketlerini organize eden Yunan General Grivas’ın Kıbrıs’tan ayrılması ve adada konuşlandırılmış olan 1200 Yunan askerinin geri çekilmesinin sağlanması ile tansiyon düşürülmüş, ancak Yunanistan’ın Kıbrıs ile ilgili sorunları uluslararası arenaya taşımak istemesi nedeniyle, Vance’in arabuluculuk girişimlerinden somut bir sonuç alınamamıştır (Slengesol, 2000: 99).

Makarios’un Kıbrıs’ta enosis planını artık gerçekçi bulmadığı, Acheson planı müzakerelerinde ortaya çıkmıştır. Acheson planının başarısızlığı üzerine, BM gözetiminde toplumlar arası müzakereler başlamıştır. Makarios’un Kıbrıs’ın bağlantısız olmasına yönelik politikası, Yunanistan’da iktidarda olan askeri cuntayı rahatsız etmiş ve askeri cunta artık Makarios’u enosis yolunda ortadan kaldırılması gereken bir engel olarak görmeye başlamıştır. Makarios’a Ocak 1970 ve Şubat 1972 aylarında cunta destekli olarak yapılan iki suikast girişimi CIA tarafından önlenmiştir (Slengesol, 2000: 100).

Warner’a (2009: 132) göre, 1971 baharında, Yunan ve Türk hükümetleri müzakerelerde Kıbrıs’ın taksimi tezine yaklaşmışlarken⁵⁷, ABD hükümeti bunu kabul etmemiş ve 4 Temmuz 1971’de Dışişleri Müsteşarı John Irwin, diplomatlarına bir telgraf göndererek, iki taraflı taksimin (enosis ve taksim) Amerikan menfaatlerine uygun olmadığı konusunda kesin bir görüş olduğu bildirilmiştir. Bu kararda, Kıbrıs’a bir Sovyet ilgisinin engellenmesi hedeflenmiş ve ABD’nin tarafsızlığının korunması gerektiği hususları gözetilmiştir. ABD, Türk ve Yunan müzakerelerini, Kıbrıs’ın bölünmesi için değil, iki toplumun barış içinde bir arada yaşayabilmelerini sağlamak üzere desteklemeye devam etmiştir.

⁵⁷ Bu görüş çok iyimser bir görüş olup, Yunanistan Kıbrıs’ın taksimi tezini hiçbir zaman kabul etmemiştir.

Makarios, Şubat 1972’de Çekoslovakya’dan polis teşkilatı için önemli miktarda silah ve mühimmat satın alarak, Grivas’ın destekçileri tarafından gerçekleştirilebilecek olayları önlemeyi amaçlamıştır. Yunanistan hükümeti, Makarios’u uyararak, Çek silahlarının BM gözetimi altına konulmasını ve Makarios’un içinde olmadığı bir milli bütünlük hükümeti kurulmasını talep etmiştir. Türkiye gibi, Yunanistan’da Makarios yönetimi ile sorunlar yaşamaya başlamıştır. Bu gelişme üzerine, ABD Genelkurmay Başkanı Amiral Thomas Moorer, Kissinger ile de mutabakat halinde “İlk defa Yunanistan ve Türkiye beraber çalışıyorlar ve biz bu gelişmeden memnun değiliz.” demiştir (Warner, 2009: 133).

ABD, bu dönemde alçak bir silüet sergileyerek, bütün gelişmelerin dışında kalmayı yeğlemiştir. Kissinger, ABD’nin Kıbrıs olaylarına müdahil olması halinde, Yunanistan ve Türkiye’nin tepkisini çekeceklerini ve ayrıca Kıbrıs’ı ve Sovyetler Birliğini de kızdıracaklarını değerlendirmiştir.

25 Kasım 1973’te Yunanistan’da yeni bir askeri darbe olmuş, Albay Papadopoulos’un yerine Tuğgeneral İoannides iktidarı devralmıştır. Yeni yönetim, Kıbrıs konusunda öncekinden daha milliyetçi ve enosis yolunda maceracı bir tutum içerisinde olmuştur. Ocak 1974’te Grivas’ın kalp krizinden ölmesi üzerine Yunanistan’ın cunta hükümeti EOKA-B’nin idaresini doğrudan üzerine almıştır.⁵⁸

ABD yönetimi, Şubat 1974’te Atina Büyükelçisi Tascas vasıtası ile cunta idaresinin başı İoannides’i “Kıbrıs’da mevcut hükümeti devirmeye ve Yunanistan yanlısı bir hükümeti iş başına getirmeye yönelik hareketlerden uzak durmaları” konusunda uyarmıştır (Slengesol, 2000: 101).

Yunanistan’ın Kıbrıs idaresini devirmeye yönelik girişimlerine ilişkin belirtiler üzerine, Sovyetler Birliği, Mart 1974’te cunta yönetimini “Kıbrıs’a müdahale” etmemesi yönünde uyarılmış, ayrıca ABD, İngiltere ve Türkiye’yi “Kıbrıs’ın bağımsızlığı ve bağlantısızlığı konusuna verdikleri önem” ile ilgili olarak bilgilendirmiştir.

⁵⁸ EOKA-B, Kıbrıs’ın Yunanistan’a bağlanması için mücadele eden, Yunanca “Ethnikon Organosis Kypriou Agoniston” adlı gerilla hareketinin yeniden teşkilatlanmasını müteakip kullanılan kısaltmayı ve bu örgütün mücadelesinin ikinci safhasını temsil etmektedir.

ABD yönetimi ise Yunanistan'ın Kıbrıs'a müdahaleye hazırlandığı yönündeki istihbarat raporlarına ve belirtilere sessiz kalmış, somut olarak bir işlem yapmamıştır.⁵⁹ Kissinger anılarında, Nixon yönetiminin bu esnada Watergate Skandalı, Suriye-İsrail barış müzakereleri ve Moskova'daki Soğuk Savaş zirvesi ile meşgul olduğundan, daha az öncelik verdikleri Kıbrıs'ta ki olaylara ilgi gösteremediğini ifade etmiştir (Kissinger, 1999. 194).

Yunanistan'daki cunta idaresinin başı Ioannides, 10 Temmuz 1974 tarihinde, Atina'daki CIA istihbarat görevlisine, Yunanistan hükümetinin Makarios'u devirmek ve Doğu Akdeniz'de durumu kötüleştirmek gibi bir niyetinin olmadığını bildirmiştir. İki gün sonra, 12 Temmuz 1974 günü, bu bilgi ABD yönetiminin eline geçmiş, ancak 15 Temmuz 1974 tarihinde, Kıbrıs'ta Makarios'a, Yunan cuntasının kontrolündeki Yunan subayların başını çektiği silahlı bir darbe yapılmıştır (Slengesol, 2000: 109).

ABD İstihbaratı, darbeyi bilememiş, desteklememiş ancak tahmin de edememiştir. Amerikalıların Yunan hükümeti ile Makarios arasında artan gerginliği takip ettikleri ve Ioannides'in Makarios'a karşı harekete geçeceğinin değerlendirildiği görülmüştür (Warner, 2009: 134). Buna rağmen, ABD yönetiminin, Yunanistan hükümeti üzerinde, Kıbrıs'ta böyle bir maceraya girmesini önlemek için yeteri kadar baskı uygulamadığı ortaya çıkmıştır. Ancak, ABD'li resmi makamların yaptıkları incelemede, ABD'nin Atina Büyükelçisi'nin olayları ve Yunan hükümetinin muhtemel hareketlerini doğru değerlendiremediği sonucuna varılmıştır.⁶⁰

59 ABD'nin Atina Büyükelçisi Tasca, ABD yönetiminin mesajlarını Atina'daki cunta yönetimine (General Ioannides) iletmede zafiyet göstermiştir. Dışişleri Bakanlığı Tasca'yı görevden almak istediğinde, ABD Başkanı Nixon, Tasca'nın görevden alınmasına karşı çıkmıştır. Bunun nedeninin, Nixon'ın seçim kampanyasında kullanmak üzere Yunan asıllı Amerikalı işadamı Thomas Pappas'dan 1 milyon USD alması ve Pappas'ın "Cunta'nın bir sözcüsü gibi görev yapan Tasca'nın görevde kalmasını" istemesi olduğu değerlendirilmektedir (Slengesol, 2000: 109).

60 ABD Başkanı ile Thomas Pappas adlı Yunan asıllı iş adamı arasında, ABD'nin Atina Büyükelçisi hakkında Mart 1973'te yapılmış olan bir telefon görüşmesine ait kayıtlar, 30 Ekim 1997 tarihli Washington Post gazetesinde yayımlanmıştır. Görüşmede, Pappas, ABD Başkanı'ndan Atina Büyükelçisinin göreve devam etmesi konusunda istekte bulunmaktadır. Bu görüşme, ABD yönetiminin, Yunanistan ile ilgili olarak ABD'deki Rum lobisi ile ne oranda ilişkili olduğunu göstermesi açısından ilgi çekicidir. [Warner (2000: 135) tarafından, 30 Ekim 1997 tarihli Washington Post gazetesinin A19 numaralı sayfasındaki haber ilgi yapılarak aktarılmaktadır].

Kıbrıs'ta 15 Temmuz 1974 tarihinde yapılan darbe, milliyetçi ve aşırı anti-komünist cuntanın liderliği altındaki Yunanistan askeri yönetimi tarafından planlanmıştır (Rizas, 2008: 52).

Darbeciler, Yunanistan hükümetinin açık destek ve göz yumması ile yaptıkları darbe sonucunda, Makarios'un yerine Nikos Sampson'u getirmişlerdir. İki Amerikan yetkilisi tarafından, o dönemde Nikos Sampson "Azılı bir gangster, suikast ve cinayetten pişmanlık duymayan, gerilla tipli, tabancasında 12 çizik olan bir katil." olarak nitelenmiştir (Warner, 2009: 134).

ABD yönetiminin Yunan cuntası ile ilişkileri, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın erken uyarı sistemini, Kıbrıs'taki 15 Temmuz 1974 darbesine ilişkin olarak sabote etmiştir. 1973 ve 1974'te Yunan cuntasının popülerliği zayıflarken, ABD'nin Atina'ya sağladığı destek, lüzumsuz ve Amerikan menfaatlerine zarar verici özellikte olmuştur (Slengesol, 2000:128). Kıbrıs'ta, 15 Temmuz 1974 tarihinde Yunanistan yönetimi tarafından yapılan darbenin, ABD yönetiminin zafiyetinin bir sonucu olduğu kesinleşmiştir.

Kıbrıs'taki Yunanistan destekli darbe, Türkiye, İngiltere, ABD ve bölgeye ilgisi olan SSCB'de tepki ile karşılanmıştır. Türkiye, Yunanistan'ı muhatap almaksızın, İngiltere ile istişarelere başlayarak, Garantörlük Antlaşması'nın kendisine verdiği yetkiyi kullanarak statüyü kendi lehine çevirmeye gayret etmiştir.

Amerikalılar, başlangıçta, ortaya çıkan krizin bir Türk-Yunan çatışmasına sürüklenmesinden veya Sovyetler Birliği'nin müdahalesi ile uluslararası bir sorun haline getirilmesinden kaçınma kararı alarak, sessiz diplomasi uygulayarak statüyü muhafaza etmeyi hedeflemişlerdir. Bu maksatla, ABD; İngiltere, NATO ve diğer müttefikler ile birlikte Yunanistan hükümetine diplomatik baskı tatbik etmeyi, gerektiği takdirde silah satışını kısıtlamak gibi yaptırımları uygulayarak Atina'nın Kıbrıs'ta tüm taraflarca kabul edilecek legal bir hükümetin kurulmasına razı olacağı bir diplomasi uygulamayı kararlaştırmıştır. Bu uygulamanın ana amacı, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini, Sovyet müdahalesini ve Türk-Yunan çatışmasını önlemek olarak belirlenmiştir (Slengesol, 2000: 114).

ABD Dışışleri Bakanlığı Müsteşarı, yukarıda belirtilen amaçla 18 Temmuz 1974'te bölgeye gönderildiğinde, uçağa binmeden önce Dışışleri Bakanı Kissinger'a, "İmkânsız bir göreve gittiğini" ifade etmiştir (Slengesol, 2000: 115).

20 Temmuz 1974'te, Türkiye'nin Kıbrıs harekâtı başladığında, ABD'de bir kısım dışışleri memuru müdahalenin önlenmesini istemiş, ABD'nin Atina Büyükelçisi Tasca, 6. Filo'nun Kıbrıs'ı karantinaya alarak, Türkiye'nin Kıbrıs'ı takviye etmesini önlemesini önermiş, ancak ABD'de karar vericiler, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesinin hukuka uygun olduğunu değerlendirmişlerdir. Dışışleri Bakanı Kissinger, Türklere kuvvetli bir reaksiyon gösterilmesini kabul etmemiş, sessiz kalmayı yeğlemiştir (Slengesol, 2000: 120).

ABD Dışışleri Bakanı Kissinger, Dışışleri Bakanlığı Avrupa İlişkileri Başkan Yardımcısı Arthur Hartman'ı, Türkiye'nin Washington Büyükelçisi'ni, "Eğer ateşkes olmaz ise, ABD silahlarının Türkiye'ye transferinin kesileceği" konusunda uyarması için talimatlandırmış, ancak Hartman bu uyarıyı yapmamıştır (Warner, 2009: 137).

Kissinger, durum toplantısında, Sisco'ya, "Müzakerelerde Türklere karşı acımasız olmasını ve Yunanistan'la bir savaş çıkması durumunda, Türkiye'ye yapılan tüm askeri yardımı keseceklerini söylemesi" talimatını vermiştir. Kissinger, 21 Temmuz 1974'te Türkiye Başbakanı Ecevit ile bir telefon görüşmesi yapmış ve Ecevit'e "Ateşkes olmaz ve Türkiye ile Yunanistan arasında bir savaş çıkarsa, Trakya'daki tüm nükleer silahları sökeceklerini" bildirmiştir (Warner, 2009: 138). Bu gelişmeler, ABD'nin Türkiye'ye karşı pazarlık aracı olarak, ABD askeri yardımı ile bölgede konuşlandırılmış olan nükleer silahların geri çekilmesi kozlarını kullanmaya özel bir önem verdiğini göstermektedir.

NATO'nun Brüksel Karargâhı'nda özel danışmalar yapılmasına rağmen, Amerikalılar ve İngilizler; sorunun uluslararası bir hale gelmemesi için NATO'yu krize karıştırmak istememişlerdir (Slengesol, 2000: 127).

NATO, Güneydoğu Kanadı'na gerçekçi yaklaşmamış, iki müttefiki arasındaki sorunları sadece NATO güvenliğine doğurabileceği riskler yönünden değerlendirmiştir. Kuzey Atlantik Konseyi (NAC) 1964'ten itibaren Türk-Yunan uyuşmazlıklarına periyodik

olarak ancak üstünkörü değinmiştir. NATO Genel Sekreteri, Türkiye ve Yunanistan arasındaki politik sorunlar devam ederken; sanki politik problemler çözülmüş gibi davranarak yayımladığı periyodik “Watching Brief” raporları ile sadece ittifakın askeri konularına değinmiştir. NATO, iki ülke arasındaki sorunları görmezden gelmeyi yeğlemiştir (Stearns, 1992: 67).

Türkiye'nin Kıbrıs çıkarmasını müteakip 20 Temmuz 1974 tarihinde, ABD arabulucusu Sisco, Atina'da Ioannides hariç üst rütbeli generaller ile bir toplantı yapmıştır. Sisco, Yunan generallere, Türkiye'nin askeri yönden Yunanistan'dan daha güçlü olduğunu belirterek, Yunanları askeri müdahale ve mukabeleden uzak durmaları konusunda uyarılmış, herhangi bir Türk-Yunan çatışması halinde Yunanistan'a ABD askeri yardımının kesileceği yönünde tehdit etmiştir (Slengesol, 2000: 117). Yunan generaller, daha sonraki 2 gün durumu kendi aralarında müzakere etmişler, Türkiye ile çatışmayı göze alamamışlar ve sonuçta Yunanistan hükümeti 22 Temmuz 1974 günü Sisco'ya ateşkes istediğini iletmiştir.

22 Temmuz 1974 tarihinde 14 00 (GMT) itibarı ile Kıbrıs'ta BM gözetiminde ateşkes ilan edilmiştir. Müteakiben, 25-30 Temmuz 1974 tarihleri arasında 1. Cenevre görüşmeleri ve 8-13 Ağustos 1974 tarihleri arasında 2. Cenevre görüşmeleri, Türkiye, Yunanistan, İngiltere, ABD, Kıbrıs Türk Toplumunu ve Kıbrıs Rum Toplumunu temsilcilerinin katılımı ile yapılmıştır. Görüşmelerde, Kıbrıs'taki durumun normalleştirilmesine yönelik olarak bir uyuşma ve anlaşma sağlanamamıştır.

Kıbrıs'taki ateşkesi müteakip, 23 Temmuz 1974 tarihinde Yunanistan'daki cunta hükümeti, kendini fesh ederek yönetimi sivillere devretmiş ve 1955-1963 yıllarında Yunanistan Başbakanlığı yapmış olan ve Paris'te sürgünde bulunan Constantinos Karamanlis'i hükümetin başına geçmek üzere davet etmiştir (Slengesol, 2000: 117). Kıbrıs'ta da Nikos Sampson, yerini Makarios'un da uygun görmesi ile Glavkos Klerides'e devretmiştir.

Cenevre'de 2. barış görüşmeleri devam ederken, ABD'de 9 Ağustos 1974 tarihinde Başkan Nixon'un yerine, başkanlık koltuğuna Gerald Ford geçmiştir. Dışişleri Bakanı Kissinger, 10 Ağustos 1974 tarihinde Başkan Ford'u bilgilendirirken, “İngilizler şimdi Yunanları destekliyor ve aptalca bir şekilde Türkleri askeri harekâtle tehdit ediyorlar,

bir taraftaki İngiliz ve Yunanlar ile diğer taraftaki Türkler arasında yer almalıyız” diyerek ABD’nin tarafsız kalması gerektiğini belirtmiştir (Warner, 2009: 140).

Kissinger, 2. harekâttan 1 gün önce, 13 Ağustos 1974 sabahı, Başkan Ford ile yaptığı toplantıda, Türkiye’ye yapılan askeri yardımın kesilmesine karşı olduğunu açıklarken, “Biz tabi ki Yunanistan ile Türkiye arasında bir savaş istemeyiz. Ancak savaş olursa, Türkiye bizim için daha önemlidir ve onlar bir Kaddafi çıkarabilecek politik yapıya sahipler. Türklerin Kıbrıs’ın 1/3’üne sahip olmamalarını gerektiren bir Amerikan gerekçesi yoktur” demiştir (Warner, 2009: 141).

Kissinger, Türkiye’ye Yunanistan’a nazaran daha büyük bir stratejik önem atfetmiştir. ABD, 1947’den itibaren Türkiye’ye, Yunanistan’dan daha fazla stratejik önem vermiş, Kıbrıs krizlerinde de bu husus ispatlanmıştır. Türkiye, Sovyetler Birliği’nin güneye inmesini önleyebilecek coğrafi bir mevkide yer almasının yanı sıra, topraklarındaki ABD/NATO üsleri ve 26 elektronik istasyon ile ABD’ye Sovyet uzay ve füze faaliyetlerini izleme ve birliklerini konuşlandırma olanağı sunmaktaydı (Kissinger, 1999: 225). Türkiye’nin sağladığı alternatifi olmayan müthiş stratejik faydanın yanında, Yunanistan sadece elde edilmesinde fayda görülen avantajları ile değer taşımaktaydı (Rizas, 2008: 55).

Atina’daki rejimin çaresiz durumundan ve ABD’nin 1964 ve 1967 krizlerindeki akılcı olmayan müdahalesinden ders alan Türkiye, Kıbrıs’ta hedeflediklerine ulaşmak için süratli hareket etmesi gerektiğinin farkında olmuştur (Slengesol, 2000: 127). Türkiye, Cenevre görüşmelerinin tıkanması üzerine ve Kıbrıs’taki durumu kendi lehine çevirebilmek amacıyla, 14 Ağustos 1974’te Kıbrıs’ta 2. harekâta başlamıştır. Türkiye’nin adanın 1/3’ünü kontrol etmesi, ABD’nin görünürde dezavantajına değildi. Bu yüzden ABD, 2. harekâtta, İngilizlerin aksine sessiz kalmıştır.

Yunan kamuoyu tarafından, Kıbrıs’taki Yunan darbesi ve müteakiben Türkiye’nin Kıbrıs harekâtı, Dışişleri Bakanı Henry Kissinger başta olmak üzere Amerikan yönetimi tarafından dizayn edilmiş olarak algılanmış, Türkiye’nin 14 Ağustos 1974 tarihindeki ikinci harekâtı ve bu harekâtta ABD’nin sessiz kalması, Yunan kamuoyunun Kıbrıs’taki olayların ABD tarafından planlandığı yönündeki kanısını güçlendirmiştir (Rizas, 2008: 53).

Geoffrey Warner (2009: 147)'e göre, Kissinger'in ana hedefi, Yunan-Türk savaşını ve Doğu Akdeniz'de NATO'nun çökmesini önlemek olmuştur ve bu başarılıdır. Eğer ABD, Ağustos 1974'te Türklerin üzerine daha kararlı gitseydi, bu durum ABD üslerinin ve istihbarat tesislerinin ebediyen kapatılması sonucunu getirebilirdi.

Yukarıda belirtilen gelişmeler ve görüşler dikkate alındığında, Kıbrıs'ta ortaya çıkan krizin tamamen Yunanistan'da yönetimde bulunan cuntanın enosis tutkusundan kaynaklandığı ve Türkiye'nin anlaşmalardan kaynaklanan haklarını kullanarak durumu kendi lehine çevirebildiği değerlendirilmektedir.

ABD ve İngiltere gibi önde gelen NATO ülkeleri, durumu değerlendirerek, SSCB'nin Kıbrıs'a müdahil olmasını önlemeyi öncelikli olarak hedeflemişler ve sorunu NATO ilişkilerinin dışında tutmaya gayret etmişler, ayrıca, hukuka uygunluğundan dolayı başlangıçta Türkiye'nin müdahalesini engelleyici bir tutum içerisine girmemişlerdir. Türkiye'nin Kıbrıs Harekâtı'na tepkiler daha sonra zaman içerisinde şekillenmiştir. İngiltere, garantör ülke olmanın gereğini yerine getirmemiş, Türkiye'nin yanında yer almamıştır. ABD yönetimi ise, stratejik öneminden ve haklılığından dolayı Türkiye'ye karşı başlangıçta bir tepki göstermemiş, ancak daha sonra farklı sebeplerle Kıbrıs olaylarında Türkiye'ye karşı bir tutum almıştır.

4.3.7. Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Harekâtına Tepkiler

4.3.7.1. Yunanistan'ın NATO'nun Askeri Kanadından Çekilmesi

20 Temmuz 1974 Kıbrıs harekâtından sonra Yunanistan'a dönerek iktidara geçen Karamanlis, Cenova görüşmelerinin tikanıp, 14 Ağustos 1974'te Türk kuvvetlerinin Kıbrıs'ta işgal ettiği alanları genişletme harekâtına başlaması üzerine, NATO müttefiklerinin Ankara'yı engellemediğini iddia ederek, bir tepki olarak 15 Ağustos 1974'te Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadından çekildiğini açıklamıştır (Fırat 2001c: 750).

Bu kararın gerekçeleri, Yunan kamuoyunda yükselen anti-Amerikancı öfkeyi yatıştırmak, Yunanistan'ın stratejik önemi konusunda müttefiklerin dikkatini çekmek ve Yunanistan Silahlı Kuvvetleri üzerindeki milli kontrolü yeniden kazanmak olarak değerlendirilebilmektedir (Rizas, 2008: 52).

Yunan Silahlı Kuvvetleri, Türk Silahlı Kuvvetleri ile kıyaslandığında, kara, deniz ve hava silah ve araçları açısından zayıf olduğundan, Yunanlar, Ege’de uğrayabilecekleri bir kaybı göze alamamışlar ve Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahalesine karşı bir askeri müdahalede bulunamamışlardır (Rizas, 2008: 53).

Ağustos 1974’te, Yunanistan Başbakanı’nın “Ya Türkiye’ye savaş ilan edecek, ya da NATO’dan ayrılacaktık. Ben daha az kötü olanı seçtim” dediğini, 1974-1977 yılları arasında Yunanistan Dışişleri Bakanı olan Dimitris Bitsios nakletmiştir. Ağustos 1974’te, NATO’nun Kıbrıs krizine müdahil olmayı reddetmesi ve o zamanki NATO Genel Sekreteri Joseph Luns’un Yunanların Kuzey Atlantik Konseyi’nin olağanüstü toplanması talebini dikkate almaması da, Yunanistan’ın NATO’nun askeri kanadından ayrılmasına yönelik kararında etkili olmuş olabileceği değerlendirilmektedir (Stearns, 1992: 68).

NATO tarafından Ege’deki komuta kontrol alanları, 1957 yılında Askeri Komite Dokümanı MC 38/4 tarafından düzenlenmiştir. Ege Denizi’ndeki NATO komuta kontrol sorumluluğu ve Ege’de hava sahasındaki kontrol, Türk karasularına kadar uzanan alanda Yunanistan’a bırakılmıştır. Ege Denizi’ndeki komuta kontrol sorumluluğunun Yunanistan’a bırakılmasındaki en başta gelen faktörün, Karadeniz’deki komuta kontrol sorumluluğunun o bölgedeki tek NATO üyesi olan Türkiye’ye verilmiş olması nedeniyle, NATO’nun yine Türkiye ile Yunanistan arasında bir denge gözetme düşüncesi olabileceği değerlendirilmektedir.⁶¹ Karadeniz’de kontrol sorumluluğu Türkiye’ye bırakılmışken, Yunanistan’la o dönemde Ege’de ciddi bir sorun bulunmaması nedeniyle Türkiye bu duruma itiraz etmemiştir (Uzgel, 2001: 40).⁶²

⁶¹ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı nezdinde “NATO Kuzeydoğu Akdeniz Komutanlığı-COMEDNOREAST” kurularak, Karadeniz’in sorumluluğu bu komutanlığa, Yunanistan Deniz Kuvvetleri Komutanlığı bünyesinde “NATO Doğu Akdeniz Komutanlığı- COMEDEAST” kurularak, Ege Denizi’nin sorumluluğu bu komutanlığa verilmiştir. NATO tarafından Ege’nin sorumluluğu tek başına Yunanistan’a verilince, Yunanistan Ege Denizi’nin milli bir egemenlik alanı olduğunu her fırsatta ve her platformda ileri sürme konusunda motivasyon kazanmış, Türkiye ise Ege Denizi ile ilgili egemenlik iddialarında zemin kaybetmiştir.

⁶² 1957 yılında Türkiye ile Yunanistan arasındaki Kıbrıs sorunu tartışmaları ortasında, Türkiye, Ege Denizi’ndeki NATO komuta kontrol sorumluluğunun Yunanistan’da olmasından kaygılanmamıştır.

Yunanistan, 1974 yılında NATO'nun askeri kanadından ayrılınca, Türkiye Ege üzerindeki komuta kontrol yetkisini devraldığını NATO'ya bildirmiş, ancak bu yetki NATO'nun resmi dokümanlarına yansıtılmamıştır. Bunun yanı sıra Türkiye, 17 Ağustos 1974'te 714 sayılı NOTAM'ı ilan ederek, Ege'nin takriben yarısında uçuşları kendine tabi kılmış, Yunanistan ise 1157 sayılı NOTAM'ı 13 Eylül 1974'de ilan ederek, Ege'de Yunanistan ile Türkiye arasındaki hava ulaşım koridorunun güvenli olmadığını ilan etmiştir.⁶³

Yunanistan, NATO'nun askeri kanadından çekilmesine ve NATO'ya kuvvet tahsis etmemesine rağmen, 1975 yılında Nükleer Planlama Grubu'nda ve SHAPE (Avrupa Müttefik Kuvvetler Yüksek Komutanlığı) Karargâhı'nda personel bulundurmaya devam etmiştir. NATO daimi temsilcilikleri arasında öne çıkan görüş, Yunanistan'ın askeri kanattan çekilmesi ile NATO'nun Güneydoğu Kanadı'nın savunulmasının güçleştiği, bundan dolayı NATO'nun Yunanistan ile askeri işbirliğini azami seviyede sürdürmeye gereksinmesi olduğu yönünde şekillenmiştir. Yunanistan'da konuşlandırılmış olan taktik nükleer silahlara ve Yunanistan'da NATO altyapı fonları ile tesis edilen radar ve muhabere tesisleri ile limanlar ve havaalanlarının kullanılmasına duyulabilecek ihtiyaç ve ayrıca bunların kullanılabilmesi için Türkiye ile Yunanistan arasında tesis edilmiş olan muhabere devrelerinin işletilmesi ihtiyacı; çözülmesi gereken sorunları teşkil etmiştir. Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadından ayrılması, ayrıca o dönemde NATO'nun diğer ülkeleri ile Türkiye'nin coğrafi izolasyonuna da yol açmıştır (Rizas, 2008: 58).

Yunanistan'la işbirliği müzakereleri NATO Karargâhı'nda da önemli fikir ayrılıklarına yol açmıştır. NATO Genel Sekreteri Luns, Yunanistan'la görüşmelerin kendi inisiyatifi altında yapılmasını isterken, Türkiye, durumu kontrol altında tutmak için müzakerelerin Savunma Planlama Komitesi'nde (DPC) yapılmasını istemiştir. Sonuçta, birinci aşamada Luns'un başkanlığında ABD, İngiltere, Almanya, İtalya ve Belçika'nın NATO daimi delegelerinden oluşan bir grubun, Yunanistan'la müzakereler yapması, konuya

⁶³ Türkiye ABD ile Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşmasına ilişkin düzenlemelerini tamamlamayı müteakip, 22 Şubat 1980'de Yunanistan daha NATO'nun askeri kanadına dönmeden 714 no'lu NOTAM'ı tek taraflı olarak kaldırmış, müteakiben Yunanistan'da 1157 sayılı NOTAM'ı kaldırmıştır (Fırat, 2001: 760).

daha sonraki aşamada Savunma Planlama Komitesi ve SACEUR'ün de dahil edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu şekilde NATO'nun menfaatleri birinci plana alınmıştır.⁶⁴ Yunanistan'la bu sınırlı grup arasındaki müzakereler, 27 Mart 1975 tarihinde başlamıştır. Türkiye, Yunanistan'la müzakerelerin çabuk yürütülerek, Yunanistan ile NATO arasında sürdürülecek askeri işbirliği esaslarının belirlenmesinde aceleci davranmıştır (Rizas, 2008: 60).

Yunanistan, bu dönemde hem NATO'da ve hem de ikili ilişkiler bazında hiperaktif bir tutum izleyerek, Türkiye karşıtlığını üst seviyelerde sergilemiştir. Örneğin, Yunanistan Dışişleri Bakanı Bitsios, 13 Nisan 1975 tarihinde, ABD'nin Atina Büyükelçisi'ne, Karamanlis'in ABD Başkanı'nın Türkiye hakkında söylemiş olduğu eski ve güvenilir müttefik (old and faithful ally) nitelemesinden rahatsızlık duyduğunu, bunun ABD'nin tarafsızlık imajını zedelediğini, Yunanistan'ın da sadık ve güvenilir bir müttefik (loyal and faithful ally) olduğunu belirtmiştir. ABD büyükelçisi, Yunanların bu tutumundan rahatsızlık duymuş ve merkeze, "Yunanları hoşnut etmek çok zor. Eğer biz Yunanlarla aynı düşünmüyorsak, onlara göre Yunan karşıtıyız" (anti Greek) yorumunu göndermiştir (AMEMBASSY ATHENS, 1975: 2).

Yunanistan'ın bu aktif tavrının güvenlik kaygılarından kaynaklanmış olabileceği mütalaa edilmektedir. ABD Atina Büyükelçiliği'nin değerlendirmesine göre, Yunanistan, bu dönemde Türkiye ile herhangi bir çatışma durumunda ve NATO'da herhangi bir ülkenin veto uygulaması halinde, NATO'nun güvenlik ve savunma garantisinin geçerli olmayabileceğini, ayrıca ABD'nin de herhangi bir yükümlülük sağlamamış olması nedeniyle, Türkiye'ye karşı yalnız kalacağından endişe duymuştur (AMEMBASSY ATHENS, 1975b: 2).

⁶⁴ NATO'nun önde gelen ülkeleri Yunanistan'la müzakere yürütürken, Türkiye müzakerelerin dışında bırakılmıştır. Gerçekte, NATO'nun ve Yunanistan'ın menfaatleri müzakere edilirken, sadece Türkiye'nin menfaatleri göz ardı edilmiştir. Yunanistan'la yapılan müzakerelerde Savunma Planlama Komitesi (DPC) seviyesine kadar, Türkiye'nin müzakerelerin dışında tutulmuş olması dikkat çekicidir. Türkiye, Yunanistan'ın NATO askeri kanadından çıkması nedeniyle, NATO'nun Güneydoğu Kanadı'nda bir zafiyet oluşmaması maksadıyla Ege Denizi sorumluluklarının bir an önce Türkiye'ye devredilmesi talebinde ısrarcı olmuştur.

DPC'nin 19 Eylül 1975 tarihindeki toplantısında, Türkiye'nin NATO Büyükelçisi Eralp, Yunanistan'ın Askeri Komite toplantılarına katılmasına karşı çıktıklarını yinelemiştir. Eralp, Yunanistan'ın Türkiye'yi tehdit olarak değerlendirerek, NATO'ya ait altyapı tesislerini Türkiye'ye karşı kullanmaya hazırlık yaptığını, NATO'nun altyapı tesislerinin bir müttefike karşı kullanılmasının ittifak tarafından kabul edilmesinin söz konusu olamayacağını belirtmiştir. Askeri Komite Başkanı Norton, Yunanistan'ın İzmir'deki NATO Karargahı haricinde, diğer NATO karargahlarından subaylarını çekmediğini, NATO'nun güney bölgesinde hava savunması, uçakların uçuşu ve muhabere konularında sorunlar oluştuğu, sorunların iyileştirilmesi için NATO Avrupa Kuvvetleri Başkomutanı'na Yunanistan yetkilileri ile çalışarak çözüm bulması için yetki verilmesini talep etmiştir. Eralp, kendi makamlarından bu konuda bir direktif alana kadar böyle bir yetki verilmesi konusunda rezervasyon koyarak, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadından ayrılmasından dolayı ortaya çıkan sorunların DPC'de tartışılarak konuya çözüm aranmasının uygun olacağını ifade etmiştir. NATO Genel Sekreteri Luns, Yunanistan'ın sadece NATO'nun askeri kanadından ayrılma niyetini beyan ettiğini, Yunanistan'ın tekrar geri döneceğini ümit ettiğini belirterek, SACEUR'un bu aşamada Yunanistan-NATO arasındaki konulara dahil olmasının uygun olmadığını belirtmiştir (USMISSION NATO, 1975: 1-4).

Yunanistan askeri temsilcisinin Askeri Komite toplantılarına katılması konusu, 7 Ekim 1975 tarihindeki DPC oturumunda da söz konusu olmuş, Türk daimi temsilcisi, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadından ayrılmasından dolayı, Yunan temsilcisinin Askeri Komite toplantısına katılmayacağını bildirmiştir. Rızas'a (2008: 62) göre, Yunanistan, Askeri Komite toplantılarına katılmaya devam etmiştir.

Yunanistan hükümeti, 1975 yılı sonbaharında, NATO'nun askeri kanadından çekilmelerinin, ABD'nin Kıbrıs konusunda Türkiye'ye baskı yapması konusunda ısrar edememelerine yol açtığını ve pazarlık güçlerini azalttığını fark ederek, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönüşü yönünde tutumlarını değiştirmiştir. 7 Ekim 1975'te Yunanistan'ın NATO daimi temsilcisi, İngiltere'nin NATO daimi temsilcisinden, Yunanistan Silahlı Kuvvetleri'nin NATO planlama çalışmalarına dâhil edilmesini ve Yunanistan'ın NATO tatbikatlarına planlanmasını istemiştir. Yunanistan'ın NATO daimi temsilcisi, ayrıca Yunanistan'da yer alan ortak tesislerin NATO tarafından yüksek

hazırlık durumunda kullanılmasına devam edilebileceğini, Yunanistan’da nükleer harp başlıklarının depolanabileceğini, Yunanistan kara, hava ve deniz sahalarının NATO maksatları ile kullanılabilceğini ifade etmiştir. [Rizas (2008: 62) tarafından “J.M.Legge (UK NATO Delegation), to P.Lever (Defence Department/Commonwealth Office), 7 October 1975, FCO 9/2229”, arşiv belgesine dayalı olarak aktarılmıştır].

Yunanistan Dışişleri Bakanı, 10 Ekim 1975 tarihinde İngiltere Dışişleri Bakanı’na, Yunanistan’ın NATO’ya dönmeyi tercih etmesine rağmen, Kıbrıs olayı çözülmeden maddeten ve psikolojik olarak bunun mümkün olmadığını ifade etmiştir (Rizas, 2008: 62). Bu gelişmeler üzerine, başta ABD ve İngiltere’nin başını çektiği NATO ülkeleri, Yunanistan’ın NATO’nun askeri kanadına geri dönmesine yönelik olarak Türkiye nezdinde faaliyetlerini arttırmışlardır.

Washington’da, 14 Ekim 1975 tarihinde, Yunanistan’ın Washington Büyükelçisi Alexandridis, ABD Dışişleri Müsteşarı Sisco’ya, “Karamanlis’in, Yunanistan’ın NATO’ya yönelik düşüncelerini ABD Başkanı Ford’a Brüksel ve Helsinki’de dikkatli bir şekilde izah etmiş olmasına rağmen, Brüksel’deki ABD temsilcisinin, Yunanistan’ın NATO temsilcisi Theodoropoulos’a, ‘Yunanistan’ın NATO’da yarattığı belirsizlikte, Türkiye’nin dikkatli ve sorumlu tutumunu takdirle karşılıyoruz’ ifadesini kullanmış olmasının, ABD’nin Türkiye lehine tavır aldığını gösterdiğini” belirtmiştir. Sisco, Yunan büyükelçisine cevaben, “ABD’nin, Yunanistan’ın değil, Türkiye’nin yanında yer aldığı teşhisinin doğru olmadığını, ABD’nin hem Türkiye ve Yunanistan ile ilişkilerinin ve hem de Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin iyi olmasını istediğini, Brüksel’deki ABD temsilcisinin beyanının gerçek durumu yansıttığını, Yunanistan’ın NATO’daki durumunun Güneydoğu Kanadı’nda komuta kontrol ile muhabere imkanları yönünden NATO’ya sorun oluşturduğunu” söylemiştir (U.S. Secretary of State, 1975: 1-3). Yunanistan, bu dönemde, tüm NATO organları ve NATO ülkeleri nezdinde, Türkiye’ye karşı bir politika yürütmüş ve önceki menfaatlerini elde etmek üzere yoğun faaliyetlerde bulunmuştur.

Durum bu olmasına rağmen, Yunanistan’ın NATO’nun askeri kanadından ayrıldığı dönemde, Ege Denizi’nin komuta kontrol yetkileri konusu Türkiye’nin istediği türde bir çözüme bağlanamamıştır. Sorun, NATO’nun inisiyatifinde, Yunanistan’ın durumu

açıklığa kavuşana kadar dondurulmuştur. NATO, kendi güvenlik kaygılarına dayalı olarak, gayretlerini Yunanistan'ın NATO'ya geri dönüşünü sağlamaya yöneltmiştir.

Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadından ayrılması, Yunan yöneticilerinin amaçladığı sonucu doğurmuş, Yunanistan bu dönemde de NATO bünyesinde temsil edilmiş, NATO ve ABD ile İngiltere gibi NATO'nun önde gelen ülkeleri Yunanistan'ı tekrar NATO'nun askeri kanadına almak üzere Türkiye üzerindeki baskıyı arttırmıştır. Türkiye, bu belirsizlik döneminde, NATO bünyesinde milli menfaatleri ile ilişkili herhangi bir kazanım elde edememiştir.

4.3.7.2. Yunanistan'ın NATO'nun Askeri Kanadına Geri Dönüşü, Rogers Anlaşması, Bu Anlaşmanın Etkileri ve Sonuçları

Ege'de komuta-kontrol yetkisini kaybeden Yunanistan, kontrolün Türkiye'ye geçeceğinden kaygılanmış, NATO nezdinde NATO'nun askeri kanadına geri dönmeye yönelik girişimlerini arttırmış, ancak Türkiye, bunun için öncelikle Ege'deki komuta kontrol alanlarının yeniden belirlenmesi gerektiğini ileri sürmüştür (Uzgel, 2001: 40).

1970'lerin ortasından itibaren SSCB'nin Akdeniz'deki etkinliği artınca ve özellikle İran ve Afganistan'daki gelişmeler üzerine, Batılı ülkeler, Yunanistan'ın NATO askeri kanadının dışında kalmasından kaygılanmaya başlamışlardır. NATO Avrupa Kuvvetleri Başkomutanı (SACEUR) Orgeneral Alexander Haig ve sonraki komutan Orgeneral Bernard Rogers, hem Demirel, hem de Ecevit hükümetleri zamanında Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönüşü konusunda kolaylık gösterilmesi için girişimde bulunmuşlar, ancak başarılı olamamışlardır. Türkiye, bu durumda koşulların değiştiğini ve Yunanistan'ın önceki koşullarda geri dönemeyeceğini, komuta-kontrol sorumluluklarının Türkiye'nin isteklerine göre yeniden tespit edilmesi gerektiğini savunmuştur.

Yunanistan, 1977 Haziran ayında NATO'ya başvurarak ittifakın askeri kanadı ile tekrar bağ kurmak istemiş ve bunun için gösterdiği gerekçe de Türk tehlikesi olmuştur. Yunanistan'ın teklifine göre, Yunan subaylarının İzmir'deki NATO karargâhına dönmemesi ve kuzey Yunanistan'da Larissa'da, Yunan bir subayın komutası altında ayrı bir NATO karargâhı kurulması öngörülmüştür. Böylece, Yunanistan Ege

Denizi'ndeki komuta kontrol sorumluluğunun 1974'den önce olduğu gibi Yunanistan'a verilmesini hedeflemiştir. NATO Başkomutanı Haig ile Yunanistan Başbakanı Karamanlis arasında Davos'ta yapılan müzakereler sonunda, 1978 Şubat ayında, aşağı yukarı Yunan görüşlerine yakın bir anlaşma imzalanmış ve bu anlaşma diğer NATO üyeleri tarafından kabul edilmiştir. Türkiye ise bu anlaşmayla beraber Yunanistan'ın NATO'ya dönmesini veto etmiştir. Türkiye, Ege'deki NATO komuta kontrol statüsünün önceki şeklinde olmasını kabul etmemiş, eski görüşünde olduğu gibi kontrol yetkisinin Türkiye ile Yunanistan arasında bölüşülmesini istemiştir (Önder, 2008: 28).

Türkiye, 1977 yılından sonra da 1980 askeri darbesine kadar, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına geri dönmesine veto koymuştur. Yunanistan'ın askeri kanada geri dönmesinin, Ege Denizi'ndeki komuta kontrol sorumluluklarının müzakere edilmesine ve 1974'ten önceki Yunanistan'a tüm Ege'nin komuta kontrol sorumluluğunu veren düzenlemelerin kaldırılarak, Ege'nin komuta kontrol sorumluluğunun Türkiye ile Yunanistan arasında eşit şekilde yeniden düzenlenmesine bağlı olduğunu savunmuştur. Türkiye, Ege Denizi'nde 25 derece Doğu boylamının batısından Yunanistan'ın, doğusundan ise Türkiye'nin sorumlu olmasını istemiştir. 25 derece Doğu boylamı, Ege Denizi'ni kuzeyden güneye hemen, hemen eşit iki parçaya ayırdığı için Türkiye açısından Ege'nin sorumluluğunun bu şekilde bölünmesi hakkaniyetli olarak görülmüştür. Yunanistan ise, yüzlerce Yunan adasının güvenliğinden Türkiye'nin sorumlu tutulamayacağı savı ile, NATO'nun komuta kontrol sorumluluğunun Türkiye ile paylaşılmasına karşı çıkmıştır. (Krebs, 1999: 365).

Yunanistan'da 1980 sonunda yapılacak seçimler öncesinde, Sosyalist PASOK Başkanı Andreas Papandreu'nun, ABD ve NATO aleyhtarı bir söylem kullanması ve iktidara geldiklerinde NATO'dan tamamen çıkabileceklerini ifade etmesi, Batı ülkelerinde güvensizlik yaratmış ve bu durum, Yunanistan hükümetinin NATO'nun askeri kanadına dönüş müzakerelerinde elini zayıflatmıştır. Türkiye'nin vetosunun yanı sıra, Yunanistan'da diplomatik gayretlerin Yunanistan'ın Avrupa Birliği'ne giriş müzakerelerine yoğunlaşması da NATO'ya geri dönüşü geciktirmiştir (Rizas, 2008: 63).

Amerika Dışişleri Bakanı Yardımcısı M. Nimmetz, Türkiye ile ABD arasındaki savunma ve ekonomik işbirliği müzakerelerine katılmak için Ocak 1980'de Ankara'ya

gelmiştir. Yapılan müzakerelerde, Türkiye Başbakanı Demirel; Türkiye'deki üslerin Afganistan'a hızlı mukabele amacıyla serbest olarak kullanılmasına izin vermeyi, Ege'deki Türk hakları iade edilmeden Yunanistan'a herhangi bir ödün vermeyi ve özellikle Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına geri dönmesi konusunu reddetmiştir (Ahmad, 2007: 554).

19 Şubat 1980 tarihindeki MGK toplantısında, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, Türkiye'nin 1974'te koyduğu ve Ege Denizi'nde hava sahasını sınırlayan Mor hattın (714 sayılı NOTAM ile ilan edilen coğrafi hat) tek taraflı olarak kaldırıldığını Demirel'e bildirmiştir. Bu konu, Dışişleri Bakanlığı ile koordine edilmemiş⁶⁵ ve bu ödün hiçbir karşılık alınmadan Atina'ya verilmiştir. Türkiye'nin generalleri, NATO'nun doğu kanadını güçlendirmek için Amerika'nın çıkarlarına uygun hareket etmiştir (Ahmad, 2007: 554).

ABD ile Türkiye arasında yeni bir Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması (SEİA), 29 Mart 1980'de imzalanmıştır.⁶⁶ 5 yıllık bu anlaşma, yıllık olarak yenilenebilir bir özellik taşımıştır. Anlaşmada savunma işbirliğinin kapsamı, NATO antlaşmasından doğan yükümlülükler ile sınırlı tutulmuş, böylece üs ve tesislerin NATO amaçları dışında, ABD'nin özellikle Ortadoğu bölgesine yönelik tek taraflı eylemlerini kolaylaştırmak için kullanılmasının yolu kapatılmıştır.

NATO, Yunanistan'ın NATO'nun askeri yapısından çekilmesi sonucunda Sovyetler Birliği'ne karşı NATO'nun güney kanadında bir zafiyet ile karşılaşma riskini tartışırken; Türkiye, bu zafiyetin Türkiye tarafından kapatılacağı konusunda NATO'ya güvence vermiştir. 9 Nisan 1980'de İran-Irak savaşının patlak vermesi, Türkiye'nin bölgesel önemini arttırmış, Türkiye'ye batıdan yapılan finansal destekler canlanmıştır. Bunların karşılığında, Türkiye'den istenen bedel, Yunanistan'ın NATO'nun askeri

⁶⁵ Bu konunun Dışişleri Bakanlığı ile koordine edilmediği başka kaynaklardan teyid edilememiştir. Ancak, 12 Eylül askeri müdahalesinden önce, Türkiye'de sivil yönetimin iktidarda olduğu bir dönemde, böyle bir konunun Dışişleri ile koordine edilmemiş olmasının normal olmadığı değerlendirilmektedir.

⁶⁶ SEİA, 18 Kasım 1980'de Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanmış ve 1 Şubat 1981'de 17238 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Detaylar için bkz. <http://www.resmigazete.gov.tr/default.aspx>, Erişim zamanı. 14 Mayıs 2013.

kanadına dönmesine izin vermesi olmuştur. Ancak, seçilmiş bir meclise karşı sorumlu olan Demirel, böyle bir ödün veremezdi. Türkiye’den böyle bir ödün alabilmek için 12 Eylül askeri darbesine ve sadece kendine karşı sorumlu bir askeri rejime ihtiyaç duyulmuştur (Ahmad, 2007: 555).

Türkiye’deki 12 Eylül 1980 darbesinin ardından, 6 Ekim’de ABD Büyükelçisi Spain, Evren’le görüşerek, Başkan Carter’ın NATO’nun Güneydoğu Kanadı’nın bölünmüş olma sakıncasına yönelik kaygılarından söz ederek, bunun gecikmesinin bütün taraflar için bir trajedi olacağını bildiren mesajını iletmiştir. 17 Ekim 1980’de Ankara’ya gelen NATO Başkomutanı Orgeneral Rogers, Evren’e 6 ay içinde Yunanistan’da seçimler olacağını ve sosyalistlerin işbaşına gelmesi durumunda, bu ülkenin bir müttefik olarak tamamen kaybedilebileceğini söylemiştir. Yunanistan’ın tavrının belirsizliği konusunda Evren’in dile getirdiği kuşkuya karşılık, General Rogers “asker sözüyle” Türkiye’nin haklarının verileceğini belirtmiştir. Sonuçta Evren’i ikna eden Rogers, Brüksel’e döndüğünde, NATO yetkilileri 20 Ekim 1980’de acilen NATO Savunma Planlama Konseyi’ni toplamış ve Yunanistan’ın NATO’nun askeri kanadına dönüşünü onaylamışlardır. Ege’de NATO komuta ve kontrolüne ilişkin geçici düzenleme olarak bilinen ve 4 maddeden oluşan Rogers Planı, son derece karmaşık hükümlerden oluşmuştur. NATO ve ABD için asıl önemli konu olan Yunanistan’ın NATO’nun askeri kanadına dönmesi olgusu, iki komutan arasında sözlü olarak halledilmiştir (Uzgel, 2001: 41).

AA’ya (Ek 2) göre, Yunanistan’ın NATO’nun askeri kanadına geri dönüş sürecinde Genelkurmay Karargâhı önemli yanlışlar yapmıştır. Orgeneral Rogers tarafından sunulan ve Askeri Komite’de onaylanmış olan SHAPE belgesi iyi incelenmemiştir. Bu belgede, Yunanistan ile Türkiye arasında yapılmış olan ucu açık görüşmelerin (open ended discussions) tutanaklarına referans yapılmıştır. Bu tutanaklar incelenmiş olsaydı, Yunanistan’ın Ege’de iddia ettiği haklarından hiçbir taviz vermediği, aksine o iddiaları teyid etmiş olduğu açıkça görülebilirdi. Asıl belgenin içinde bu tutanaklara referans yapıldığı ve dipnot olarak da o tutanakların referansı verildiği için; Yunanistan, sonraki dönemlerde Türkiye’nin taleplerini reddetme hakkını kendinde görebilmiştir. Asıl sorun, belgenin titizlikle incelenmemesi, incelenmişse de hafife alınması, konunun

küçük bir grubun ve belki birkaç kişinin arasında kalmış olması ve Dışişleri ile koordine edilmemiş olmasından kaynaklanmıştır.

Orgeneral Rogers, konuyla ilgili Genelkurmay personelinin, belki de askeri hiyerarşinin olumsuz yönüne dayalı ilgisizliğinden de yararlanarak, Orgeneral Kenan Evren'i bir şekilde ikna etmiştir. Bu durum, askeri yönetimlerin, meşruiyet arayışları içerisinde milli menfaatlerin elde edilmesine yönelik gösterdiği zafiyete bir örnek teşkil etmektedir.

Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına tekrar dönüşü, Orgeneral Kenan Evren ve Orgeneral B. Rogers arasında mutabakata varılan 16 Ekim 1980 tarihli SACEUR önerisinin, 20 Ekim 1980 tarihinde NATO Savunma Planlama Komitesi'nde (DPC) onaylanmasından sonra mümkün olabilmiştir. Rogers Planı olarak adlandırılan mutabakat, Yunanistan'ın NATO'nun askeri yapısına yeniden bağlanmasına ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Plan paralelinde sorunlara herhangi bir çözüm getirilmediği gibi Yunanistan, NATO'nun askeri kanadına dönmesini müteakip mutabakatı kendi maksatları istikametinde istismar etmiştir. Düzenlemeler daha çok Ege'de komuta kontrol sorununun çözülmesine yönelik olmasına rağmen, Rogers Planı dipnotlara dayalı farklı yorumlamalara müsait olduğu için, Türkiye ve Yunanistan tarafından farklı değerlendirilmiş ve Türkiye'nin amacına uygun sonuçlar getirmemiştir (Tezcan, 1994: 118).

Ancak, 1980'de NATO Başkomutanı Orgeneral Bernard W.Rogers'ın, Ankara ve Atina'da Yunanlıların NATO'nun askeri kanadına dönüşü için müzakere ettiği ve Türklerle mutabık kaldığı hususlar yürürlüğe sokulmamıştır (Stearns, 1992: 68).

Yunanistan NATO'nun askeri kanadından çekildiğinde, İzmir'deki NATO'nun bölgesel komutanlığı bütünüyle Napoli'deki CINCSOUTH'a (Commander In Chief Allied Forces Southern Europe) bağlı bir Türk komutanlığına dönüşmüştü. Rogers Planı ile Yunanistan askeri kanada geri dönünce, Yunanların tekrar İzmir'e dönmesi düşünülmemiştir, Larissa'da ayrı bir Yunan NATO komutanlığı ve ona bağlı bir taktik hava kuvveti kurulması planlanmıştır (Stearns, 1992: 70). Böylece NATO, iki ülke arasında denge kuracak şekilde Türkiye'de ve Yunanistan'da kara unsuru ağırlıklı birer NATO Komutanlığı ile onlara bağlı birer taktik hava kuvveti (Türkiye'de 6th ATAF ve

Yunanistan'da 7th ATAF) oluşturmayı planlamıştır. Böylece NATO, Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte çalışılabilirliğini minimum seviyeye indirerek, iki ülke arasındaki sorunların minimize edilebileceğini düşünmüştür.

Yunanistan, Türkiye'nin de aralarında olduğu NATO üyelerinin, Larissa'nın komuta kontrol yetkisinin Atina FIR'ını da kapsamı konusunda önceden mutabakata varmış olduklarını iddia etmiştir. Türkiye ise, Rogers anlaşması gereğince, Yunanistan'da, Larissa'da bir taktik hava kuvveti tesis edilmesini müteakip, komuta-kontrol sorumluluklarının İzmir ve Larissa Komutanlıkları arasında bölüştürülmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Türk yorumu General Rogers tarafından da desteklenmiş, ancak Ege'deki komuta kontrol sorunu Türkiye'nin istediği gibi bir çözüme kavuşturulamamıştır (Stearns, 1992: 71).

Yunanistan'daki askeri karargâhların NATO statüsünde çalışmaları, Rogers Planı konusundaki uyuşmazlık nedeniyle 1999 yılına kadar gerçekleşmemiştir.⁶⁷ AA'ya (Ek 2) göre, bu 19 yıllık süre içerisinde Türk hükümeti, gerek askerler, gerekse diplomatlar olarak bu karargâhların NATO statüsü kazanmasına direnç göstermiştir. 1997 yılında Yunanistan, sorunu aşmak üzere, ülkesindeki hava karargâhı ve ordu karargâhı için Türkiye'den 2 havacı ve 2 karacı subayı kabul edebileceğini Türkiye'ye bildirdiğinde, Türkiye'de askerler ile diplomatlar arasında Türkiye'nin çekincesinin kaldırılması konusunda farklı görüşler oluşmuştur. Konunun tartışılması esnasında, Dışişleri Bakanlığı'ndan Yalım Eralp'in Rogers Planı'nın Türkiye tarafından kabul edilmesine yönelik olarak Genelkurmay Başkanlığı'nı suçlayıcı tarzda konuşması dikkat çekmiştir. Bu tartışmada sarf edilen sözler dikkate alındığında, 1980 yılında Genelkurmay'ın Dışişleri Bakanlığı'nı devre dışı bırakarak, Yunanistan'ın NATO'nun askeri yapısına geri dönüşü için onay verdiği ve bu hususun diplomatları rahatsız etmiş olduğu anlaşılmıştır. Bu rahatsızlık uzun yıllar Genelkurmay ile Dışişleri arasındaki ilişkilere yansımıştır. Daha sonra, Yunanistan'daki karargâhların NATO statüsünde çalışmaları; her iki karargâhtaki kurmay başkanlarının Türk generaller olması, buna mukabil

⁶⁷ Larissa'daki karargah 4 Ekim 1999 tarihinde NATO statüsünde faaliyete başlamıştır. Detaylar için bkz. <http://www.greekembassy.org/embassy/content/en/Article.aspx?office=5&folder=268&article=2627>, Erişim zamanı. 14 Mayıs 2013.

İzmir'deki NATO karargâhındaki kurmay başkanının da bir Yunan general olması konusunda mutabakata varılarak sağlanmıştır.

DA (Ek 5) ise, NATO'nun çalışma usulleri dikkate alındığında, Dışişleri Bakanlığı personelinin Rogers Planı'ndan son anda haberinin olmasının mümkün olmadığını ileri sürmektedir. NATO'da bütün kararlar, NATO Atlantik Konseyi (NAC)'da alınmaktadır. Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına geri dönmesi, 1980'de mutlaka NAC'da onaylanmıştır. O dönemdeki NATO Daimi Temsilcisi Büyükelçi Osman OLCAY'ın, en azından NAC'da görüşülecek konulardan önceden haberi olmuştur.

Bütün bu tartışmalar dikkate alındığında, o dönemde Türkiye'de Dışişleri ile Genelkurmay arasında en azından bir koordinesizlik olduğu sonucuna varılmaktadır.

FA'ya (Ek 7) göre, Türkiye, askeri idarelerin işbaşında olduğu dönemlerde NATO'ya karşı hep zafiyet yaşamış ve Türkiye'nin içerisinde olduğu bu hassas durum, NATO tarafından hep kullanılmış ve istismar edilmiştir.

Böylelikle, Türkiye uzun bir süredir uyguladığı ve önce Ege'deki komuta alanlarının yeniden belirlenmesi, ancak bu sağlandıktan sonra Yunanistan'ın askeri kanada dönmesinin kabul edilmesi şeklinde özetlenebilecek politikasından 12 Eylül askeri müdahalesinden sonra kesin bir geri dönüş yapmıştır. Rogers Planı'nın en önemli yönü, geçici bir nitelik taşıması, ayrıca yapıldığı dönemde gizli olmasıydı. Kalıcı anlaşma daha sonra yapılacaktı. Ancak, Yunanistan bir kez askeri kanada geri döndükten sonra, Türkiye açısından ne bu kararı geri almanın, ne de Yunanistan'ı Ege konusunda yeni ve kalıcı bir anlaşmaya ikna etmenin yolu bulunabilmiştir (Uzgel, 2001: 42).

Türkiye, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına geri dönüşündeki vetosunu kaldırma yönünde bir taahhütte bulunurken, sadece General Rogers'in NATO Komuta kontrol sorunlarının çözüleceğine yönelik "asker sözüyle" yetinmiştir. Nitekim, 1981 başında Yunanistan'da iktidara gelen Papandreu hükümeti, 8 Aralık 1981'de Rogers Planı'nı tanımadığını açıklamış, Larissa'da kurulması planlı NATO karargâhını ve taktik hava kuvvetini kurmayı reddetmiş ve buradaki kuvvetlerini NATO'ya tahsis etmeyip ulusal savunma sistemi içinde bırakmıştır. Anlaşmaya kefil olan Orgeneral Rogers ise, Yunan hükümeti içinde kendisine bu konuda bir muhatap bile bulamamıştır.

Uzgel (2001: 43), 12 Eylül sonrasında hem Evren'in, hem de Orgeneral Rogers'in görüşme sürecinden sivilleri tamamen dışlamış oldukları hususuna dikkat çekmektedir. Dışişleri Bakanlığı gelişmelerin dışında kalmış, hatta konu NATO Savunma Konseyi'nde görüşülürken, Türkiye'nin NATO Büyükelçisi Osman Olcay, Türkiye'nin vetosunun kalktığından haberdar olmadığından, konuyu Ankara'dan sormak durumunda kalmıştır.⁶⁸ ABD'nin Ankara Büyükelçisi de, görüşme sürecinde yer almamıştır. Seçilmiş iktidarlar kamuoyu baskısı nedeniyle dış politikada bu tür ödünler vermezken, ABD; Türkiye'deki 12 Eylül 1980 müdahalesi yüzünden uluslararası alanda yalnız kalmış olan askeri yönetimin destek aradığı, yani en zayıf olduğu bir anda girişimlerini yoğunlaştırarak istediğini elde etmiştir.

Türkiye, Orgeneral Rogers'ın sözüne güvenerek, Yunanistan'ın NATO'nun askeri yapısına geri dönüşüne izin vermiş ve böylece Yunanistan'a karşı elinde bulundurduğu tek kozu kaybetmiştir (Fırat, 2001c: 105).

Yunanistan açısından, 20 Ekim 1980'de NATO'nun askeri kanadına geri dönüş ve 1 Ocak 1981'de Avrupa Birliği'ne giriş, Yunanistan'ın Batı kampına demirlediğinin esas göstergeleri olmuştur (Rizas, 2008: 63). Türkiye'de ise 12 Eylül 1980 askeri darbesi, Türkiye'nin NATO ve Avrupa Birliği nezdinde elini zayıflatmıştır.

Yunanistan'ın NATO'ya geri dönüşü gerçekleşikten sonra, Ege komuta kontrol görüşmeleri 3 Aralık 1980'de Atina'da başlamıştır. 16 Mart 1981'de iki ülke Dışişleri Bakanlığı genel sekreterleri Ankara'da bir araya gelmiş, ancak Yunanistan'da PASOK'un iktidara geçişi ilişkileri yeniden donma noktasına getirmiştir. Papandreu'ya göre Yunanistan'ı tehdit eden Türkiye ile Ege'deki egemenlik hakları görüşülemezdi. Ege kıta sahanlığı ile ilgili olarak Uluslararası Adalet Divanı'na gidilebilirdi. Bunun dışında Yunanistan'ın toprak bütünlüğüne ilişkin görüşmeler söz konusu olamazdı (Fırat, 2001d: 105). Papandreu, Ege'de sadece kıta sahanlığı konusunda Türkiye ile bir anlaşmazlık olduğunu kabul etmiş, mevcut statünün Yunanistan'ın lehine olduğunu değerlendirerek, diğer Ege sorunlarını ve Ege'deki komuta kontrol alanlarını görüşmeye hiçbir zaman yanaşmamıştır.

⁶⁸ Bu konu tartışmalıdır.

Papandreu'ya göre, Rogers Planı, Yunanistan'ın güvenliğini tehlikeye atacağından, uygulanmaması gereken bir nitelik taşımaktaydı. Yunanistan'a göre tehdit kuzeyden değil, doğudan, Türkiye'den gelmekteydi. Yunanistan'ın egemenliği altındaki Ege Denizi'nin, İzmir ve Larissa'daki NATO karargâhlarından müşterek olarak kontrol edilmesi, Yunanistan'ın menfaatleri yönünden kabul edilemez bir durumdu. Rogers Planı'nın uygulanmaması, Ege'de Türkiye'nin var olmasını engellerdi. Bu nedenle Yunanistan, NATO'ya geri dönmüş olmasına rağmen, Ege'de yeni bir komuta kontrol düzenini kabul etmemiş, Ege'nin 1974'ten önce olduğu gibi, Yunanistan'ın kontrolünde kalması gerektiğini savunmuştur (Kalaitzidis, Zaharidias, 1995: 112).

Uslu'ya (1997: 20) göre, Türkiye'deki 12 Eylül 1980 darbesinden sonra askeri yöneticiler, NATO'nun Amerikalı komutanı Orgeneral Rogers'ın, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönüşünün, Yunanistan'ın Ege'deki komuta kontrol tekelinin (Nasuh Uslu, sadece hava trafik kontrolünden bahsetmektedir) ortadan kaldırılması ile birlikte gerçekleştirilmesi önerisini kabul etmekle iyi niyet göstermişlerdir. Ancak, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönmesi gerçekleşikten sonra, Yunanistan Başbakanı Andreas Papandreu bu planı uygulamamış, General Rogers'ta planın uygulanmasına yönelik ciddi bir gayret göstermemiştir.

NATO için komuta kontrol hatlarının ne zaman tesis edildiği değil, nerede tesis edildiği önemlidir. Bundan dolayı, Yunanistan'da herhangi bir NATO komutanlığının tesisinin öncesinde, bu komutanlığın komuta kontrol sınırlarının belirlenmesi gereklidir. NATO'nun, yeni bir komutanlık kurmadan önce komuta-kontrol problemini çözmesi tercih edilmeliydi (Stearns, 1992: 71). Bundan dolayı, NATO'nun Ege komuta kontrol sorununun çözümü konusunda Türkiye'ye karşı samimi davranmadığı değerlendirilmektedir.

Türkiye ve Yunanistan'a 1952 yılında NATO'ya girmeden önce aralarındaki sorunları çözmeleri ve NATO'ya öyle alınmaları konusunda bir fırsat ve yaptırım uygulansaydı, bu her iki tarafında menfaatine olurdu. 1974'ten sonra Yunanistan'ın NATO'nun Askeri Kanadına dönüşünde de bu olanak kullanılmamıştır. NATO; Sovyet tehdidine karşı Yunanistan'ı kaybetmek istememiştir (Stearns, 1992: 76). Ancak, Yunanistan'ın NATO menfaatine kaybedilmemesi, Türkiye'nin aleyhine olmuştur.

Yunanistan, NATO'nun askeri kanadına geri dönmüş olmasına rağmen, Türkiye'nin görüşleri hilafına, Ege komuta kontrol sorunu çözülememiş, farklılıklar Ege sorunlarına yansıtılmış ve Ege sorunlarını arttırmıştır. Ancak, Yunanistan'ın askeri kanada geri dönüşü, Türk-Yunan sorunlarının NATO tarafından yönetilmesine kolaylık getirmiştir. 1987 Mart ayındaki krizde, NATO Genel Sekreteri Lord Carrington, krizin yatıştırılmasında önemli bir rol oynamıştır (Rizas, 2008: 64).

Rogers Planı'nı Türklerin ve Yunanların farklı yorumlamaları, Ege'deki sorunların çözülmesine yönelik bir kolaylık getirmemiş, buna mukabil NATO ittifakı içerisinde, Türkiye ve Yunanistan arasındaki yeni çekişmelere yol açmıştır. NATO tatbikatlarının planlanmasında, komuta kontrol sorunlarına ilaveten Ege'de mevcut antlaşmalara göre silahlardan arındırılmış olması gereken Yunan adalarının tatbikata dâhil edilip edilmemesi sorunları ortaya çıkmıştır (Stearns, 1992: 71).

Türkiye, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına geri dönmesinde, 12 Eylül 1980 askeri darbesinin de araya girmesinden dolayı tutarlı bir politika izleyemediğinden öngördüğü kazanımları elde edememiştir. NATO, Yunanistan'ın kaybedilmemesi ve Sovyetler Birliği karşısında zafiyete düşülmemesi için NATO'nun menfaatine, Türkiye üzerinde baskı oluşturmuş ve bunda da kendi açısından başarılı olmuştur.

4.3.7.3. Türkiye'ye Silah Ambargosu

Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Harekâtından sonra, ABD Kongresi Türkiye'ye silah ambargosu konulması konusunu görüşürken, ABD yönetimi ambargoya karşı çıkmıştır. Ambargo konulmasını savunan Yunan lobisinin etkisindeki politikacılar, Türkiye'nin Kıbrıs'ta Amerikan silahlarını kullanmasının Amerikan yasalarına ve ikili anlaşmalara aykırı olduğunu savunmuşlardır. İsrail, 1967 ve 1973'de Araplara karşı savaşırken Amerikan silahları kullanmış olmasına rağmen, İsrail'e karşı hiçbir yaptırım uygulanmamıştır. Aynı gerekçeler mevcutken, İsrail'e yaptırım uygulanmaması ve NATO müttefiki Türkiye'ye silah ambargosu uygulanmasının ise dış politikada çifte standart oluşturulmasına ve tutarsızlığa neden olacağı değerlendirilmiş ve bundan dolayı ABD yönetimi ambargo uygulanmasına karşı bir duruş göstermiştir (Erhan, 2001b: 705).

Türkiye'ye yapılan silah satışlarının ve verilen askeri kredilerin durdurulması kararı, 19 Eylül 1974'te Senato'da, 24 Eylül 1974'te Temsilciler Meclisi'nde kabul edilmiş; Başkan Ford, Kongre'nin aldığı ambargo kararlarını 15 Ekim'de veto etmiştir. 16 Ekim 1974'te Temsilciler Meclisi yeni bir ambargo kararı almış, ancak Başkan Ford 17 Ekim'de bu kararı da veto etmiştir.

Bu arada, Kıbrıs'ta Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından ABD menşeli silahların kullanılmış olmasının, ABD yasalarına ve anlaşmalara uygunluğunun incelenmesi amacıyla; ABD Kongre'sinin kütüphanesi tarafından bir araştırma yapılmıştır. Araştırmada; 1961 tarihli dış yardım yasasının 502. paragrafının "Savunma silah ve hizmetlerinin sadece meşru müdafaa ve iç güvenlik amaçlarıyla kullanılacağını düzenlediği" belirtilerek, bunun ihlali durumunda; yine aynı yasanın 505.d fıkrasına göre "Silahları öngörülen amaçlar dışında kullanan devletlere yeni yardım yapılmaması" gerektiği sonucuna varılmıştır. ABD'nin 1968 tarihli dış askeri satışlar yasasının 3.c. fıkrası ise "... yardımların meşru müdafaa ve iç güvenlik konuları dışında kullanılması halinde, verilen tüm yardımın kesilmesini" hükme bağlamaktadır (Erhan, 2001b:706). Araştırmanın, Türkiye'nin Kıbrıs'a yaptığı müdahalenin anlaşmalardan kaynaklanan ve garantörlüğün gerektirdiği meşru bir harekât olduğunu göz ardı etmiş olduğu ve gayrimeşru bir harekât olduğu önyargısı ile hazırlanmış olduğu değerlendirilmiştir. Bu araştırma, ABD Kongresi'ndeki Yunan lobisi destekçilerinin elini güçlendirmiştir.

ABD Senatosu'nda, 17 Aralık 1974 tarihinde 43'e karşı 49 oyla ve Temsilciler Meclisi'nde 18 Aralık 1974 tarihinde 189'a karşı 209 oyla, "ABD'nin 5 Şubat 1975'e kadar Türkiye'ye silah ambargosu başlatmasına" yönelik kararlar alınmış, Başkan Ford 30 Aralık 1974'de bu kararları onaylayarak yasalaştırmıştır. ABD tarafından, Türkiye'ye silah satışı 5 Şubat 1975'de durdurulmuş ve verilmesi öngörülen 200 milyon dolarlık yardım da askıya alınmıştır (Erhan 2001b: 706).

ABD Kongresi'nin Türkiye'ye silah ambargosu konulmasına ilişkin kararı, görünürde Amerika'daki Rum lobisinin etkisi ile Türkiye'nin 20 Temmuz 1974 Kıbrıs müdahalesine ve psikolojik olarak da Türkiye'nin haşhaş ekim yasağını ABD'nin karşı

çıkmasına rağmen Haziran 1974'te kaldırmasına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır (Uslu, 1980: 14).

HA'ya (Ek 9) göre, ABD'nin silah ambargosu kararında, Türkiye'nin ABD'nin yasaklanması talebine rağmen haşhaş ekimine izin vermesi de gerekçe olarak gösterilmiştir. Bu ambargo, Türkiye'de milli silah sanayisinin gelişimi açısından bir fırsat yaratarak, bir anlamda faydalı da olmuştur.

Kissinger'in deyimi ile "Türkiye, ABD için vazgeçilmez bir müttefikti. ABD, Türkiye'deki 26 tesisten Sovyetlerin füze ve nükleer silah denemelerini gözetliyordu. NATO'nun tarihinde böyle bir olay görülmemiştir. Bu karar, hem NATO'nun hem de ABD'nin menfaatlerine aykırı idi" (Kissinger, 1999: 192).

Türkiye'ye 1974'teki Kıbrıs müdahalesinden sonra yaptırım uygulanırken, Yunanistan'a 1964 ve 1967 müdahalelerinden dolayı herhangi bir yaptırım uygulanmamıştır (Stearns, 1992: 167). Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi tamamıyla Yunanistan hükümetinin desteği ile yapılan 15 Temmuz 1974 Darbesi nedeniyle olmuştur. Kıbrıs'ta 15 Temmuz 1974 darbesini yapan Yunanistan yerine, uluslararası hukuktan kaynaklanan garantörlük hakkını kullanan Türkiye muhatap alınmıştır. Müteakip dönemde de Batı'nın Kıbrıs olaylarına bakışı yine bu mantık çerçevesinde biçimlenmiş ve Kıbrıs sorununun çözülmemesinden dolayı, Türkiye işgalci ülke tanımlaması ile devamlı suçlanmıştır.

Türkiye'ye silah ambargosu, ABD'deki Rum lobisinin baskısı sonucunda alınmış, ABD yönetimi, Türkiye'nin stratejik olarak öneminin farkında olmasından dolayı ayak diremesine rağmen, kongre kararlarına karşı bir şey yapamamıştır. Washington'da, Beyaz Saray Oval Ofis'te 7 Ocak 1975 tarihinde, Başkan Ford, Dışişleri Bakanı Kissinger ve Ankara, Atina ve Lefkoşa'da görevli olan ABD büyükelçilerinin katılımı ile bir durum değerlendirme toplantısı yapılmıştır. Toplantı tutanaklarına göre, toplantıda Başkan, Rum asıllı olan Demetracopolous'un ABD'deki Rumları kışkırtmasından dem vurmıştır. ABD'nin Ankara Büyükelçisi Macomber, Türklerin Avrupalı olmak istediğini ve Amerika'ya yakın durduklarını, Türkiye'de demokrasinin iyi işlemediğini, askerlerinde çözümden yana olduğunu, Amerika'ya, özellikle Başkan ve Kissenger'a çok güvendiklerini, Washington'da Rumların ABD yönetimini

etkilemek üzere çok çalıştığını, eğer Başkan ve Dışişleri Bakanı olmasaydı, Türklerin dışarı atılmış durumda olacağını belirtmiştir. Kissinger ise, bunu gelecek yıllarda ödeyeceklerini söylemiştir. Macomber devamla, Türkiye'nin ABD'ye olumlu yaklaştığını, ancak Türkiye'ye yardım kesilirse, ABD'nin Türkiye'deki etkisinin sıfır seviyesine ineceğini, Türkiye'nin güçlü ordusu ile ve boğazlar dolayısıyla, gerçekten ABD için önemli bir varlık olduğunu belirtmiştir (The White House, 1975: 2-3).⁶⁹

ABD Kongresi, ABD yönetiminin karşı çıkmasına rağmen, Türkiye'ye silah ambargosu kararı aldığı anda, ABD yönetimi, NATO'nun Güneydoğu Kanadı'nın bundan en az durumda etkilenmesini sağlamak üzere, özellikle Almanya ve Fransa'nın öncelikli olarak Türkiye'ye olmak üzere, Türkiye ve Yunanistan'a askeri yardımda bulunmasına yönelik olarak girişimlerde bulunmuştur. Almanya'nın Türkiye'ye yapacağı yardımlar koordine edilmiştir (U.S. Secretary of State, 1975b: 2).

Yunanistan NATO'nun askeri yapısından ayrılmışken, Türkiye'ye de silah ambargosu uygulanması, Türkiye'nin muhtemel tepkilerinden ve NATO'nun Güneydoğu Kanadı'nın zayıflama ihtimalinden dolayı ABD yönetimini tedirgin etmiştir. Bundan dolayı, ABD yönetimi, Helsinki'de Batı Avrupa Liderlerine, "Türkiye'ye silah yardımı yapılması, Türkiye'yi NATO'da tutmak üzere her türlü gayretin gösterilmesi, Viyana'da yapılacak Kıbrıs görüşmelerini destekleyerek Kıbrıs müzakerelerinin uluslararası hale gelmesinin önlenmesi ve Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına tekrar dönmesi için cesaretlendirilmesi gibi öneriler yapmıştır (U.S. Secretary of State, 1975c: 1-2).

Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, ABD'nin Türkiye'ye yaptığı yardımın kesilmesinden dolayı ortaya çıkan yeni durumda, Türkiye'deki Amerikan üslerinin kapatılabileceği uyarısını 9 Şubat 1975'te ABD yönetimine bildirmiştir. Süleyman Demirel hükümeti 31 Mart 1975'te göreve gelince bu uyarı tekrar edilmiştir. Ancak, Türkiye, başlangıçta ABD yönetiminin ambargonun kaldırılmasına yönelik taahhütlerinin de etkisinde kalarak uyumlu bir tutum göstermiştir. Türkiye Başbakanı Demirel, Ege'de Yunanistan'ın bir kısım adayı silahlandırmasından dolayı Yunanistan'la

⁶⁹ Detaylar için bkz.

http://www.fordlibrarymuseum.gov/library/guides/findingaid/Memorandaof_Conversations.asp#Box8, Erişim zamanı. 13 Mayıs 2013.

çatışmayacaklarını ümit ettiğini belirterek, ABD'nin silah ambargosunu kaldırması halinde; Türkiye'nin, ABD ile dostluk ilişkilerine zarar vermek istemediğini söylemiş ve uyumlu bir müttefik ilişkisi sürdürmeye devam edecekleri mesajını vermiştir. (AMEMBASSY ANKARA 1975: 1)

ABD Dışişleri Bakanı Kissinger, 21 Mayıs 1975 tarihinde Ankara'ya gelerek, Başbakan Demirel'den üslerin kapatılmamasını talep etmiştir. Ancak, ambargonun devam etmesi ve ABD'nin taahhütlerine uymaması üzerine, Türkiye 25 Temmuz 1975'te ABD ile Türkiye arasındaki “Ortak Savunma ve İşbirliği Anlaşmasını” tek taraflı olarak feshederek, Türkiye'deki Amerikan üslerinin faaliyetlerini durdurmuştur. Faaliyeti durdurulan bütün tesisler Türk Silahlı Kuvvetleri'nin tam denetim ve gözetimine devredilmiştir (Erhan, 2001b: 707).

Washington'da, 29 Temmuz 1976 tarihinde ABD Başkanı Ford ile Türkiye'de bir önceki hükümetin başbakanı olan Ecevit arasında bir görüşme yapılmıştır. Görüşme tutanaklarına göre, Ecevit, “Türkiye ile Yunanistan arasındaki asıl sorunların Ege'de olduğunu, Yunanistan'ın NATO'yu da kullanarak Ege'nin bütünü hakkında iddialarda bulunduğunu, ABD'nin Yunanistan ve Türkiye arasında tarafsız kalmasının uygun olacağını” belirterek, Demirel'in NATO'dan ayrılma ile ilgili ve ambargonun sonuçlarına yönelik sert beyanlarına katılmadığını, Türkiye'nin NATO'dan ayrılması için şartların oluşmadığını ifade etmiştir. Görüşmede, Başkan Ford ve Kissinger'da, Türkiye ile yapılmış olan savunma işbirliği anlaşmasının yürürlüğe girmesi için ellerinden ne gelirse yapacaklarını belirtmişlerdir (The White House, 1976: 2-3).

ABD, Türkiye'ye silah ambargosu uygularken, Yunanistan'a A-7 bombardıman uçakları transfer ederek, Yunanistan'ın savaşma kabiliyetinin arttırılmasında bir mahzur görmemiştir. Bu durum, Türkiye'yi gücendirmiştir. Bunun üzerine, Türkiye Başbakan Yardımcısı Erbakan, “Amerikan ambargosu devam eder ve ABD'nin tavrı değişmez ise, Türkiye dünya kuvvet dengesini değiştirebilir, Sovyetler Birliği'de dahil olmak üzere diğer kaynaklardan silah alabilir” demiştir (AMEMBASSY ANKARA, 1975b: 2).

Bu arada, Türkiye; Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönmesine yönelik çalışmaları engelleyici bir tutum ve politika uygulamış, İran'daki Humeyni rejimine hoşgörü ile yaklaşarak, NATO'nun Hızlı Müdahale Kuvveti'nin (Rapid Deployment

Force) kendi topraklarında konuşlanmasına ve hava sahasında U-2 casus uçaklarının uçuşlarına izin vermemiştir (Isyar, 2005: 27). Türkiye, 1979 yılında, Kıbrıs'ta üslü U-2 uçaklarının, Sovyetler Birliği'nden izin alınmadan hava sahasını kullanmasına da izin vermemiştir (Stearns, 1992: 46).

Türkiye'nin Kıbrıs Harekâtı'nda anlaşmalar hilafına ABD silahlarını kullandığı gerekçe gösterilerek uygulanan ABD silah ambargosu, sadece Türkiye'nin aleyhine değil, Türkiye'nin karşı yaptırımları ile hem NATO'nun ve hem de ABD'nin aleyhine işlemeye devam etmiştir. NATO, hem Türkiye'deki üsleri kullanamamaktan kaynaklanan, hem Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadından çekilmesinden dolayı, hem de Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ABD silah ambargosunun yaratabileceği muhtemel zafiyete uğrama durumundan dolayı; NATO'nun Güneydoğu Kanadı'nda Sovyetler Birliği'ne karşı hassas bir duruma gelmiştir. ABD ambargosunun Türk Silahlı Kuvvetleri üzerinde yaratabileceği zafiyeti ortadan kaldırmak üzere, Türkiye milli savaş sanayisini geliştirmek üzere gerekli tedbirleri almış olduğundan dolayı, Yunanistan ambargodan arzu ettiği faydayı sağlayamamış ve Yunan Silahlı Kuvvetleri, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne nazaran durumunda ve göreceli savaş mukayesesinde bir ilerleme sağlayamamıştır. Böylece, Türkiye'ye ABD silah ambargosu uygulanmasından dolayı, NATO'nun güney kanadındaki zayıflamaya istinaden en önemli zafiyetin Yunanistan'ın da bu dönemde NATO'nun askeri kanadından çıkmış olması nedeniyle NATO bünyesinde oluşmuş olabileceği değerlendirilmektedir.

4.3.7.4. Türkiye'ye Silah Ambargosunun Kaldırılması ve Askeri Yardımlarda 7/10 Oranı Uygulaması

Türkiye'nin Amerikan Üslerini kapatması kararı, ABD tarafından ABD ve NATO menfaatlerine aykırı bir durum olarak değerlendirilmiş ve ABD, Türkiye ile yeni bir Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması (SEİA), (Defense and Economic Cooperation Agreement-DECA) imzalayarak üs ve tesislerini güvenceye kavuşturmak istemiştir.

26 Mart 1976'da yeni bir SEİA, iki ülkenin dışişleri bakanları tarafından Washington'da imzalanmıştır. Türkiye'ye uygulanmakta olan ABD silah ambargosunun da otomatik olarak kaldırılmasını amaçlayan bu SEİA'da önceki anlaşmadan farklı olarak, ABD'nin

Türkiye'ye yapacağı savunma malzemesi yardımının miktarı açık bir şekilde yer almıştır. Ayrıca, ABD hükümetinin, bu anlaşmanın ilk dört yılı içinde Türkiye'ye hibe, kredi ve ödünç olmak üzere bir milyar dolar tutarında savunma malzemesi vermesi ve hibe miktarının dört yıl için 200 milyon dolardan az olmaması kararlaştırılmıştır. Ancak, ABD Kongresi Ocak 1977'de anlaşmayı onaylamayı reddetmiş ve bu SEİA yürürlüğe girmeden ortadan kalkmıştır (Erhan 2001b: 709).

Mart 1976'da, ABD ile Yunanistan arasındaki SEİA müzakerelerinde ABD, Yunanistan'a 200 milyon dolarlık yardım yapmayı önermiş, Yunanistan hükümeti, Türkiye'ye yapılması planlanan yardımın miktarını öğrenince anlaşma müzakerelerinden çekilme kararı almıştır (Erhan 2001b: 709).

Stearns'a (1992: 48) göre, 1976 ve 1977'de her iki ülke de; birbirlerinin daha fazla avantaj sağlayabileceği kuşkusu ile savunma ve ekonomik işbirliği anlaşmalarını imzalamakta tereddüt etmişlerdir. Ancak, Yunanistan'ın ABD nezdindeki girişimleri göz önüne alındığında, bu tereddüdün Türkiye için değil, Yunanistan için söz konusu olduğu değerlendirilmektedir.

1976 yılında, Yunanistan ile ABD arasında yapılan SEİA müzakereleri esnasında Yunanistan'ın, Türkiye'ye yapılacak askeri yardımın 1 milyar dolar olması konusunda ABD ile Türkiye arasında Mart 1976'da anlaşmaya varıldığını ve kendileri için çok daha az askeri yardım yapılacağını öğrenmesi üzerine, Karamanlis, Yunan heyetini SEİA müzakerelerinden çekmiştir. Karamanlis, Türkiye ve Yunanistan'ın 1947'den bu yana aldığı ABD askeri yardımlarının toplamını oranlatmış, bulduğu 7/10 oranına dayalı olarak ABD'nin Yunanistan'a 700 milyon dolar yardım yapması gerektiğini ileri sürmüştür. ABD tarafının da kabul etmesi ile Yunanistan'a yapılacak askeri yardımın Türkiye'ye yapılacak yardımın %70'i kadar olması esası, oran belirtilmeden, ancak miktar belirtilerek 1977 ABD-Yunanistan SEİA anlaşmasında kesinleşmiştir. Yunanistan ve Türkiye'ye müteakip dönemlerde de yapılacak askeri yardımlarda söz

konusu olan 7/10 oranı, gayri resmi olarak benimsenmiş ve Ege dengesi deyimi içerisinde ifadesini bulmuştur.⁷⁰ (Stearns, 1992: 42).

Başkan Ford, Yunanistan'ın, Türkiye ve Yunanistan'a gerçekleştirilecek yardımların 7/10 esasına göre yapılması dayatmasını kabul etmiş, 1977 Temmuz'unda Yunanistan'la bir SEİA yapılmasını sağlamış, fakat bu anlaşma da Türkiye'yle yapılan anlaşma gibi Kongre tarafından reddedilmiştir (Erhan 2001b: 709).

ABD Kongresi, 4 Ağustos 1977'de onayladığı bir yasayla 1978 mali yılı için Türkiye'ye 173 milyon dolar "dış askeri satış" (FMS) yapılmasına izin vermiş, yardımın hibe bölümünü oluşturan ve Türkiye için büyük önem taşıyan "askeri yardım programı" (MAP) üzerindeki ambargo ise kaldırılmamıştır. Aynı yasada yer alan bir hükümlerle "Yunanistan ve Türkiye'de dâhil olmak üzere bölge ülkeleri arasında mevcut askeri güç dengesinin korunmasının gözetileceği" vurgulanmış, böylece Yunanistan'ın talebi yasada belirli bir oran belirtilmese de karşılanmıştır (Erhan 2001b: 709).

ABD yönetimi, 12 Eylül 1978'de ambargonun tamamen kaldırılmasını sağlamıştır. Öymen'e (2002: 219) göre, ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney, 1999 yılında yayımlanan bir kitapta yer alan makalesinde, ABD'nin 1975'teki silah ambargosu ile ilgili olarak şunları demiştir.

Türkiye de, Yunanistan'da NATO müttefikimizdi. Bu ülkelere karşı resmi anlaşmalardan kaynaklanan taahhütlerimiz vardı. Ama biz yaptırımları Yunanistan'a değil, Türkiye'ye uyguladık. Niçin? Kıbrıs'ta olup bitenlerden sonra makul olarak yapılması gereken bu olduğu için değil. ABD'nin genel dış politikası bunu icap ettirdiği için de değil. Çünkü, ülkemizdeki Yunan asıllı Amerikalıların lobisi, Türk asıllı Amerikalıların lobisinden çok daha büyük ve etkiliydi. Bunu yapmamızın esas sebebi buydu.

Türkiye'ye uygulanan silah ambargosunun kaldırılmasına yönelik kongre kararı, her iki ülkeye de yapılacak askeri yardımın oranını belirtmeksizin, ancak yönetimi bağlayacak bir tarzda kaleme alınmıştır. Kongre, aldığı kararda "Kıbrıs sorununun adil ve kalıcı bir çözüme kavuşturulmasının ABD dış politikasının merkezi bir hedefi olarak kalacağını" vurgulayarak, "Türkiye ve Yunanistan'a yapılacak güvenlik yardımlarının, bölge

⁷⁰ ABD Yönetimi Türkiye'ye 4 yıl için 1 Milyar Dolar yardım yapmayı planladığını Kongre'ye 26 Mayıs 1976 tarihinde, Yunanistan'a 4 yıl için 700 milyon Dolar yardım yapmayı planladığını Kongre'ye 15 Nisan 1976 tarihinde bildirmiş, ancak Kongre bu teklifleri onaylamadığından, bu yardımlar yapılmamıştır. Bu planlamanın müteakip yardım planlamalarında iki ülke arasındaki güç dengesi için bir referans olduğu değerlendirilmiştir (Laipson, 1985: CRS-4).

lkeleri arasındaki mevcut askeri gc dengesini muhafaza edecek seviyede yapılacak şekilde düzenlenmesini” bağlayıcı bir şekilde belirtmiştir. Mevcut gc dengesi (present balance) ifadesi, soyut bir ifade olup, Türkiye ve Yunanistan’ın coğrafi, demografik ve askeri güçleri dikkate alındığında belirsiz bir tanım olmaktadır. Ayrıca, mevcut gc dengesinin muhafaza edilmesi ifadesi, iki ülke arasında bir çatışma potansiyelini de göstermektedir. Bundan dolayı, böyle bir kongre kararı, Yunanistan’ın o dönemde Türkiye tarafından tehdit edildiğine yönelik iddialarını destekler bir özellik taşımıştır (Laipson, 1985: CRS-3).

Günaydın gazetesinin 01 Kasım 1978 tarihinde verdiği bir habere göre, NATO Başkomutanı Orgeneral Haig, MS adlı bir savunma dergisine verdiği mülakatta, “Ambargonun Türk Silahlı Kuvvetleri’nin etkinlik ve yeteneklerinde büyük bir dşse neden olduğunu, bunun da NATO’nun Güneydoğu Kanadı’ndaki savunma gücünü olumsuz etkilediğini” belirtmiştir (Değer, 2010: 171). Bu ifadeden, ambargonun kalkmasının, Türkiye’nin gereksinimlerinin karşılanması kaygısından ziyade, NATO’nun Sovyetlere karşı zayıflaması kaygısından kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Ambargonun kalkmasını müteakip, ABD Kongresi, Yunanistan ve Türkiye’ye kabaca eşit bir askeri yardıma onay vermiştir. 1978 yılında 7/10 oranı üzerinde herhangi bir tartışma olmamış, Türkiye’ye yapılan yardım borç statüsünde iken, Yunanistan’a yapılan yardımın 35 milyon dolarlık kısmının hibe statüsünde olması dikkat çekmiştir (Laipson, 1985: CRS-3).

Ambargonun kaldırılmasının ilk yıllarında, Yunanistan hükümeti ve ABD’deki Yunanistan destekçileri her iki ülkeye de eşit yardım yapılması gerektiğini savunmuşlar, 1980 yılından sonra da 7/10 oranı Yunanistan’ın kabul edebileceği minimum rakamsal oran olarak ifade edilir olmuştur (Laipson, 1985: CRS-13). 7/10 oranının uygulanması, resmi olarak hiçbir dokümanda belirtilmemiştir.⁷¹ Ancak, bu oran Yunanistan hükümeti tarafından Ege dengesi için hep ileri sürülmüş, Yunan lobisi marifetiyle veya diğer

⁷¹ 7/10 oranı hiçbir zaman ABD yasalarında belirtilmemişse de, 1983 ve 1984 yıllarında Senato Dış İlişkiler Komitesi’nin yardım yasalarına ek yapılmış olan 98-146 ve 98-400 raporları 7/10 oranına ilgi yapmıştır (Laipson, 1985: CRS-10).

herhangi bir şekilde ABD yönetimine ve ABD Kongresi'ne kabul ettirilmiştir. ABD yönetimi, 1978'den sonra her iki ülkeye yapılacak yardımları 7/10 oranına göre düzenlemiş veya Kongre Türkiye'nin yardımını azaltarak veya Yunanistan'ın yardımını arttırarak 7/10 oranını genellikle tutturmuştur. Türkiye, bu oranı hiçbir zaman kabul etmemiştir (Stearns, 1992: 42).

NATO'nun ikinci büyük silahlı kuvvetini bulunduran Türkiye için daha fazla yardıma ihtiyaç olmuştur. 1983 yılında Reagan yönetimi, 1984 mali yılı için Yunanistan'a 280 milyon dolar ve Türkiye'ye 759 milyon dolar yardım (7/18.9 oranı) talep etmiş, ancak daha sonra devam etmekte olan ABD-Yunanistan üs görüşmeleri ortamında, Yunanistan için ilave 220 milyon dolar daha talep ederek, oranı tutturmuştur (Laipson, 1985: CRS-6). 1988 yılında da, ABD yönetimi Türkiye'ye 913,5 milyon dolar yardım teklif etmişken, Kongre bu yardımı 7/10 oranı nedeniyle 525,3 milyona düşürmüş, Türk hükümeti de SEİA'nın 1990'a kadar uzatılmasını öngören anlaşmanın onaylanmasını askıya almıştır (Stearns, 1992: 43).

Askeri yardım, NATO taahhütleri karşılığında ülkeler arasındaki bir dayanışma zorunluluğudur ve yardımın iki ülkenin NATO ile ilişkili ihtiyaçlarının karşılanmasına yetecek kadar yapılması gereklidir. ABD ve NATO, Türkiye ve Yunanistan'ı birbirlerine karşı değil, dıştaki bir tehdide karşı NATO menfaatine uygun şekilde donatmaktadır. Türkiye, 1947'den beri Amerikan askeri ve ekonomik yardımı alan ve ABD tarafından bölgenin güvenliği için pilot ülke görevi verilen bir ülkedir. Yardımların, eğitilmiş askerlik, güçlü tümenler, harekât tesisleri ve muhtemel hedeflere göre konuşlandırılmış modern silahlara sahip olma amacı gözetilerek verilmesi gerekirken, Türkiye bu standartlar yönünden değerlendirilmemiştir. Yunanistan'ın stratejik mevkiisi Türkiye ile kıyaslanamaz durumda olmasına rağmen, Ege'de stratejik denge sağlamak adına Türkiye'ye yapılması gereken yardımın azaltılması veya Yunanistan'a yapılacak yardımın arttırılmasından dolayı Yunanistan avantaj sağlamıştır (Stearns, 1992: 49).

Türkiye'ye uygulanan ABD ambargosunun 12 Eylül 1978 tarihinde kaldırılması Türkiye'de memnunlukla karşılanmakla birlikte, 7/10 oranının kabul edilemez olduğu dile getirilmiştir (Erhan 2001b: 710). Türkler, ABD'nin Yunanistan ve Türkiye'ye

askeri satışları 7/10 politikasına dayandırmasını, Yunanlar tarafından iddia edilen “Yunanistan’a yönelik Türk tehdidinin” Amerikalılar tarafından kabul edilmesi olarak yorumlamışlardır. Gerçekte, bu dengenin gözetilmesi Yunanlar tarafından talep edilmiş, ABD’nin bu dengeyi gözetmesi ise Türkler tarafından, bölgeye yönelik ABD politikalarının tarafsız olmadığı ve ABD’nin Yunanistan’ın tarafını tuttuğu şeklinde algılanmıştır (Oğuzlu, 2004: 463).

ABD’deki Rum ve Yunan lobisinin çabası ile Türkiye’ye 3 yıl süren bir silah ambargosu uygulanması, Türkiye’nin ABD ve NATO ağırlıklı olan savunma ve dış politikasını gözden geçirmesini sağlamıştır. 1978’de Ecevit iktidarı sırasında yeni bir “ulusal savunma ve dış politika” doktrini geliştirilmiş, bunun ilk ayağını Türkiye’nin silahlanmada tek bir kaynağa bağımlı olmaktan kurtulma gayretleri oluşturmuştur. Günümüzde harp, silah ve araçları tedarikinin önemli bir kısmının yurtiçinden karşılanıyor olmasının, o dönemde savunma sanayisine yapılan yatırımların bir sonucu olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca, Türkiye; o dönemde Balkanlar, Ortadoğu, Afrika ülkeleri ve SSCB’yle yakın ilişkiler kurma arayışına girmiş, Türkiye, tehdit önceliğini SSCB’den Yunanistan’a kaydırmıştır. Batılı çevreler, bu faaliyetleri Türkiye’nin Doğu’ya açılma politikası olarak tanımlamışlardır. Ancak, Ecevit hükümetinin iktidardan ayrılması ve 12 Eylül darbesi bunun tam olarak uygulanmasını engellemiştir (Oran, 2001: 674).

AA’ya (Ek 2) göre, 7/10 oranının, sadece ülkelerin coğrafi büyüklükleri, karşılıklı tehditler ve NATO’ya yaptıkları katkılar göz önüne alındığında bile hakkaniyetli olmadığı açıkça görülmektedir. Yunanistan’a 7 veriliyorsa, Türkiye’ye en az 20 verilmesi gereklidir.

Türkiye ve Yunanistan’a 1947 yılından itibaren yapılan ABD askeri yardımına baktığımızda (Staff Report, 1980: 18);

- ✓ Askeri yardımın 1947-1951 arası 3/1 Yunanistan’ın lehine olduğu,
- ✓ 1952-1964 arası oranın Türkiye’nin lehine değiştiği, (1953’te 8/10, 1960’ta 11/10)
- ✓ 1964, 1965 ve 1966’da oranın 10/10 olduğu,

✓ 1967-1974 döneminde (Yunanistan'da cunta dönemi) oranın Türkiye'nin lehine kaymış olduğu,

✓ 1977-1979'da yardım oranının Yunanistan'ın lehine geliştiği görülmektedir.

Ambargo sonrası, 1980 yılında, Türkiye'nin NATO görevlerine yönelik olarak silahlı kuvvetlerinin modernizasyonu için, 5 yıl süreyle 3-4 milyar dolar askeri yardıma ihtiyacı olduğu ABD yönetimi tarafından belirlenmiştir. Ancak, ABD tarafından Türkiye'ye yapılan askeri yardım miktarlarına bakıldığında, Türkiye'ye bu miktarın yarısından azının verilmiş olduğu görülmektedir (Stearns, 1992: 167). ABD'nin, NATO'nun Güneydoğu Kanadı'nın zayıflamaması maksadıyla; Türkiye'ye yapmayı planladığı askeri yardım, Yunanistan'ın itirazları nedeniyle azaltılmıştır. Bu durum, NATO'nun ve ABD'nin sosyopolitik etkilerle, zaman zaman realist politikalarından ayrıldığı bir göstergesi olmuştur.

1977-1986 yılları arasında Türkiye ve Yunanistan'a ABD tarafından yapılan askeri yardımlar ve oranları Tablo 1'de yer almaktadır (Lapson, 1985: CRS-19).

Tablo 1 Türkiye ve Yunanistan'a 1977-1986 Yıllarında Yapılan ABD Yardımları (milyon \$)			
Yıllar	Ülkeler		Oran
	Yunanistan	Türkiye	
1977	156,0	125,2	7/5.6
1978	175,0	176,6	7/7
1979	172,3	180,3	7/7.3
1980	147,6	208,3	7/9.8
1981	178,0	252,8	7/10
1982	281,3	403,0	7/10
1983	281,3	402,75	7/10
1984	501,4	718,3	7/10
1985	501,4	703,1	7/9.8
1986 (Plan)	501,75	789	7/11

Tablo 1: Karşılaştırma Tablosu

7/10 oranı, sadece ABD yardımlarında değil, resmi olarak belirtilmese de, NATO'nun altyapı yatırım projelerinde de geçerli olmuştur. NATO, 1970'lerin sonunda uygulamaya koyduğu 7/10 ilkesini 1980'lerde de sürdürmüştür. Özellikle Reagan yönetimi, Türkiye'nin Ortadoğu'da oynadığı rol ve sahip olduğu stratejik önem nedeniyle bu orana karşı olduğunu açıklamış olmasına rağmen, Yunanistan'ın ve Kongre üzerinde etkili olan Rum lobisinin baskısını kıramamıştır. (Uzgel, 2001: 55). Ancak, bu konuda ABD yönetiminin Türkiye'ye karşı ne oranda samimi olduğu konusu tartışmalıdır.

ABD açısından önemli olan, Yunanistan Silahlı Kuvvetleri'nin ya da Türk Silahlı Kuvvetleri'nin zayıflamasını önlemek değil, NATO'nun güney kanadının zayıflamasını önlemektir. ABD tarafından, NATO ile Varşova Paktı arasında yapılan göreceli kuvvet mukayesesinde, güney kanadında Sovyetler Birliği'nin çok üstün durumda olduğu görülerek, Türkiye'nin süratle takviye edilmesi gerektiği değerlendirilmiştir (Staff Report, 1980: 17-18). Ancak, ABD; NATO'nun Güneydoğu Kanadı'nı güçlendirme hedefi yerine, iki müttefiki arasında muhtemel bir çatışmayı önlemek için Ege'de iki ülke silahlı kuvvetleri arasında bir denge sağlama hedefini seçmiş ve rasyonel davranmamıştır.

Ege'de böyle bir dengenin sağlanması Türkiye'nin değil, Yunanistan'ın bir talebidir. Yunanistan bu talebi, Türkiye'den bir tehdit algıladığından dolayı yapmıştır. Bu talep, NATO'nun Güneydoğu Kanadı'nda SSCB kuvvetlerine karşı Türk kuvvetlerinin süratle takviye edilmesini önlemiştir. Yunanistan'ın bu talebi ABD tarafından kabul edilmiş ve 7/10 oranı uzun süre uygulanmıştır. Bu uygulama ABD'nin, Türkiye'nin Yunanistan'ı tehdit ettiğini zımni olarak kabul ettiğini ve NATO menfaatleri açısından rasyonel davranmadığını göstermektedir.

4.3.8. Türkiye ve Yunanistan'da Yapılan Askeri Müdahalelerde NATO'nun Tutumu

Türkiye'de 27 Mayıs 1960'ta yönetime el koyan askerler, meşruiyet arayışı içerisinde hemen bir açıklama yaparak, Türkiye'nin; NATO ve CENTO'ya bağlı kalacağını, bu ittifaklara üye olmanın gerektirdiği sorumluluklarını yerine getirmeye devam edeceğini bildirmiş, ABD'de, yeni yönetimi tanıdığını 30 Mayıs 1960'da açıklamıştır. Askeri

yönetimin Dışişleri Bakanı Selim Sarper, Türkiye'nin eski dönemde yapılan tüm anlaşmalara bağlı kalacağını 1 Haziran 1960 tarihinde açıklamıştır. Askeri yönetimin başındaki Org. Cemal Gürsel, 4 Temmuz 1960 tarihinde Türkiye'nin almış olduğu borçları ödeyeceğini, ancak bunları öderken NATO için büyük önem taşıyan askeri ve ekonomik gelişmesinin yavaşlayabileceğini, bundan dolayı Avrupa ve Amerika'nın Türkiye'ye yapılan yardımları arttırması gerektiğini söylemiştir (Erhan, 2001b: 681).

AA'ya (Ek 2) göre, 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi yapıldığında, devletin kasası neredeyse sıfır seviyesinde boş olduğundan, askeri yönetim aybaşında memurların maaşını dahi ödeyemeyecek durumdaydı. Bu durumda, yeni rejim ABD'den borç istemiş, ABD yönetimi bu borcu vermiş, ancak bu durum, Türkiye'yi ABD'nin gözünde çok itibarsız bir duruma getirmiştir.

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinden sonraki birkaç hafta içinde, ABD'nin müthiş acil yardıma ihtiyaç duyan yeni rejimi desteklemede hiç tereddüt etmediği anlaşılmış, Washington, Türkiye'ye 400 milyon dolarlık bir kredi açacağını duyurmuştur (Ahmad, 2007: 512).

27 Mayıs sonrası askeri rejim, olanakların ötesinde bir silahlı gücün teşkil edilmiş olmasından dolayı ekonomik yardıma ihtiyaç duymuş ve ayrıca, meşruiyet arayışları içerisinde ABD'ye ve NATO'ya çok bağımlı hale gelmiştir. Askerlerin maaşlarını arttıran yasa, 23 Şubat 1961'de meclisten geçirilmiştir. Savunma bütçesi, sadece bakım ve personel harcamalarını karşılamasına, herhangi bir modernizasyon veya ana silah sistemi yatırımı içermemesine rağmen, Türkiye'nin bütçesinin %27,2'sini ve Türkiye'nin gayri safi milli hasılasının %6,2'sini teşkil etmekteydi.⁷² Bu oran, NATO üyelerinin savunma bütçeleri ile karşılaştırıldığında en büyük oran olmuştur.

⁷² Türkiye Savunma bütçesinin sadece bakım ve personel harcamalarını karşılamasına rağmen bütçenin %27'sini teşkil etmesi, bu oranın aynı zamanda, NATO'daki en büyük oran olması dikkat çekicidir. Bu durum; Türkiye'nin ittifak içerisinde mevcut ekonomik durumuna göre çok daha büyük bir silahlı gücü idame etmek durumunda olduğunu göstermektedir. Bu ise, Türkiye'nin kaynaklarını silahlanmadan ziyade kalkınmaya tahsis etmeye yönelik olarak NATO ittifakından arzu ettiği faydayı sağlayamadığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Atina’da, 5-7 Mayıs 1962 tarihlerinde yapılan NATO Bakanlar Konseyi toplantısında, NATO’nun Türkiye’nin savunma ihtiyaçlarını karşılamak üzere büyük miktarda para yardımı yapma kararı, Türkiye’de büyük bir memnuniyet yaratmıştır (Ahmad, 2007: 516).

1963 ve 1964’teki Kıbrıs olayları, ABD’nin NATO’nun Güneydoğu Kanadı ile ilgili güvenlik algılamalarını değiştirmiştir. Türkiye ile Yunanistan arasında çıkabilecek bir savaşın, farklı bloklarda bulunan iki devlet arasında çıkabilecek bir savaştan daha muhtemel olduğu anlaşılmıştır. İki müttefik arasında çıkabilecek savaşın mahzurları dikkate alındığında, ABD’nin başını çektiği NATO Örgütü, müteakip dönemde Türkiye ile Yunanistan arasında çıkması muhtemel savaşı önleme konusuna öncelik vermiştir.

ABD Genelkurmay Başkanlığı tarafından, 1966-1971 dönemini kapsayan ve Yunanistan Silahlı Kuvvetleri’nin yapılanması kapsamındaki bir çalışma, 25 Mart 1965 tarihinde Bonesteel⁷³ adıyla yapılmıştır. Bonesteel Raporu’nda, Yunanistan Silahlı Kuvvetleri ABD’nin güvenlik gereksinimleri açısından belirleyici bir kuvvet olarak değil, Türkiye’nin stratejik önemini tamamlayıcı bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Rapor, Yunanistan Silahlı Kuvvetleri’nde azaltmaya gidilmesini, gerekirse Yunan Silahlı Kuvvetleri’nin Türkiye de dâhil olmak üzere NATO müttefikleri tarafından takviye edilmesini öngörmüştür. Yunanistan, bölgesel dengeleri değiştireceği gerekçesi ile azaltmaya karşı çıkmıştır. NATO tarafından her yıl hazırlanan kuvvet planlama dokümanındaki 1966 yılı kuvvet azaltma planlamasına, Yunanistan “Greek Response to The 1966 Annual Review Questionnaire (ARQ) of The North Atlantic Council” dokümanı ile itiraz etmiştir. Ancak, Yunanistan’da 21 Nisan 1967’den itibaren iktidarda olan cunta yönetimi, 1968 yılının ortalarında Yunanistan Silahlı Kuvvetleri’nde azaltma yapılmasına yönelik bu önerileri kabul etmiştir. Cuntanın iktidarda olduğu 1967-1974 döneminde, Yunan Silahlı Kuvvetleri Yunanistan’da komünistlerin hâkimiyetini önlemeye yönelik olarak iç güvenliği sağlayabilecek bir kapasitede tutulmuş ve Türkiye’nin 1974’teki Kıbrıs Harekâtına müdahale edemeyecek duruma getirilmiştir. Roubatis’e (1979: 52) göre, Yunanistan Silahlı Kuvvetleri’nin bu şekilde güçsüzleştirilmesi, Türkiye ile Yunanistan arasında çıkması muhtemel bir savaşı

⁷³ Bonesteel Report, The Hellenic Defense Study Team Of The Joint Chief Of Staff, A Reappraisal Of The Defense Posture Of Greece For The Period FY 1966-1971, March 25, 1965 (Roubatis, 1987: 49).

önlemek maksadı ile ABD tarafından kasıtlı olarak yapılmıştır. Yunanistan Silahlı Kuvvetleri'ndeki NATO'nun kuvvet azaltımı tasarrufu, sivil yönetim tarafından kabul edilmezken, 1967 yılındaki askeri müdahale sonrasında Batılı ülkelerde meşruiyet arayışında olan askeri yönetim tarafından kabul edilmiş olması dikkat çekicidir.

Yunanistan'da 1967-1974 yılları arasında hüküm süren cunta yönetimi döneminde, Avrupa Birliği Yunanistan ile olan ortaklık programını durdurmuşken, ABD politikacıları ve generalleri Atina ile ilişkileri devam ettirerek, askeri rejime bir anlamda meşruiyet kazandırmışlardır (Oğuzlu, 2004: 462).

Yunan Askeri Rejimi, darbeden sonra NATO'ya ve ABD'ye güçlü bir sadakat açıklamış, Amerikalılar da askeri yönetimin 7 yıllık iktidarı süresince Yunanistan'daki iç politik durumu aldırılmaz bir tutum içerisinde olmuşlar, kendi menfaatlerine Yunanistan'daki demokrasiyi kurban etmişlerdir (Rizas, 2008: 52).

ABD, cunta yönetimi ile işbirliğini devam ettirmiş, 1971 yılında 6. Filo için Phaliron Körfezi/Atina'da üs imkânı sağlayan anlaşmayı cunta hükümeti ile yapmıştır (Slengesol, 2000:101).

ABD, Avrupalı müttefiklerinin aksine, Türkiye'deki 12 Eylül 1980 darbesini kritik etmeyerek, ona olan dostluğunu göstermiştir. ABD Dışişleri Bakanlığı'nın aynı gün yayımladığı bildiride, Türkiye'deki darbeden dolayı üzüntü ifade edilirken, Türkiye'nin yıllardır terörizm ve ekonomik güçlüklerle uğraşan bir ülke olduğunun vurgulanması ve askerlerin demokrasiye dönüş konusunda söz verdiklerinin belirtilmesi, ABD'nin darbeye bir meşruiyet kazandırma girişimi olarak dikkat çekmektedir. Anılan bildiride, Türkiye'ye yapılmakta olan Amerikan askeri ve ekonomik yardımının devam edeceğinin ifade edilmesi, darbeye bir anlamda destek gösterisi olarak değerlendirilmektedir (Uslu, 1997: 15).

ABD tarafından Yunanistan'a yapılan askeri yardım 1967'deki albaylar darbesi sonrası kesilmesine rağmen, Türkiye'ye yapılan askeri yardım 1980 generaller darbesi sonrası kesilmemiştir⁷⁴ (Stearns 1992: 167).

1979'daki İran İslam devriminden sonra Ortadoğu'da meydana gelen gelişmeler ve aynı yılın sonunda Sovyetler Birliği tarafından Afganistan'ın işgal edilmesi, Türkiye'nin stratejik önemini arttırmıştır (Uzgel, 2001: 34). Türkiye, 1980'lerin başında, Ortadoğu'da radikal İslam'ın yayılmasının önünde bir engel olma işlevi görürken, SSCB ile ABD arasında hız kazanan mücadelede de coğrafi olarak önemli bir yere sahip olduğundan stratejik önemini devam ettirmiştir.

Türkiye, ABD'nin silah ambargosuna ve ABD'nin Kıbrıs politikalarına bir tepki olarak, 1979-1980 döneminde ABD'den gelen birçok isteği geri çevirmiştir. SSCB üzerinde U-2 uçşları için üslerin kullanılmasına izin vermemiş, çevik kuvvetin Türkiye'ye yerleştirilmesine karşı çıkmış, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına geri dönmesine veto uygulamıştır. Türkiye, İran Devrimi'nden sonra yeni rejimi hemen tanımıştır. Bütün bu gelişmeler, Türkiye'nin Kıbrıs olayları sonrası NATO'nun ve ABD'nin tutum ve uygulamalarından dolayı daha ulusal bir dış politika uyguladığını göstermektedir. Ancak, 12 Eylül sonrasında Türkiye'de işbaşına gelen askeri yönetim, meşruiyet arayışları içerisinde ulusal dış politikadan taviz vererek, ABD ve NATO'ya daha bağımlı bir politika uygulamıştır (Uzgel, 2001: 38).

Türkiye'de 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi öncesinde, ABD güdümünde ülkeyi serbest pazar haline getirmek üzere alınan 24 Ocak 1980 ekonomik kararları ve 29 Mart 1980 tarihinde ABD ile yapılan Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması (SEİA) gibi gelişmeler, ABD çıkarları açısından Türkiye'de güvenli bir ortamın yaratılmasını gerekli kılmıştır. 1980 yılında yapılan SEİA, 1954 ve 1969 anlaşmalarının birer kopyasıdır. 30 Mart 1980 tarihli Milliyet gazetesi, anlaşmayı "12 üs üzerinde ABD'ye savunma önlemlerine katılma izni verildi" ifadeleri ile sunmasına rağmen, üsler daha önce olduğu gibi, ABD'nin NATO şemsiyesi altında tam kullanımına tahsis edilmiştir

⁷⁴ Yunanistan'a yapılan ABD askeri yardımı başlangıçta kesilmesine rağmen, ABD menfaatleri gözetilerek, ABD tarafından Yunanistan ile askeri işbirliği devam ettirilmiştir.

(Değer, 2010: 340). Değer'e göre, 1980 askeri müdahalesi, ABD kazanımlarını garanti ederken, müdahale sonrasında yaratılan 1983 Anayasası ve Özal yönetimi ile Türkiye'nin ABD güdümlü liberal sistem içerisinde yer alması sağlanmıştır.

Değer (2010: 56), 12 Eylül'ün arkasında ABD'nin olduğunu ve 12 Eylül'ün ABD tarafından kurgulandığını iddia etmektedir. 12 Eylül 1980 gecesi Türkiye'de, asker darbe için harekete geçtiğinde, ABD Başkanı Carter, Kennedy Center'da "Damdaki Kemancı" müzikalini izlemektedir. Beyaz Saray'ın ABD için önemli olayların ve gelişmelerinin izlendiği "situation room" olarak adlandırılan merkezinde Türkiye'deki darbeyi öğrenen Paul Henze, bu gelişmenin Başkan'a bildirilmesini istemiş, Dışişleri Bakanı Muskie, Başkan'a locasının yanındaki telefonda "Türk Ordusu'nun komuta heyeti Ankara'da yönetime el koydu. Herhangi bir kuşkuya veya kaygıya gerek yok. Müdahale etmesi gerekenler etti" şeklinde bir mesajla darbeyi bildirmiştir. Başkan bu haber üzerine teşekkür ederek oyunu izlemeye devam etmiştir (Birand, 1984: 286-287).

12 Eylül'deki ABD rolü kuşku düzeyinde kalsa da, kesin olan husus; bu darbede ABD'nin stratejik alanda büyük yarar sağladığı ve bundan sonra ilişkilerin ABD için iyi bir düzeye ulaştığıdır. 12 Eylül 1980 müdahalesini müteakip, askeri yönetim NATO dâhil tüm ittifak ve anlaşmalara bağlı olduklarını açıklamıştır. Ulusu hükümeti, 21 Eylül 1980'de göreve başlamış ve 18 Kasım 1980'de Türkiye'nin elinde bir koz olarak tuttuğu SEİA'yı onaylamıştır. Anlaşma ile Türkiye'de askeri rejimin yürürlükte olduğu bir dönemde, 1985 yılına kadar üsler, savunma, ekonomik ve askeri yardım konularının da çerçevesi çizilmiştir (Uzgel, 2001: 39).

Hem Yunanistan'daki, hem de Türkiye'deki askeri müdahalelerde NATO ve ABD, İngiltere gibi başta gelen NATO üyesi ülkeler, NATO'nun Güneydoğu Kanadı'nda NATO'nun bir zafiyetle karşılaşmaması hususunu gözeterek, işbaşına gelen askeri yönetimler ile işbirliğini devam ettirmişlerdir. ABD, Yunanistan'da yapılan 1967 darbesinden sonra Yunanistan'a yapılan askeri yardımı bir süre kesmesine rağmen, yardımı daha sonra devam ettirmiş, Türkiye'de ise 1980 darbesinden sonra Türkiye'ye yapılan askeri yardım kesilmemiştir.

Askeri yönetimler, her iki ülkede de meşruiyet arayışı içerisinde, daha önce NATO'ya sivil yönetimler tarafından verilmeyen tavizleri de vererek ülkelerini NATO ve ABD'ye daha bağımlı hale getirmişlerdir.

4.3.9. Türkiye ile Yunanistan Arasındaki Ege Sorunları ve Bu Sorunlara NATO'nun Yaklaşımı

Yunanistan ve Türkiye arasındaki Ege sorunları,

- ✓ Ege kıta sahanlığında mevcut mineral kaynaklarını arama ve bulma hakları konusunda çelişen iddialar,
- ✓ Karasuyu genişliği konusundaki uygulama farklılıkları,
- ✓ Hava sahasının farklı genişlikte belirlenmesi,
- ✓ Mevcut anlaşmalar çerçevesinde silahlardan arındırılması gereken Yunan adalarının silahlandırılması ve
- ✓ Egemenliği tartışmalı adalar, konuları çerçevesinde yoğunlaşmaktadır.

Bu merkezi sorunlar,

- ✓ Askeri komuta-kontrol hatlarının belirlenmesi,
- ✓ Yunanistan ve Türkiye arasındaki sivil hava bilgi bölgelerinin sınırlandırılması, gibi diğer sorunları da körüklemektedir (Stearns, 1992: 134). Örneğin, komuta kontrol hatları konusunda uyuşulamaması, Yunanistan'ın NATO tatbikatlarından çekilmesine, bu da Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'ya yönelik böyle bir coğrafyada NATO'nun harekât kabiliyetinin zayıflamasına neden olmaktadır.

Yukarıda belirtilen Ege sorunları ve Kıbrıs ihtilafına ilaveten,

- ✓ Doğu Trakya'daki Müslüman azınlık,
- ✓ Türkiye'nin Ege Ordusu ve Amfibi kuvvetlerinin Ege'deki konuş durumu,
- ✓ İstanbul'daki Ortodoks Kilisesi'nin statü ve uygulamaları konusundaki anlaşmazlık, diğer sorunlu konulardır.

Türkiye'nin Ege'de sorun olarak gördüğü bir kısım uyuşmazlıklar, Yunanistan tarafından ya statü kendi lehine olduğu için, ya da Yunanistan bunları bir hak olarak

gördüğü için sorun olarak algılanmamakta ve ifade edilmemektedir. Örneğin, Ege'de karasularının 6 milin üzerine genişletilmesi, Yunanistan'ın 10 millik hava sahası uygulaması, Ege Uçuş Bilgi Bölgesi (FIR) uygulaması, gayri askeri statüdeki adaların silahlandırılması, Ege'deki NATO komuta kontrol uygulamaları ve Ege Denizi Arama Kurtarma (SAR) sorumluluk uygulaması, Türkiye için sorun olarak görülürken, Yunanistan için bunlar sorun değildir. Yunanistan ise kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgenin sınırlandırılmamış olmasını, egemenliği tartışmalı adaların statüsünün belirsizliğini ve Türkiye'nin Ege Ordusu'nun varlığını sorun olarak ileri sürmektedir (Kurumahmut, 1998: ek-22).⁷⁵

1957 yılında yapılan bir düzenleme sonucunda, NATO bünyesinde Ege Denizi'ndeki deniz harekâtının kontrolü sorumluluğu Yunanistan'a bırakılmış, Türkiye tarafından Türkiye'nin ulusal karasuları dışında kalan bölgelerde Yunanistan'ın komuta kontrol sorumluluğu kabul edilmiştir. Buna karşılık, NATO bünyesinde Türkiye'nin sorumluluk bölgesi olarak da Karadeniz belirlenmiştir (Önder, 2008: 35).

Ege'de bir NATO uygulaması olarak ortamın Yunanistan'ın sorumluluğuna bırakılması, daha sonraki yıllarda Türkiye'nin başını ağrıtan pek çok sorunun kaynağını oluşturmuş, bu husus aynı zamanda diğer Ege sorunlarının da kronikleşmesine neden olmuştur.

4.3.9.1. Kıta Sahanlığı Sorunu

Ege'deki en basit ve aynı zamanda en karmaşık sorun kıta sahanlığı sorunudur. Kıta Sahanlığı, bir ülkenin denize doğru uzanan ülke topraklarının deniz alanını ifade etmektedir. Ülke, kıta sahanlığının araştırılmasında ve kıta sahanlığındaki ekonomik kaynakların bulunarak işletilmesinde egemenliğe sahiptir. Kıta sahanlığının sınırı sahilden itibaren en fazla 350 mil mesafeye kadar belirlenebilmektedir. Kıta sahanlığının alanı topoğrafya ile ilişkilidir. Ani derinleşen topoğrafik yapılar mevcutsa kıta sahanlığı alanı daralmakta, sığ denizlerde ise kıta sahanlığı alanı genişlemektedir.

⁷⁵ Kurumahmut'a göre, Ege'deki NATO komuta kontrol uygulamaları Yunanistan için de sorundur. Gerçekte, Yunanistan Ege'de komuta kontrol sorumluluklarını Türkiye ile tartışmaya yanaşmadığı için, mevcut durumdan memnundur ve bunu bir sorun olarak görmemektedir.

Kıta sahanlığı ile ilgili uluslararası kurallar 1982 yılında Karakas'ta yapılan Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı'nda (BMDHK) belirlenmiştir.⁷⁶

Denizlerde karasuları ve kıta sahanlığı kavramlarına ilaveten, bir diğer önemli egemenlik alanı da münhasır ekonomik bölge olarak tanımlanmaktadır. Münhasır ekonomik bölge, karasularının ötesinde ve bu sulara bitişik bir bölge olup, BM Deniz Hukuku Sözleşmesinin 55-75. maddelerinde belirlenen özel hukuki rejime tabidir. Ege Denizi'nde Türkiye ve Yunanistan'a ait münhasır ekonomik bölge sınırları, karasuları ve kıta sahanlığı sorunlarının çözülememesine bağlı olarak belirlenememiştir. Bundan dolayı, her iki ülkede denizin altındaki zenginliklerden yeteri kadar faydalanamamaktadır. Ege Denizi'ndeki münhasır ekonomik bölge sınırlarının, kıta sahanlığının sınırlandırılması çalışmalarından bağımsız olarak yapılabilirliğine yönelik tartışmalar devam etmektedir. Konu, Ege karasuları rejimi ile de ilgilidir. Kıta sahanlığı belirlenmeden, Ege Denizi'nde münhasır ekonomik bölge sınırlarının Türkiye ve Yunanistan tarafından yapılacak müşterek bir çalışma ile belirlenerek, denizlerin altındaki ekonomik kaynaklardan faydalanılabilirliğin ayrıca araştırılmasında fayda görülmektedir.

Yunanistan'a göre, Ege'deki Yunanistan'a ait adalar, Yunanistan'ın egemenlik alanı olarak Yunanistan'ın ayrılmaz bir parçasını teşkil etmektedirler. Türkiye ile Yunanistan arasındaki uyuşmazlık, Ege Denizi kıta sahanlığının sınırlandırılması sorunu olmayıp, Yunanistan'a ait doğu Ege adaları ile Türkiye arasındaki kıta sahanlığının belirlenmesi sorunudur.

Türkiye'ye göre ise, Ege'deki adalar Anadolu'nun doğal uzantısının deniz üzerindeki çıkıntıları olup, bu adaların münferiden kıta sahanlığı yoktur. Ege kıta sahanlığı Türkiye'nin ana karası ile Yunanistan'ın ana karası esas alınarak hakkaniyet ilkesine göre belirlenmelidir (Kurumahmut, 1998: 24).

Ege'de Kıta Sahanlığı Sorunu, 1972'de Yunanistan'ın Taşoz Adası yakınlarında petrol bulması ile ortaya çıkmıştır. Türkiye, adaların kıta sahanlığı olmadığını iddia ederek, Taşoz yakınlarındaki petrol sahasının kendi kıta sahanlığı içerisinde olduğunu ileri

⁷⁶ Türkiye 1982 Karakas Deniz Hukuku Konferansı kararlarına taraf değildir.

sürmüştür. Türkiye, 1 Kasım 1973 tarihinde Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO)'ya Kuzey Ege'de petrol arama ruhsatı vermiş, aynı gün Resmi Gazete'de Ege'deki Yunan adalarının varlığını dikkate almayan bir kıta sahanlığı sınırlandırması ilan etmiştir. Türkiye'nin görüşüne göre; Yunanistan, Ege'nin ortasından Kuzey-Güney hattında geçen boylamın (25 derece Doğu Boylamı) doğusunda kalan Ege deniz alanında sadece kara suları içinde araştırma yapabilecektir. 25 derece Doğu Boylamı'nın doğusundaki Ege deniz alanının, bu bölgedeki Yunanistan'a ait adaların karasuları dışında kalan kesimi Türkiye'nin doğal kıta sahanlığıdır. (Schmitt, 1997: 12). Yunanistan ise, bu sınırlamayı kabul etmemiş, Ege'deki tüm adalarının kıta sahanlığı olduğunu iddia etmiştir.

Mayıs 1974'te Çandarlı araştırma gemisi 6 gün süre ile Taşoz yakınlarındaki tartışmalı sahada araştırma yapmıştır. Yunanistan bu araştırmaları protesto etmiş, Türkiye ilave ruhsatlar vermiş, ancak Kıbrıs olayı ortaya çıkınca konu gündemden düşmüştür (Schmitt, 1997: 12-13).

1974 Kıbrıs harekâtından sonra, iki ülke arasında gerginleşen ilişkileri normale döndürmek üzere, 1975 yılı NATO bahar zirvesinde iki ülke başbakanları arasında bir müzakere yolu açılmıştır. Türkiye ve Yunanistan başbakanları arasında 31 Mayıs 1975 tarihinde Brüksel'de kabul edilen ortak açıklamada, tarafların; aralarındaki sorunları görüşmeler yoluyla barışçı bir şekilde çözümlemesini, ayrıca Ege Denizi kıta sahanlığı sorununun da Uluslararası Adalet Divanı'nda ele alınmasını kararlaştırdıkları belirtilmiştir. Ancak, ilerleyen dönemde Brüksel bildirisi tartışmalara neden olmuş; Yunanistan, sorunun iki ülke tarafından hemen Lahey Adalet Divanı'na götürülmek üzere uzlaşıldığını ileri sürerken, Türkiye, teknisyenler düzeyinde yapılacak çalışmalardan sonra, gerekirse Lahey'e gidilmesi konusunda uzlaşıldığını iddia etmiştir. Bu tartışmaların ortasında, teknisyenler düzeyinde gerçekleştirilmesi düşünülen görüşmelerden sonuç alınamamıştır (Aksu, 2005: 284).

ABD yönetimi, Ege Denizi'nde Türkiye tarafından yapılması muhtemel sismik araştırmaları ve Yunanistan'ın itirazlarını hukuki olarak incelemiş ve bu inceleme sonucunda oluşturduğu Amerikan görüşlerini ilgili ülkelerdeki ABD büyükelçiliklerine bildirmiştir. ABD, sismik araştırmalarda Türkiye'yi haklı görmüş ve Yunanistan'ın

itirazlarının hukuki yönünün zayıf olduğunu değerlendirmiştir. ABD Dışişleri Bakanlığı'nın büyükelçiliklerine göndermiş olduğu talimat mesajında yer alan görüşleri aşağıdadır (U.S. Secretary of State, 1976: 1-3).

...Türk araştırmalarının konusu olan kıta sahanlığı, henüz belirlenmemiş, Türkiye ile Yunanistan arasında tartışmalı ve Yunan hukuk pozisyonunun her durumda zayıfladığı bir alandır...ABD, karasuları için maksimum izin verilebilir sınırı 3 deniz mili olarak tanımaktadır. Bundan dolayı, ABD açısından; Türkiye, sismik gemisi ile Yunanistan sahillerinin ve Yunan adalarının 3 mili dahilinde ticari veya bilimsel araştırmalar yaparsa ve araştırma sahaları Türkiye'nin sahillerinin 3 mil dışında ise ancak bu durumda Yunan karasularını ihlal etmiş durumda olurdu.

ABD, 3 millik karasuları rejimi uygularken, karasularını 1988 yılında 12 deniz miline çıkarmıştır. Lozan Antlaşması ile Ege'de sınırlar, 3 millik karasuları rejimine göre belirlenmişken, daha sonra karasularının 6 mile çıkarılmış olmasının zararları, ilk defa hukuksal anlamda sismik araştırmalarda anlaşılmıştır. Türk gemileri, Yunanistan sahillerine veya Yunanistan'ın Ege'deki adalarına serbestçe en az 3 mil değil, en az 6 mil uzak rotalar çizmek, daha uzun seyirler yapmak durumunda bırakılmıştır.

Türkiye'nin 6-9 Ağustos 1976 tarihleri arasında, daha sonra Sismik I adını alan jeolojik araştırma gemisi HORA'ya, Ege'deki kıta sahanlığı bölgesinde araştırma yaptırması üzerine iki ülke arasındaki ilişkiler tekrar gerginleşmiştir (Önder, 2008: 60). Bu gelişme üzerine, Yunanistan, 10 Ağustos 1976 tarihinde tek taraflı olarak Lahey Adalet Divanı'na başvurmuş, Ege kıta sahanlığının belirlenmesini ve Ege'deki durumun kötüleşmesinin önlenmesi için Divan'ın "koruma önlemleri" almasını talep etmiştir. Yunanistan, bu arada aynı gün konuyu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne götürerek, BM Güvenlik Konseyi'nin acilen toplantıya çağrılmasını istemiş ve Türkiye'nin Ege'deki egemenlik haklarını ihlal ederek uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye soktuğunu öne sürmüştü, Türkiye üzerinde ayrıca siyasi bir baskı yaratmak istemiştir.

Yunanistan Dışişleri Bakanı Bitsios, 12 Ağustos 1976 tarihli BM Güvenlik Konseyi toplantısından sonra Washington'da bir basın toplantısı düzenleyerek, Sismik 1'in Ege'de yaptığı araştırmalardan duydukları rahatsızlığı dile getirerek, bu araştırmaların tehlikeli olduğunu, Türkiye'nin Yunanistan kıta sahanlığını ihlal ettiğini, sorunun müzakereler ile çözülmesinden yana olduklarını, ancak Türkiye'nin müzakereye

yanaşmadığını ifade etmiştir. Bitsios, bu durumda Güvenlik Konseyi'nin soruna sahip çıkarak, Türkiye'ye yaptırım uygulaması gerektiğini, en uygun çözümün Uluslararası Lahey Adalet Divanı tarafından verilebileceğini söylemiştir. Kendisine, Yunanistan'ın 14 adada saldırı kuvvetleri bulundurduğu yönündeki 6. Filo açıklaması sorulduğunda, Bitsios, bu açıklamadan haberi olmadığını, ancak, Yunanistan'ın bu kuvvetlerle Türkiye ana karasına bir taarruz yapmasının mümkün olmadığını ifade etmiştir (USMISSION USUN NY, 76: 1-3).

Ege'de iki ülke arasındaki tırmanma üzerine, BM Güvenlik Konseyi, konuyla ilgili olarak 25 Ağustos 1976 tarihinde 395 sayılı kararı almıştır. BM Güvenlik Konseyi, bu karar ile taraflardan herhangi birini suçlamamış, kıta sahanlığının hem hukuki, hem de siyasi boyutu olan bir sorun olduğunu belirlemiş ve sorunun çözümü için Lahey Adalet Divanı'nı her iki tarafa da işaret etmiştir (Stearns, 1992: 174).

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin kararının ardından, Yunanistan Uluslararası Adalet Divanı'na yapmış olduğu başvurunun sonucunu beklemeye başlamıştır. Uluslararası Adalet Divanı 11 Eylül 1976 tarihinde ihtiyati tedbirlerin alınmasını gerektirecek ölçüde bir tehdidin olmadığı yönünde bir karar almış, bu karar Yunanistan'ı Türkiye ile müzakere etmeye yöneltmiştir. Bu çerçevede, 1 Ekim 1976 tarihinde New York'ta bir araya gelen dönemin dışişleri bakanları (Çağlayangil ve Bitsios); Ege kıta sahanlığı sorununun, karşılıklı olarak kabul edilebilir bir çözüme kavuşturulabilmesi için iki devlet arasında yürütülecek görüşmelerde ele alınması gerektiği konusunda anlaşmışlardır. Bunun sonucunda 2 Kasım 1976'da Bern'de başlayan müzakereler sonucunda, iki ülke 11 Kasım 1976 tarihinde Bern Deklarasyonu'nu kabul etmiştir (Aksu, 2005: 268).⁷⁷

Bern Deklarasyonu'nun, 1974 sonrası dönemde iki ülke arasında oluşan güvensizlik ortamının yaratmış olduğu olumsuzlukları ortadan kaldırarak yeniden müzakere ve barışçıl ilişkiler kurma sürecini açan bir özelliği de vardır. Deklarasyon, Ege Denizi'nde karşılıklı olarak tarafların egemenlik hak ve çıkarlarını teyit etmiş, bu hak ve çıkarların

⁷⁷ Deklarasyon metni için bkz; <http://www.turkishgreek.org/bern.htm>, Erişim zamanı. 15 Kasım 2012.

tek yanlı eylemlerle ortadan kaldırılamayacağını karara bağlamıştır. Deklarasyon'un 6. maddesine göre, "Her iki taraf, Ege Denizi kıta sahanlığı ile ilgili olarak görüşmeleri zarara uğratabilecek inisiyatif ya da hareketlerden kaçınmayı" taahhüt etmiştir. Dolayısıyla, her iki ülke de karşılıklı rızalara dayanan bir anlaşma sağlanıncaya kadar Ege Denizi'nde ulusal karasuları dışındaki kıta sahanlığında herhangi bir petrol arama ve sondaj faaliyetinde bulunmamaya karar vermiştir. 7. maddeye göre, "Her iki taraf, ikili ilişkiler ile ilgili olduğu kadar, diğer tarafı güvensizliğe yöneltecek herhangi bir inisiyatif ya da davranıştan kaçınmayı" kabul etmiştir. Dolayısıyla, Bern Deklarasyonu, taraflara sadece kıta sahanlığı konusunda değil, ayrıca karasularının genişletilmemesi ve Ege'de karşı tarafın menfaatini kısıtlayabilecek ve tedirgin edecek uygulamalar yapmama konularında da yükümlülükler getirmiştir (Aksu, 1976: 269).

Şubat 1978'de Sadi Irmak hükümeti, kıta sahanlığı sorununu Yunanistan ile birlikte Lahey Adalet Divanı'na götürme konusunda, Yunanistan ile uzlaşmış, ancak müteakiben Türk siyasetçileri, mevcut hukuki durumun Yunanistan'ın lehine görünmesi nedeniyle pozisyonlarını değiştirmiş ve müştereken Adalet Divanı'na gidilmemiştir (Stearns, 1992: 176).

Bu arada Yunanistan'ın tek taraflı başvurusu üzerindeki hukuki incelemelerini tamamlayan Lahey Adalet Divanı, karşılıklı görüşleri aldıktan sonra 19 Aralık 1978 tarihli kararı ile kendisinin bu uyuşmazlığa bakmaya "yetkisiz" olduğuna karar vermiştir (Önder, 2008: 66).

11 Kasım 1976 Bern Deklarasyonu gereğince oluşturulan karma bir komisyon, 1981'e kadar, yani 1976 yılında Sismik-1'in batırılmasını isteyen Papandreu liderliğindeki sosyalist hükümet Atina'da yönetime geçinceye kadar faaliyetlerini sürdürmüştü, ancak Papandreu'nun Türklerle hiçbir şeyi müzakere etmeme politikası nedeniyle bu karma komisyon 1981'den itibaren işlevsiz kalmıştır (Schmitt, 1997: 15).

27 Şubat 1987 tarihinde Yunanistan Dışişleri Bakan Yardımcısı Kapsis, Türkiye'nin Atina Büyükelçisi Akıman'la yaptığı görüşmede, Bern Deklarasyonu'nu tanımadıklarını ve Ege'de petrol araması yapabileceklerini söylemiştir. Yunanistan Taşoz civarında arama yapacağını açıklayınca, Türkiye de Sismik-1'i petrol araştırmaları için bölgeye göndereceğini açıklamış ve iki ülke arasında kıta sahanlığı konusunda tekrar bir kriz

çıkmiştir. Yunanistan'ın Bern Mutabakatı hilafına, Ege'de petrol arama çalışmaları yapma niyeti üzerine, Türkiye Sismik-1 araştırma gemisine Ege'de sismik araştırma ruhsatı vermiş, Sismik-1'in Ege'deki faaliyetleri ile birlikte 26 Mart 1987'den itibaren iki ülkenin silahlı kuvvetleri alarma geçirilmiştir. Bu gerginlikte, Papandreu, Türkiye'ye karşı Bulgaristan'dan siyasi destek istemiştir.⁷⁸ Türkiye'ye karşı Bulgaristan'ın bir hareketi halinde NATO ve Varşova Paktı karşı karşıya gelebileceğinden, Bulgaristan bu konuda çekimser davranmıştır. Bu gelişmeler NATO üyesi devletleri rahatsız etmiş, İngiltere arabuluculuk girişiminde bulunmuş, 28 Mart'ta her iki ülke de krizi tırmandırmaktan vazgeçmiştir (Fırat, 2001d: 113).

1987 krizinde, Ankara, Yunan eyleminin, Ege'deki ihtilafı sularda tek yanlı araştırma ve işletme çalışması yapılmasını önleyen 1976 Bern Mutabakatı'nın bir ihlali olacağını; Yunanistan ise, anlaşmanın değişen şartlarla işlemez hale geldiğini ileri sürmüştür. Başbakan Papandreu, krizle ilgili olarak NATO büyükelçilerini Varşova Paktı büyükelçilerinden sonra bilgilendirmiş, Türkiye'ye karşı bir Varşova Paktı üyesi olan Bulgaristan'dan destek talep etmiş, kıta sahanlığı sorununun kendi lehine çözülememesinin kusurunu NATO'ya atfetmiş ve Nea Makri'deki ABD muhabere üssünün faaliyetini durdurmuştur. Türkiye ve Yunanistan, silahlı kuvvetlerini alarm durumuna getirmiş ve iki ülke bir defa daha savaşın eşiğine gelmiştir. Bunun üzerine NATO ve ABD devreye girmiş, yapılan baskılar sonucu, Türkiye Sismik-1'e tartışmalı sulardan açık olması talimatını vermiş, Yunanlılar da planlanan sondaj faaliyetlerinden vazgeçmiş ve durum NATO'nun öncülüğünde normale dönmüştür. 1987 krizinin yatıştırılmasında da Bern Mutabakatı önemli bir araç olarak öne çıkmıştır (Schmitt, 1997: 16).

Bern Mutabakatı'nda da öngörüldüğü şekliyle, iki ülkeyi sıcak bir çatışmanın eşiğine getirebilecek fiili durumları önlemeye yönelik olarak NATO Genel Sekreteri'nin iyi niyet girişimleri çerçevesinde iki ülke arasında bir diyalog ortamı sağlanmıştır (Milliyet

⁷⁸ NATO üyesi Yunanistan, 12 Eylül 1986 tarihinde Varşova Paktı üyesi Bulgaristan ile bir saldırmazlık paktı imzalamıştır (Gürdeniz, 2013:155). Papandreu'nun, 1987 krizinde NATO üyesi Türkiye'ye karşı Bulgaristan'dan siyasi destek arayışında, bu anlaşmanın bir rolünün olduğu değerlendirilmektedir.

gazetesi, 10 Haziran 1988, sayfa 1).⁷⁹ Taraflar arasında imzalanan 27 Mayıs 1988 tarihli Atina Mutabakatı ile taraflar;

✓ Karşılıklı olarak birbirlerinin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne ve Ege'nin açık deniz alanlarını ve uluslararası hava sahasını kullanma haklarına saygı gösterilmesi yükümlülüğünü kabul etmektedirler.

✓ İki taraf, açık deniz alanları ve uluslararası hava sahasındaki ulusal askeri faaliyetlerin yürütülmesinde, deniz ve hava trafiğinin uluslararası belgeler, kurallar ve yönetmeliklerde öngörülen çerçevede ve serbestçe akımına müdahale etmemeye gayret göstereceklerdir.

✓ Bütün ulusal askeri faaliyetlerin planlanması ve icrası, mevcut uluslararası kural, yönetmelik ve usullere uygun olarak yürütülecektir.

✓ İki taraf, açık deniz alanlarında ve uluslararası hava sahasında NOTAM veya bildirim veya uyarı gerektiren ulusal askeri tatbikatların planlanması ve icrasının, aşağıdaki hususları mümkün olacak azami ölçüde önleyecek şekilde yürütülmesinde mutabık kalmışlardır;

- Belirli bölgelerin tecrit edilmesinden,
- Tatbikat alanlarının uzun süreler için kapatılmasından,
- Tatbikatların turizmin en yoğun olduğu dönemlerde (Her yıl 1 Temmuz'dan 1 Eylül'e kadar- 1988 yılı için 7 Temmuz- 1 Eylül) ve başlıca ulusal ve dini resmi tatillerde yürütülmesinden kaçınacaklardır.

Daha sonra, Türkiye ve Yunanistan arasında NATO Genel Sekreteri'nin iyi niyetli girişimleri çerçevesinde görüşmeler devam etmiş ve 8 Eylül 1988 tarihli İstanbul Mutabakatı imzalanmıştır. Bu mutabakatla, taraflar Ege Denizi'nde uluslararası sularda ve hava sahasında yapacakları askeri ve diğer faaliyetler sırasında uluslararası hukuk ve uygulamalara, kurallara ve düzenlemelere uygun davranma yükümlülüğü altına girmeyi kararlaştırmıştır. Buna göre, tarafların askeri unsurları:

- ✓ Açık denizde birbirlerini taciz etmekten kaçınacaktır.

⁷⁹ Detaylar için bkz. <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1988/05/28>, Erişim zamanı. 14 Mayıs 2013.

✓ Uluslararası hukuk, kural ve düzenlemelere olduğu kadar askeri teamül ve nezaket kurallarına riayet edecektir.

✓ Deniz birimleri birbirlerinin atış talimi ve diğer askeri faaliyetlerini uluslararası hukuk kural ve usulleri çerçevesinde gözlemlerken, bu faaliyetleri aksatacak hareketlerden kaçınacaklardır.

✓ Tarafların hava kuvvetlerine bağlı unsurları, uluslararası hava sahasındaki askeri faaliyetleri sırasında uluslararası hukuka ve özellikle uluslararası teamüllere, kurallara, düzenlemelere ve usüllere tam olarak uygun davranacaktır.

✓ Tarafların uçak pilotları, birbirlerine yaklaştıkları zaman azami dikkat gösterecek ve uçuş güvenliğini ve uçakların görevini tehlikeye düşürecek hareket veya tepkilerden kaçınacaklardır.

Bu mutabakat, özellikle Ege Denizi'nde iki ülke deniz kuvvetleri unsurlarının 1996 yılında ortaya çıkan Kardak krizine kadar karşı karşıya gelmesinin önlenmesinde başarılı olmuş, ancak, iki ülke arasında özellikle hava sahası ihlallerine ilişkin iddialar gündemdeki yerini korumaya devam etmiştir (Aksu, 2005: 265).

DA'ya (Ek 5) göre; Yunanistan Ege'de uçaklarını silahlı olarak uçurarak, Türkiye'ye karşı tehditkâr ve taciz edici tavırlar göstermeye devam etmiştir. 1996 yılında Yunanistan, silahsız bir Türk F 16 uçağını Ege'de düşürmüştür. Daha sonra, düşen uçağın pilotunun kızı, uçağın Yunan pilot tarafından düşürüldüğünü ileri sürerek tazminat davası açmıştır. Uçağın Yunan uçağı tarafından düşürülmüş olduğu Türkiye tarafından da bilinmesine rağmen, Türkiye, bu olayda, Avrupa Birliği ilişkileri nedeniyle, ayrıca bu uçağın düşürülmesi bir Yunan devlet politikası olmadığından, sadece sorumsuz bir Yunan subayın tasarrufu olduğundan sessiz kalmıştır. Türkiye, Ege'yi Karadeniz ve Akdeniz gibi bir tatbikat ve eğitim alanı olarak kullandığından uçaklarını silahsız olarak uçurmaktadır. Bir savaş hali mevcut değildir. Bu olaydan sonra, tepki olarak Türk uçakları da kısa bir süre silahlı olarak uçurulmuş ancak, kısa bir süre sonra bu karardan geri dönülmüştür. Türkiye, bu olaydan sonra, konuyu büyütmemiş ve Yunanistan'a ders verme fırsatını kullanmamıştır.

Dönemin Hava Kuvvetleri Komutanı Çörekçi, 19 Mayıs 2003 tarihinde Milliyet gazetesine verdiği mülakatta, Türk F 16 uçağının 8 Ekim 1996 tarihinde Yunan Mirage

uçağı tarafından Magic füzesi ile düşürüldüğünü, uçağın 2 pilotundan Yüzbaşı Nail Erdoğan'ın şehit olduğunu, Yunan makamlarının olayın aydınlatılması için işbirliğine yanaşmadığını ifade etmiştir. Çörekçi, devamla, Dışişleri Bakanlığı ve ilgili makamların olayın üzerine gitmesi, hukuki ve maddi tazminat talebinde bulunulması gerekir demiştir (Milliyet gazetesi, 19 Mayıs 2003, sayfa 14).⁸⁰ Ancak, konunun, olayın üzerinden 7 yıl geçtikten sonra değil, hemen olduğu zaman takip edilerek gerekli sonucun alınmasının daha uygun bir hal tarzı olduğu, Türkiye'nin dış politikası yönünden, bu konuyu Yunanistan nezdinde bir baskı vesilesi olarak kullanmamış olmasının bir zafiyet olduğu değerlendirilmektedir.

Bütün arabuluculuk girişimlerine ve diyalog çabalarına rağmen, Türkiye ve Yunanistan arasındaki Ege Kıta Sahaneliği sorunu halen devam etmekte olup, taraflar tezlerinde ısrar etmeye devam etmektedirler. Hem ekonomik güçlük içerisindeki Yunanistan, hemde alternatif enerji kaynaklarına ihtiyaç duyan Türkiye, Ege'deki ekonomik kaynakların işletilmesine ihtiyaç duymaktadır. Gelecekte, Türkiye ve Yunanistan, Ege'de müşterek bir çalışma yaparak deniz sınırlarını belirleyecektir. Mevcut durumda, Gürdeniz'e (2013: 147) göre; 11 Kasım 1976 tarihli Bern Mutabakatı, Türkiye açısından milli menfaatlerinin elde edilmesinde Ege'nin sigorta poliçesidir.

HA'ya (Ek 9) göre, Ege'nin uluslararası sularında petrol ve doğalgaz araması ve mineral kaynaklarının işletilmesi yapılamamaktadır. Yunanistan Başbakanı Samaras, ekonomik olarak ihtiyaç duydukları bu kaynakların işletilmesi için, konuyu BM'ye götürmeyi düşünmektedir. Türkiye'nin konuyu Doğu Akdeniz ile birlikte düşünmesi gerekmektedir. HA, Ege'de olduğu gibi, Doğu Akdeniz'de de deniz yetki alanları belirlenmemiş olduğundan, Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin yeni sorunlara gebe olduğunu değerlendirmektedir.

1982 BM Deniz Hukuku Konferansı kararları ve Lahey Adalet Divanı kararları, kıta sahanlığının belirlenmesinde, ne Yunanistan'a, ne de Türkiye'ye başlı başına bir hak vermektedir. Konu hukuki olduğu kadar siyasi bir özellik de taşıdığından ve iki ülkenin

⁸⁰ Detaylar için bkz. http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/Q12oB_x2F_zk36CG_9rXD_x2F_g8Aaw_x3D_x3D_, Erişim zamanı: 14 Mayıs 2013.

de ulusal menfaatleri ile doğrudan ilişkili olduğundan üçüncü bir tarafın arabuluculuğu ile çözülebilir özellikte de görünmemektedir. Bundan dolayı, NATO, kıta sahanlığı vb. Ege sorunlarının çözülmesinde iddialı olmak yerine, bu sorunların iki müttefiki arasındaki ilişkileri bozmasını önlemeye gayret etmektedir.

4.3.9.2. Karasuları Sorunu

Karasuları, bir ülkenin kara ülkesine bitişik ve karadan itibaren belirli bir mesafeye kadar olan alanı kapsayan deniz sahasıdır. Karasuyu ülkesi, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde belirlenen zararsız geçiş ve transit geçiş gibi bir kısım düzenlemeler kapsamında karasularında tam bir egemenliğe sahiptir.

Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasından itibaren, Türkiye ve Yunanistan Ege'de 3 millik karasularını rejimini uygulamışlardır. Türkiye, Yunanistan'ın karasularını 1936'da tek taraflı olarak 6 mile çıkarmasına o dönemdeki dostluk ortamında karşı çıkmamıştır.⁸¹ Türkiye, 15 Mayıs 1964'de 476 sayılı Karasuları Kanunu ile karasularını ilke olarak 6 mil olarak kabul etmiş, aynı kanunun 2. maddesi gereğince karasuları daha geniş olan devletlere karşı, karşılıklılık ilkesini geçerli kılmıştır (Fırat, 2001: 751).

Yunanistan'ın, 1936 yılında tek taraflı olarak Lozan Antlaşması'nda belirlenen Ege Denizi karasularının 3 mil olması statüsünü bozmasına karşı, Türkiye'nin karasuları konusundaki hareketsizliği 15 Mayıs 1964 tarihine kadar devam etmiş; Türkiye 28 yıl sonra Ege'de karasularını 6 deniz miline çıkararak, Gürdeniz'e (2013: 85) göre, Yunanistan'ın jeopolitik tuzağına düşmüştür.

15 Mayıs 1964 tarihli Karasuları Kanunu ile Türkiye'nin karasuları genişliği Ege'de 6 mil, Karadeniz ve Akdeniz'de diğer bölge devletlerinin karasuyu genişlikleri göz önünde tutularak 12 mil olarak uygulanmıştır. Ancak, 476 sayılı Kanun'un getirdiği karşılıklılık ilkesinin kötü maksatlı yorumlanarak, karşı tarafa karasularını genişletebilme hakkı tanınması riski nedeniyle; 476 sayılı Kanun 1982 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Karasuları düzenlemesi, 29 Mayıs 1982 tarihli ve 2674 sayılı

⁸¹ Yunanistan'ın 17 Eylül 1936 tarih ve 230 sayılı "Yunanistan Karasuları Hududunun Tespiti Hakkındaki Kanun", Yunanistan'ın 13 Ekim 1936 tarih ve 450 sayılı Resmi Gazetesi'nde yayımlanmıştır. Kanun metni için bkz. (Kurumahmut, 1998: Ek-23).

Kanun ile revize edilmiş ve denizlerimizde karasularının genişliğinin belirlenmesinde Türkiye Cumhuriyeti hükümeti yetkili kılınmıştır (Başdemir, 2007: 101). Bakanlar Kurulu, 29 Mayıs 1982 tarih ve 8/4742 sayılı kararı ile karasularının genişliğini Ege'de 6 mil olarak, Karadeniz ve Akdeniz'de 12 mil olarak belirlemiştir.⁸²

Yunanistan, Türkiye'nin taraf olmadığı Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)'ni 1 Haziran 1995 tarihinde onaylamıştır. TBMM, 8 Haziran 1995 tarihinde yapılan 121. birleşiminde; Yunanistan Parlamentosu'nun BMDHS'ni onaylayarak, Yunanistan tarafından uygulanabilecek aşamaya getirmesi sonucu ortaya çıkan durumu görüşmüştür. Yunanistan'ın Ege'de karasularını artırması durumunda, bir yarımada devleti olan Türkiye'nin, dünya denizlerine ve okyanuslarına Yunan karasularından geçerek ulaşmasına yol açacak böyle bir durumun kabul edilmesinin asla düşünülemeyeceği ve Türkiye'nin, Ege'de hayati menfaatlari olduğu vurgulanmıştır. TBMM, bu oturumda oybirliği ile alınan kararla, Yunanistan'ın Ege'de karasularını 6 deniz milinin üzerine çıkarma kararı alması durumunda, Türkiye'nin hayati menfaatlerini muhafaza ve müdafaa için, Türkiye Cumhuriyeti hükümetine, askeri bakımdan gerekli görülecek olanlarda dahil olmak üzere tüm yetkilerin verilmesine karar vermiştir (T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 1995: 137). TBMM, bu kararla, Ege'de karasularının Yunanistan'ın tek taraflı bir kararı ile arttırılmasını savaş sebebi sayacağını açıklamıştır.⁸³

Yunanistan, 12 mil karasuyu genişliği esasının genel kural oluşturduğunu, BMDHS'nin 3. maddesinin bir teamül hükmü teşkil ettiğini, 12 millik karasuyu genişliğinin kıyı devletinin takdir yetkisine girdiğini ve kıyı devletinin bu yöndeki yetkisini dilediği gibi kullanabileceği tezini savunmaktadır. Türkiye ise, Ege'de karasuları genişliğinin 6 mil olduğunu, coğrafi özellikler ve tarihi şartlar nedeniyle böyle de kalması gerektiğini ileri sürmekte ve 6 milin üzerindeki bir karasuyu genişliğini egemenlik haklarına bir tecavüz olarak kabul etmektedir (Kurumahmut, 1998: 20).

⁸² Kanun metni ve Bakanlar Kurulu kararı 29 Mayıs 1982 tarih ve 17708 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Bunların metni için bkz. (Kurumahmut, 1998: Ek 24-25).

⁸³ Türkiye, Ege'de karasuları genişliğinin arttırılmasını savaş sebebi sayacağını, ilk defa 1976 yılında Dışişleri Bakanı Çağlayangil'in ABD Dışişleri Bakanı Kissinger'a yazdığı mektupta belirtmiştir (Gürdeniz, 2013: 150).

Türkiye, 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi görüşmeleri esnasında, Ege'de mevcut durumun özelliğini öne sürerek, 12 mil esasının bir hak olarak her devlete tanınmasına karşı çıkmış, oylamada olumsuz oy kullanmış ve sözleşmeye taraf olmadığını açıklamıştır. Türkiye, bu tutumunu sürdürdüğü sürece 12 mil düzenlemesi kendisine karşı uygulanamayacaktır (Başdemir, 2007: 100).

Mevcut 6 millik karasuları uygulamasında, Ege'nin %35'i Yunan karasularıdır. Bu oran karasuları genişliği 12 mile çıkarıldığında %63,9'a yükselecektir. Bu ise Türkiye'ye açık denizlere ulaşmak için sadece zararsız geçiş veya transit geçiş hakkı verecektir. Yunanistan'ın karasularını genişletmesi bir hipotez olarak ABD'nin seyir ve harekât ile ilgili çıkarlarına da aykırıdır (Schmitt, 1997: 11).

Türkiye gibi Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne taraf olmamış olan ABD, denizlerin serbest kullanılması tezini savunmaktadır. Kurumahmut'a (1998: 23) göre, 6 millik karasuyu rejimine göre, mevcut durumda Yunan karasuları Ege'nin %43,5'ini, Türk karasuları ise %7,5'ini teşkil etmektedir. Kalan %49'luk deniz alanı ise uluslararası sular kategorisindedir. Karasuları 12 mile çıkarılırsa, Yunanistan Ege Denizi'nin %71'ine, Türkiye %8'ine egemen olacak, uluslararası sular ise %20 civarına inecektir.

Gürdeniz'e (2013: 151) göre, Ege'de mevcut 6 mil rejimi ile %48.85 (89,469 kilometrekare) olan açık deniz alanları, 12 mil rejimi uygulandığı takdirde %19,71'e (36,985 kilometrekare) düşmektedir. Türkiye için en önemli endişe kaynaklarından birisi de açık deniz alanlarındaki bu azalmadır. Ege'de açık deniz alanlarının azalması, Türkiye'nin doğuya itilmesi anlamını taşımaktadır.

Yunanistan, Karasularını Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 3. maddesinde izin verilen azami limit olan 12 mile çıkartırsa, Türkiye'nin de sık sık işaret ettiği gibi, Ege gerçekten bir Yunan gölü haline gelecektir. Böyle bir durumda Akdeniz'de ve Ege'de seyir yapan Türk gemileri, Yunan karasuları arasından seyir yapmak ve Yunan hükümeti'nin kontrolü altında bulunmak durumunda kalacaklardır (Schmitt, 1997: 1).

Ege'de açık deniz alanları ile adaların aidiyeti, genel anlamda Lozan Antlaşması ile belirlenmiştir. Lozan Antlaşması ile belirlenen 3 millik karasuyu rejimi ile Akdeniz'den Ege'ye intikal eden bir geminin serbest geçiş rejimine tabi olarak izleyebileceği 2

suyolu varken, Yunanistan'ın karasularını 6 mile çıkartması ile batı suyolundaki serbest geçiş hakkı kaybedilmiştir. Karasularının 6 mile çıkarılması halinde Türkiye için, doğu suyolundaki serbest geçiş hakkı da kaybedilmiş olacaktır (Gürdeniz, 2013: 150).

Yunanistan, Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 3. maddesinin kendine verdiği karasularını 12 mile kadar genişletme yetkisini uygun bir zamanda ve ulusal stratejisi çerçevesinde kullanacağını açıklamıştır. Türkiye ise, Ege'de karasularının arttırılmasını, Lozan'ın hukuki statüsünün bozulmasına, 1976 tarihli Bern Mutabakatının ihlaline, Türkiye'nin Ege'deki ekonomik çıkarlarının ve egemenliğinin ipotek altına alınmasına sebep olacağı için kabul edilemez olarak beyan etmiştir. Türkiye'nin 8 Haziran 1995 tarihli Ege karasuları ile ilişkili kararı, Yunanistan için Ege'de en önemli gerginlik unsuru olarak devam etmektedir.

Ege'de karasularının 6 milin üzerine arttırılması, başta ABD olmak üzere açık denizlerin serbest kullanılmasını isteyen NATO'nun çıkarına olmadığından, NATO; uygulamalarında Yunanistan'ı destekleyen bir tutum, davranış ve uygulama içerisinde olmamış, ancak Türkiye ve Yunanistan arasındaki bu anlaşmazlıkta, her iki ülkeye de eşit mesafede durmaya gayret göstermiştir.

Ege'de karasularının arttırılması, bu denizi kullanan, başta Rusya Federasyonu olmak üzere Karadeniz ülkelerinin de işine gelmediğinden, Yunanistan, tezlerine uluslararası destek bulmakta zorlanmaktadır.

4.3.9.3. Hava Sahası Sorunları

Yunanistan, 18 Eylül 1931 tarihinde 6 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile hava seyrüseferi ve polisliğini de içerecek şekilde hava sahasını 10 mile çıkardığını ilan etmiştir. Ancak, 5 yıl sonra 17 Eylül 1936 tarihinde 230 sayılı Kanun'la karasuları 6 mil olarak belirlenmiştir. Yunanistan 6 millik karasuyu rejimini uygularken, hava sahası egemenliğinin 10 mil olduğunu ileri sürmektedir. Ancak bu husus 1958 karasuları ve bitişik bölge sözleşmesi ile uyuşmamaktadır. Bir ülkenin hava sahası, karasuları üzerindeki uzayı kapsamakta olup, kara suyundan daha geniş bir hava sahasının olması teknik olarak mümkün değildir (Schmitt, 1997: 19). Yunanistan teknik olarak yetkisini aşmıştır.

1944 Chicago Sözleşmesi'nin 1. maddesine göre; "Sözleşmeyle, devletler her devletin ülkesi üzerindeki hava sahasında tam ve münhasıran egemenlik haklarına sahip olduğunu tanırlar." Aynı sözleşmenin 2. maddesine göre; "Bu sözleşmenin amaçları açısından bir devletin ülkesi deyimiyle bu devletin egemenliği, hükümlerine, koruması ya da mandası altında bulunan toprakları ve bu topraklara bitişik olan karasuları kastedilmektedir." Türkiye, bu sözleşmenin hükümlerine dayanarak, Yunanistan'ın karasuları sınırlarının ötesine taşan bir ulusal hava sahası saptayamayacağı görüşünü ileri sürmektedir (Aksu, 2005: 268). Türkiye, bu gerekçeyi ileri sürerek Yunanistan'ın 10 millik hava sahasını kabul etmemekte, Yunan hava sahasının karasuları gibi 6 mil olduğunu ileri sürmekte, uygulamada Türk uçakları Yunan kara sınırlarına 6 mile kadar yaklaşmaktadır. Bu durum, Yunanistan tarafından Türk savaş uçaklarının Yunanistan hava sahasını ihlal etmesi olayı olarak algılanmakta, Ege'de yıllardır Türk savaş uçakları ile Yunan savaş uçakları arasında hava önleme olayları ve "Dog Fight" olarak bilinen hava dalaşmaları olmaktadır.

HA'ya (Ek 9) göre, Yunanistan 10 millik hava sahası iddiasını kabul ettirebilmek için NATO'yu bir manivela gibi kullanmak istemiş, bu maksatla NATO tarafından yapılan tatbikatların planlama safhasında; tatbikat planlayıcılarının tatbikat sahalarını belirlemesi çalışmalarında, Yunanistan'ın 6 millik değil, 10 millik hava sahası sınırlarını dikkate alması hususunu direktmiştir. Bu girişimler, Türk subaylarının müdahaleleri ile belirli oranda önlenmiş, ancak Türkiye'nin katılmadığı tatbikatların bir kısmında Yunanlar bu taleplerini NATO'ya belirli oranda kabul ettirmişlerdir. HA, buna rağmen, NATO'nun bu konuda Yunanistan lehine bir politik tutum içerisinde olmadığını ifade etmektedir.

Ege'de hava sahası sorununa ilaveten, Türkiye'nin kabul etmekte zorlandığı bir de Uçuş Bilgi Bölgesi (Flight Information Range- FIR) sorunu mevcuttur. 1952'de Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı (International Civil Aviation Organization- ICAO), Atina ve İstanbul FIR'ları arasında, sınırı Yunan adalarının karasuları ile Türk karasularından geçen sınıra uygun olan bir bölünme hattı tesis etmiştir. Yunanistan'ın sorumlu olduğu Atina FIR'ı neredeyse tüm Ege'yi kapsarken, Türkiye'nin sorumlu olduğu İstanbul FIR'ı sadece Türkiye sahillerindeki Türk karasularını kapsamıştır. O dönemde Türkiye, Yunanistan'ın dostluğunu kaybetmemek uğruna bu düzenlemeye itiraz etmemiştir.

Ancak, Türkiye zaman içerisinde, Yunanistan'ın Atina FIR hattı tarafından belirlenen alanı bir egemenlik alanı gibi kontrol eder duruma gelmesinden rahatsızlık duymaya başlamıştır.

Atina FIR'ı, 1952 yılında, Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı (ICAO) tarafından NATO, Yunanistan ve Türkiye'ye danışılarak tesis edilmiş ve FIR'ın sorumluluğu Yunanistan'a verilmiştir. Bu şekilde Yunanistan, Ege'deki hem sivil, hem de askeri hava trafiğini uzun yıllar idare etmiş, bu maksatla NATO altyapı fonlarını da kullanarak komuta kontrol altyapısını da geliştirmiştir. Yunanistan, Ege'de kendisine sunulmuş komuta kontrol sorumluluğunu kullanırken, bir taraftan da Türkiye'nin dostluk uğruna Yunanistan'ın oldu bittilerine göz yumduğu bir dönemde, 6 Eylül 1931 tarihinde 10 mile çıkardığı ulusal hava sahasındaki egemenlik hakkını da dayatmıştır. Türkiye, Yunanistan'la ilişkileri bozulduktan sonra, hem Ege'deki Yunanistan'a ait 10 millik hava sahasına, hem Ege'deki NATO Komuta Kontrol Düzenlemelerine, hem de Ege Deniz Alanları ile ilgili Yunanistan uygulamalarına ve iddialarına itiraz etmiştir. Yunanistan'ın Atina FIR'ını bir hava egemenliği alanı olarak görmesi ve FIR'ı bir hudutmuş gibi göstermesi üzerine, Türkiye bu hattın değiştirilmesi için 1966, 1968, 1971 ve 1974 yıllarında ICAO nezdinde girişimlerde bulunmuş fakat bir sonuç elde edememiştir (Önder, 2008: 26). Türkiye, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadından çekilmesinden sonra bu düzenlemeleri kendi menfaatine çevirmek için uygun bir fırsat yakalamış, ancak bu fırsatı da daha önce "Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönmesi" bahsinde değinildiği gibi iyi değerlendirememiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Bülent Ecevit, 28 Nisan 1998'de Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi'nde verdiği bir konferansta, Türkiye'nin Yunanistan'a dostluk uğruna verdiği ödüllere bir örnek olarak Ege'de ki FIR hattının sorumluluğunun verilmesi olayını anlatmıştır. Ecevit konuyu şu şekilde özetlemiştir (Ecevit, 1999: 6).

1950'li yılların başlarında FIR hattının sorumluluğunu NATO ve Uluslararası Havacılık Örgütü, Türkiye'ye vermek istemiştir. FIR, uçuş güvenliği bölgesidir. Ege'deki sivil uçuşların güvenliği için bilgilendirme, onları yönlendirme amacını güden bu görev, evvela Türkiye'ye verilmek istendi. Fakat Türkiye ilgi göstermedi; "Bizim yeterli donanımımız yok, ama Yunan komşularımıza güveniyoruz, onlar sorumluluğu üstlensin" dedi. FIR sorumluluğu Yunanistan'a bırakıldı. Oysa Yunanistan, bunu Ege'nin hava sahasında bir siyasal egemenlik hakkı olarak kullanmaya gayret etmiştir.

1974'te Kıbrıs Harekâtını müteakip, 6 Ağustos 1974 tarihinde Türkiye, 714 sayılı NOTAM'ı yayımlayarak (Sazanidis, 1980; Ek.1), Ege'nin ortasından geçen hattın doğusuna geçen uçakların, mevkilerini Türk hava kontrolörlerine bildirmesini istemiştir. Bu girişim, Atina FIR'ını kabul etmemek anlamına gelmiş, Bunun üzerine Yunanistan 7 Ağustos 1974'te diplomatik bir protesto çekerek, Türk NOTAM'ının geçersiz olduğunu ve sivil havacılık için tehlikeli olduğunu ilan etmiştir (Schmitt, 1997: 20). Yunanlar, 13 Eylül 1974'te 1157 sayılı bir NOTAM yayınlayarak, birkaç küçük istisna dışında tüm Ege'yi tehlikeli saha ilan etmişlerdir.

Uyuşmazlığın tırmanması NATO'yu devreye sokmuş, 1975 Brüksel Müşterek Bildirgesi ve onun kurulmasını öngördüğü çalışma gruplarının tahsisi ile durum normale döndürülebilmıştır. Müşterek Uzmanlar Komitesi, 20 Haziran 1975, 25 Temmuz 1975, 26 Ocak 1976 ve 20 Kasım 1976 tarihlerinde sırasıyla Ankara, Atina, İstanbul ve Atina'da toplanmıştır. Beşinci tur müzakerelerinde, 20 Kasım 1976'da Larissa'daki 28. Taktik Hava Kuvveti ile Eskişehir'deki 1. Taktik Hava Kuvveti arasındaki kırmızı telefonun tekrar açılması üzerine anlaşmaya varılmıştır. Türkiye 22 Şubat 1980'de 714 sayılı NOTAM'ı kaldırmış, Yunanistan da 23 Şubat 1980'de 1157 sayılı NOTAM'ı kaldırmış, böylece Ege'de sivil havacılık NATO'nun arabuluculuğu sonucunda statükoya geri dönmüştür (Schmitt, 1997: 21).

Yunanistan için başarı olarak değerlendirilebilecek bu sonucun elde edilmesinde, NATO'nun oynadığı rol önemlidir. Yunanistan'ın NATO'ya geri dönüşü ile ilgili olarak, Türkiye, NATO ve Yunanistan'la müzakereler yürütmekte iken, NOTAM'lar sorunu görüşmeler arasında yer almakta ve ulaşılabilecek mutabakat da NOTAM'ların kaldırılması bir ön koşul durumunda bulunmaktaydı (Schmitt, 1997: 22). Böylece Türkiye, Yunanistan'ın NATO'ya geri dönüşünde bir ödün daha vererek önemli kozlarından birini daha kaybetmiştir.⁸⁴ Bu ödünün karşılığında Türkiye'nin NATO'dan veya Yunanistan'dan ne elde ettiği belirsizliğini korumaktadır.

⁸⁴ Ahmad'a göre, 714 sayılı NOTAM'ın kaldırılması konusu Genelkurmay Başkanlığı tarafından Dışişleri Bakanlığı ile koordine edilmemiş ve bu ödün hiçbir karşılık alınmadan Atina'ya verilmiştir (Ahmad, 2007: 554). Ancak bu husus teyid edilememiştir. 714 sayılı NOTAM'ın kaldırılması 12 Eylül Darbesinden önceki sivil yönetim esnasında 22 Şubat 1980 tarihli duyuru ile yapılmış olup, Genelkurmay

FIR hattı teknik bir konu olmasına rağmen, Yunanistan, uzun yıllar bu hattı bir egemenlik alanı olarak kabul etmiştir. DA'ya (Ek 5) göre, Yunanistan, tatbikatlarda FIR hattını geçen devlet uçaklarının da, ticari uçaklar gibi bildirimde bulunmasını talep etmektedir. Böyle bir zorunluluk olmadığından, Türkiye bu usulü kabul etmemektedir. FIR hattı ile alakalı Türk-Yunan çekişmelerinde, NATO, Yunanistan'daki hava harekâtı kontrol merkezine bildirmek üzere, tatbikatlarda Türkiye'den uçakların havaalanından kalkış zamanı, muhtemel uçuş bacakları, FIR hattından geçiş noktası ve zamanı gibi bilgileri talep ederek, bir anlamda arabuluculuk yapmak istemiştir. Türkiye, o zaman bu bilgilerin NATO üzerinden Yunanistan'a bildirilmesini hoş görmüş, ancak, Yunanistan bu girişimden de tatmin olmayarak, Türk uçaklarını Ege üzerinde önleme faaliyetlerine devam etmiştir.

DA (Ek 5), Yunanistan'ın, kendi ülkesi için bir hak olarak görmesinden dolayı; hava sahası sorunlarında NATO'nun arabuluculuk girişimlerini engelleyici bir tutum içerisinde bulunduğunu ifade etmektedir. 1996 yılında Ege'de Türk F 16 uçağının Yunanistan tarafından düşürülmesi ve Ege'de uçuşların riskli hale gelmesinden sonra, Güney Bölgesi Müttefik Kuvvetleri Komutanlığı AFSOUTH tarafından Ege'de bir çatışma önleme planı hazırlanmıştır. Bu planın Brüksel'de Askeri Komite'de görüşülmesi esnasında, Türk Askeri Temsil Heyeti Başkanı Koramiral Atilla Kıyat olumlu görüş bildirmiş, Yunan askeri temsilcisi ise, ülkesine sormadan herhangi bir görüş bildiremeyeceğini ifade etmiş, sonuçta bu plan Yunanistan tarafından reddedildiğinden yürürlüğe girememiştir.

Hava sahası sorunu ile doğrudan ilişkili FIR hattı sorununda, ICAO ile birlikte NATO da soruna taraftır. NATO'nun sorumluluğu, 1952 yılında FIR sorumlulukları belirlenirken Ege FIR'ının sorumluluğunun Yunanistan'ın sorumluluğuna devredilmesinin NATO oluru ile mümkün olması ile sınırlıdır. Türkiye, o dönemde Ege'deki FIR sorumluluğunun ve Ege'deki NATO komuta kontrol sorumluluğunun Yunanistan'da olmasını kabul ederken, sonraki dönemde bu düzenlemeyi kabul etmemesi Türkiye'nin elini daraltmaktadır. Yunanistan, Ege'de FIR hattı ve hava sahası

egemenliği sorunlarında, mevcut durum kendi menfaatine olduğu için NATO'nun soruna taraf olmasını engellemeye gayret etmektedir.

4.3.9.4. Ege Adalarının Antlaşmaların Hilafına Silahlandırılması Sorunu

Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerde gerginliğe ve güvensizliğe yol açan bir diğer önemli sorun, Yunanistan'ın egemenliği altında yer alan, ancak uluslararası antlaşmalarla silahsızlandırma yükümlülüğüne girmiş olduğu adaları, önce gizli daha sonra açıktan silahlandırmaya başlaması ve bu durumu NATO veya AB şemsiyesi altında Türkiye'ye kabul ettirme gayretleri oluşturmaktadır.

Ege Denizi'ndeki silahsızlandırılmış adalar üç kategoride mütalaa edilmektedir. Limni ve Semadirek'in oluşturduğu Boğazönü adaları birinci grup, Midilli, Sakız, Sisam ve İcaria'nın oluşturduğu Doğu Ege Adaları veya Saruhan adaları ikinci grup, 12 Adalar ve Meis'in oluşturduğu adalar üçüncü grup adaları teşkil etmektedir. Her bir grup, ayrı bir hukuki statüye dayalı olarak askerden arındırılmış olma özelliği taşımaktadır. Ancak bu adaların silahsızlandırılmış statüde olmasının ortak noktası, Türkiye'nin güvenliğinin garanti edilme kaygısıdır (Kurumahmut, 1998: 31).

1923 Lozan Antlaşması, Boğazönü adalarından Türkiye'ye ait Gökçeada ve Bozcaada'ya ilaveten Yunanistan'a ait Limni ve Semadirek'in de silahsızlandırılması şartını getirmiştir. 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Türkiye'nin Boğazlara yönelik güvenlik kaygılarını ortadan kaldırmak amacıyla Gökçeada ve Bozcaada'nın silahsızlandırılmış olma statüsüne son vermiş, Montrö, Yunanistan'a ait Limni ve Semadirek adalarından hiç bahsetmemiştir. Yunanistan, Montrö Sözleşmesi'nin Lozan'daki Boğazlar Sözleşmesi'ni tamamen değiştirdiğini ve Limni ile Semadirek'in de silahsızlandırılmış olma statüsünü ortadan kaldırmış olduğunu iddia etmektedir. Yunanistan, bu görüşü desteklemek için Türk Dışişleri Bakanı'nın 1936'da TBMM'de yapmış olduğu açıklamaya işaret etmektedir. Türkiye Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, 20 Temmuz 1936 tarihinde Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanmasından sonra, 31 Mayıs 1936'da TBMM'de bir bilgilendirme konuşması yapmıştır (T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 1936: 310). Aras, bu konuşmada "Dostumuz ve komşumuz Yunanistan'a ait ve Lozan Sözleşmesi ile askersizleştirilmiş bulunan Limni ve Semadirek'e ilişkin sözleşme maddeleri de Montrö sözleşmesi ile ortadan kaldırılmış

bulunmaktadır. Bundan da ayrıca memnunuz” diyerek, Yunanistan’ın Limni ve Semadirek’in silahsızlandırılmış statüsünün ortadan kalkmış olduğunu ve bunun Türkiye tarafından kabul edildiğini iddia edebileceği bir konuşma yapmıştır.

Türkiye; Limni, Rodos ve Leros başta olmak üzere Türkiye sahillerine yakın Ege adalarının antlaşmaların hilafına silahlandırılmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Türkiye Dışişleri Bakanlığı tarafından kendi iddialarını desteklemek için hazırlanan bir broşür,⁸⁵ Yunanistan’ın bu adaları silahlandırma hakkı kazandığına ilişkin iddialarına cevap vermektedir. Broşüre göre, Montrö görüşmelerinde Yunan delegesi Mavridis, “Konferans konusu ile ilişkili olmadığından adalar konusunu tartışmayacağız” demiştir (Broşürün 2. sayfasında, Vradini Gazetesi’nin 19 Haziran 1936 tarihli sayısı ilgi yapılarak iletilmektedir). Broşürün 3. sayfasında, Yunanistan Dışişleri Bakanlığı’nın 10 Mayıs 1969 tarihinde Türkiye’nin Atina Büyükelçiliği’ne yazdığı bir yazı (Aide-memoire) ile “Yunanistan’ın; adaları silahlandırma faaliyetlerinde bulunmadığını, 24 Temmuz 1923 Lozan ve 10 Şubat 1947 Paris antlaşmalarının Yunanistan için getirdiği yükümlülüklerle bağlı olduğunu” belirttiği ifade edilmektedir. Buna mukabil, broşürün 3. sayfasında, Yunanistan Başbakanı’nın 7 Nisan 1985 tarihinde “Adaları silahlandırarak Lozan’ı ihlal etmiş olduklarını” ifade ederek, adaların antlaşmaların hilafına silahlandırılmış olduğunun Yunan tarafınca itiraf edildiği belirtilmektedir.

Yunanistan tarafından aynı tarihlerde hazırlanan ve uluslararası pek çok forumda dağıtımı yapılan bir broşürde,⁸⁶ Ege’ye yönelik Yunan görüşleri belirtilmektedir. Broşürün 32. Sayfasında “The Fortification of the Islands” başlığı altında Yunan görüşleri yer almaktadır. Yunanistan, adaların silahlandırılması konusunu aşağıda özet olarak belirtilen gerekçelerle savunmaktadır.

✓ Lozan Antlaşması, kuvvetlerin mahalli savunma yapmalarına imkân verecek şekilde adalarda bulunmasına izin vererek Yunanistan’ın sınır adalarının kısmi olarak

⁸⁵ 1986 yılında hazırlanan ve Ek 12’de sunulan broşür, TBMM Kütüphanesi’nde 87-1296 yer sayısı ve 87-2610 demirbaş sayısı ile kayıtlıdır.

⁸⁶ Ek 12’de sunulan broşür, “Threat in the Aegean” adıyla, Atina Gazeteciler Birliği tarafından yayımlanmıştır. Napoli/İtalya’daki AFSOUTH Karargahı’nda NATO subaylarına dağıtılmış olan broşürün bir nüshası araştırmacı tarafından muhafaza edilmektedir.

silahsızlandırılmalarını düzenlemiştir. Yunanistan bu düzenlemeye Türkiye'nin yayılcı emelleri ortaya çıkana kadar saygı göstermiştir.

✓ Kendini savunma, hiçbir uluslararası hukuk veya anlaşma tarafından engellenmeyen ve hatta BM şartının 51. maddesi tarafından garanti altına alınan bir haktır.

✓ Türkiye, 1974'ten sonra yayılcı bir siyaset izlemeye başlamıştır. Doğu Yunan adalarının tam karşısında, Ege sahilinde 120 çıkarma aracından oluşan bir güçlü çıkarma filosu ile birlikte 120 000 askere sahip Ege Ordusu'nu konuşlandırmış, müteakiben Kıbrıs'a saldırmış ve Kıbrıs'ın %40'ını işgal etmiştir. Türkiye, aynı zamanda sayısız defalar Yunan hava sahası ve deniz sahasını ihlal etmiş, İstanbul FIR'ının Atina FIR'ı aleyhine genişletilmesi ve sismik gemilerinin Yunan sularına sokulması gibi tahrik edici hareketlerde bulunmuştur.

✓ Adaların, Yunanistan'ın almak zorunda kaldığı tedbirlerden daha başka bir güvenlik garantisi yoktur. Türkiye, Kıbrıs'ta olduğu gibi, adaların da güvenlik yönünden bir zafiyeti olduğunu değerlendirirse, adalara saldırmakta tereddüt etmeyecektir.

✓ Türk kuvvetlerinin Kıbrıs'tan geri çekilmesine yönelik olarak alınan bütün BM kararlarına rağmen, Ankara bu çağrılara cevap vermemekte ve işgal etmeye devam etmektedir. Kıbrıs'ta durum böyle iken, adaların silahsız şekilde bırakılması, buraların Türk saldırı kuvvetlerinin merhametine terk edilmesi demek olacaktır.

✓ Anadolu'daki saldırı karakterli Türk ordusunun aksine, Yunanistan'ın sınırdaki adalarını takviye etmesi sadece savunma maksatlıdır. Bu adalarda saldırı maksatlı silah bulunmamakta ve teçhizat sadece Türk sahillerinden yapılabilecek bir saldırıyı geri çevirmeyi amaçlamaktadır.

✓ Ege'de durum, Lozan ve Paris antlaşmalarının imzalandığı dönemden farklıdır. Adalar silahsızlandırılırsa, barış değil, savaş olacaktır. Sadece Ege'deki kuvvet dengesi ve adaların etkili bir savunma kabiliyeti bölgedeki barış ve güvenliği koruyabilecektir.

✓ 1936 tarihli Montrö Antlaşması ile birlikte Türkiye, Limni ve Semadirek'in de silahsızlandırılmış statüsünün bittiğini kabul etmiştir. 31 Temmuz 1936 tarihinde İsmet İnönü hükümetinin Dışişleri Bakanı Rüştü Aras, Montrö Antlaşması'nın; TBMM'de onaylanması aşamasında bu hususu belirtmiş ve bundan memnuniyet duyduklarını ifade etmiştir.

✓ Dodecanese Adaları'nın (12 Adalar) statüsü ile ilgili olarak Türkiye'nin herhangi bir şey söylemeye hakkı yoktur. Türkiye, bu adaların statüsünün belirlendiği 1947 Paris Barış Antlaşması'nın taraflarından biri değildir. Ayrıca, antlaşma Türkiye'ye herhangi bir hak vermemektedir. Diğer taraftan, aynı antlaşma ile silahsızlandırılmış statü verilen bazı bölgelerin bu statüleri daha sonra diğer imzacılar tarafından tek taraflı olarak sona erdirilmiştir. Yunanistan, 1969 Viyana Anlaşması'nın 60. maddesi gereğince aynı hukuku uygulama hakkına kavuşmuştur.

Yukarıda belirtilen hususların, silahsızlandırılmış statüdeki Yunan adalarının silahlandırılmasına ilişkin resmi Yunan görüşlerini yansıttığı değerlendirilmektedir.

Doğu Ege Adaları'ndan (Saruhan Adaları), Midilli, Sakız, Sisam ve İkaria'da Lozan Antlaşması'nın 13. maddesindeki silahsızlandırılma statüsü yürürlükte. 12 Adalar ve Meis Adası ise, 1947 Paris Antlaşması'nın 14. maddesi ile silahsızlandırılmıştır. Türkiye'nin itirazları, Yunanistan tarafından, "Türkiye Paris Barış Antlaşmasına taraf değildir" savı ile geri çevrilmektedir (Schmitt, 1997:24).

Ege adalarının Yunanistan tarafından antlaşmalara aykırı olarak silahlandırılması, 1974'ten sonra Türkiye tarafından sorun edilmişse de, Yunanistan bu adalara Lozan Antlaşması'nı ihlal ederek asker konuşlandırmayı ilk defa 1960 yılında yapmıştır (Krebs, 1999: 362).

Yunanistan, 1960'larda gizli olarak ve planlı bir şekilde birçok adayı antlaşmaların hilafına silahlandırmış, bu durum defalarca Türkiye tarafından protesto edilmiştir. 1974 Kıbrıs olaylarından sonra, Yunanistan tarafından aleni silahlandırma başlamış, Midilli, Sakız, Sisam ve İkaria'da savunma amaçlı istihkâm çalışmaları yapılmış, birlik sayısı ile top ve zırhlı araçlarda da artış sağlanmış ve Yunanistan Limni'de bir hava üssü inşa etmiştir. Türkiye, Yunanistan'ın bu silahlandırma faaliyetlerine bir tepki olarak amfibi

kabiliyetleri de bulunan bir dördüncü orduyu yani Ege Ordusu'nu tesis etmiştir. Tekrar silahlandırma veya askerleştirme, belki de en doğru şekilde Yunanistan'ın adalarının ve üzerinde yaşayan vatandaşlarının güvenliği ile ilgili olarak duymuş olduğu endişeden kaynaklanabileceği gerekçesi ile izah edilebilecektir (Schmitt, 1997: 23).

Papandreu'nun 1981 yılında işbaşına gelmesi ile birlikte, Yunanistan'ın izlediği taktik, önce Limni'yi, daha sonra da diğer adaları silahlandırılmış bir durumda NATO savunma stratejisine dâhil etmek olmuştur. Bu şekilde, bu adaların yeni durumunun NATO'ya, dolayısıyla da bu örgüte üye olan Türkiye'ye kabul ettirilmesi hedeflenmiştir. Bu maksatla, Yunanistan; Ege Denizi harekât alanının, Sovyet Birliği'nin boğazlardan geçerek güneye yönelecek bir deniz harekâtını engellemek için ne kadar önemli bir stratejik konuma sahip olduğunu tüm NATO platformlarında anlatma gayretine girmiştir. Dönemin NATO Başkomutanı Orgeneral Rogers başta olmak üzere, NATO makamlarının Ege'nin Yunanistan tarafından lanse edilmiş abartılmış stratejik önemine belirli seviyede ikna oldukları değerlendirilmektedir.

Soğuk Savaş döneminde, NATO Konsepti'ne göre hazırlanmış olan NATO'nun genel savunma planı (GESAP) Yunanistan tarafından sürekli istismar edilmiştir. DA'ya (Ek 5) göre, GESAP nedeniyle; Yunanistan, 1970'li yıllara kadar Türkiye'nin itirazı olmaksızın NATO fonları ile Doğu Ege adalarına savunma tesisi yapma olanağını kullanmıştır. Örneğin, silahsızlandırılmış statüdeki adalardan biri olan Leros Adası'ndaki NATO hücumbot tesisi Türkiye'nin oluru ile yapılmıştır. NATO'nun GESAP planına göre, Sovyet Donanması'nın Türk Boğazları'ndan geçişi engellenemezse, Sovyet Donanması'nın Ege'de kademeli olarak alınacak tedbirler ile Akdeniz'e inmesi engellenecekti. Bu tez, daha sonra Yunanistan tarafından kuvvetle savunulmuş, Türkiye ise, Sovyet Donanması'nın Türk Boğazları'nda etkinlikle durdurulabileceği tezini savunmuş ve NATO yatırımlarının Türkiye'nin Karadeniz sahillerine ve İstanbul Boğazı ile Çanakkale Boğazı'na yapılması gerektiğini ileri sürmüştür.

Yunanistan, adalardaki askerleştirme faaliyetlerini NATO üzerinden meşrulaştırmak istemiştir. Yunanistan, Limni'yi sık sık NATO altyapı projelerine ve NATO'nun APEX

EXPRESS serisi tatbikatlarına dâhil ettirmek istemiştir. Her iki teşebbüs de Türkiye'nin muhalefetinden dolayı kabul edilmemiştir (Schmitt, 1997: 24).

1983 yılı sonbaharında, Napoli'deki NATO Güney Bölgesi Müttefik Komutanlığı, Ege'de yapılması planlanan APEX EXPRESS tatbikatının planlama çalışmalarında; Yunanların talebi üzerine Limni'yi tatbikatın senaryosuna dâhil etmiş, Türklerin itirazı üzerine ise tatbikatın fiili kısmından çıkarmış, ancak tatbikatın kâğıt üzerinde oynanan free play kısmına dâhil etmiştir. Böylece, AFSOUTH bir anlamda her iki tarafı da memnun etmek istemiştir. Limni'nin tatbikatın karargâhlar arasında oynanan free play kısmına dâhil edildiğini sonradan öğrenen Türkler, tekrar itiraz etmiş; tatbikat Yunanlıların çekilmesi ile sonuçlanmıştır. Bunun üzerine, Papandreu hükümeti, Yunanistan'ın; Türkiye'nin karşı çıkmasına rağmen silahlandığı Limni adasının Ege'deki NATO tatbikatlarına dâhil edilmemesi halinde, tatbikatlara katılmayacağını açıklamıştır (Stearns, 1992: 74).

Yunanistan, Eylül 1983'te NAPOLI'de yapılan planlama çalışmasında, NATO'nun 3-5 Ekim 1983 tarihleri arasında yapılacak olan Kararlılık Gösterisi-83 (Display Determination) isimli tatbikat da, harekât merkezlerinin birinin Limni adasında kurulmasını önermiştir. Türkiye'nin itirazı üzerine, Limni tatbikat planlamasına dâhil edilmeyince, Yunanistan; 17 Eylül 1983 tarihinde bir açıklama yaparak, Yunan Silahlı Kuvvetleri'nin NATO tatbikatlarına katılmayacağını açıklamıştır (Fırat, 2001d: 109). Böylece, Yunanistan, NATO ülkelerine kendi tezlerini desteklemeleri yolunda bir baskı yapmayı amaçlamıştır.

NATO'ya yapılan kuvvet tahsislerinde de, Yunanistan Limni'nin silahlandırılmasını NATO yoluyla meşru hale getirme gayretinde bulunmuştur. Yunanistan'ın tugay seviyesindeki bir birliği NATO'ya tahsis edip, ayrıca bir uçak filosunu da savaş halinde Limni'de konuşlandıracağını bildirmesine, Türkiye itiraz etmiştir. Limni'nin Yunanistan tarafından, açık bir biçimde silahlandırılmasının ardından, bir de durumu NATO'ya onaylatmaya çalışması Türkiye'de tepki doğurmuştur (Uzgel, 2001a: 75).

17 Mayıs 1984'te, İstanbul Boğazı ve Çanakkale Boğazı ile Türk deniz üslerinin Harpoon füzeleriyle korunması yolundaki NATO kararına Yunanistan, Girit ve

çevresindeki üslerin silahlandırılması kararına da Türkiye, çekince koymuştur (Fırat, 2001d: 109).

17-24 Ekim 1984 tarihleri arasında yapılması planlanan Display Determination-84 tatbikatı planlama çalışmalarında da, Yunanistan Limni konusunu gündeme getirmiştir. Yunanistan, 4 Eylül 1984'te bir açıklama yaparak, tatbikat planlamasında ve sınırlarında bir değişiklik yapılmaması halinde, bölgedeki çıkarlarını korumak ve Atina FIR'ı dolayısıyla tek sorumlusu olduğu uluslararası sivil hava seyrüseferlerinin güvenliğini sağlamak amacıyla gerekli tüm önlemleri alma hakkını saklı tuttuğunu bildirmiştir. Ayrıca, aynı açıklamada 2-12 Ekim tarihleri arasında Limni'yi de kapsayacak biçimde iki büyük deniz ve hava tatbikatı yapacağını da açıklamıştır. Türkiye, 11 Eylül'de bir açıklama yaparak, askeri uçakların FIR'lara girişte uçuş planları vermek zorunda olmadıklarını belirtmiş ve Yunanistan'ın açıkladığı uygulamaların gerçekleşmesi durumunda, kendisinin de gerekli girişimlerde bulunacağını ifade etmiştir. Yunanistan G-18 hava koridorunu sivil hava trafiğine kapatmış, buna tepki gösteren Türkiye'de 24 Eylül'de yayımladığı NOTAM ile kendi harekât sorumluluğunun sınırlarını G-18'in ve Atina FIR'ının bir bölümünü de içine alacak biçimde belirlemiştir (Fırat, 2001d: 110). Yunanistan ve Türkiye, bu şekilde NATO'nun, Limni'nin antlaşmalar hilafına silahlandırılması, Yunanistan'ın FIR ve 10 millik hava sahası uygulamalarının adaletsizliği gibi kendi aralarındaki sorunlara NATO'nun dikkatini çekmeyi amaçlamışlardır. Yunanistan, bu tatbikat süresince NATO karargâhlarında görevli subayları ile yoğun bir propaganda faaliyeti de yürütmüştür. Bu kapsamda, Yunan personel tarafından NATO'da dağıtılan ve "Determination Displayed" manşeti ile yayımlanmış olan Spotlight adlı propaganda gazetesi Ek 13'te sunulmuştur.

NATO Brüksel Karargahı'nda, kuvvet planlarının yıllık gözden geçirilmesi çalışması esnasında; 17 Kasım 1984 tarihinde Yunanistan, Limni'deki bir kısım kuvvetlerini NATO'ya tahsis etmiştir. Bunun üzerine Türkiye, Yunanistan'ın NATO'ya tahsis ettiği tüm kuvvetleri veto etmiş, Yunanistan da Türkiye'nin NATO'ya tahsis ettiği tüm kuvvetleri veto etmiştir (Fırat, 2001d: 110).

Türkiye'nin NATO'dan beklediği, öncelikle antlaşmalara saygı gösterilmesi olmuştur. Fakat NATO'nun tavrı, çok açık biçimde dışı vurmasa da, SSCB'yi engellemek

açısından Limni'nin savunma planlarına alınması yönünde olmuştur. Bu konulardaki baskılar daha çok Türk tarafına yönelmiştir. ABD de, savaş durumunda Atlantik ötesinden gelecek takviye kuvvetleri için Limni Adası'nı harekât merkezlerinden birisi olarak belirlemiş ve Türkiye'ye bu konuda anlayışlı olmasını telkin etmiştir. Türkiye, bu konudaki ısrarını sürdürmeye devam etmiş ve sorun NATO'nun gündemine gelirse gerekli revizeler koyacağını açıklamıştır. NATO Genel Sekreteri Lord Carrington, 29 Kasım 1984'te NATO'nun Limni konusunda tarafsız kalması gerektiğini söylemiştir. NATO, uluslararası antlaşmaların ihlali olan bu duruma itiraz etmeyip, tarafsız kalacağını belirterek aslında Yunanistan'ı belirli bir seviyede desteklemiştir. Brüksel'de 3-5 Aralık 1984'te yapılan Savunma Planlama Komitesi toplantısında, İttifakın 1985 yılına ait savunma planlarına ilişkin rapor ve buna bağlı ülkelerin NATO'ya kuvvet tahsislerinin yer aldığı ülke bölümü Türkiye ve Yunanistan'a ait bölümler olmaksızın kabul edilmiştir. Her iki ülkenin kuvvetleri de NATO raporunda gösterilmemişken, Türkiye sorumluluklarının aynen devam edeceğini ve tatbikatlara katılmaya devam edeceğini açıklamış, Yunanistan ise NATO manevralarına katılmayacağını açıklamıştır. Toplantı sonrasında açıklanan bildiri de Limni'nin yer almaması, Türk tarafınca başarı olarak yorumlanmış, ancak Yunanistan, NATO'ya belirli bir anlamda şantaj yapmaya devam etmiştir (Uzgel, 2001a: 76).

Yunanistan, kimyasal silahlar ile ilgili bir NATO kararına Mayıs 1986'da, rezerv koyarak, bu rezervi kaldırmak için Türkiye'nin Limni konusundaki rezervini kaldırması koşulunu ileri sürmüştür. Bu programa önem veren ABD yönetimi ve NATO yetkilileri, bir kez daha Yunanistan yerine, Türkiye'yi ikna etmeyi denemişlerdir. Lord Carrington bir ara formül geliştirerek, Limni'nin kuvvet hedefler belgesinde yer almamasını, ancak NATO karar belgesinde "Türk ve Yunan temsilcilerinin Limni konusundaki görüşleri dinlenmiştir" şeklindeki bir ifade ile yetinilmesini önermiştir. Böylece, Limni'nin dolaylı da olsa bir NATO belgesine girmesinin sağlanması amaçlanmıştır. ABD, Türkiye'nin ayak diremesi sonucunda başka bir yol izleyerek, Yunanistan'la bir kriz anında ABD uçaklarının Limni'yi kullanmalarına izin veren bir mutabakat muhtırası imzalayarak, Yunanistan'ın kimyasal silahlar konusundaki rezervini geri çekmesini sağlamıştır (Uzgel, 2001: 76). Böylece ABD, Türkiye'nin direndiği ve NATO çerçevesinde veto yetkisi olan bir konuda, kendi menfaatine sorunu çözümlenmiş,

Türkiye'nin haklılığını öne çıkarmadan, Yunanistan'ı Limni konusunda belirli bir seviyede desteklemiştir.

AA'ya (Ek 2) göre ise, kendisinin NATO'da görev yaptığı 1988-1991 döneminde NATO, Yunanistan'ın bu adaları NATO üzerinden silahlandırma çabasından ve bundan kaynaklanan çekişmelerden bıkmış ve Amerikalı Orgeneral SACEUR'un imzası ile bir talimat yayımlamıştır. Bu talimat ile "bu konu çözülene kadar, bu adalar ile ilgili altyapı projesi yapılmayacak" direktifi verilmiştir. Bu talimat, bir anlamda Türkiye'nin elini güçlendirmiştir.

NATO, silahsızlandırılmış statüdeki adaların NATO tatbikatlarına dâhil edilmemesi konusunda Türkiye'nin hassasiyetlerine saygı göstermiştir. Ancak, DA'ya (Ek 5) göre, NATO ülkeleri, özellikle Doğu Ege adalarını NATO kapsamında olmasa da gemileri ile tatbikat dışı ziyaret ederek, Yunanistan'ı da belirli oranda tatmin etme yolunu seçmişlerdir. Yunanistan da, Doğu Ege adalarının silahlandırılmış statüde NATO tatbikatlarına dâhil edilmemesi durumunu, başka bir şekilde istismar etmiştir. Tatbikata katılan Yunan gemileri, tatbikat kapsamında yapılan liman ziyaretlerinde diğer NATO gemilerinden ayrılarak, silahsızlandırılmış statüdeki Yunan adalarında liman ziyaretleri yapmış ve bunları oldu bitti kapsamında NATO'ya bildirmişlerdir. Bu dönemde Yunanistan, gemilerini Türk limanlarına göndermekten imtina etmiş, Türk gemilerinin de kendi limanlarını ziyaret etmesine izin vermemiş, gemilerin diplomatik ziyaret taleplerini geri çevirerek, gerginlik politikası uygulamıştır.

Türkiye, başarılı bir şekilde Yunanistan'ın tüm girişimlerine rağmen Limni'nin NATO tatbikatlarından çıkarılmasını sağlamış, Yunanistan'da 1981'den itibaren bir süre Ege'deki NATO tatbikatlarına katılımını geri çekmiştir. Limni çekişmesine dayalı olarak Türkiye ve Yunanistan bir süre birbirlerinin kuvvet tahsisini veto ettiklerinden NATO'ya resmi olarak kuvvet tahsisinde bulunmamışlardır (Krebs, 1999: 367). Ayrıca, her iki ülke de; bir süre birbirlerine NATO altyapı fonlarından yapılan tahsisleri veto ettiğinden NATO olanaklarını kullanarak savunma altyapılarını geliştirme imkânını kullanmada zafiyet çekmişlerdir.

NATO, iki müttefiki arasındaki bu sorunun NATO planlamalarını ve tatbikatlarını etkilemesinden rahatsızlık duymuş, tarafsız kalmaya gayret etmiş, ancak NATO

menfaatlerinin elde edilmesi söz konusu olduğunda, mevcut hukuki duruma aldırılmadan reel politik davranmaktan geri kalmamıştır.

4.3.9.5. Aidiyeti Tartışmalı Ada, Adacık ve Kayalıklar Sorunu

Figen Akad adlı bir Türk ticaret gemisi, 25 Aralık 1995 tarihinde Güney Ege’de Kardak (Imia) kayalıklarında karaya oturmuştur. Anılan geminin kurtarma çalışmaları esnasında, hem Türkiye, hem de Yunanistan Kardak kayalıklarının kendilerine ait olduğunu iddia etmiştir. Bunun üzerine önce Yunanistan doğudaki kayalığa ve daha sonra da Türkiye batıdaki kayalığa özel askeri birlikler çıkarmış, her iki ülke de deniz kuvvetleri unsurlarını bölgeye göndermiş, silahlı kuvvetlerini alarma geçirmiş ve bir silahlı çatışmanın/savaşın eşiğine gelmiştir.⁸⁷ Kriz, 31 Ocak 1996 tarihinde ABD ve NATO’nun girişimleri ve her iki ülkenin bölgeden kuvvetlerini çekmesi ile normale dönmüştür. Bu olay Ege’de daha önce gün yüzüne çıkmayan Türkiye ve Yunanistan arasındaki “Egemenliği tartışmalı ada, adacık ve kayalıklar” sorununu ortaya çıkarmıştır (Kurumahmut, 1998: 16).

1996 yılında, Ege’deki küçük bir kayalık (Kardak) dolayısıyla Türkiye ve Yunanistan yine savaşın eşiğine geldiğinde, NATO, Kuzey Atlantik Konseyi’nde bir forum düzenlemiş ve NATO Genel Sekreteri Javeier Solona taraflara arabuluculuk teklif etmiştir. Türkiye olumlu yaklaşmış, Atina ise müzakereden kaçınarak NATO Genel Sekreteri’nin arabuluculuğunu reddetmiştir. Gerginlik bir defa daha Başkan Bill Clinton ve ABD’nin üst düzey dış politika temsilcilerinin girişimi ile ABD diplomatik baskısı sayesinde normale çevrilebilmiştir (Kay, 1998: 53). ABD Başkanı Clinton, 30-31 Ocak 1996 gecesi Türkiye Başbakanı Çiller ve Yunanistan Başbakanı Simitis ile bir seri telefon görüşmesi yaparak, her iki ülkenin başbakanını da, NATO dayanışmasının menfaatine askeri kuvvetlerini Kardak/Imia kayalıklarından geri çekmeleri için ikna etmiştir. Her iki taraf, önceki statüye geri dönülmesine yönelik olarak gerginliği

⁸⁷ Araştırmacı, Deniz Kurmay Yarbay rütbesinde iken, 30/31 Ocak 1996 tarihinde, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargahı’ndaki Harekat Merkezi’nde vardiya amiri olarak görev yapmış, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya ve Harekat Başkanı Tümamiral Altanç Atılan ile birlikte krizin doruğa çıktığı bir durumda yaşananlara şahit olmuş, krizin yönetilmesine katkılarda bulunmuştur.

tırmandıracak hareketlerden ve iddialardan kaçınma konusunda taahhütte bulunmuştur (Kiesling, 2008: 49).

NATO Genel Sekreteri Javier Solana, krizin yatışmasını müteakip Ankara ve Atina arasında güven ortamının tesisi için beş maddelik bir plan önermiştir (Kay, 1998: 54). Bu plana göre;

- ✓ NATO’da yapılan rutin toplantıların yanı sıra, üst seviyeli Yunan ve Türk diplomatlarının düzenli olarak bir araya gelmesi,
- ✓ NATO Genel Sekreteri’ni Ankara ve Atina’ya bağlayan güvenli bir telefon hattının tesis edilmesi,
- ✓ Komuta yapısı üzerindeki sorunları aşmak üzere gayret gösterilmesi,
- ✓ Tarafların Deniz Kuvvetleri bağlısı gemilerinde gözlemci mübadelesi, Temmuz ve Ağustos aylarında askeri tatbikat yapılmaması ve askeri tatbikat planlarının yayımlanması gibi güvenlik arttırıcı tedbirlerin uygulanması,
- ✓ Kıbrıs üzerinde uçuşların yasaklanması, öngörülmüştür.

Bu gayretler iki ülke ilişkilerinin iyileştirilmesinde minimum seviyede faydalı olmuştur.

31 Mayıs 1996’da Napoli’de, eylül ayında icra edilmesi planlı bir NATO tatbikatının planlama toplantısı yapılırken; Yunanistan temsilcileri, Girit Adası’nın güneybatısında yer alan Gavdos Adası’nın da tatbikata dâhil edilmesini talep etmişlerdir. Bunun üzerine, Türk askeri temsilcileri buna karşı çıkarak, Gavdos Adası’nın anlaşmalarla Yunanistan’a devredilmiş adaların arasında yer almadığını ve statüsünün tartışmalı olduğunu dile getirmiştir. Yunanistan’ın niyetinin, bu adacık ve kayalıkların 1982 yılı Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin 121. maddesini aşarak ekonomik bölgesi veya kıta sahanlığı olduğunu ispatlamak üzere, bu adacıkları NATO Tatbikatlarına dâhil ettirmek, bu sayede tescili NATO’ya yaptırmak, ya da buraları Yunan vatandaşlarının iskânına açmak olabileceği değerlendirilmiştir. Gavdos bunalımında, Türkiye Dışişleri Bakanlığı yaptığı açıklamada, “Ege’de statüsü belirsiz formasyonlar bulunduğu, Gavdos’un bunlar arasında yer alıp, almadığının inceleneceğini” bildirmiştir. Sorun, ABD’nin “İki komşu NATO üyesi arasında bir yanlış anlama olmuştur ve Gavdos bir Yunan adacığdır”

anlamındaki bir açıklaması ile yatıştırılmıştır. Gavdos olayında, Türkiye’de Dışişleri Bakanlığı ile Genelkurmay Başkanlığı arasında Ege’deki statüsü belirsiz ada, adacık ve kayalıklar konusunda bir mutabakat olmadığı ortaya çıkmıştır⁸⁸ (Fırat, 2001e: 470).

ABD Başkanı Clinton, 12 Haziran 1996 tarihinde yaptığı konuşmada, her iki ülkenin de ABD’nin müttefiki ve NATO vasıtasıyla Avrupa müttefiki olarak aralarındaki sorunları çözebilirlerse, işgal ettikleri bölgenin gelecekte ölçüsüz şekilde parlak olacağını, sorunlarını çözemezlerse karanlık olacağını işaret etmiştir. ABD, bu şekilde her iki ülkeye de işbirliği tavsiye etmiştir (Kay, 1998: 54).

Kardak krizi sonrası, Yunanistan Başbakanı Simitis AB ülkelerini ziyaret ederek, Türk-Yunan sorunlarını AB içine çekme politikasının ilk adımlarını atmıştır (Fırat, 2001e:466). AB Komisyonu, AB’nin güney sınırının Yunanistan’ın güney sınırı olduğunu, Gümrük Birliği çerçevesinde Türkiye ile yüksek düzeyli bir ilişki oluşturulmasının hedeflendiğini, bu ilişkilerin temelinde demokratik prensiplerin, uluslararası hukuka saygının ve hiçbir şekilde kuvvete başvurulmaması ilkesinin bulunduğunu belirten bir açıklama yapmış, AB Komisyonu’nun açıklaması Ankara’da rahatsızlık yaratmıştır.

Kardak krizinden sonra ABD, iki ülkeyi Madrid’te bir araya getirmiş, hazırlanan Madrid mutabakatı ile deniz tatbikatlarının NATO çerçevesinde sınırlandırılması, tatbikatlara gözlemci gönderilmesi, askeri yetkililer arasında bilgi alış verişinin sağlanması gibi Ege’de güvenlik artırıcı önlemlerin geliştirilmesinde önemli rol oynamıştır (Uzgel, 2001: 292).

1996 yılındaki Kardak bunalımının ardından uygulamaya geçirilen 8 Temmuz 1997 tarihli Madrid Deklarasyonu ile taraflar, aşağıdaki konularda mutabakata varmışlardır (Aksu, 2005: 266).

✓ Barış, güvenlik ve iyi komşuluk ilişkilerinin sürdürülmesi konusunda karşılıklı taahhüt,

⁸⁸ BM Deniz Hukuku sözleşmesinin 121. maddesinin 3. Fıkrasına göre; “insanın barınmasına imkân vermeyen veya kendine ait ekonomik hayatı olmayan kayalıkların hiçbir münhasır ekonomik bölgesi veya kıta sahanlığı yoktur”.

- ✓ Birbirlerinin egemenlik haklarına saygı,
- ✓ Uluslararası hukuk ilkelerine ve uluslararası anlaşmalara saygı,
- ✓ Birbirlerinin güvenlikleri ve ulusal egemenlikleri açısından büyük bir öneme sahip bulunan Ege'deki yaşamsal çıkarlar ve kaygılarına karşılıklı saygı,
- ✓ Yanlış anlamalardan kaynaklanan uyuşmazlıklardan kaçınılması ve karşılıklı saygı temelinde tek taraflı eylemlerden kaçınılması,
- ✓ Anlaşmazlıkların ortak rızaya dayanarak ve kuvvet kullanımı veya tehdidi olmaksızın barışçıl yollardan çözümlenmesi.

Mutabakatın en önemli yanı, Yunanistan'a tek yanlı bir eylemde bulunmama yükümlülüğü, Türkiye'ye de askeri kuvvet kullanma tehdidinde bulunmama yükümlülüğü getirmekte oluşudur. Bu durum özellikle karasularının 12 mile genişletilmesi ve bunun karşılığında Türkiye'nin bu hareketi savaş sebebi olarak değerlendirmesi ile ilgili olarak tarafların esasa ilişkin görüşlerinde bir değişikliğin olup olmadığı tartışmalarını da beraberinde getirmiştir.⁸⁹

Ege'deki NATO tatbikatlarına 17 yıl süreyle katılmayan Yunanistan'ı ikna etmek için, Eylül 1997'de yapılacak tatbikatın belli bir bölümünü Yunan bir komutanın yönetmesi NATO tarafından kabul edilmiştir. Bu arada, Madrid'te kabul edilmiş olan mutabakatın Kardak'ı da kapsayacak şekilde genişletilerek, sorunun Uluslararası Adalet Divanı'na götürülmesine yönelik ABD önerisi, Türkiye'nin tepkisini çekmiş ve bu gelişmelere bir tepki olarak Türkiye tarihinde ilk defa bir NATO tatbikatından çekilmiştir (Uzgel, 2001: 293).

Türkiye, Ege'de Lozan Barış Antlaşmasından önce Yunanistan'a antlaşmalarla, Eğriboz Adası, Kuzey Sporad Adaları, Kiklad Adaları, Girit Adası, Çuha Adası ve Küçük Çuha Adası'nın devredildiğini; bunlara ilaveten Lozan Barış Antlaşması ve Paris Barış Antlaşması ile isimleri zikredilerek Yunanistan'a devredilmiş olan adaların

⁸⁹ Madrid Deklarasyonu, Yunanistan'da iktidar partisi PASOK'un bazı milletvekilleri ve muhalefetin bir kısmı tarafından Yunanistan'ın Ege Denizi'nde ulusal karasularını 12 mile çıkarma hakkından vazgeçtiği şeklinde eleştirilmiştir. Detaylar için bkz. <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/1997/07/10x07x97.TXT> , Erişim zamanı. 12 Ekim 2012.

dışındaki Ege'deki diğer ada, adacık ve kayalıkların statüsünün tartışmalı olduğunu iddia etmektedir (Kurumahmut, 2004: 75). Yunanistan ise, Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan adaları dışındaki; Türkiye ana kıtasına 3 mil mesafe dışında olan tüm coğrafi formasyonların Yunanistan'a ait olduğunu iddia etmekte, Bu ada, adacık ve kayalıklar üzerine tesis yapma, bayrak dikme, iskâna açma faaliyetleri yaparak, aidiyeti ispat etmeye gayret etmektedir.⁹⁰

Türkiye, çoğunluğu Anadolu'ya yakın sularda ve bir kısmı da meskûn olmak üzere, 152 ada, adacık ve kayalığın antlaşmalar yoluyla Yunanistan'a devredilmediğini ve bu adalarda egemenlik hakkı olduğunu iddia etmekte, Yunanistan ise, bu ıssız ada ve adacıklar konusunda egemenliğini tesisi etmeye yönelik bir iskân politikası ve doğayı koruma faaliyeti adı altında sahiplenmeyi ispatlama çalışması yürütmektedir (Yavuz, 2003: 146).

1996 yılındaki Kardak kayalıkları krizi ile ortaya çıkmış olan Ege'deki aidiyeti tartışmalı ada, adacık ve kayalıklar sorununda NATO, iki ülke arasında güven ve güvenliği artırıcı önlemlerin belirlenmesinde ve kabul edilmesinde önemli rol oynamıştır. Ancak, Yunanistan'ın NATO'dan ziyade, konuya Türkiye'nin üye olmadığı Avrupa Birliği'nin ilgisini çekmeye gayret ettiği ve her vesile ile bu ada ve adacıklar üzerindeki sahipliğini kanıtlamaya yönelik iskân faaliyetlerinde bulunduğu değerlendirilmektedir.

4.3.10. Yunanistan'ın PKK'ya Verdiği Destek ve NATO'nun Tutumu

NATO, kurulduğu 1949 yılından 2001 yılına kadar üye ülkelerde oluşan şiddet hareketlerine ve terörizm olgusuna karşı kayıtsız kalmış ve sadece Varşova Paketi'nden kaynaklanan kitlesel tehdit ile ilgilenmiştir. NATO üyelerinden sadece Türkiye, Irak'tan

⁹⁰ Lozan Antlaşması'nda Ege'de 3 millik karasuyu rejimi yürürlükte olduğundan, Türkiye ana karasına 3 mil mesafede olan tüm coğrafi formasyonlar Türkiye'ye devredilmiştir. Günümüzde 6 millik karasuyu rejimi yürürlükte olduğundan, Türkiye ana karasına 6 mil mesafede olan tüm ada, adacık ve kayalıkların egemenliğinin Türkiye'ye ait olması gerektiği değerlendirilmektedir. Diğer taraftan, Yavuz (2003: 63), Lozan Antlaşması ile Türkiye ana karasına 3 mile kadar mesafede olan coğrafi formasyonların Türkiye'ye ait olduğunun teyid edildiğini, 3 mil dışında olan ve isimleri sayılarak Yunanistan'a ve İtalya'ya devredilmiş olanların dışındaki tüm coğrafi formasyonların aidiyetinin tartışmalı olduğunu iddia etmektedir.

kaynaklandığını iddia ettiği bölücü terörizm ile ilgili tehdit algulamalarını defalarca Kuzey Atlantik Konseyi'ne getirmiş ancak, bu girişimlerinden bir sonuç alamamıştır (Bebler, 2005: 162).

Nisan 1999'da Washington'da yapılan NATO zirvesinde, NATO stratejik konseptinde terörizmden ilk defa bahsedilmiş, ancak terörizme karşı mücadele ittifakının ana görevleri listesinden çıkarılarak, terörizm ikincil riskler kategorisinde tanımlanmıştır. Türkiye hariç hiçbir NATO üyesi, terörizmin uluslararası bir sorun olarak belirlenmesini kabul etmemiştir. Bunun sebebi, NATO ülkelerinde terörizmin farklı çeşitlerine yönelik olarak double, hatta triple standart uygulanmasıdır. Örneğin, bir ülke, diğer bir ülkedeki bölücü terörizmi özgürlük mücadelesi olarak değerlendirirken, başka bir ülkedeki benzer özellikteki terörizmi tehdit olarak görmüştür. NATO ülkelerinde IRA⁹¹, ETA⁹² ve PKK⁹³ gibi örgütlerin faaliyetleri, ABD, Fransa, Almanya ve Yunanistan tarafından örtülü veya açık olarak desteklenmiştir (Bebler, 2005: 165). Bu durum, 2001 yılına kadar NATO dayanışmasının seviyesini göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Yunanistan, ABD tarafından Ortadoğu'da teröristlere yardım eden bir ülke olarak görülmüştür. Atina, ABD tarafından terörist olarak tanımlanan Ebu Nidal ile gizlice irtibat kurmakla suçlanmış, 1984 yılında Yunanistan, Atina-Tel Aviv uçağına bomba koymakla suçlanan ve ABD tarafından talep edilen bir Ürdün vatandaşını serbest bırakarak ABD'nin tepkisini çekmiştir (Kalaitzidis, Zaharidias, 1995: 109).

Yunanistan, 1980'li yıllardan itibaren PKK elemanlarına kendi topraklarında BM denetiminde bir mülteci kampı olarak bilinen Lavrion'u açarak destek sağlamıştır. Yunanlı subaylar PKK'ya eğitim vermiştir. PKK lideri Öcalan, Suriye'den ayrıldıktan sonra İtalya, Rusya ve müteakiben Yunanistan'a geçmiş, Yunan yetkililer tarafından Kenya'nın başkenti Nairobi'ye götürülmüş ve 15 Şubat 1999'da Kenya'daki Yunanistan

⁹¹ IRA, Kuzey İrlanda'nın Birleşik Krallık'tan bağımsızlığını savunan bir örgüt olup, Irish Republican Army adının kısaltması olan IRA adı ile bilinmektedir (Gürses, 2007: 27-48).

⁹² ETA, İspanya ve Fransa sınırları içerisinde yaşayan BASK kökenli etnik grubun bağımsızlığını savunan bir örgüt olup, Euskadi Ta Askatasuna adının kısaltması olan ETA adı ile bilinmektedir (Gürses, 2007: 49-93).

⁹³ PKK, Türkiye'de yaşayan Kürt kökenli etnik grubun bağımsızlığını savunan bir örgüt olup, Partiya Karkeren Kurdistan adının kısaltması olan PKK adı ile bilinmektedir (Gürses, 2007: 65-90).

Büyükelçiliği'nde yakalanarak Türkiye'ye getirilmiştir (Fırat, 2001e: 477). Atina'nın PKK'ya sağladığı desteğin ortaya çıkması, Yunanistan'ın bir NATO müttefiki olan Türkiye'ye karşı uyguladığı faaliyetlerin NATO dayanışması ile ne ölçüde tutarlı olduğunu göstermesi açısından dikkat çekici olmasına rağmen, Yunanistan, NATO bünyesinde önemli bir tepki görmemiştir. Konu, Yunanistan'da bir hükümet krizine yol açmış ve Dışişleri Bakanı Pangalos, İçişleri Bakanı Papadopoulos ve Kamu Düzeni Bakanı Petsalnikos ile bir kısım bürokratin görevden alınmasına yol açmıştır (Gürses, 2007: 83).

Yunanistan'ın PKK'ya sağladığı destek, iki ülke arasında gerçekleştirilen güven ve güvenlik arttırmaya dönük çabalara da darbe vurmuştur. Özellikle, Yunanistan'ın Türkiye'deki tedhiş hareketlerine vermiş olduğu destek iki ülke arasında yoğun diplomatik girişimlere konu edilmiş, ancak somut bir sonuca varılamamıştır. Yunanistan'ın PKK lideri Öcalan'ı GKRY tarafından sağlanmış bir pasaport ile Yunanistan'ın Kenya Büyükelçiliği'nde barındırması ve Öcalan'ın savunması sırasında yapmış olduğu açıklamalar, Yunanistan'ın PKK'ya destek konusundaki yaklaşımını açığa çıkarmıştır (Önder, 2008: 76). Yunanistan'ın, müttefiki olan Türkiye'nin terör örgütü olarak tanımladığı PKK'ya sağlamış olduğu destek bu şekilde ayan, beyan ortaya çıkmasına rağmen, NATO, Yunanistan'ı açıkça kınamamış ve bu konuda Türkiye'ye açık bir destekte de bulunmamıştır.

DA'ya (Ek 5) göre, Türk dış politikası Türkiye'nin terörizm ile mücadelesinde pasif kalmıştır. PKK'nın liderinin Atina'ya gitmesi, orada günlerce kalması, Kenya'da Yunanistan Büyükelçiliği'nde yakalanması ve Yunanistan'ın, Lavrion Kampı olarak bilinen kampındaki Türkiye'nin aleyhine çalışmalar ayan beyan ortadayken, hangi sebeple olursa olsun, Türkiye'nin bu konularda yeteri kadar kıyamet koparmamış olması anlaşılabilir. Bu durum, NATO dayanışmasına ve üye ülkelerin güvenliğini sağlamaya yönelik NATO taahhütlerine uymamaktadır. Türkiye'nin, menfaatleri ile ilişkili konuları devamlı olarak gündeme getirmesi gereklidir.

EA'ya (Ek 6) göre, NATO ülkeleri, diğer ülkelerdeki terörizme reel politik açıdan ve kendi menfaatleri perspektifinden bakmıştır.

GA (Ek 8) ise, Türkiye'nin ayrılıkçı terör ile mücadelesinde, NATO müttefiklerinin samimiyetsizliğini derin şekilde yaşadığını ileri sürmektedir. NATO terör konusunda Türkiye'yi yeteri kadar desteklememiştir. ABD, ancak 11 Eylül 2001'den sonra terör kendisine yönelince, terörizmi bir tehdit olarak algılamıştır. ABD'nin bu tutum değişikliği anında NATO'ya da yansımıştır. Terör konusunda NATO ülkeleri çifte standart uygulamıştır.

HA'ya (Ek 9) göre, Almanya; resmi olarak PKK'ya bir destek vermemiştir. Ancak, Almanya; ülkesinde örgütlenmiş olan PKK destekçilerinin ve PKK'ya sempati duyan sivil toplum örgütlerinin baskıları sonucunda, iç politikanın da bir gereği olarak, Türkiye'ye NATO kapsamında yapacağı silah transferlerini geciktirmiş, PKK faaliyetlerinin kendi iç düzenini tehdit etmediği durumlarda, PKK'ya karşı pasif durumda kalmayı yeğlemiştir.

NATO, ancak 11 Eylül 2001 terörist saldırıları ile ABD'nin menfaatleri etkilendiğinde terörizmin güvenlik için yarattığı tehlikenin farkına varabilmiştir. NATO, 11 Eylül saldırılarının ardından terörizme karşı savunma için yeni bir askeri konsept geliştirmiş, "Prag Capabilities Commitment" adı ile anılan bir kuvvet yapılanmasını üye ülkelere dikte etmiştir. NATO, 11 Eylül 2001 saldırılarını müteakip, AWACS uçaklarını ABD hava sahasında karakol için görevlendirmiş, Doğu Akdeniz'de ve Cebelitarık Boğazı yaklaşma sularında sivil gemilere refakat etmek ve açık denizlerde şüpheli gemileri izlemek ve aramak üzere bir deniz görev grubu konuşlandırmıştır. Ayrıca, üye ülkelerin güvenlik servisleri arasında bir işbirliği mekanizması tesis edilmiş, 2003 yılında ana görevi terörizm ile mücadele olan bir NATO Ani Mukabele Birliği (NATO Response Force-NRF) teşkil edilmiştir. Bu kapsamdaki çalışmalarla, terörizm ile mücadele, NATO'nun alan dışı (Out of Area) faaliyeti olarak belirlenmiş ve Afganistan, Irak vb. ülkelerdeki terörist olaylara NATO'nun müdahale edebilmesine yönelik hukuki zemin sağlanmıştır (Bebler, 2005: 167). Ancak, NATO; Afganistan'dan ABD'ye yönelik terörist faaliyetlerin önlenmesine ISAF'ın (International Security And Assistance Force) sorumluluğunu alarak reaksiyon gösterirken, Kuzey Irak'tan Türkiye'ye yönelik PKK faaliyetlerine karşı duyarsız kalmıştır. Terörizm ile mücadele, NATO'nun üye ülkeleri arasında, özellikle Türkiye'ye karşı uyguladığı çifte standardı göstermesi açısından dikkat çekici olmuştur.

NATO, Türkiye'yi; Türkiye'nin terör örgütü olarak tanımladığı yasadışı örgütlere karşı mücadelesinde yeteri kadar desteklememiş, Yunanistan, Almanya ve Fransa gibi NATO ülkeleri, zaman zaman Türkiye'de faaliyette bulunan yasadışı örgütlerin kendi ülkelerinde barınmasına ve faaliyet göstermesine izin vererek Türkiye aleyhindeki faaliyetlere destek sağlamışlardır. Bu davranışlar NATO'nun dayanışma prensiplerine açıkça aykırı olduğu halde, Türk yöneticiler tarafından NATO nezdinde yeteri kadar sorun yapılmadığından, Türkiye; NATO'nun desteğini sağlayamamıştır.

4.3.11. İki NATO Müttefikinin Silahlanma Yarışı

NATO ittifakını aralarındaki rekabette bir dengeleyici unsur olarak değerlendiren Türkiye ve Yunanistan, özellikle Kıbrıs sorununun ortaya çıkmasını müteakip, 1950'lerin ortalarından itibaren silahlı kuvvetlerinin göreceli güç dengesini idame etmeye özel gayret göstermiştir. Yunanistan, NATO'yu kullanarak Türkiye'yi dengeleyebileceğini düşünmüş, ancak Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Harekâtı'ndan sonra, NATO'nun yalnız başına Türkiye'ye karşı kendi lehine bir denge unsuru olamayacağına kanaat getirerek, 1981 yılında girdiği Avrupa Birliği'ni de Türkiye'ye karşı bir koz olarak kullanma yolunu seçmiştir. Yunanistan bu maksatla, NATO'nun olanaklarından azami şekilde faydalanmaya gayret ederken, Türkiye'nin bu olanaklardan faydalanmasını kısıtlama politikası yürütmüştür.

Her iki ülke de, NATO'nun tehdit değerlendirmesinden bağımsız bir şekilde birbirini birinci tehdit olarak algıladıklarından, silahlı kuvvetlerinin yapılanmasında bir diğerine nazaran silahlı güç açısından geride kalmamak üzere ilan edilmemiş bir silahlanma yarışı içerisinde olmuştur. Yunanistan, Türkiye ile savaşın birçok alanda olacağını öngörmesine rağmen, Ege harekât alanında deniz kontrolü ve hava üstünlüğü sağlamaya dayalı olarak Türk Silahlı Kuvvetleri'nden daha zayıf olmayacak bir askeri güç idame etmeye öncelik vermiştir (Köni, 2010: 86). Bu kapsamda, Türkiye'nin savunmak zorunda kaldığı coğrafya ve idame ettiği daha büyük silahlı kuvvetlerinin ihtiyacını karşılamak üzere almak durumunda kaldığı savaş gemileri, avcı ve bombardıman uçakları, tanklar, roket atarlar, hava savunma sistemleri gibi ana silah sistemleri; aynı paralelde Yunanistan tarafından da ABD, Fransa, Almanya, İngiltere gibi silah üreticisi batılı müttefiklerinden alınmıştır. Her iki ülkenin de NATO müttefikleri olan bu ülkeler,

iki ülke arasındaki bu silahlanma yarışını, kendi silah sanayilerinin menfaatine sadece izlemekle yetinmişler ve hatta Yunanistan ve Türkiye'ye sağladıkları krediler ile bu silahlanma yarışını teşvik etmişlerdir.

Varşova Paketi'nin çöküşünü müteakip ve Avrupa'da imzalanan Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA-CFE) gereğince, Orta ve Batı Avrupa'da ihtiyaç fazlası kalan NATO ülkelerindeki uçak, tank, zırhlı muharebe aracı, top gibi pek çok ana silah sistemi, Türkiye ve Yunanistan'a aktarılmıştır. Bu dönemde NATO ülkeleri, iki rakip ülkenin silahlanma yarışına önemli katkılarda bulunmuşlardır. NATO ülkeleri, sadece 1994 yılında, Türkiye'ye 44 uçak, 171 zırhlı muharebe aracı ve 137 topçu sistemi, Yunanistan'a 996 zırhlı muharebe aracı, 21 tank ve 224 topçu sistemi transfer etmiştir. Her iki ülke de aldıkları silah sistemlerini eksik beyan etmektedir. Kokkinides (1995: 1)'e göre, 1992-1994 yılları arasında Türkiye 2948, Yunanistan 960 ana silah sistemi alımını beyan etmemiştir.

TBMM, 8 Haziran 1995 tarihinde Türk hükümetine Yunanistan'a karşı askeri tedbirler alma konusunda yetki vermiştir. Her iki ülke de aldıkları silahları birbirlerine karşı ve Kıbrıs'ı silahlandırmakta kullanmıştır. BM Genel Sekreteri Ghali, 19 Haziran 1995 tarihinde Kıbrıs'ta bu silahlandırmadan kaynaklanan tehlikeli duruma dikkat çekmiştir. İhtiyaç fazlası NATO silahlarının Türkiye ve Yunanistan'a aktarılması bölgedeki çatışma tehlikesini arttırmıştır (Kokkinides, 1995: 1-4). Bu dönemde, Almanya, ABD gibi bir kısım NATO ülkesinin Türkiye'nin, Yunanistan'a nazaran silahlı güç dengesindeki üstünlüğünü azaltmak için, Türkiye'ye yapılması planlı olan silah ve ana malzeme transferlerini geciktirmiş olması dikkat çekicidir. 1990'larda Ege'de mevcut dengenin idane edilmesi, NATO'nun ana kaygısı olmuş, NATO ülkeleri Türkiye ve Yunanistan'a bir taraftan silah sanayi ürünlerini satarken, diğer taraftan bu dengeyi sağlayabilmek üzere, Türkiye'ye ihtiyaç fazlası askeri malzemenin transferinin geciktirilmesini bir yol olarak benimsemiştir.

ABD'nin 1975'te Türkiye'ye uyguladığı silah ambargosuna benzer şekilde, Almanya, 1992 yılında eski Doğu Alman silahlarının Türkiye'ye gönderilmesini durdurmuş, ancak ambargo tepkiler üzerine birkaç hafta içinde kaldırılmıştır.

Almanya, 1990'lı yıllarda iki defa daha iç kamuoyunun baskısı ile Türkiye'ye askeri yardımı durdurmuş ve Leopard tanklarının satışını engellemiştir. Her defasında bu kararlar kısa zamanda geri alınmasına rağmen, bir müttefik ülkeye karşı silah ambargosu uygulanması NATO antlaşmasının kuruluş felsefesine aykırı olduğundan, bu durum Türkiye'de üzüntü ile karşılanmıştır. Ancak ne yazık ki bu kampanyalar etkili olmuş ve diğer bazı NATO ülkelerinin de Almanya'nın izinden giderek aynı gerekçelerle Türkiye'ye askeri malzeme satışını kısıtladıkları görülmüştür (Öymen, 2002: 201-202).

Almanya'da 1994-1997 yılları arasında Silahlı Kuvvetler Ataşe'si olarak görev yapmış olan HA (Ek 9), Türkiye'ye uygulanan silah ambargosu ile ilgili olarak özetle şunları anlatmaktadır;

✓ 1994-1995 yılları Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin yürürlüğe gireceği ve Türkiye ile Yunanistan'ın Ege'de karasularının arttırılması tartışmaları arasında gerilimli olduğu yıllardı. Soğuk Savaş sona ermiş, Almanya'da ihtiyaç fazlası pek çok silah ve teçhizat bulunmaktaydı. Türkiye bunlara ihtiyaç duymuş ve 1991 Körfez krizi'ni müteakip bu silahların ve teçhizatın önemli bir kısmının Türkiye'ye transferi üzerinde anlaşılmıştı. Ancak, Almanya bu ihtiyaç fazlası silah ve teçhizatın Türkiye'ye transferini kasıtlı olarak geciktirmiştir. Örneğin, Leopard II tankları Türkiye'ye gecikmeli olarak transfer edilmiştir.

✓ Bu dönemde, sadece Almanya değil, tüm NATO ülkeleri Türkiye'ye silah transferlerini engellemiştir. NATO'da, bir Türk-Yunan çatışması çıkarsa, Türkiye'nin bu silahları Yunanistan'a karşı kullanacağından endişe edilmiştir. Örneğin, Türkiye'nin ABD'den alacağı, ABD'nin hizmet dışına çıkaracağı 3 fırkateyn vardı. Türkiye, bu gemilerin parasını ödemiş, personelini ABD'ye göndermiş ve eğitimini tamamlamış olmasına rağmen, bu gemiler ABD'de 14 ay tutulmuş, Türkiye'ye transferine izin verilmemiştir. Bu fırkateynlerin birinin komutanı şimdiki Güney Deniz Saha Komutanı Atilla Kezek ile bir diğerinin komutanı Süha Yanıkömeroğlu idi.

✓ Ayrıca, Almanya'da PKK terör örgütüne sempati duyan ve hükümet üzerinde etkili baskı grupları vardı. Bunlar da, tanklar ve diğer bir kısım silah ve teçhizat Türkiye'ye transfer edilirse, Türkiye'nin bunları PKK terör örgütü mensuplarına karşı

kullanacağını ileri sürerek, silah transferini engelleyebiliyordu. Almanya’da iç siyasette bu gruplar etkili ve seçim dönemlerinde, bundan dolayı Türkiye’ye silah transferlerinde gecikmeler olmuştur.

✓ Türkiye’de halen okul gemisi olarak hizmette olan TCG Sokullu Mehmet Paşa’nın Transferi de Almanya tarafından geciktirilmişti. Bu gemi, daha önce Almanya Deniz Kuvvetleri’nde Tender Donau adı ile yardımcı sınıf bir gemi olarak görev yapıyordu. Geminin 6 makinasından biri de arızalıydı. Bu dönemde geminin transferinin ne sebeple geciktirildiğini anlayamamıştık. Die Welt gazetesinden Rudier Voliac adlı bir muhabir de bu konuya ilgi göstermişti ve benimle irtibat kurarak, bu geminin ne PKK’ya, ne de Yunanistan’a karşı kullanılmayacağı ve bir makinasının da arızalı olduğu konusunda bir haber yapmıştı. Daha sonra Alman hükümeti gemiyi serbest bırakmış ve gemi Ekim 1995’te Türkiye’ye transfer edilmiştir.⁹⁴

Gürdeniz (2013: 162-163), Kardak krizinden sonra ABD’nin Türkiye’ye silah transferlerini geciktirmesini “ABD’nin ikinci silah ambargosu” olarak nitelendirmektedir. ABD Deniz Kuvvetleri’nden Türkiye’ye transfer edilmesi söz konusu olan ve ABD Deniz Kuvvetleri’nde hizmet dışı edilmesi planlı olan 3 adet Perry sınıfı fırkateynin (TCG Gaziantep, TCG Gemlik ve TCG Giresun), Türkiye’ye satışı 1996 baharında onaylanmışsa da, gemiler ancak 1998 yılı içinde Türkiye’ye verilmiştir. Bu gemiler daha sonra Türkiye’de, Gabya sınıfı fırkateyn olarak isimlendirilmiştir. Bu gemilerin toplam 660 kişiden müteşekkil personeli, 1996 baharında ABD’ye intikal ettirilmiş, ancak Mayıs ayı içerisinde Yunan asıllı senatör Sarbanes’in itirazı neticesinde gemilerin Türkiye’ye transferi durdurulmuştur. Yoğun diplomatik temaslara ve hatta ABD’yi ziyaret eden Cumhurbaşkanı Demirel’e verilen sözlere rağmen, transferin engellenmesinde etkin olan Rum lobisinin girişimleri ile gemiler 2 yıl süre ile Türkiye’ye teslim edilmemiştir. Gürdeniz, 1996 yılında TCG Gaziantep’i ABD’den teslim almak üzere ABD’ye gönderilen 660 kişilik grubun içerisinde iken, transferin geciktirilmesi üzerine Türkiye’ye geri dönmüş, daha sonra 1998 yılında gemilerin

⁹⁴ Araştırmacı, orijinal ismi Tender Donau olan ve Türkiye’de TCG Sokullu Mehmet Paşa adı ile okul gemisi olarak hizmette olan bahse konu gemide 1997-1998 yıllarında, gemi komutanlığı yapmıştır.

serbest bırakılması üzerine ABD'ye tekrar intikal ederek TCG Gaziantep'i II. Komutan olarak Türkiye'ye getiren grubun içerisinde bulunmuştur.

Aktar ve Civan tarafından, Türkiye ile Yunanistan'ın 1949-2001 yılları arasındaki askeri harcamalarının, her iki ülkenin gayrisafi milli hasıllarına oranı üzerinden ampirik bir çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda, daha önce Georgiou (1990) ve Koliyas (1991) tarafından yapılan çalışmaların aksine, Yunanistan ve Türkiye'nin askeri harcamaları arasında 1949-2001 arasında uzun zamanlı paralel bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. İki ülke arasında bir kriz veya sorun oluştuğunda, askeri harcamaların arttığı tespit edilmiştir. Araştırmada, bulguların aynı konuda bağımsız olarak yapılan 3 ayrı araştırma tarafından da desteklendiği ifade edilmektedir (Aktar, Civan, 2008: 247). Araştırma, iki ülkenin de, NATO'ya giriş öncesinde de ve NATO içerisinde bulunduğu dönemde, 2001 yılına kadar bir silahlanma rekabeti içerisinde bulunduğunu göstermektedir.

Şahin ve Özsoy (2008: 215) tarafından yapılan ve 1958-2004 yılları arasındaki dönemi kapsayan çalışmada ise, Yunanistan ve Türkiye'nin askeri harcamaları arasında bir ilişki tespit edilememiştir. Buna mukabil, Dristakis (2004: 262) tarafından yapılan ve 1960-2001 yılları arasındaki dönemi kapsayan araştırmada, her iki ülkenin de savunma harcamaları arasında tek taraflı bir ilişki olduğu ve her iki ülkenin de bir silahlanma yarışı içerisinde bulunduğu sonucuna varılmıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesini müteakip ABD Savunma Koleji'nde yapılan bir çalışmada, "Yunanistan ve Türkiye, barış zamanında veya bir çatışma halinde Konfederasyon Kuvvetleri'nin (Bağımsız Devletler Topluluğu'na ait silahlı kuvvetler kast edilmektedir.) taarruzuna karşı koymada yetersiz kalacaklardır. Güney bölgesinde kuvvetlerin aşırı bir dengesizliğini önlemek üzere, Yunanistan ve özellikle Türkiye, kendi kuvvetlerinde aşırı bir azaltma yapmaktan imtina etmelidirler" değerlendirmesinin yapılmış olması dikkat çekicidir (Greenwood, Johnson, 1992: 34). Türkiye ve Yunanistan'ın NATO müttefikleri, bu dönemde kendi silahlı kuvvetlerinde azaltmaya giderken ve önemli oranda tasarruf sağlarken, NATO'nun Güneydoğu Kanadı'nda bir zafiyetle karşılaşmaması hususunu gözeterek, Türkiye ve Yunanistan'ın silahlanma harcamalarını kısmalarını önleyici çeşitli gayretlerde bulunmuşlardır.

4.3.12. Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya Sağladıkları Mali Katkıların Değerlendirilmesi

NATO, sadece sınırlı sayıda daimi karargâh tesisine ve az sayıda daimi kuvvete sahip olup; her bir üye ülkenin NATO'ya katkısının büyük kısmı, ülkelerin kendi milli silahlı kuvvetlerine yaptıkları masraflar ve bu kuvvetlerin diğer NATO ülkelerinin kuvvetleri ile çalışabilirliğini sağlamaya yönelik harcamalardır (NATO Diplomacy Division, 2006: 15). NATO ülkelerinin savunma ve kaynak planlaması, NATO bünyesinde işbirliği esasına göre müştereken yapılmaktadır. Ülkelerin savunma harcamaları, NATO ihtiyaçlarına uygun olarak belirlenmektedir. Bundan dolayı, ülkelerin NATO'ya katkıları, sadece NATO bütçelerine yaptıkları katkıdan ibaret değildir. NATO ülkeleri, NATO'ya en büyük katkıyı, idame ettikleri askeri kabiliyetler için yaptıkları savunma harcamaları ile sağlamaktadır.

NATO, kuruluşundan itibaren üye ülkelerin, NATO harcamalarını ekonomik güç ve potansiyeline göre bölüşmeleri esasını getirmiştir. 1951 yılında ülkeler ekonomik güçlerine göre gruplandırılarak NATO bütçelerine katkı sağlamaya başlamıştır. 1952 yılında getirilen bir düzenleme ile bütçe payları tekrar gözden geçirilmiş, ABD, Fransa ve İngiltere'nin her birinin NATO bütçesinin %22.5'ini karşılaması ve diğer ülkelerin de ödeme gücüne göre, yani ülkelerin göreceli gayri safi milli hasıllarına göre NATO bütçesine katkı yapması esası uygulamaya sokulmuştur. 1955 yılında NATO bütçesi harcama esasına göre yeniden düzenlenmiş, 1955 yılından itibaren sivil bütçe uygulama esasları değişmeksizin aynı kalmış, askeri bütçe uygulama usulü ise 1965 yılında İngiltere'nin talebi üzerine, ülkelerin kişi başı düşen milli gelirine göre küçük modifikasyonlara tabi tutularak uygulanmıştır.

Soğuk Savaş'ı müteakip, tüm NATO üyelerinin savunma harcamaları önemli oranda azalırken, Türkiye ve Yunanistan'ın savunma harcamalarında bir azalma gerçekleşmemiştir. Ege'nin iki tarafına yığılan savunma sistemi alımları ile Türkiye ve Yunanistan'ın askeri harcamalarının gayri safi milli hasıllarına oranı ABD hariç diğer NATO müttefiklerinin neredeyse iki katını bulmuştur (Köni, 2010: 87). Her iki ülkenin de savunma harcamaları, ancak 2000'li yıllarda tedrici olarak azalmaya başlamıştır.

Türkiye ve Yunanistan, Soğuk Savaş sonrası NATO ittifakı içerisinde tüm üye ülkeler arasında savunma harcamaları artan sadece iki ülkedir. Her iki ülkenin de savunma harcamalarının gayri safi milli hasıllarına oranı Tablo 2’dedir.⁹⁵

Tablo 2 Türkiye ile Yunanistan’ın 1971-2003 Yılları Arasındaki Savunma Harcamalarının Gayri Safi Milli Hasıllarına Oranı (%)							
Ülkeler	Yıllar						
	1971	1974	1988	1992	1996	2000	2003
Türkiye	4.4	3.9	2.9	3.9	4.1	5.0	4.9
Yunanistan	4.7	4.2	5.1	4.5	4.5	4.9	4.1

Tablo 2: Karşılaştırma Tablosu

NATO ülkeleri, NATO’ya iki şekilde kaynak ayırmaktadırlar. Bu kaynakların ilki, ülkelerin NATO’ya savunma planlama faaliyeti esnasında sağlamakla taahhüt ettikleri kuvvet, silah ve teçhizatlarıdır. Ülkeler bu kuvveti ve unsurları masraflarını kendileri karşılayarak idame etmekle mükelleftir. NATO’ya sağlanan ikinci kaynak ise, ülkelerin NATO’nun ortak olarak fonlanan üç bütçesine yaptıkları katkılardır. Bu üç bütçe, NATO’nun Sivil Bütçesi (Civilian Budget), NATO’nun Askeri Bütçesi (Military Budget) ve NATO’nun Güvenlik Yatırım Programı (NATO Security Investment Programme) olarak adlandırılmıştır (NATO Diplomacy Division, 2006: 57-60).⁹⁶

Türkiye, NATO’ya ABD’den sonra en fazla asker katkısı sağlayan ülke olmuştur. ABD, Türkiye ve Yunanistan’ın 1971 ve 1975 yıllarında NATO’ya sağladığı asker sayıları Tablo 3’tedir.⁹⁷

⁹⁵ 1971 ve 1974 rakamları için bkz. NATO Press Service, Press Release, 8th December 1976, N-DPC-2(76)18, detaylar için bkz. www.nato.int, erişim zamanı: 18 Haziran 2012.

⁹⁶ NATO Güvenlik Yatırım Programı, 1994 yılından önce “Ortak Altyapı Yatırım Programı” adıyla uygulanmıştır.

⁹⁷ NATO Press Service, Press Release, 8th December 1976, N-DPC-2(76)18, www.nato.int, erişim zamanı: 18 Haziran 2012.

Tablo 3 ABD, Türkiye ve Yunanistan'ın 1971 ve 1975 Yıllarında NATO'ya Sağladığı Asker Sayıları		
Ülkeler	Silahlı Kuvvetler Mevcudu	
	1971	1975
ABD	2 512 000	2 101 000
Türkiye	615 000	584 000
Yunanistan	179 000	185 000

Tablo 3: Karşılaştırma Tablosu

Türkiye'ye ABD ambargosunun uygulandığı 1975 yılında, Yunanistan'ın NATO'ya tahsis ettiği asker sayısının, Türkiye'nin NATO'ya tahsis ettiği asker sayısına oranı takriben 3/10 iken, ambargoyu müteakip Yunanistan'a ve Türkiye'ye yapılan ABD ve NATO yardımının, 7/10 oranına göre belirlenmesinin uyumlu ve ülkelerin NATO'ya sağladıkları katkılar yönünden adil olmadığı değerlendirilmektedir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesini müteakip, NATO ülkeleri asker sayılarında önemli tasarruflara gitmişlerdir. ABD'nin 1990 yılında Avrupa'da konuşlandığı asker sayısı 300 000 iken bu sayı 2000 yılında 100 000'e azaltılmış, NATO'nun Avrupalı müttefikleri, 1990-2000 yılları arasında silahlı kuvvetler mevcudunu %15 azaltmışlardır (US General Accounting Office Report, 2001: 5-29).⁹⁸ Avrupalı müttefikler içerisinde sadece Türkiye ve Yunanistan bu dönemde silahlı kuvvetler mevcudunda azaltmaya gitmemiş, aksine bu ülkelerin silahlı kuvvetler mevcudunun arttırıldığı görülmüştür. Türkiye, Yunanistan ve NATO'nun Avrupalı müttefiklerinin (Türkiye ve Yunanistan dâhil) Soğuk Savaş sonrası asker sayıları Tablo 4'te gösterilmektedir.⁹⁹ Türkiye ve

⁹⁸ Yunanistan ve Türkiye dışarıda tutulduğunda 1990-2000 döneminde diğer Avrupalı NATO müttefiklerinin silahlı kuvvetler mevcudunda % 20 azaltma yapıldığı görülmektedir.

⁹⁹ NATO Public Diplomacy Division, Press Release, 13 April 2012, COMMUNIQUE PR/CP(2012)047, detaylar için bkz. www.nato.int, erişim zamanı. 18 Haziran 2012.

Yunanistan'ın 1990-2000 döneminde asker sayıları artarken, diğer müttefiklerin asker sayılarının azaldığı görülmektedir.

Tablo 4 Türkiye, Yunanistan ve NATO'nun Avrupalı Müttefiklerinin (Türkiye ve Yunanistan dâhil) Asker Sayıları (Bin)						
Ülkeler	Yıllar					
	1990	1995	2000	2005	2010	2011
Türkiye	769	805	793	501	495	495
Yunanistan	201	213	205	135	128	124
Avrupa/NATO	3 508	3 009	2 966	2 400	2 096	2 027

Tablo 4: Karşılaştırma Tablosu

Türkiye ve Yunanistan'ın silahlı kuvvetler mevcudu ancak 2000'li yıllarda oransal olarak yaklaşık olarak aynı seviyede azaltılmıştır.

NATO bütçelerine yapılan katkılar, ülkelerin NATO'nun işletme maliyetlerini bölüşümü olarak değerlendirilmektedir. NATO'da, askeri ve sivil bütçeye nazaran altyapı bütçesi daha sık gözden geçirilmiştir. Altyapı bütçesinin belirlenmesinde aşağıdaki faktörler önem taşımıştır (U.S. General Accounting Office Report to the Congressional Requesters, 22 May 1998: 3).

- ✓ Her bir üye ülkenin katkıda bulunma kapasitesi.
- ✓ Finanse edilecek tesisi kullanacak olan ülkenin sağlayacağı avantaj.
- ✓ Ev sahibi ülkenin toprağında yapılan tesisin inşası ile o ülkenin sağladığı net ekonomik fayda.
 - ✓ Tesisin dışında, ev sahibi ülkenin müttefiklerin ortak savunması için sağlayacağı hizmetler.
 - ✓ Ülkelere özgü “varsa” farklı ekonomik ve siyasi faktörler.

Yukarıda belirtilen farklı girdiler nedeniyle, altyapı bütçesinin belirlenmesinde müzakere ana yöntem olmuştur. Türkiye ve Yunanistan arasında özellikle NATO altyapı bütçesinin kullanılmasında sorunlar ortaya çıkmıştır.

NATO'nun sivil bütçesine ABD, Türkiye ve Yunanistan'ın yaptığı katkılar oransal olarak zaman içerisinde Tablo 5'teki şekilde değişmiştir (U.S. General Accounting Office Report to the Congressional Requesters, 22th May 1998: 12) ve (CRS Report for Congress, 10th March 2011: 11).

Tablo 5 ABD, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'nun Sivil Bütçesine Yaptığı Katkılarının Oranı (%)					
Ülke	Yıllar				
	1952	1955	1982	1998	2011
ABD	22.50	24.10	23.35	23.35	21.74
Türkiye	2.12	1.65	1.59	1.59	3.14
Yunanistan	0.50	0.39	0.38	0.38	0.80

Tablo 5: Karşılaştırma Tablosu

ABD; %21.74 pay oranı ile NATO'nun 2012 yılı sivil bütçesine 84.5 milyon dolar katkı sağlamayı planlamıştır. Oranlama ile, Türkiye'nin sivil bütçeye katkısının 12 milyon dolar, Yunanistan'ın sivil bütçeye katkısının 3.2 milyon dolar civarında olacağı değerlendirilmektedir. Türkiye'nin NATO'nun sivil bütçesine katkısı, genel olarak Yunanistan'ın katkısının 4 katı seviyesinde olmuştur.

NATO'nun askeri bütçesi, askeri yapının, NATO'ya bağlı ani mukabele kuvvetlerinin ve NATO operasyonlarının icra edilmesine yönelik harcamaların karşılandığı kaynakları sağlamaktadır. Ülkeler, bu bütçeye genel olarak savunma bakanlıkları bütçesinden ayırdıkları kaynaklarla katkıda bulunmaktadır.

NATO'nun askeri bütçesine ABD, Türkiye ve Yunanistan'ın yaptığı katkılar Tablo 6'dadır (U.S. General Accounting Office Report to the Congressional Requesters, 22th May 1998: 13) ve (CRS Report for Congress, 10th March 2011: 11).

Tablo 6 ABD, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'nun Askeri Bütçesine Yaptığı Katkılarının Oranı (%)					
Ülke	Yıllar				
	1952	1955	1982	1998	2011
ABD	22.50	24.20	24.12	24.12	25.74
Türkiye	2.12	1.65	1.16	1.59	2.62
Yunanistan	0.50	0.39	0.38	0.38	0.80

Tablo 6: Karşılaştırma Tablosu

ABD, 2011 mali yılında NATO askeri bütçesine 462.5 milyon dolar katkı yapmıştır. Oransal olarak hesaplandığında 2011 yılında Türkiye'nin katkısının 47.2 milyon dolar, Yunanistan'ın katkısının da 14.4 milyon dolar civarında olduğu değerlendirilmektedir. 1952 yılından itibaren yapılan katkılar dikkate alındığında, Türkiye'nin NATO'nun askeri bütçesine katkısının, genel olarak Yunanistan'ın katkısının 3-4 katı seviyesinde olduğu görülmektedir.

NATO'nun güvenlik yatırım programı (NSIP- NATO Altyapı Programı) bütçesi, 5 yılda bir gözden geçirilerek, NATO üyelerinin ekonomik gelişmişlik seviyelerine göre düzenlenmektedir. Örneğin ABD, 1960 yılında bu bütçenin %43'ünü karşılarken, 2011 yılı bütçe payı %21.75 seviyesine (197.4 milyon dolar) düşmüştür. Türkiye, 1998 yılında bu bütçenin %1.04'ünü, 2011 yılında %3.14'ünü karşılamıştır. Yunanistan'ın bütçe payı ise 1998 yılında %1.00 ve 2011 yılında %1.13'tür. 2011 yılında, NATO güvenlik yatırım programı bütçesine Türkiye'nin katkısının 28.23 milyon dolar, Yunanistan'ın katkısının ise 10 milyon dolar civarında olduğu değerlendirilmektedir (U.S. General Accounting Office Report to the Congressional Requesters, 22th May 1998: 14), (CRS Report for Congress, 10th March 2011: 11).

NATO bütçelerine yapılan ülke katkıları dikkate alındığında, 2011 yılında Türkiye'nin NATO bütçelerine katkısının takriben 87.5 milyon dolar, Yunanistan'ın NATO bütçelerine katkısının ise takriben 27.6 milyon dolar civarında olduğu görülmektedir.

Türkiye ve Yunanistan'ın 2012 yılı itibarı ile NATO teşkilatı içerisinde 60 yıl buldukları dikkate alındığında ve 2011 yılındaki bütçe katkısı oranlarının sabit kaldığı varsayıldığında, 2011 yılı parasal değerlerle, NATO bütçesine 60 yılda Türkiye'nin toplam 5 milyar 250 milyon dolar, Yunanistan'ın da 1 milyar 656 milyon dolar civarında katkıda bulunmuş olabileceği değerlendirilmektedir. Bu rakamlar her ne kadar NATO'ya sağlanan kuvvet tahsisleri, üs ve ülke kolaylıkları, siyasi avantajlar vb. pek çok girdinin yanında fazla bir değer ifade etmese de, Türkiye ve Yunanistan'ın maddi olarak NATO'ya yaptıkları katkının derecesini göstermesi açısından anlam taşımaktadır.

4.3.13. Türkiye-NATO İlişkilerini Etkileyen Diğer Gelişmeler

Seçim kampanyasında Yunanistan'ı NATO'dan çıkaracağı ve NATO üslerini kapatacağı söylemlerini sıkça dile getiren Papandreu, Yunanistan'da 1981 yılı başında iktidara geçtiğinde, hem Türkiye'yi, hem de NATO'yu rahatsız eden uygulamaları başlatmıştır. Papandreu, ülkesinde nükleer silah bulundurulmasına karşı çıkmış, ABD ve NATO'nun itirazlarına rağmen Doğu Bloğu ile birlikte hareket ederek Balkanların nükleer silahlardan arındırılmış bir bölge haline gelmesini savunmuştur. Yunanistan, Ege'de yapılan NATO tatbikatlarına, Türkiye ile olan sorunlarını ileri sürerek katılmamış, NATO üslerini kapatma tehdidini 1980'lerin ortalarına kadar sürdürmüştür. Yunanistan, Afganistan işgali ve Polonya'daki darbeden sonra SSCB'ye uygulanan yaptırımlara katılmamış ve 1985 yılında Varşova Paktı üyesi Bulgaristan ile saldırılmazlık paktı imzalamış, ABD'nin 1986'da Libya'yı bombalamasını kınamış ve Libya'ya karşı yaptırımlara katılmamıştır (Kalaitzidis, Zaharidias, 1995: 109). Bu koşullarda, Türkiye NATO dayanışmasına uygun hareket etmeyen Yunanistan'a karşı NATO'nun ve ABD'nin kendisini daha çok kollayacağı umuduna kapıldıysa da, bu beklenti gerçekleşmemiştir (Uzgel, 2001: 60).

Yunanistan'da Papandreu hükümeti, Yunanistan'ın Avrupa Birliği'ne girmiş olmasının getirdiği avantajları da kullanarak, dış politikada NATO ve ABD'ye bağımlılıktan

kurtulmaya yönelik bir dış politika izlemeye başlamıştır. Yunanistan, Aralık 1981'de Brüksel'de savunma bakanlarının katılımı ile yapılan DPC toplantısında, Türkiye tarafından tehdit edildiğini ima ederek, Yunanistan'ın diğer bir NATO ülkesi tarafından tehdit edildiğini ve NATO'nun 5. maddesindeki garantilerinin dıştan gelen tehdide ilaveten, ittifak içerisinden gelecek tehdit için de garanti sağlamasını talep etmiştir. Papandreu tarafından Aralık 1981'deki NAC toplantısında teklif edilen metnin karar olarak benimsenmesi, Türkiye'nin gücendirilmesinden kaçınan diğer NATO üyelerinin karşı çıkması nedeniyle kabul edilmemiş ve bu metin toplantı sonuç bildirisine konulmamıştır. Bu durum üzerine, Papandreu sonuç bildirisini imzalamamış, bundan dolayı NATO tarihinde ilk defa savunma bakanlarının katıldığı bir DPC toplantısı sonunda bir sonuç bildirisi yayımlanmamıştır. Yunanistan bu toplantıda, NATO Konseyi'nde kendini izole etmek pahasına, Türkiye ile olan sorunlarını dramatize etmiş ve NATO Genel Sekreterliği'ne ve NATO üyelerine mağdur ve haklı bir ülke olduğu mesajını vermek istemiştir (Stearns, 1992: 101).

DA'ya (Ek 5) göre, Türkiye'de, Yunanistan'dan özellikle Ege sorunları kapsamında olmak üzere tehdit algılamış, Milli Güvenlik Siyaset Belgesi ve Milli Askeri Stratejik Konsept Dokümanı'nda, ayrıca bakanlıkların alt konsept dokümanları ile Genelkurmay dış tehdit dokümanında Yunanistan birinci tehdit olarak belirlenmiş, ancak Türkiye tarafından, hiçbir NATO forumunda Yunanistan'ın Türkiye için tehdit teşkil ettiği açıklanmamıştır.

Papandreu, NATO'ya şantaj yapmış, Türkiye'ye karşı NATO'yu kullanmak istemiş ve ayrıca NATO'yu bir iç politika malzemesi olarak kullanmıştır (Kalaitzidis, Zaharidias, 1995: 108). Buna mukabil, Türkiye, Yunanistan ile olan sorunlarında NATO'yu kullanmaktan kaçınmış, Yunanistan tehdidine karşı milli olanaklarını kullanmayı yeğlemiştir.

1981'de savunma bakanları toplantı bildirisini, Yunanistan'a olan Türk tehdidinden bahsetmiyor diye NATO tarihinde ilk defa bloke eden Yunanistan, 1982 NATO savunma bakanları toplantısında Türkiye'nin yaptığı Yunan hava sahası ihlalleri konusundaki iddialarını içeren memorandumunu temsilcileri vasıtasıyla elden dağıtmış ve bir anlamda mağdur ülke rolünü oynamaya devam etmiştir (Krebs, 1999: 366).

Türkiye ile Yunanistan arasındaki NATO içi çekişmeler devam ederken, Brüksel’de; 29 Kasım 1982’de Türkiye’nin Genelkurmay II. Başkanı Orgeneral Necdet Öztörün ile ABD Savunma Bakanı Yardımcısı Richard Perle arasında bir mutabakat muhtırası imzalanmıştır. Anlaşmayla, NATO kapsamında teşkil edilmesi planlanan ani mukabele gücünün Türkiye’de konuşlandırılması kabul edilmiştir. Bu kapsamda, Türkiye’deki 10 havaalanının modernize edilmesi, ayrıca Muş ve Batman’da yeni teknolojiye sahip 2 yeni havaalanı inşa edilmesi öngörülmüştür. Anlaşmanın bazı hükümleri 26 Nisan 1983 tarihli Milliyet Gazetesinde yer almıştır.¹⁰⁰ Anlaşma, NATO yükümlülükleri ile sınırlı tutulmuş, NATO sorumluluk alanı dışındaki bir müdahale için Türk hava sahasının kullanımına müsaade edilmemiş, bunun yanı sıra malzeme, silah, cephane ve yakıtın ancak Türkiye’nin onayıyla ihraç edilebileceği kuralı getirilmiştir. Hava sahasının kullanımı için hem NATO onayı, hem de Türkiye’nin onayının gerekli olduğu anlaşmada açıkça belirtilmiştir (Uzgel 2001: 47-48). Türkiye’nin ABD tarafından uygulanan ambargodan alınan dersle, ABD ile yapılan anlaşmalarda, NATO kapsamındaki yükümlülüklerle vurgu yapmaya ve özel bir önem vermeye başladığı dikkat çekmektedir.

Yunanistan, 1980-1983 döneminde, bir taraftan Türkiye’de iktidarda bulunan askeri rejimin siyaseten zayıf olmasından istifade etmeye gayret gösterirken, diğer taraftan Avrupa Birliği’ne üye olmanın avantajlarını da kullanarak NATO ilişkilerini iç siyasette de istismar etmeye başlamıştır. 1982 yılında Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Asimakis Fotilas, Polonya’daki askeri diktatörlüğe karşı yayımlanan bir NATO bildirisini imzaladığı için Brüksel’den dönüşte görevden alınmış, 1983 yılında Yunanistan hükümeti Sovyetler Birliği’ne karşı uygulanacak yaptırımlara karşı olduğunu açıklamıştır. Papandreu, 1984 yılında Washington’u “emperyalizmin metropoliti” olarak tanımlamasından ve Sovyetler Birliği tarafından casusluk şüphesi ile düşürülen Kore uçağı olayında; Sovyetlerin yanında yer almasından dolayı ABD’nin tepkisini çekmiştir. Yunanistan’daki NATO üslerinin varlığına rağmen Yunanistan, Balkanların

¹⁰⁰ 26 Nisan 1983 tarihli Milliyet gazetesinde M. Ali Birand tarafından hazırlanmış olan haber, “ABD Anlaşması NATO Yükümlülüğü ile Sınırlandı” başlığı ile yayımlanmıştır. Detaylar için bkz. http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/rc8WP2IAWGF7oZZX_ydRC3g_x3D_x3D_, Erişim zamanı. 15 Mayıs 2013.

nükleer silahlardan arındırılması için NATO'dan bağımsız olarak faaliyet yürütmüş, Şubat 1983 ayında Sovyetler Birliği ile Sovyet gemilerinin Yunanistan limanlarından faydalanması için anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşma, NATO'nun Sovyetler Birliği'ne karşı uyguladığı politikadan sapmanın bir göstergesi olmuş ve ABD ile yapılan üs müzakerelerinde bir pazarlık aracı olarak kullanılmıştır (Kalaitzidis, Zaharidias, 1995: 109).

Kanada'da, 27-28 Ekim 1983 tarihlerinde bakanlar düzeyinde yapılan NATO Nükleer Planlama Grubu Toplantısı'nda alınan kararla, Avrupa'daki, yani merkez cephedeki 1400 kısa menzilli füzeyi tek taraflı geri çeken NATO yetkilileri, bunu kanatları güçlendirerek telafi etmek istemişlerdir. Bu nedenle, kanatlara orta menzilli füzelerin yerleştirilmesi ve buradaki kısa menzillilerin yenilenmesi öngörülmüştür. NATO Başkomutanı Rogers, Nisan 1983 sonunda Türkiye'ye gelip Montebello kararı çerçevesinde Türkiye'ye kısa menzilli Honest John füzeleri yerine, 400 km menzilli Lance II füzelerinin yerleştirilmesini, Türkiye'deki savaş uçaklarının nükleer kapasitelerinin arttırılmasını, ayrıca o dönemde Türkiye'de bulunan 200 kadar nükleer savaş başlığının sayısının arttırılmasını istemiştir. Türkiye, bu önerilere karşı çıkarak Yunanistan gibi ek yükümlülük almayı reddetmiştir (Uzgel, 2001: 72).

NATO bünyesinde Türkiye ve Yunanistan'ın temsil edildiği her platformda, 1974'ten sonra, bir koordinasyon sorunu ile karşılaşmıştır. Yunan ve Türk askeri kuvvetleri uzun süre düzenli şekilde birlikte tatbikat yapmamışlardır. 1974'ten sonra Yunanistan ve Türkiye, Ege'de yapılan tatbikatlarda müşterek düşmana karşı değil, birbirlerine karşı tatbikat yapmışlardır (Stearns, 1992: 70).

Türkiye ve Yunanistan, birbirlerinin NATO'ya tahsisli kuvvetlerinin yıllık envanterini (National Chapter) 1984'ten itibaren veto etmişlerdir. Bu doküman, NATO planlama faaliyetleri için referans teşkil etmekte ve ittifakın yıllık "NATO ve Varşova Paktı Kuvvetlerinin Mukayesesi" dokümanına temel teşkil etmektedir. Bu doküman bundan dolayı 1984'ten itibaren uzun yıllar yayımlanamamıştır. Yunan-Türk farklılıkları çoğu zaman konseyin diğer işlerini de menfi olarak etkilemiştir (Stearns, 1992: 69).

ABD dış politikası, iki taraf arasında çözüm üretmek zorunda kaldığı durumlarda daha çok itiraz eden, sorun çıkaran tarafı memnun ederek müdahale etme özelliği taşımıştır.

Yunanistan, Avrupa Birliği üyesi olmasından da istifade ederek ve ABD'deki Rum lobisinin de yardımı sayesinde ABD'ye daha fazla diretebilmiştir. ABD, bütün bunlardan dolayı, 1981'de Yunan yönetiminin Rogers Planı'na uymamasına sessiz kalmış, iki ülkeye yapılan 7/10 oranını korumuş, ayrıca 1984'te imzalanan ABD-Yunanistan üsler anlaşmasının 7. maddesine bu oranın devam edeceği hükmünü koymuştur. ABD, uluslararası anlaşmalara göre silahsızlandırılması gereken Limni Adası'nın NATO planları içine alınmasına itiraz etmemiş, Yunanistan'ın Bulgaristan ile bir saldırmazlık paktı yapmasından rahatsızlık duymuş olmasına rağmen buna da tepkisiz kalmıştır (Uzgel, 2001: 60).

Türkiye Dışışleri Bakanlığı tarafından 1986 yılında yayımlanan bir broşürün (Ek 12) 4. Sayfasında, Papandreu'nun, 19 Kasım 1984, 15 Aralık 1984 ve 2 Nisan 1985 tarihlerinde Atina'da verdiği demeçlerde, "Yunanistan için tehdidin kuzeyden değil, doğudan (Türkiye) geldiği ve Yunanistan Silahlı Kuvvetleri'nin buna göre konuşlandırılacağı" ifade edildiği belirtilmektedir. Bu durum NATO'nun Güneydoğu Kanadı'nda bir krizin işaretidir. Aynı broşürde, Türkiye Başbakanı Özal'ın 3 Nisan 1985 tarihinde Washington D.C.'de Türkiye'nin Yunanistan'ın bir inch toprağında bile gözü olmadığını ifade ettiği, Yunanistan'a, bir "Dostluk, iyi komşuluk, müzakere ve işbirliği" anlaşması önerdiği belirtilmektedir. Buna mukabil, Yunanistan'ın bu dostluk teklifini her zaman olduğu gibi reddettiği, Yunanistan'ın "Megali Idea" tutkusunun, NATO'nun güvenlik menfaatleri ile birlikte Türk ve Yunan halklarının gerçek menfaatlerine de bir tehdit oluşturduğu ifade edilmektedir.

NATO eski başkomutanı Rogers, 29 Kasım 1987'de Hürriyet gazetesinden Sedat Ergin'e "Doğu Anadolu bir SSCB saldırısına uğrarsa, bazı Kuzey Avrupa ülkelerinin Türkiye'nin yardımına gelip gelmeyeceği konusunda tereddütleri bulunduğunu" söylemiştir. Ocak 1988'de ABD Başkanı Reagan'a sunulan uzun vadeli strateji raporunda, bazı NATO müttefiklerinin Türkiye'ye gerektiğinde yardım etme konusunda isteksiz olduğu ifade edilmiştir (Uzgel 2001: 73).

ABD ile Yunanistan arasında 1989 yılında yapılan Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması'nın giriş kısmında, "ABD ve Yunanistan, barıştı tehdit eden silahlı saldırı veya tehditlere karşı birbirlerinin egemenlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüklerini

korumayı taahhüt eder” biçiminde bir ifade yer almıştır. Bu duruma Türkiye’nin tepki göstermesi üzerine, Başkan Bush bu kez Türkiye’ye bir mektup göndererek, Yunanistan’a verilen güvencenin Türkiye’ye karşı olmadığını bildirmiştir (Uzgel, 2001: 77). Yunanistan, bu şekilde dolaylı da olsa Türkiye’ye karşı ABD’nin bir güvenlik garantisini sağlamayı amaçlamıştır.

Türkiye’nin elinde NATO kararlarını veto etme yetkisi bulunmakla birlikte, NATO ve ABD’nin elinde ekonomik ve siyasal içerikli daha fazla ve daha etkin diğer baskı araçları olduğundan, Türkiye kendi menfaatlerini elde etmekte Yunanistan kadar direnememiştir (Uzgel, 2001: 70). Yunanistan, Türkiye’ye karşı Avrupa Birliği kozunu acımasızca kullanmıştır (Krebs, 1999: 368).

1980’lerde NATO ve Varşova Paktı üyesi 23 ülke arasında Viyana’da konvansiyonel kuvvet indirimi görüşmeleri yapılmıştır. Bu müzakerelerde, Türkiye, SSCB’nin Orta Avrupa’dan çekeceği silahları Kafkasya’da Türkiye sınırına konuşlandırmasına itiraz etmemiş, bunun karşılığında Mersin’de dâhil olmak üzere Güneydoğu Anadolu’nun kendi güvenliği için indirim kapsamı dışında tutulması gerektiği tezini ileri sürmüştür. Türkiye, bu konuda SSCB’yi de razı etmiştir. 16 NATO ülkesinin hazırladığı anlaşma taslağı Ocak 1989’da Varşova Paktı’na sunulma aşamasına geldiğinde, Yunanistan, Mersin Limanı’ndaki askeri kuvvetlerin Kıbrıs’a yönelik tehdit oluşturduğunu, ayrıca Kıbrıs’a buradan ikmal yapıldığını ileri sürerek, Mersin’in indirim alanı dışında tutulmasına itiraz etmiştir.

Yunanistan, Sovyetlerin de desteğini alarak, Mersin’in konvansiyonel kuvvetlerin kontrol sahası dışında bırakılmasına itiraz etmiştir. Sovyetler Birliği, sorunu ABD ve NATO’nun çözmesini beklemiş, ancak Yunanistan ve Kıbrıs’ın ısrarı nedeniyle NATO ve ABD girişimleri sonuçsuz kaldığından, iki NATO müttefiki arasındaki uyuşmazlık ABD ve NATO tarafından çözülememiştir. Bunun üzerine Sovyetler Birliği kendi çekincelerini çekmiş, sorun Mersin’in AKKA’ya (Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması-AKKA, The Treaty on Conventional Armed Forces in Europe- CFE Treaty) dâhil edilmemesi, ancak diplomatik bir lisanla AKKA’ya dâhil edilmiş gibi gösterilmesi sayesinde Türkiye ve Yunanistan’ın ayrı ayrı tatmin edilmesi ile çözülmüştür (Stearns, 1992: 56). NATO ve Varşova Paktı arasında sürdürülen müzakerelerde iki NATO

müttefikleri arasında sorun çıkması, Yunanistan'ın Mersin'deki kuvvetleri Kıbrıs için bir tehdit olarak algılaması, sorunun NATO tarafından çözülememesi ve Sovyetler Birliği'nin girişimleri ile çözülmesi, NATO dayanışmasının seviyesini gösterme açısından ders alınması gereken bir gelişme olmuştur.

AA'ya (Ek 2) göre, Yunanistan, bir NATO üyesi olmasına rağmen, Varşova Paketi üyelerinin Türkiye'de yapacağı denetimlerden bir fayda ümit etmiş ve kendi menfaatine Mersin'in AKKA kapsamı dışında tutularak, denetim dışı bırakılmasına itiraz etmiştir. Konu, daha sonra NATO ile Sovyetler Birliği arasında görüşülerek halledilmiş, bunun üzerine Yunanistan, daha fazla direnememiştir.

Silahsızlanma konuları üzerinde uzman olan EA'ya (Ek 6) göre, Yunanistan aşağıdaki gerekçelerle Türkiye'nin alan dışı bölgelerine de itiraz etmiştir.

✓ Alandışı bölgeler, AKKA için Rusya'nın Güney Kafkasya'daki İran'a komşu olan bölgesi ile Türkiye'nin Güneydoğu Bölgesi'ndeki Suriye ve Irak'a komşu olan bölgedir. Bu bölgeler, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)'nin uygulayacağı güven ve güvenlik artırıcı tedbirlere tabi olmayacaktı. Türkiye'nin AKKA alan dışı bölgesi olarak Gözne'den denize dökülen alanın doğusunda kalan bir bölge belirlenmişti. Böylece, Mersin'de alan dışı olarak AGİT denetiminin dışında bırakılmış olacaktı.

✓ Yunanistan'ın bu alan dışı bölgelere karşı çıkma gerekçesi, Yunanistan'ın menfaatlerini kollama refleksi yönünden çok haklıydı. 1974 Kıbrıs Harekâtı, Mersin'den hareketle yapılmıştı. Kıbrıs'taki kuvvetlerin lojistik desteği Mersin'den sağlanıyordu. Bundan dolayı, Yunanistan Mersin'in kapsam dışı bırakılmasına itiraz etti. Türkiye de Mersin'i kapsam dışı alan olarak belirlerken, ileride Kıbrıs'a yönelik olarak Mersin'i askeri yığınaklanma ve lojistik nakliyat bölgesi olarak denetim dışı tutmaya gayret ediyordu.

✓ NATO'da, zaman zaman Yunanistan'ı haklı gören eğilimler ortaya çıksa da, Türkiye'nin alan dışı bölgesi NATO'nun da menfaatine olduğu için, NATO bu konuda Yunanistan'ın yanında yer almamıştır.

✓ Türkiye'nin AKKA (CFE) ile Viyana (CSBM-Confidence And Security Building Measures) uygulama dışı bölgesi aynı değildi. Viyana belgesinin uygulama

alanı dışı bölgesi, Güneydoğu Anadolu'yu kapsadığı gibi Merzifon'a ve Kayseri'ye kadar uzanan bir bölgeydi. Bu bölge, Viyana Belgesi kapsama alanı dışında olduğundan, tatbikatların ve yığınaklanmaların ön bildirim zorunluluğundan da muaf tutuluyordu. Bölge, Viyana Belgesi uygulama alanı içine alınırsa, tatbikatların ve yığınaklanmaların bildirim bir zorunluluk haline gelecekti.

✓ Türkiye'nin, bu bölgeleri alan dışı bırakmak istemesinin gerçek nedeni, Kıbrıs'a yönelik harekât ihtiyacıydı. Yunanistan, Viyana müzakerelerinde öncelikle Türkiye'nin CSBM için önerdiği alan dışı bölgenin, CFE alan dışı bölgesinden daha farklı olmasına itiraz etmiştir.

✓ Ancak, NATO kendisinin non article 5 (alan dışı) harekâtı için böyle bir bölgenin kontrol dışı bırakılmasının faydalı olacağını değerlendirdi. NATO'ya göre, İran, Irak, Suriye'ye yapılabilecek bir alan dışı harekâtın ihtiyaçları açısından bu bölgeler AKKA ve Viyana hükümleri dışında bırakılmalıydı. Türkiye açısından ise, İran, Irak, Suriye için değil, Yunanistan ve dolayısıyla Kıbrıs açısından bu bölgenin alan dışı kalması bir gerekliliktir. Bundan dolayı gerekçeler farklı olsa da, NATO ve Türkiye'nin çıkarları burada uyuşmuştu. Bu alan Türkiye'nin ihtiyacı gözetilerek belirlendi ve Yunanistan'ın itirazlarına rağmen kabul ettirildi.

Türkler ve Yunanlar, Washington'da olduğu gibi Brüksel'de de NATO'nun altyapı fonlarının tahsisi müzakerelerinde daima aynı argümanları kullanmışlardır. Örneğin 1987'de ve 1988 yıllarında karşılıklı vetolar nedeniyle, her iki ülke için önerilen altyapı fonlarının sadece yarısı onaylanmıştır. NATO'nun altyapı yatırımları bütçesinden bu iki yıl için, %14'ü Türkiye'nin, %8'i Yunanistan'ın alması programlanmışken (iki yıl için toplam 900 milyon dolar) Türkiye'den 252 milyon dolar ve Yunanistan'dan 144 milyon dolar kesilmiştir (Stearns, 1992: 69).

Münakaşalı altyapı projeleri, Yunan adası Limni ve buna bitişik Türk sahil hattında toplanmıştır. Gerçekte bu bölgeler NATO'nun savunma planları için hayati önemdedir. 1991 yılında, NATO bütçesinin 42. Dilimi Türkiye'ye 202 milyon dolar, Yunanistan'a 130 milyon dolar fon tahsisini öngörmüştür. Burada da oranın ABD oranı olan 7/10'a yakın 6.4/10 olması dikkat çekicidir (Stearns, 1992: 69). Bu fonların karşılıklı olarak kullanılamaması nedeniyle, Yunanistan ve Türkiye'nin uğradığı zararların yanı sıra,

altyapı yatırımlarının gecikmesi veya yapılamaması nedeniyle NATO'nun karşı karşıya kaldığı savunma riskleri de önem taşımıştır.

Türkiye ile Yunanistan'ın NATO altyapı projelerine karşılıklı rezerv koyarak fonların tahsisini engellemeleri her iki ülkenin de zararına işlemiştir. DA'ya (Ek 5) göre, NATO altyapı bütçesinin belirli bir büyüklüğü vardır. Yunanistan ve Türkiye dışındaki NATO üyeleri, Türkiye ve Yunanistan'ın projelerine NATO kaynağı tahsis edilmesini karşılıklı olarak önlemelerinden dolayı avantaj sağlamışlardır. Örneğin, Türkiye, Pire'de yapılacak bir NATO yatırımını önlerken, Yunanistan'da, İstanbul'da yapılacak bir NATO yatırımını önlüyor, buralara gidecek kaynak da, İtalya'da ki bir NATO havaalanının inşası için kullanılabilirdi. Bu sıkıntı, belirli dönemlerde her iki ülkenin yöneticilerince görülmüştür. Örneğin, bir dönem NATO askeri temsilcisi olarak görev yapmış olan Koramiral Kıyat, bu sıkıntıyı hissetmiş ve Yunanlar nezdinde girişimlerde bulunmuştur.

NATO altyapı fonlarından yeteri kadar faydalanılamamasında, Türkiye'deki kurumsal kültür eksikliğinin de önemli bir etkisi vardır. Türkiye, uygun personelin görevlendirilmemesi, konuya gereken önemin verilmemesi ve kimi zaman da beceriksizlikten dolayı, NATO altyapı projelerinden yeteri kadar faydalanamamıştır. Türkiye'ye, bir liman ile bir havaalanının NATO fonlarından inşa edilmesi için farklı zamanlarda keşif yapmaya gelen iki NATO altyapı tahsis heyetine gösterilen ilgisizlik, AA tarafından dramatik bir tarzda anlatılmaktadır (Ek 2).

Ne Türkiye, ne de Yunanistan, NATO'nun tarafsız olduğunu düşünmektedir. Her iki ülke de NATO'yu bir diğerinin yanında düşünmektedir. Yunanlara göre; Türkiye, daha fazla nüfusu, silahlı kuvvetlerinin büyüklüğü, 380 millik Sovyet sınırı, boğazları kontrol fonksiyonu gibi stratejik düşüncelerle NATO konseyinde daha fazla ağırlığa sahiptir. Türklere göre ise, Türk ve Yunan menfaatleri çatıştığında, NATO'nun Avrupalı üyeleri ve ABD, daha güçlü tarihi ve kültürel bağları olduğu için Yunanistan'ı desteklemeye eğilim göstermektedir (Stearns, 1992: 79).

NATO algısı, 1952'den beri her iki ülkede de önemli oranda değişmiştir. Stearns'a (1992: 80) göre, Yunanistan için; NATO üyeliği, sadece Varşova Paketi'ne karşı değil ama Türkiye'ye karşı da bir tampon görevi görmüş, Yunanistan'ın ABD ile değil,

Avrupa ile olan bağlarını takviye etmiştir. NATO, 1974'ten itibaren Yunanistan'da hiç popüler olmamış, ancak Yunan kamuoyu yoklamalarında, çoğunluk NATO içerisindeki Türk etkisini dengelemek üzere üyeliğin devam etmesini yeğlemiştir. Çünkü, NATO güvenlik programları, ABD tarafından Yunanistan'da yürütülen programlara göre daha güvenilir bulunmuştur. Birçok Yunan, ABD programlarının Türk taleplerinden etkilendiğine ve ayrıca ABD'nin; Yunan soluna karşı, Yunan muhafazakârlarını desteklediğine inanmaktadır. Bundan dolayı, Yunanistan ve ABD hükümetleri Yunanistan'daki paylaşılmış askeri tesisleri müzakere ettiğinde, NATO görevleri üzerinde uzlaşmak (1983 ABD-Yunanistan Savunma ve Ekonomik İşbirliği anlaşmasında NATO'ya ilgi yapılmamasına rağmen) genellikle kolay olmuştur.

Türkiye'de de, NATO, ABD'ye fazla bağımlı olma riskine karşı bir emniyet aracı olarak görülmüştür. ABD ile işbirliği yapmanın risklerinden biri, ABD'nin güvenlik politikalarının, Yunanistan ve ABD Kongresi'ndeki Yunan taraftarları veya Rum lobisi tarafından etkilenmiş olma algısıdır. Türkiye 1975-1978 yılları arasındaki ABD silah ambargosu esnasında ABD'den sağlayamadığı askeri malzemeyi, diğer NATO ortağı olan Federal Almanya'dan temin etmiştir (Stearns, 1992: 80).

Stearns'a (1992: 101) göre, Türk-Yunan ilişkilerinin mevcut durumu, her iki tarafa da zarar vermektedir. Kıbrıs, her iki tarafa da maliyet getirmektedir. Ege Kıta Sahaneliği'nde bulunması muhtemel petrol yataklarından her iki ülke de faydalanamamaktadır. Karasuyu ve hava sahası, müştereken savunulmaktan ziyade çatışma alanı olmaktadır. Atina FIR'ı da hava trafik kontrol alanı olarak hizmet etmekte yetersiz kalmakta, Ege komuta kontrol hatları her iki ülke içinde kontrol edilemez hale gelmektedir. NATO, acaba iki ülke arasında bir saldırmazlık paktı sağlamada bir garantörlük görevi yapabiliyordu? Kıbrıs'ta bu garanti yürümemesine rağmen, NATO bu konu da bir girişim yapabiliirdi. Türkiye Cumhurbaşkanı bu konuya olumlu yaklaşmış, ancak Yunanistan, NATO'nun arabuluculuk girişimlerine dahi genellikle karşı çıkmıştır. Ocak 1988'de Davos'ta Başbakan Özal ve Papandreu arasında, iki ülke açısından bir saldırmazlık paktı konusunun konuşulduğu duyulmuş, ancak somut bir ilerleme olmamıştır.

Kay'a (1998: 54) göre, Yunanistan ve Türkiye arasında devam etmekte olan farklılıklar, NATO için zaman alıcıdır ve NATO üyelerinin dikkatini daha önemli güvenlik konularına toplamaktan alıkoymaktadır. Türkiye ve Yunanistan'ın arasındaki sorunlar, zaman zaman NATO'yu kendi sorunları ile ilgilenmesinden alıkoymaktadır. NATO bu sorunlar ortaya çıktığında sınırlandırıcı bir role sahip olmuş ve zaman zaman da Türkiye ile Yunanistan arasında bilgi akışı sağlayan bir durumda kalmıştır. 1970'lerin ortasından 1990'a kadar iki müttefik arasında işbirliği kültürüne katkı sağlayabilecek belirli bir müşterek askeri tatbikat dahi yapılmamıştır. 1974'ten itibaren Ege'de Yunanistan ve Türkiye'nin katıldığı birçok tatbikat birlikte değil, aksine birbirine karşı icra edilmiştir.

Amerika, 1. Körfez Savaşı'nda Ankara'dan üç konuda yardım istemiştir. İlki, Türkiye'deki üslerin Irak'a yönelik hava harekâtları sırasında kullanılması; ikincisi, Irak'ın Kuveyt cephesindeki asker sayısını azaltması amacıyla Türkiye'nin Irak sınırına asker yığması ve üçüncüsü, Suudi Arabistan'da toplanan müttefik kuvvetlere Türkiye'nin birlik göndermesidir. Türkiye bunlardan ilk ikisine olumlu cevap vermiş, üçüncüsüne Cumhurbaşkanı Özal'ın ısrarına rağmen Türk Genelkurmay'ının karşı çıkması sonucu uymamıştır (Uzgel, 2001: 255).

Türkiye, 1. Körfez Savaşı'nda ABD'ye NATO üslerini açarak en önemli kolaylığı sağlamıştır. Bunun için, 17 Ocak 1991'de TBMM'de 126 sayılı karar çıkarılmıştır. Harekât boyunca müttefik uçakları ya İncirlik'ten kalkarak Irak'ı bombalamış ya da Hint Okyanusu'ndaki üslerden ya da uçak gemilerinden kalkarak bombalamayı müteakip İncirlik'e inerek, İncirlik'i yoğun olarak kullanmıştır. Bu gelişme Türk kamuoyundan gizlenmiş ve yapılan açıklamalarda ABD uçaklarının eğitim uçuşlarına çıktıkları bildirilmiştir (Uzgel, 2001: 256). Türkiye 1. Körfez Savaşı'ndaki yoğun katkısına ve Özal'ın beklentisinin aksine, savaş sonrasında Ortadoğu'daki barış süreci için yapılan Madrid zirvesine çağrılmamış, bu durum Türkiye'de hayal kırıklığı yaratmıştır.

ABD, BM'in 5 Nisan 1991 gün ve 688 sayılı kararına dayanarak, 10 Nisan 1991'de Kuzey Irak'ta 36. paralelin kuzeyinde uçuş yasağı getirmiştir. Irak'ta 36. paralelin kuzeyinde askeri faaliyetler yasaklanmıştır. ABD, İngiliz ve Fransız kuvvetleri Zaho civarında güvenli bölge oluşturma çalışmalarına başlamış, bu ülkelerin kara birlikleri

Silopi'de, hava gücü İncirlik'te konuşlandırılmıştır (Uzgel, 2001: 261). Türkiye, 12 Temmuz 1991'de aldığı bir bakanlar kurulu kararı ile Huzur Operasyonu (Operation Provide Comfort) için teşkil edilen birliğin ya da kamuoyunda çekiç güç olarak bilinen birliğin Türkiye'de konuşlanmasına izin vermiştir. Türkiye, böylece İncirlik ve Batman'daki NATO askerlerinin NATO dışı amaçlarla, yani alan dışında (out of area) kullanılmasını kabul ederken, kendisi de çekiç güce katılmıştır.

Çekiç gücünde yer alan kara birlikleri Eylül 1991'de Türkiye'nin isteği üzerine çekilmiş, Çekiç gücü, İncirlik'te konuşlanan 77 uçak ve helikopter ile Zaho'daki bir askeri eşgüdüm merkezi'nden oluşturulmuştur (Uzgel, 2001: 261). Aralık 1996'da, çekiç gücünün adı kuzeyden keşif harekâtı (Operation Northern Watch) olarak değişmiştir. Bu değişiklikte, Zaho'daki merkez Silopi'ye alınmış, keşif gücüne ABD 41, İngiltere 7, Türkiye ise 4 uçak ve helikopter ile katılmıştır.

Türkiye, 1990'larda NATO ve ABD ile uyum içerisinde, tüm NATO görevlerinde uyumlu bir şekilde yer alırken, Yunanistan NATO dayanışmasına uyumlu bir müttefiklik ilişkisi içinde olmamıştır. Yunanistan, 1990'larda ABD dış politikasında önemli yer tutan Balkanlar'da önce Bosna'da, sonra Kosova sorununda Sırp'ların yanında yer almış, Yugoslavya'ya uygulanan ambargoyu delmiş, Makedonya ile olan sorunlarını abartmış, Arnavutluk'la ilişkilerini gerginleştirmiş ve Mart 1999'da Yugoslavya'ya yönelik NATO operasyonuna itiraz etmiştir. ABD Temsilciler Meclisi, Sırbistan'a uygulanan BM yaptırımlarına uymadığı için, Yunanistan'a yapılan yardımda %10 kesintiye gitmiştir (Uzgel, 2001: 292).

Yunanistan, aynen 1950'lerde olduğu gibi NATO dayanışmasını önemsemez bir tavır içerisinde iken; Türkiye, 1990'larda da NATO dayanışmasını için sadık bir müttefik ilişkisi içerisinde olmuş, NATO'nun neredeyse tüm operasyonlarına tam destek sağlamıştır. Durum bu olmasına rağmen NATO, Yunanistan ve Türkiye arasında çıkması muhtemel bir çatışmayı önlemek için, 1990'larda NATO ülkelerinde ihtiyaç fazlası olarak kalmış olan silahların Türkiye'ye transferlerini engellemeyi bir yöntem olarak benimsemiştir. Soğuk Savaş'ın 1991'de bitmiş olması ve NATO'nun karşısında önemseyeceği bir Sovyet tehdidinin kalmamış olması, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin güçlenmesini önleme konusunda NATO'ya bir cesaret vermiştir.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlar, 1999 yılından itibaren iki ülke arasında müzakere edilen ve uygulanmaya başlanan güven ve güvenlik arttırıcı tedbirler sayesinde yatışmaya başlamıştır.

Genelkurmay Yunanistan-Kıbrıs Dairesi'nde, 1999-2001 yılları arasında Yunanistan Şube Müdürü olarak görev yapmış olan HA (Ek 9), o dönemde Yunanistan ile yapılan güven ve güvenlik arttırıcı tedbirler müzakereleri ile ilgili olarak şunları anlatmaktadır.

✓ AB'nin Helsinki Zirvesi 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde yapılmıştı. Bu zirvede Yunanistan Türkiye'nin AB adaylığına yeşil ışık yakmış, AB de Türkiye'ye 2004 yılına kadar komşuları ile ilişkilerini düzeltme yükümlülüğü vermişti. Sorunların çözülmesinde kararı siyasi irade vermesine rağmen, biz de bu sorunların çözülmesinin önünde duran bir pozisyonda olmak istemiyorduk.

✓ Dışişleri bakanları, Yunanistan'da Yorgo Papandreu, Türkiye'de de İsmail Cem'di. Ecevit'in başbakanlığı altındaki 57. Koalisyon Hükümeti'de ilişkilerin düzeltilmesine çok olumlu bakıyordu. Soğuk Savaş sonrasında, uluslararası ortamda da güven ve güvenlik arayışları hakimdi. ABD Başkanı Bill Clinton da, hem Türkiye, hem de Yunanistan nezdinde sorunların çözülmesine yönelik ABD girişimlerini arttırmıştı. Genelkurmay'da bir beyin fırtınası yaparak, Türkiye ile Yunanistan arasında uygulanabilecek 8-9 adet güven ve güvenlik arttırıcı tedbir tespit etmiştik. Bunları, başta Dışişleri Bakanlığı olmak üzere bir kısım sivil ve askeri kuruma göndererek, varsa, ilave görüş ve önerilerini istedik. Daha sonra, görüşleri toplayarak, nihai hale getirdik ve paketi 9 madde olarak Dışişleri Bakanlığı'na bildirdik. Dışişleri, bunları Yunanistan'a teklif etti. Bir süre sonra, Dışişleri Bakanlığı'ndan, şu anda Türkiye'nin NATO Daimi Temsilcisi olan Büyükelçi Haydar Berk arayarak, Yunanların bazı teklifleri kabul ettiğini ve ayrıca, sınırdaki mayınların karşılıklı olarak temizlenmesi konusunu yeni bir öneri olarak bildirdiklerini söyledi. Biz de, Yunanistan sınırında mayınımız olmadığından, bu teklifin hemen kabul edilmesinin uygun olacağını bildirmiştik.

✓ Ege'de o dönemde uygulanan güven ve güvenlik arttırıcı tedbirler ile Türkiye, herhangi bir menfaatini terk etmemiş, ancak 2004 yılına kadar, Türkiye ve Yunanistan arasındaki hiçbir sorun da kalıcı olarak çözülememiştir. 2002 yılında iktidar olan AKP

hükümeti zamanında da, günümüze kadar, Türkiye ile Yunanistan arasında mevcut olan hiçbir soruna kalıcı olarak bir çözüm bulunamamıştır.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki güven ve güvenlik artırıcı tedbirlerin müzakere edildiği dönemde, Genelkurmay Silahsızlanma Şube'sinde görev yapan EA'ya (Ek 6) göre, OTTOWA sürecine, yani kara mayınlarının imha edilmesi sürecine, NATO ülkelerinden sadece ABD ve Türkiye dâhil olmamıştı. Türkiye, Güneydoğu Anadolu'daki mayınların temizlenmesi yükümlülüğü altına girmek istemiyordu. Anlaşmaya göre, ülkeler döşemiş oldukları mayınları onay sürecini müteakip 10 yıl içinde temizleme yükümlülüğü altına giriyorlardı. Anlaşma gereği Yunanistan, Türkiye sınırındaki mayınları kaldırmayı da yükleneyeceği için tedirgindi. Yunanistan Parlamentosu, sırf Türkiye bu anlaşmaya taraf olmadığı için bu anlaşmayı onaylamıyordu. Oysa Türkiye'nin Yunanistan sınırında tek bir kara mayını bile yoktu. Yunanistan'ın ise sınır boyunca çok miktarda mayını vardı. Türkiye'nin taarruz planı vardı, Yunanların ise savunma planı vardı. Bu anlaşmayı onaylamak, Yunanistan açısından yükümlülük getiriyordu ve dezavantajlıydı. Türkiye'ye ise Yunanistan sınırı sözkonusu olduğunda hiçbir yükümlülük getirmiyor, ayrıca, Türkiye'nin harekât ihtiyaçları açısından avantaj sağlıyordu. Diğer yandan, Güneydoğu Anadolu'daki mayınların temizliği için bir kısım Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ülkesi finansal destek sağlama taahhüdünde bulunuyorlardı. AGİT ve NATO fonlarından mayınlar temizlenir ise, özellikle Suriye sınırında belirli büyüklükte önemli bir alan da tarıma açılıyordu. Bu gerekçelerle, Türkiye'nin de OTTOWA'ya dâhil olması gerektiği konusunda Genelkurmay Başkanı Kıvrıkoğlu'ndan onay alınmıştır. Bu çalışma sonucunda, Yunanistan-Kıbrıs Dairesi'ne, Genelkurmay Başkanı'ndan onay alındığı bildirilerek, Yunanistan ile Türkiye arasında; OTTOWA Sözleşmesi'nin eşzamanlı onaylanması konusunda bir mutabakat sağlanması ve konunun güven ve güvenlik artırıcı tedbirler paketine dâhil edilmesi teklif edilmiştir.

2003 yılındaki Körfez krizi, Türkiye'yi NATO ilişkileri yönünden rahatsız eden bir diğer gelişmeyi ortaya çıkarmıştır. Ek 1'deki NATO Antlaşması'nın 4. maddesi NATO üyelerinden herhangi birisinin toprak bütünlüğünün veya siyasi bağımsızlığının veya güvenliğinin tehlikeye düşmesi halinde, üyelerden birinin talebi ile tüm NATO ülkelerinin NATO bünyesinde danışmalar yapmalarını amirdir. ABD, 15 Ocak 2003

tarihinde, Irak krizinden dolayı Türkiye'nin tehdit altında olduğunu belirterek, NATO askeri mekanizmalarının Türkiye'yi desteklemek üzere planlamalar yapmak üzere yetkilendirilmesini NATO Konseyi'nden talep etmiştir. Türkiye'de bu talebi yineleyerek, NATO Antlaşması'nın 4. maddesi gereğince NATO bünyesinde danışmalar yapma usulünün başlatılmasını istemiştir. Ancak, Almanya, Fransa ve Belçika, talebe olumsuz yaklaşarak, NATO askeri makamlarının Türkiye'ye yardım konusunda planlamalar yapılmasını talep eden ABD girişimine 10 Şubat 2003 tarihinde karşı çıkarak, planlamaları engellemişlerdir (Rynning, 2005: 141). Bu gelişme, NATO'nun 4. ve 5. madde yükümlülükleri konusunun tartışılmasına ve Türkiye'nin kendi güvenliğine yönelik NATO'nun yükümlülükleri konusunda güvensizlik duymasına neden olmuştur. Sorun, ABD'nin Avrupalı müttefikler üzerinde baskısı sonucunda; 19 Temmuz 2003 tarihinde alınan kararla çözülmüştür. NATO, 19 Şubat 2003 tarihinde, Türkiye'ye AWACS erken ihbar uçakları, Patriot hava savunma sistemleri ve kimyasal/biyolojik savunma birlikleri gönderilmesine yönelik olarak karar almıştır. Ancak, bir kısım NATO müttefikinin, NATO Antlaşması'nın 4. maddesinin işletilmesini engelleyebilmeleri, NATO'nun dayanışma prensiplerinin sorgulanmasına yol açmıştır (Carpenter, 2003: 518).

2003 Irak krizi, aynı zamanda Türkiye'nin NATO müttefiki ABD ile olan ilişkilerini de bozmuştur. ABD, 2003 yılında Irak'a karşı icra edilen harekâta Türkiye'nin iştirak etmemesi ve ülke topraklarının ABD askeri kuvvetleri tarafından kullanılmasına izin vermemesi üzerine, Türkiye ile olan savunma işbirliğini yeniden gözden geçirmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Irak'ta yapılması planlı koalisyon harekâtına katılmasına ve ABD unsurlarının bu harekât için Türkiye Topraklarını kullanmasına izin verilmesine yönelik başbakanlık tezkeresi, 1 Mart 2003 tarihinde TBMM'de reddedilmiştir. Bu tezkere, TBMM'de 1 Mart 2003 tarihinde yapılan 39. birleşimde görüşülmüştür. Görüşmeler, 3'ü kapalı oturum olmak üzere 5 oturumda yapılmış, tartışmalardan sonra oylamaya katılan milletvekillerinin 264'ü kabul, 250'si ret ve 19'u çekimser oy kullanmış, salt çoğunluk sağlanamadığından tezkere reddedilmiştir (T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 2003: 133).

Bu durum üzerine, ABD; Irak operasyonunda kuzeyden cephe açamamış, Türkiye üzerinden Irak'a geçmek üzere İskenderun Körfezi açıklarında bekleyen ABD

kuvvetleri, Ürdün üzerinden Irak'a intikal etmek durumunda kalmıştır.¹⁰¹ ABD, Irak operasyonunun bu şekilde daha zahmetli ve riskli hale gelmesi nedeniyle; Türkiye'ye diplomatik tepkiler göstermiş ve sonraki dönemde Türkiye ile olan savunma işbirliği ilişkilerini gözden geçirmiştir. ABD Savunma Bakanı Yardımcısı Paul Wolfowitz, "Irak konusunda Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kendisinden beklenen liderliği gösteremediğini söyleyerek öncelikle Türkiye Genelkurmay Başkanlığı'nı suçlamıştır. Wolfowitz, Türkiye Cumhuriyeti hükümetini de Saddamla işbirliği yapma arayışından ve Şam ile Tahran'ı ABD'ye karşı cesaretlendiren girişimlerinden dolayı eleştirerek, İncirlik'i kullanamamalarından dolayı üzüntü duyduklarını ifade etmiş ve Türkiye'nin hata yaptık diyerek, ABD'ye yardımcı olması gerektiğini" belirtmiştir (Milliyet, 7 Mayıs 2003: 20).¹⁰² ABD bu şekilde özür talep ederek Türkiye'ye bir gözdağı vermiş, Türk Silahlı Kuvvetleri'ni kendi menfaatlerini engelleyen bir kurum olarak teşhis etmiş ve müteakiben Türkiye ile olan ilişkilerini bu gelişme üzerine inşa etmiştir (Değer, 2010: 61).

2000'li yıllardaki Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilere bakıldığında, 1999 yılından sonra uygulanmaya başlanan güven ve güvenlik artırıcı tedbirlerin de faydası ile, Türkiye ile Yunanistan arasında NATO'yu da işin içine çekecek boyutta bir kriz ortaya çıkmamıştır. Ancak, iki ülke arasındaki sorunların hiçbiri çözülemeden donmaya

¹⁰¹ Araştırmacı, Türk Deniz Kuvvetleri'nde II. Arama Tarama Filotillası Komodoru görevindeyken, 2003 Irak krizi ile ilgili olarak, 18 Şubat-1 Mayıs 2003 tarihleri arasında, İskenderun Limanı ve İskenderun Körfezi'nin emniyetinden sorumlu olarak teşkil edilen deniz görev birliğinin taktik komutasını yürütmüştür. 1 Mart 2003 tarihinden önce, 60 parça büyük nakliye gemisi; İskenderun Körfezi açıklarında ve Türk karasularının dışında, ABD'ye ait 4. Tümen'i İskenderun'a çıkarmak üzere toplanmış ve izin verilmesini uzun süre beklemiştir. Bu arada, 1 Mart 2003'ten önce; Ankara'dan verilen özel izinle, daha sonra çıkacak birlikler için gerekli altyapıyı teşkil etmek üzere 6 adet ABD nakliye gemisinin, Türk karasuları ile İskenderun Limanı'nda emniyeti ve İskenderun Limanı'na personel ve altyapı için gerekli araç ve gereçleri çıkarması sağlanmıştır. Bu gemilere ilaveten, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin NATO tarafından Patriot bataryaları ve biyolojik-kimyasal savaş birlikleri ile takviye edilmesine yönelik nakliye gemileri de İskenderun Limanı'nda yüklerini boşaltmıştır. 1 Mart 2003 tarihinde, tezkere TBMM'de reddedilerek, ABD birliklerinin geçişine izin verilmemesi üzerine, İskenderun açıklarında bekleyen ABD gemileri bölgeden ayrılarak, güneye intikale geçmiştir. Daha önce İskenderun Limanı'na çıkarılmış olan ABD personel ve malzemesi de, değişik tarihlerde limana yaklaşan 6 adet gemiye geri yüklenerek, 24 Nisan 2003 tarihinden önce Türkiye'den ayrılmıştır.

¹⁰² Detaylar için bkz. http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/g39t1ucQEkmk_P85MQ_x2F_MQ6g_x3D_x3D_, Erişim zamanı. 15 Mayıs 2013.

bırakılmış, Ege Denizi'nde taktik seviyede hava sahası ve karasuları ihlalleri olmaya devam etmiş ancak bu olaylar, iki ülke arasındaki siyasi ilişkileri bozacak seviyede kötüleşmemiştir. 2008 yılında Yunanistan'da ortaya çıkan mali kriz, Yunanistan'ın milli menfaatlerinde ısrarlı olma kapasitesini olumsuz olarak etkilemiştir. Avrupa'da, NATO üyeleri 2008 yılında başlayan ekonomik kriz nedeniyle savunma harcamalarını %10 azaltırken, Yunanistan'ın 2008 yılından sonra silah ithalatını %61 oranında azalttığı belirtilmektedir. Yunanistan, 2003-2007 yılları arasında tüm dünyada 4. silah ithalatçısı ülke iken, 2008-2012 yılları arasında 15. sıraya gerilemiştir.¹⁰³

İki ülkenin hava ve deniz unsurlarının hava sahası ve karasuları ihlallerine alışılmış, bunlar sadece yetkililerin beyanlarında, kayıtlara girmesi kaygısı ile yer alır hale gelmiştir. Örneğin, Yunanistan Savunma Bakanı Panos Panayiopoulos, 6 Haziran 2013 tarihinde NATO ülkelerinin savunma bakanlarının katıldığı DPC toplantısı için Brüksel'de bulunan Türkiye Milli Savunma Bakanı İsmet Yılmaz ile özel bir görüşme yaparak, Türk uçaklarının Yunanistan Hava Sahası'nı ihlal etmelerinden duydukları rahatsızlığı dile getirmiştir. Yunan Bakan, Türkiye'nin hava sahası ihlallerinin, iki ülke arasında işbirliği ve iyi komşuluk ilişkilerini geliştirmek için yapılmakta olan gayretlere zarar verdiğini ifade etmiştir.¹⁰⁴ Ancak, bu görüşmeden sonra, iki ülkede de, bu sorunun çözümüne yönelik bir hareketlenmeye rastlanmamıştır.

Ege Denizi'ndeki münhasır ekonomik bölge sınırlarının belirlenmemiş olması, mali krizde bulunan Yunanistan başta olmak üzere her iki ülkeyi de rahatsız etmektedir. Hem Türkiye, hem de Yunanistan Ege Denizi'ndeki ekonomik kaynakların araştırılması ve işletilmesine ihtiyaç duymaktadırlar. İki ülke arasında, kıta sahanlığı, karasuları, hava

¹⁰³ Kathimerini gazetesinin 15 Nisan 2013 tarihli "Global Military Spending Fell in 2012 for First Time in More Than a Decade" başlıklı haberi. Detaylar için Bkz. http://www.ekathimerini.com/4dcgi/_w_articles_wsite1_1_15/04/2013_493791, Erişim zamanı. 6 Temmuz 2013.

¹⁰⁴ Kathimerini gazetesinin 6 Haziran 2013 tarihli "Greek Defense Minister Talks to Turk Counterpart About Air Space Violations" başlıklı haberi. Detaylar için Bkz. http://www.ekathimerini.com/4dcgi/_w_articles_wsite1_1_06/06/2013_503068, Erişim zamanı. 6 Temmuz 2013.

sahası, silahsızlandırılmış statüdeki Yunan adalarının silahlandırılması ve egemenliği tartışmalı ada, adacık ve kayalıklar gibi Ege sorunları mevcut durumda kronik hale gelmiştir. Ancak, iki ülke arasında şimdiye kadar sorun yapılmamış olan münhasır ekonomik bölgelerin sınırlarının belirlenmesi konusunun, mevcut durumda iki ülke arasında en fazla tartışılma, görüşülme ve mümkünse çözülme şansı olan konu olduğu gözlenmektedir. Bu konunun, kıta sahanlığının belirlenmesi sorunundan ayrılarak, iki ülke arasında çözülmesi konusunda; özellikle mali krizdeki Yunanistan'ın niyetleri olabileceği değerlendirilmektedir.

Kathimerini gazetesinde 25 Mayıs 2013 tarihinde Alexis Papachelas imzası ile yayımlanan bir makalede, Yunanistan'a yönelik güvenlik riskleri söz konusu edilmiştir. Yunanistan için en önemli güvenlik riskinin, Türkiye ile Ege veya Kıbrıs ile ilişkili olarak çıkabilecek bir çatışma durumu olacağı değerlendirilmiştir. ABD'nin ve NATO'nun bölgeye ilgisinin azaldığı, bundan dolayı, Yunanistan için Avrupa Birliği'nin en önemli güvenlik garantileri sağlayabilecek kurum olduğu kıymetlendirilmiştir. Ancak, Avrupa Birliği'nin Yunanistan'a sağlamış olduğu güvenlik garantilerinin belirsiz olduğuna değinilmiştir. Makaleye göre, Fransa Cumhurbaşkanı Francois Hollande'nin Yunanistan'a yönelik beyanları kesin destek içermemekte, ancak Almanya Şansölyesi Andrea Merkel'in Türkiye'ye soğuk yaklaşımından dolayı, Almanya'nın Türkiye ile Yunanistan arasında çıkabilecek bir krizde Yunanistan'a destek olması beklenmektedir. Ancak, bu da kesin bir garanti değildir. Bundan dolayı, Yunanistan Başbakanı Samaras, Yunanistan'ın münhasır ekonomik bölgesinin sınırlarının belirlenmesi konusunda Türkiye nezdinde bir girişimde bulunamamaktadır. Makalede, bölgede Yunanistan'ın güvенеbileceği başka bir jeopolitik müttefik olmadığından, Türkiye'nin yaratabileceği riskler yönünden, Yunanistan'ın güvenliği için Avrupa Birliği dayanışması ve güvenlik şemsiyesinin önemli bir araç olduğu ifade edilmektedir. Bundan dolayı, Yunan kamuoyu, mali kriz içerisindeki Yunanistan'ın Euro Bölgesi'nden çıkması alternatiflerine güvenlik kaygılarından dolayı sıcak bakmamaktadır (Papachelas, 2013: 1).

Ekonomik güçlükler içerisindeki Yunanistan, gelecekte Avrupa Birliği'nden yeterli garantiler alması halinde, Ege'deki münhasır ekonomik bölge sınırlarının belirlenmesi konusunu Türkiye nezdinde gündeme getirebilecektir. Denizlerdeki ekonomik

kaynakların hakça işletilmesi Türkiye'nin de menfaatinidir. Doğu Akdeniz'de de Türkiye'nin münhasır ekonomik bölgesi henüz belirlenmemiştir. Bundan dolayı, Türkiye'nin; bu konuyu, Ege ve Doğu Akdeniz'de münhasır ekonomik bölgelerin belirlenmesi çerçevesinde bir bütün olarak değerlendireceği ve bu konuya Ege'deki diğer menfaatlerine zarar vermemesi hususunu gözeterek yaklaşacağı mütalaa edilmektedir.

5. BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye, çağdaşlaşma düşüncesi kapsamındaki batılılaşma programı içerisinde, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Bloğu içerisinde yer almayı tercih etmiş ve ayrıca; Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den olan toprak taleplerinden sakınmak üzere, güvenlik gereksinimleri ile NATO'ya girmek istemiştir. NATO ise, Türkiye'yi; Doğu Bloğu ile çıkması muhtemel bir savaşta, NATO'ya büyük avantaj sağlayabilecek olan jeostratejik konumundan dolayı NATO'ya almıştır. Türkiye, NATO'nun stratejik gereksinimlerinden ve NATO'ya destek sağlama potansiyelinden dolayı öncelikli olarak NATO üyeliğine alınması gereken bir ülke olarak değerlendirilirken; Yunanistan komünizmin yayılmasına karşı kollarınması gereken bir ülke olarak nitelendirilmiş, Türkiye'den dolayı Yunanistan'da, Türkiye ile birlikte NATO'ya girmiştir.

NATO, Türkiye ve Yunanistan ilişkileri dikkate alındığında, NATO; Yunanistan'ı Batı'nın bir parçası olarak algılamış, Türkiye'yi ise konumsal, kültürel ve değer olarak Batı'nın bir parçası olarak değil, Batı'nın menfaatine işbirliği yapılması gereken, daha doğudaki bir ülke olarak değerlendirmiştir.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki statü, 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması ile belirlenmiştir. Lozan Antlaşması referans alındığında, Türkiye'nin, Lozan'dan sonra Yunanistan'a karşı; Türk Boğazları'nın statüsünün 1936 yılında kendi lehine değiştirilmesinde kazanç, Ege'de karasularının 1936 yılında 6 deniz miline çıkarılmasında ve Menteşe adalarının bir kısmı (12 Adalar) ile Meis Adası'nın 1947 yılında Yunanistan'a devredilmesinde kayıplar yaşamış olduğu kıymetlendirilmiştir. Lozan statüsündeki bu değişimler, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya girişinden önce gerçekleşmiştir.

Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'da bulunduğu dönemde, Yunanistan; zaman zaman NATO'yu da işin içine karıştırarak, öncelikle Ege Denizi'ndeki statüyü kendi lehine değiştirmek için gayret göstermiştir. 1950'li yılların ikinci yarısından itibaren beliren Kıbrıs krizini müteakip iki ülke arasında pek çok sorun ortaya çıkmışsa da, araştırma

sonucunda; Lozan Antlaşması ile belirlenmiş olan statüde, Türkiye ve Yunanistan'ın lehine veya aleyhine herhangi bir değişim olmadığı değerlendirilmiştir.

Türkiye, 1952 yılında NATO'ya girdikten sonra; özellikle NATO üyesi olduğu ilk 10 yıllık dönemde, NATO dayanışması ve uyumuna büyük bir önem atfetmiştir. Türkiye'nin milli politikasını NATO menfaatleri ile paralel duruma getirmesi, Türkiye'nin milli menfaatlerini elde etme kabiliyetini zayıflatmış, ayrıca Türkiye'nin bölge ülkeleri ile olan ilişkilerini olumsuz olarak etkilemiştir. Türkiye, 1955-1962 yılları arasında devam eden Cezayir-Fransa sorununda, NATO müttefikliğini gerekçe göstererek Cezayir'i desteklememiş, Fransa'dan yana bir tutum sergilemiştir. Türkiye, 1956 Süveyş krizinde, 1958 Lübnan ve Ürdün krizlerinde, İran'daki millileştirmeden kaynaklanan İran-İngiliz krizinde NATO müttefiklerinin yanında yer almış, Türkiye'nin bu tutumu, bölge ülkeleri ile olan ilişkilerini bozmuştur.

Buna mukabil, Yunanistan hükümetinin; NATO'daki ilk 10 yılı içerisinde de kendi menfaatlerinin takipçisi bir politika izlemiş olduğu değerlendirilmektedir. Yunanistan, Kıbrıs'ı ilhak etmek üzere 1954 yılından sonra faaliyetlerini arttırmış, Cezayir-Fransa sorununda Cezayir'in bağımsızlığından yana tutum belirlemiş, 5-6 Eylül olaylarını müteakip; NATO'nun ve ABD'nin mağdur olan Yunanistan'ın değil, Türkiye'nin yanında yer aldığını ifade ederek, Akdeniz'de devam etmekte olan bir NATO tatbikatından kuvvetlerini geri çekmiştir.

1954'ten itibaren Kıbrıs'ın Yunanistan tarafından ilhak edilmesine yönelik faaliyetler ile başlayan krizde, NATO'nun arabuluculuk girişimleri Türkiye tarafından desteklenirken, Yunanistan tarafından reddedilmiş; Yunanistan, tehdit değerlendirmesinde Türkiye'yi düşman olarak belirlemiş ve 1 Ekim 1958 tarihinden geçerli olarak NATO'dan çıkabileceğini bildirmiştir. Yunanistan, 1957 yılında Jüpiter nükleer füzelerinin kendi topraklarında konuşlandırılmasını kabul etmemiş ve bu tutum NATO'da herhangi bir tepkiyle karşılanmamıştır.

NATO, üye ülkelerin milli menfaatlerinden kaynaklanan farklılıklarına saygı duymaktadır. Türkiye ise, NATO bünyesinde farklılıkları belirleme hakkını genel olarak kullanmamıştır. Türkiye, Sovyetler Birliği'nin doğrudan saldırısına çok yakın bir coğrafi konumda olmasına rağmen, Sovyetler Birliği'nin tehditlerini göze alarak, 1957

yılında Jüpiter nükleer füzelerinin Türkiye’de konuşlandırılmasını milli menfaatine aykırı görmemiş, daha sonraki yıllarda da bir kısım NATO ülkeleri karşı çıkarken, NATO’nun kendi topraklarında nükleer silah konuşlandırılmasına karşı çıkmamıştır.

Türkiye’nin, Yunanistan’ın aksine NATO dayanışmasına bu kadar büyük bir önem atfettiği bu dönemde, 1962 yılında, ABD’nin; Jüpiter füzeleri ile ilgili olarak Sovyetler Birliği ile yaptığı müzakerelerdeki Türkiye’yi önemsemez tavrı ve politikası, Türkiye’yi NATO ilişkileri yönünden rahatsız etmiştir. ABD, Türkiye’de NATO kapsamında konuşlandırılmış olan Jüpiter orta menzilli balistik füzelerinin, Küba’daki Sovyet füzelerinin geri çekilmesi karşılığında sökülmesi konusunda 27 Ekim 1962’de Sovyetler Birliği ile anlaşmıştır. Sovyetler Birliği ile yürütülen müzakere ve varılan anlaşma, ne NATO ile ve ne de füzeleri NATO Antlaşması kapsamında topraklarında konuşlandırmış olan Türkiye ile koordine edilmiştir. NATO Antlaşması’nın 4. maddesi gereğince NATO bünyesinde danışmalar yapılmadan ve NATO bünyesinde bir uyum sağlanmadan, ABD’nin; Türkiye’de NATO kapsamında konuşlandırılmış olan füzelerin geri çekilmesi konusunu SSCB ile müzakere etmesi, NATO içerisinde de rahatsızlık yaratmıştır. Türkiye, ancak bu olaydan sonra NATO ile ilişkilerini sorgular hale gelmiştir.

Kıbrıs’ta, 1963 yılının sonlarında Türk Toplumuna yönelik olarak meydana gelen olaylar üzerine, Türkiye’nin garantör ülke olmasından kaynaklanan yetki ile Kıbrıs’a müdahale etme ihtimali belirmesi üzerine, ABD Başkanı Johnson’ın Haziran 1964’te Türkiye Başbakanı İnönü’ye gönderdiği sert ve diplomatik sınırların ötesindeki mektup; Türkiye’yi NATO ilişkileri yönünden rencide eden ikinci olay olmuştur. Mektup analiz edildiğinde, ABD’nin; Türkiye’nin Kıbrıs’a muhtemel müdahalesinin, Sovyetler Birliği’nin Kıbrıs olaylarına ilgisini çekeceğini ve bu durumda NATO ile Sovyetler Birliği arasındaki muhtemel bir tırmanmaya neden olacağını değerlendirdiğini göstermektedir. Böylece, NATO Antlaşması’nın gerektirdiği dayanışmanın aksine, ABD kendi ulusal menfaatini gözeterek, Türkiye’yi kısıtlama yoluna gitmiştir. ABD, NATO menfaatini sağlamak için Kıbrıs’taki olayların asıl müsebbibi olan Yunanistan’ı ve Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Rum yöneticilerini muhatap almamış, sadece Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahalesini önlemeyi hedeflemiştir.

NATO, Kıbrıs'tan dolayı Türkiye ile Yunanistan arasında ortaya çıkan sorunlarda, NATO'nun Güneydoğu Kanadı'na gerçekçi yaklaşmamış, iki müttefiki arasındaki sorunları sadece NATO güvenliğine doğurabileceği riskler yönünden değerlendirmiştir. Kuzey Atlantik Konseyi (NAC), 1964'ten itibaren Türk-Yunan uyuşmazlıklarına periyodik olarak ancak üstünkörü değinmiştir. NATO, iki ülke arasındaki sorunları önemsemediği izlenimi veren bir politika takip etmiş ve iki ülkenin çatışmasını önlemeyi kendi menfaati için yeterli ve gerekli görmüştür.

NATO, Türkiye'nin 1974 Kıbrıs müdahalesinde; SSCB'nin Kıbrıs'a müdahil olmasını önlemeyi öncelikli hedef olarak belirlemiş ve sorunu NATO ilişkilerinin dışında tutmaya gayret etmiştir. Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Harekâtı'na tepkiler daha sonra zaman içerisinde şekillenmiş, İngiltere, garantör ülke olmanın gereğini yerine getirmemiş, Türkiye'nin yanında yer almamıştır. ABD ise, stratejik öneminden ve haklılığından dolayı Türkiye'ye karşı başlangıçta bir tepki göstermemiş, ancak daha sonra Kıbrıs olaylarından dolayı Türkiye'ye karşı bir tutum almıştır. ABD, bu gelişmede realist davranmamış ve NATO'nun menfaatine olmadığı halde, Yunan lobisinin baskısı sonucunda Türkiye'ye silah ambargosu uygulamış ve daha sonraki dönemde de askeri yardımı kısıtlamıştır. Ancak, 1974 Kıbrıs Harekâtı'ndan dolayı Türkiye'ye uygulanan yaptırımlar, Türkiye'de yeni bir ulusal savunma anlayışı ve ulusal savunma sanayisi geliştirilmesi için de fırsat yaratmıştır.

Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi, Yunanistan hükümetinin desteği ile Kıbrıs'ta yapılan 15 Temmuz 1974 darbesi nedeniyle olmuştur. Bundan dolayı, Yunanistan üzerinde yaptırım uygulanması gerekirken, NATO için Yunanistan'ın kaybedilmemesi uğruna, uluslararası hukuktan kaynaklanan garantörlük hakkını kullanan Türkiye üzerinde yaptırımlar uygulanmıştır

Yunanistan'ın, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini engellemediği için NATO'yu suçlayarak, NATO'nun askeri kanadından ayrılması; Yunan yöneticilerinin amaçladığı sonucu doğurmuş, Yunanistan bu dönemde de NATO bünyesinde temsil edilmiş, NATO ve ABD ile İngiltere gibi NATO'nun önde gelen ülkeleri, Yunanistan'ı tekrar NATO'nun askeri kanadına almak üzere Türkiye üzerindeki baskılarını arttırmışlardır. Türkiye, bu dönemde; Ege'de Yunanistan'ın menfaatine olan NATO düzenlemeleri

düzeltilmeden Yunanistan'ın geri dönüşüne izin vermemeye yönelik bir politika izlemiş ve 1980'e kadar Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönüşünü engellemiştir. Ancak, Türkiye'deki 12 Eylül askeri darbesinden sonra; askeri yönetim, Türkiye'nin önceki politikalarına aykırı olarak Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönüşüne onay vermiştir.

Yunanistan, NATO'nun askeri kanadına geri dönmüş olmasına rağmen, Türkiye'nin görüşleri hilafına, Ege'deki komuta kontrol sorunu çözülememiş, farklılıklar Ege sorunlarına yansıtılmış ve Ege sorunlarını arttırmıştır. NATO, Yunanistan'ın kaybedilmemesi için NATO'nun menfaatine Türkiye üzerinde baskı oluşturmuş ve bunda da kendi açısından başarılı olmuştur.

NATO için NATO'nun Güneydoğu Kanadı'nın zayıflamasını önlemek ana amaç olmuştur. Ancak, NATO'nun başat ülkesi olan ABD, NATO'nun Güneydoğu Kanadı'nı güçlendirme hedefi yerine, iki müttefiki arasında muhtemel bir çatışmayı önlemek için Ege'de iki ülke silahlı kuvvetleri arasında bir denge sağlama hedefini seçmiş ve bu kapsamda Türkiye'nin askeri gücünün gelişmesini kısıtlamayı tercih etmiştir..

Hem Yunanistan'daki, hem de Türkiye'deki askeri müdahalelerde, ABD, İngiltere gibi başta gelen NATO üyesi ülkeler, NATO'nun Güneydoğu Kanadı'nda NATO'nun bir zafiyetle karşılaşmaması hususunu gözeterek, işbaşına gelen askeri yönetimler ile işbirliğini devam ettirmişlerdir. Askeri yönetimler, her iki ülkede de meşruiyet arayışı içerisinde, daha önce NATO'ya sivil yönetimler tarafından verilmeyen tavizleri de vererek, ülkelerini NATO ve ABD'ye daha bağımlı hale getirmişlerdir.

Ege'de kıta sahanlığının belirlenmesi konusunda, 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Lahey Adalet Divanı kararları; ne Yunanistan'a, ne de Türkiye'ye başlı başına bir hak vermektedir. 11 Kasım 1976 tarihli Bern Mutabakatı, Türkiye ve Yunanistan'ın kıta sahanlığı konusundaki karşılıklı hak ve menfaatlerini teyid etmiş olması itibarı ile önem taşımaktadır. Konu hukuki olduğu kadar, siyasi özelliklerde taşıdığından ve iki ülkenin de ulusal menfaatleri ile doğrudan ilişkili olduğundan, üçüncü bir tarafın arabuluculuğu ile çözülebilir özellikte görünmemektedir. Bundan dolayı, NATO; kıta sahanlığının belirlenmesi sorununda tarafsız kalmakta, ikili müzakereleri teşvik etmekte ve bu sorunun iki müttefiki arasındaki ilişkileri bozmasını önlemeye gayret etmektedir.

Ege'de karasularının 6 milin üzerine arttırılması, açık denizlerin serbest kullanılmasını isteyen NATO'nun çıkarına olmadığından; NATO, Yunanistan'ı destekleyen bir tutum, davranış ve uygulama içerisinde olmamış, ancak Türkiye ve Yunanistan arasındaki bu anlaşmazlıkta her iki ülkeye de eşit mesafede durmaya gayret göstermiştir.

Yunanistan, Ege'de özellikle FIR hattı ve hava sahası egemenliği sorunlarında, mevcut durum kendi menfaatine uygun olduğu için, NATO'nun soruna taraf olmasını engellemeye gayret etmekte, ancak mevcut durumu NATO'ya kabul ettirmek üzere gayret göstermektedir. NATO'nun, bu sorunda Yunanistan'ın lehine bir tutum ve politika izlememiş olduğu değerlendirilmektedir. NATO, 1987 ve 1996 yıllarında Ege'de Türkiye ile Yunanistan arasında çıkan krizlerde arabuluculuk girişimlerinde bulunmuştur. Bu girişimler, Türkiye tarafından desteklenmesine rağmen, Yunanistan tarafından reddedilmiş, ancak baskılar üzerine ve her iki krizde de durumun aleyhte gelişmesi üzerine, Yunanistan NATO'nun arabuluculuğunu tanımak zorunda kalmıştır.

NATO, silahsızlandırılmış statüdeki Doğu Ege adalarının silahlandırılmış statüde NATO'ya kabul ettirilmesine yönelik Yunanistan girişimlerinde, Türkiye'nin de itirazlarını dikkate alarak, soruna taraf olmamaktadır. Ancak, NATO ülkeleri, Doğu Ege adalarını NATO kapsamında olmasa da gemileri ile tatbikat dışı ziyaret ederek, Yunanistan'ı da belirli oranda tatmin etme yolunu seçmişlerdir. Belirli NATO tatbikatlarında, tatbikata katılan Yunan gemileri, tatbikat kapsamında yapılan liman ziyaretlerinde diğer NATO gemilerinden ayrılarak, silahsızlandırılmış statüdeki Yunan adalarında liman ziyaretleri yapmış ve bunları oldu bitti kapsamında NATO'ya bildirmişlerdir. NATO, iki müttefiki arasındaki bu sorunun NATO planlamalarını ve tatbikatlarını etkilemesinden rahatsızlık duymuş; ancak NATO menfaatlerinin elde edilmesi söz konusu olduğunda mevcut hukuki duruma aldırılmadan reel politik davranmaktan geri kalmamıştır.

Ege'deki aidiyeti tartışmalı ada, adacık ve kayalıklar konusunda, Türkiye ve Yunanistan arasında 1996 yılında ortaya çıkan sorunu müteakip; NATO, iki ülke arasında güven ve güvenlik artırıcı önlemlerin belirlenmesinde ve kabul edilmesinde önemli rol oynamıştır. Ancak, Yunanistan'ın NATO'dan ziyade, soruna Türkiye'nin üye olmadığı Avrupa Birliği'nin ilgisini çekmeye gayret ettiği ve her vesile ile bu ada, adacık ve

kayalıklar üzerindeki sahipliğini kanıtlamaya yönelik iskân faaliyetlerinde bulunduğu görülmektedir.

Yunanistan, Almanya ve Fransa gibi NATO üyeleri zaman zaman Türkiye’de faaliyette bulunan yasadışı örgütlerin kendi ülkelerinde barınmasına ve faaliyet göstermesine izin vermişlerdir. Yunanistan, PKK’ya açık destek sağlamıştır. Bu davranışlar NATO’nun dayanışma prensiplerine açıkça aykırı olduğu halde, Türk yöneticiler tarafından NATO nezdinde yeteri kadar sorun yapılmadığından, Türkiye yasadışı örgütler ile mücadelesinde NATO’yu etkin olarak kullanamamıştır. 11 Eylül 2001 tarihinde ABD’ye yönelen saldırıları müteakip, NATO uluslararası terörizm ile mücadeleye ayrı bir önem atfetmiş, terörizm ile mücadeleyi görevleri arasına almış ve ancak bu tarihten sonra Türkiye’nin terörle mücadelesini tanımak durumunda kalmıştır.

Soğuk Savaş sonrası, 1990-2000 yılları arasında, NATO ittifakı içerisinde tüm üye ülkeler arasında sadece Türkiye ve Yunanistan’ın savunma harcamalarının ve asker sayılarının arttığı, diğer müttefiklerin savunma harcamalarının ve asker sayılarının azaldığı görülmektedir. Bu dönemde, Türkiye ve Yunanistan; diğer NATO ülkelerinin hizmet dışına çıkardığı silah sistemlerini de elde etme gayreti içerisinde bir silahlanma yarışına girmişlerdir.

Analitik olarak incelendiğinde, Türkiye’nin NATO’ya askeri olarak ve maddi anlamda sağladığı katkı, Yunanistan’ın sağladığı katkının takriben 3 katı seviyesinde olmuştur. Türkiye’nin Soğuk Savaş döneminde NATO’ya sağladığı jeostratejik avantajlar ve kendi olanaklarının üzerinde teşkil ettiği silahlı kuvvetler gücü ile sağladığı caydırıcılık ise analitik olarak kıyaslanamayacak derecede yüksektir. Durum böyle iken, ABD’nin ve NATO’nun bir dönem Yunanistan ve Türkiye’ye yapılan askeri yardımları, iki ülke silahlı kuvvetleri arasında bir kuvvet dengesi sağlamak maksadıyla; 7/10 oranına dayandırmasının ve bu şekilde Türkiye’ye yapılan yardımları kısıtlamasının, Türkiye’ye karşı yapılan haksız bir uygulama olduğu değerlendirilmektedir.

1974’ten sonra Yunanistan ve Türkiye, Ege’de yapılan tatbikatlarda müşterek düşmana karşı değil, birbirlerine karşı tatbikat yapmışlardır. Yunanistan, hiçbir zaman NATO dayanışmasını dikkate almamış, hep kendi menfaatine davranmıştır. Yunanistan, Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması (AKKA) müzakereleri esnasında, NATO

tutum ve politikalarına aykırı olarak, Mersin'in AKKA kapsamı dışında tutulmasına ve denetim dışı bırakılmasına itiraz etmiştir. Türkiye ile Yunanistan'ın NATO altyapı projelerine karşılıklı rezerv koyarak fonların tahsisini engellemeleri her iki ülkenin de zararına işlemiştir.

Yunanistan, 1990'larda Balkanlar'daki NATO politikalarına aykırı olarak, önce Bosna'da, sonra Kosova sorununda Sırpların yanında yer almış, Makedonya ile olan sorunlarını abartmış, Arnavutluk'la ilişkilerini gerginleştirmiş ve Mart 1999'da Yugoslavya'ya yönelik NATO operasyonuna itiraz etmiştir. Yunanistan, aynen 1950'lerde olduğu gibi NATO dayanışmasını önemsemez bir tavır içerisinde iken, Türkiye 1990'lı yıllarda da NATO dayanışmasına önem vermiş, NATO'nun neredeyse tüm operasyonlarına tam destek sağlamıştır. Durum bu olmasına rağmen NATO, Yunanistan ve Türkiye arasında çıkması muhtemel bir çatışmayı önlemek için, 1990'larda NATO ülkelerinde ihtiyaç fazlası olarak kalmış olan silahların Türkiye'ye transferlerini geciktirmeyi bir yol olarak benimsemiştir.

1999 yılından sonra, iki ülke arasında uygulanmaya başlanan güven ve güvenlik artırıcı tedbirlerin de faydası ile Türkiye ile Yunanistan arasında, NATO'yu da işin içine çekecek boyutta bir kriz ortaya çıkmamıştır. Ancak, iki ülke arasındaki sorunların hiçbiri çözülememiş, bu sorunlar olduğu halde bırakılmıştır. Ege Denizi'nde taktik seviyede hava sahası ve karasuları ihlalleri olmaya devam etmektedir. Ancak bu olaylar, iki ülke arasındaki siyasi ilişkileri bozacak seviyede kötüleşmemektedir.

Yunanistan ve Türkiye arasında devam etmekte olan sorunlar, NATO içinde de rahatsızlık yaratmıştır. NATO, iki ülke arasındaki sorunlarda genel olarak sınırlandırıcı bir role sahip olmuş ve belirli durumlarda da Türkiye ile Yunanistan arasında bilgi akışı sağlayan bir görüşme/danışma mekanizması ve işlevi görmüştür.

NATO'nun Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlara yaklaşımı incelendiğinde, NATO'nun belirli durumlarda; sosyopolitik etkilerle, Yunanistan'ın lehine bir tutum içerisinde bulunduğu görülmektedir. NATO içi görev ilişkileri dikkate alındığında, genel olarak kültürel etkilerle Yunan personele daha yakın davranıldığı, ancak, bu durumun, kişisel ilişkilerin dışında fazla bir anlam taşımadığı düşünülmektedir. Konu analiz edildiğinde, belirli bir tarafı destekleyici tavırların münferit olduğu, NATO'nun

genellikle realist bir politika uygulamış olduğu ve toplu olarak NATO menfaatlerinden yana bir tavır ve tutum içerisinde bulunduğu değerlendirilmektedir. NATO, NATO'nun toplu menfaatlerinden yana bir politika izlemiş, sonuca etki etme açısından, iki ülke arasındaki sorunlarda, ne Yunanistan'ın, ne de Türkiye'nin yanında yer almıştır.

NATO, sadece dıştaki tehditlere karşı üyelerine güvence sağlamamış, ittifak içerisindeki danışma ve görüşme forum ve olanakları ile müttefikler arasındaki ilişkilerin kötüleşmesini de önlemiştir. Türkiye, NATO Teşkilatı içerisinde Yunanistan ile birlikte bulunduğu 61 yıl içerisinde, her türlü gerginliğin yaşanmasına rağmen Yunanistan'la fiili olarak çatışmamış ve Lozan statüsü ile ilişkili olarak herhangi bir kayıp yaşamamıştır.

Yapılan incelemede, Yunanistan'ın NATO içerisinde kendi menfaatlerini korumak ve kollamak açısından daha başarılı olduğu, Türkiye'nin ise belli bir dönemde, kurumsal kültür eksikliği ve NATO'da görevli personelinin yeterince profesyonel olmaması gibi muhtelif nedenlerle, NATO'da ülke menfaatlerini takip etme konusunda eksiklik yaşamış olabileceği değerlendirilmektedir. NATO içerisindeki ilişkiler incelendiğinde, genel olarak; NATO ülkelerinin kendi milli menfaatlerini, daima NATO menfaatlerinin önüne koydukları görülmektedir. Milli menfaatlerin elde edilmesi, daima NATO dayanışması ile uyumlu olma anlayışından önde gelmektedir. Türkiye ile NATO arasındaki ilişkileri, Türkiye'nin milli menfaatlerini takip etme kapasitesi belirlemektedir.

Bu araştırmanın, kapsamı itibarı ile Türkiye'de akademik alanda daha önce üzerinde bütüncül olarak çalışılmamış olan; Türkiye, Yunanistan ve NATO arasındaki ilişkiler konusundaki eksikliği belirli bir oranda tamamlayabileceği değerlendirilmektedir. Ayrıca, gerçek duruma yönelik olarak yapılan değerlendirmeler ve geleceğe yönelik öngörüler ışığında, bu araştırma sonucunda; akademik literatürde eksikliği hissedilen aşağıda belirtilen konularda bilimsel çalışmaların yapılmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

✓ Ege Denizi'ndeki münhasır ekonomik bölgenin sınırlarının, Türkiye ve Yunanistan tarafından müşterek bir çalışma ile belirlenmesine duyulan ihtiyaç ve bu

çalışmanın hakkaniyetli bir şekilde yapılabilirliği konusunun hukuk ve uluslararası ilişkiler disiplinleri içerisinde incelenmesi.

✓ Ege Denizi'ndeki münhasır ekonomik bölgenin sınırlandırılması konusunda Türkiye ve Yunanistan tarafından yapılabilecek çalışmaların, diğer Ege sorunlarının çözülmesine muhtemel etkilerinin incelenmesi.

✓ Ege ve Doğu Akdeniz'deki egemenliği tartışmalı ada, adacık ve kayalıklarda yapılan iskana açma, tesis yapma veya buralara yönelik iddialarda bulunma gibi faaliyetlerin, gelecekte bu coğrafi formasyonların sahipliğinin belirlenmesine olabilecek etkilerinin incelenmesi.

✓ 1923 Lozan Antlaşması imzalandığında, Ege'de 3 millik karasuları rejimi uygulanması nedeniyle, Türkiye anakarasına 3 mil mesafe içerisinde olan ve ayrıca Lozan Antlaşması'nda ismi geçmeyen tüm ada ve adacıklar Türkiye'nin egemenliğinde bırakılmıştır. Günümüzde, Ege'de uygulanan 6 millik karasuları rejimi dikkate alındığında; Türkiye anakarasına 6 mil mesafe içerisinde olan, 1923 Lozan Antlaşması ve 1947 Paris Barış Antlaşması'nda adı geçmeyen ada ve adacıkların Türkiye'nin egemenliğinde olması konusunun, "Egemenliği tartışmalı ada, adacık ve kayalıklar" sorununa etkisinin incelenmesi.

6. BÖLÜM

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (2007). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*. İstanbul, Hil Yayınları.
- Ahmad, F. (2008). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. İstanbul, Kaynak Yayınları.
- Akdevelioğlu, A., Kürkçüoğlu, Ö., & Oran, B. (Ed.) (2001d). *Orta Doğu'yla İlişkiler. Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1 (1919-1980)*, İstanbul, İletişim Yayınları, 615-652.
- Akgül, A. S. (2004). *Uluslararası İlişkiler Teorileri Işığında Avrupa Bütünleşmesi. Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, 1-32.*
- Akipek, Ö. İ. (1967). *NATO Kuvvetleri Sözleşmesine Göre Vazife Kavramı ve Türkiye'deki Tatbikatı*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 24, 1-4, 9-25.
- Aksu, F. (2005). *Ege Sorunlarının geleceği ve Türkiye: AB Üyelik Sürecinde Türkiye'nin Seçenekleri*. Stratejik Araştırmalar Dergisi, Yıl 3, Sayı 5, 261-286.
- Aktar, İ., & Civan, A. (2008). *Is There Any Cointegration between Turkey's and Greece's Military Expenditures?* Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21, 241-251.
- AMEMBASSY ANKARA. (1975). *Message to the U.S. Secretary of State. 220430 Z APR 75, E.O. 11652: N/A. <http://aad.archives.gov/aad/series-list.jsp?cat=WR43>, Erişim zamanı. 23 Mayıs 2013.*
- AMEMBASSY ANKARA. (1975b). *Message to the U.S. Secretary of State. 251115 Z AUG 75, E.O. 11652: N/A. <http://aad.archives.gov/aad/series-list.jsp?cat=WR43>, Erişim zamanı. 23 Mayıs 2013.*
- AMEMBASSY ATHENS. (1975). *Message to the Secretary of State. 131125 Z APR 75, E.O. 11652: GDS. <http://aad.archives.gov/aad/series-list.jsp?cat=WR43>, Erişim zamanı. 23 Mayıs 2013.*

- AMEMBASSY ATHENS. (1975b). Message to the Secretary of State. 251548 Z APR 75, E.O. 11652: GDS. <http://aad.archives.gov/aad/series-list.jsp?cat=WR43>, Erişim zamanı. 23 Mayıs 2013.
- Arı, T. (1997). Uluslararası İlişkiler. İstanbul, Alfa Yayınları.
- Aydın, M., & Oran, B. (Ed.) (2001). İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1939-1945. Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1 (1919-1980), İstanbul, İletişim Yayınları, 399-476.
- Bars, H. (1953). NATO Teşkilatı ve İdare Eden Büyük Kumandanların Memleketimizi Ziyareti. 403 Sayılı Donanma Dergisi'nin Eki, İstanbul, Deniz Basımevi.
- Başdemir, M. M. (2007). Türkiye'nin AB Müzakere Sürecinde Yunanistan ile Olan Karasuları Sorunu. Harp Akademileri Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Dergisi, 6. İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 93-122.
- Başeren, S. H. (2006). Ege Sorunları. Türk Deniz Araştırmaları Vakfı (TÜDAV) Yayınları, Yayın No:25, Ankara.
- Bebler, A. (2005). NATO and Transnational Terrorism. Perceptions, Winter 2004-2005, 159-175.
- Beck, U. (2002). The Silence of Words and Political Dynamics in The World Risk Society. London, UK, Logos.
- Beck, U. (2004). Cosmopolitan Realism: On The Distinction Between Cosmopolitanism in Philosophy and The Social Sciences. Oxford, UK, Blackwell Publishing Ltd. and Global Networks Partnership.
- Beck, U. (1999). Siyasallığın İcadı. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Binder, D. (2012). Greece, Turkey and NATO. Mediterranean Quarterly, Spring 2012, Duke University Press, 95-106.
- Birand, M. A. (1984). 12 Eylül Saat: 04 00. İstanbul, Karacan Yayınları.
- Bölme, S. M. (2012). Soğuk Savaş'ta NATO-ABD-Türkiye Üçgeninde Askeri Üsler: Süreklilik ve Değişim. Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 9, Sayı 34, İstanbul Kadir Has Üniversitesi, 51-71.

- Brauer, J. (2002). Survey and Review of the Defense Economics Literature on Greece and Turkey: What Have We Learned? *Defence and Peace Economics*, Vol 13 (2), Carfax Publishing, 85-107.
- Bulut, S. (2008). Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: I. Ve II. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 41, 35-61.
- Carpenter, T. G. (2003). The Bush Administration's Security Strategy: Implications for Transatlantic Relations. *Cambridge Review of International Affairs*, October 2003, Vol. 16(3), 510-518.
- Committee on Information and Cultural Relations. (1954). NATO Atlantic Exhibition. Report by the Director of Information, 3rd. September 1954, AC/52-D/54.
- Costigliola, F. (1995). Kennedy: The European Allies and The Failure to Consult. *Political Science Quarterly*, Volume 11, Number 1, 105-123.
- Coulombis, T. A. (1966). *Greek Political Reaction to American and NATO Influences*. New Haven, Yale University Press.
- CRS Report for Congress. NATO Common Fund Burdensharing: Background and Current Issues. 10th March 2011, 7-5700. www.crs.gov. Erişim zamanı. 18 Haziran 2012.
- Çaman, E. (2006). Uluslararası İlişkilerde (Neo)Realist Paradigmanın Almanya'daki Gelişimi ve Evrimi: Kindermann ve Münih Okulu. *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*. Cilt 2, No 8, 36-52.
- Değer, M. E. (2010). *Emperyalizmin Tuzaklarındaki Ülke: Oltadaki Balık Türkiye*. Ankara, Kilit yayınları.
- Demir, Ş. (2007). Adnan Menderes ve 6-7 Eylül Olayları. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, Yıl 6/2007, Sayı 12, İstanbul Üniversitesi, 37-63.
- Dritsakis, N. (2004). Defense Spending and Economic Growth: An Empirical Investigation for Greece and Turkey. *Journal of Policy Modeling*, 26, Thessaloniki, Greece, 249-264.

- Ecevit, B. (1999). Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Kıbrıs. D.T.C.F. Dergisi, Cumhuriyet'in 75. Yılına Armağan, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1-24.
- Emeklier, B. (2011). Uluslararası İlişkiler Disiplininde Epistemolojik Paradigma Tartışmaları: Postpozitivist Kuramlar. Bilge Strateji Dergisi, Cilt 2, Sayı 4, 139-184.
- Erhan, Ç., & Oran, B. (Ed.) (2001). ABD ve NATO'yla İlişkiler (1945-1960). Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1 (1919-1980), İstanbul, İletişim Yayınları, 522-575.
- Erhan, Ç., & Oran, B. (Ed.) (2001b). ABD ve NATO'yla İlişkiler (1960-1980). Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1 (1919-1980), İstanbul, İletişim Yayınları, 681-715.
- Fırat, M., & Oran, B. (Ed.) (2001). Yunanistan'la İlişkiler (1923-1939). Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1 (1919-1980), İstanbul, İletişim Yayınları, 325-356.
- Fırat, M., & Oran, B. (Ed.) (2001b). Yunanistan'la İlişkiler (1945-1960). Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1 (1919-1980), İstanbul, İletişim Yayınları, 576-614.
- Fırat, M., & Oran, B. (Ed.) (2001c). Yunanistan'la İlişkiler (1960-1980). Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1 (1919-1980), İstanbul, İletişim Yayınları, 716-768.
- Fırat, M., & Oran, B. (Ed.) (2001d). Yunanistan'la İlişkiler (1980-1990). Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 2 (1980-2001), İstanbul, İletişim Yayınları, 102-123.
- Fırat, M., & Oran, B. (Ed.) (2001e). Yunanistan'la İlişkiler (1990-2001). Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 2 (1980-2001), İstanbul, İletişim Yayınları, 440-480.
- Fukuyama, F. (2010). The "End of History", 20 Years Later. *New Perspectives Quarterly*, Volume 27, Issue 1, 7-10.

- Greenwood, T., & Johnson, S. (1992). NATO Force Planning Without The Soviet Threat. U.S. Army War College, Parameters, Spring 1992, 27-37.
- Gürdeniz, C. (2013). Hedefteki Donanma. İstanbul, Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Gürses, E. (2007). Etnik Terör. İstanbul, Profil Yayıncılık.
- Heraclides, A. (2002). Yunanistan ve “Doğu’dan Gelen Tehlike” Türkiye: Türk-Yunan İlişkilerinde Çıkmazlar ve Çözüm Yolları. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Isyar, Ö. G. (2005). An Analysis of Turkish-American Relations from 1945 to 2004: Initiatives and Reactions in Turkish Foreign Relations. Alternatives, Volume 4, Number 3, 21-52.
- Kalaitzaki, T. (2005). US Mediation in Greek-Turkish Disputes Since 1954. Mediterranean Quarterly, Duke University Press, 106-124.
- Kay, S. (1998). NATO and The Future of European Security. Maryland/USA, Rowman And Littlefield Publishers.
- Kaya, E., & Sandıklı, A. (2012). Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Barış. Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümlemeleri, Bilgesam Yayını. İstanbul, Ecem Basın Yayın.
- Kissinger, H. (1999). Years of Renewall. New York, Tauchstone.
- Kokkinides, T. (1995). Basic Notes: NATO Arms Exports to Turkey and Greece, Inconsistencies Revealed. London, British American Security Information Council.
- Krebs, R. R. (1999). Perverse institutionalism: NATO and the Greco-Turkish conflict. International Organization, 53(02), 343-377.
- Kiesling, J. B. (2007). Diplomacy Lessons: Realism for an Unloved Superpower. Washington D.C., Potomac Boks.
- Kolasi, K. (2013). Soğuk Savaş’ın Barışçıl Olarak Sona Ermesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 68, No 2, 149-175.

- Kubicek, P. (2008). Turkey's Inclusion in The Atlantic Community: Looking Back, Looking Forward. *Turkish Studies*, Vol.9, No:1, 21-35
- Kumar, R. (1999). *Research Methodology*. London, Sage Publications Ltd.
- Kurumahmut, A. (1998). Ege'de Temel Sorun, Egemenliği Tartışmalı Adalar. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi, Sayı:182, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kurumahmut, A., & Başeren, S. H. (2004). Ege'de Gri Bölgeler Unutul(may)an Türk Adaları, (The Twilight Zones in the Aegean (Un)forgetten Turkish Islands). Atatürk Supreme Council for Culture, Language and History Publications of Turkish Historical Society, Serial VII, No. 220, Ankara, Turkish Historical Society Printing House.
- Laipson, E. (1985). A Congressional Tradition: 7/10 Ratio in Military Aid to Greece and Turkey. CRS Report, JX 1435, U.S. Middle East, Report No. 85-79, Revised April 10, 1985.
- Leffler, M. P. (1985). Strategy, Diplomacy, and the Cold War: The United States, Turkey, and NATO, 1945-1952. *The Journal of American History*, 71(4), 807-825.
- Malkoç, E. (2006). Türk Basımında Truman Doktrini ve Türkiye'ye Amerikan Yardımları. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Sayı 9, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, 89-127.
- Morgenthau, H. (1970). *Uluslararası Politika*. Ankara, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1970.
- Moustakis, F. (2003). *The Greek-Turkish Relationship and NATO*. London, Frank Cass Publishers.
- NATO Parliamentary Assembly. (2005). *50 Years of Parliamentary Diplomacy, 1955-2005*. Drogenbos, Belgium, Dereume Printing Company.
- NATO Press Service. (1976). Press Release. 8th December 1976, N-DPC-2(76)18. Financial and Economic Data Relating to NATO Defence, Defence Expenditures of NATO Countries (1949-1976). www.nato.int. Erişim zamanı, 19 Haziran 2012.

- NATO Public Diplomacy Division. (2012). Press Release. 13th April 2012, COMMUNIQUE PR/CP(2012)047. Financial and Economic Data Relating to NATO Defence. www.nato.int. Erişim zamanı. 19 Haziran 2012.
- NATO Public Diplomacy Division. (2006). NATO Handbook. Brussels, Belgium, NATO Headquarters.
- NATO Standing Group International Planning Team. (1952). Report on Greeks and Turkish views on NATO Commands Arrangements which should be established when Greece and Turkey become member of NATO. 6 January 1952, SG. 52/7.
- Oğuzlu, H. T. (2004). The Promise of NATO in The Construction of Cooperative Turkish-Greek Relations. The Review of International Affairs, Vol 3, No 3, Taylor & Francis Ltd., 458-478.
- Oran, B. (Ed.) (2001). Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1. Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1 (1919-1980), İstanbul, İletişim Yayınları, 479-498.
- Önder, A. (2008). Türk Yunan İlişkileri (Kıta Sahaneliği Meselesi). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öymen, Ö. (2002). Silahsız Savaş, Bir Mücadele Sanatı Olarak Diplomasi. İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Papachelas, A. (2013). A test for European Solidarity. Kathimerini gazetesi, 25 Mayıs 2013. http://www.ekathimerini.com/4dcgi/w_articles_wsite3_1_25/05/2013_500816, Erişim zamanı. 6 Temmuz 2013.
- Papacosma, S. V. (1984). Legacy of Strife: Greece, Turkey and The Aegean. *Studio Diplomatica*, 37 (3), 255-318.
- Rizas, S. (2008). Atlanticism and Europeanism in Greek Foreign and Security Policy in the 1970's. *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol.8, No.1, Taylor & Francis Ltd., 51-66.
- Roubatis, Y. (1979). The United States and the Operational Responsibilities of the Greek Armed Forces, 1947-1987. *Journal of the Hellenic Diaspora*, 6(1).

- Rynning, S. (2005). *NATO Renewed: The Power and Purpose of Transatlantic Cooperation*. New York: Palgrave Macmillan.
- Sandıklı, A., & Kaya, E. (2012). *Teoriler Işığında Türk-Yunan İlişkilerinde Ege Sorunu. Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, Bilgesam Yayınları, İstanbul, Ecem Basın Yayın Reklamcılık, 211-248.
- Sazanidis, C. (1980). *Ege Hava Sahasında Türk ve Yunan Uyuşmazlığı*. *Hellenic Review of International Relations*, 87, Appendix 1.
- Schmitt, M. N. (1997). *Ege'de Endişe, Yunan-Türk Anlaşmazlığı*. *Deniz Kuvvetleri Dergisi Mart 1997 Eki, Sayı 568*, Ankara, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi.
- Sezgin, S., & Yildirim, J. (2002). *The Demand for Turkish Defence Expenditure*. *Defence and Peace Economics*, 13(2), 121-128.
- Slengesol, I. A. (2000). *A Bad Show? The United States and The 1974 Crisis*. *Mediterranean Quarterly*, EBSCO publishing, 96-129.
- Smith, M. (2000). *NATO Enlargement During the Cold War: Strategy and System in The Western Alliance*. New York, Palgrave.
- Staff Report to the Committee on Foreign Relations United States Senate. (1980). *Turkey, Greece and NATO: The Strained Alliance*. Washington, US Government Printing Office.
- Stearns, M. (1992). *Entangled allies: US policy toward Greece, Turkey, and Cyprus*. New York / USA, Council on Foreign Relations.
- Şahin, H., & Özsoy, O. (2008). *Arms Race Between Greece and Turkey: A Markov Switching Approach*. *Defence and Peace Economics*, Vol 19(3), Taylor & Francis, 209-216.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi. (1936). *Devre V, Cilt 12, 31 Temmuz 1950, 17. Birleşim*. Ankara, TBMM Basımevi.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi. (1950). *Dönem IX, Cilt 3, 11 Aralık 1950, 81. İnikat*. Ankara, TBMM Basımevi.

- T.B.M.M. Tutanak Dergisi. (1952). Dönem IX, Cilt 13, 18 Şubat 1952, 41. Birleşim. Ankara, TBMM Basımevi.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi. (1995). Dönem 19, Cilt 88, 8 Haziran 1995, 121. Birleşim. Ankara, TBMM Basımevi.
- Tezcan, Y. (1994). Türk-Yunan İlişkilerinin Dünü, Bugünü, Yarını. Harp Akademileri Komutanlığı Yayını. İstanbul, Harp Akademileri Basımevi.
- The White House. (1975). Memorandum of Conversation. Ford, Kissinger, Sisco, Ambassadors, 7 January 1975. National Archives and Record Administration http://www.fordlibrarymuseum.gov/library/guides/findingaid/Memorandaof_Conversations.asp#Box8, Erişim zamanı. 23 Mayıs 2013.
- The White House. (1976). Memorandum of Conversation. Ford, Kissinger, Ecevit, Esenbel, Işık, 29 July 1976. National Archives and Record Administration, http://www.fordlibrarymuseum.gov/library/guides/findingaid/Memorandaof_Conversations.asp#Box8, Erişim zamanı. 23 Mayıs 2013.
- Turan, İ., & Barlas, D. (1999). Turkish-Greek Balance: A Key to Peace and Cooperation in The Balkans. East European Quarterly, XXXII, No. 4, 469-488.
- U.S. General Accounting Office (GAO) Report to The Congressional Requesters. (1998). NATO History Of Common Budget Cost Shares. 22th May 1998, GAO/NSIAD-98-172, B-279904. www.gao.gov/cgi_bin/getrpt?GAO/NSIAD-98-172. Erişim zamanı. 19 Haziran 2012.
- U.S. General Accounting Office (GAO) Report to The Congressional Committees. (2001). European Security, U.S. and European Contributions to Foster Stability and Security in Europe. November 2001, GAO-02-174. www.gao.gov/cgi_bin/getrpt?GAO-02-174. Erişim zamanı. 19 Haziran 2012.
- U.S. Secretary of State. (1975). Message to the American Embassies of Athens, Ankara and NATO. 142345 Z OCT 75, E.O. 11652: GDS. <http://aad.archives.gov/aad/series-list.jsp?cat=WR43>, Erişim zamanı. 23 Mayıs 2013.

- U.S. Secretary of State. (1975b). Message to the American Embassy of Bonn. 251402 Z Mar 75, E.O. 11652: GDS. <http://aad.archives.gov/aad/series-list.jsp?cat=WR43>, Erişim zamanı. 23 Mayıs 2013.
- U.S. Secretary of State. (1975c). Message to the CSCE U.S. Delegation. 282229 Z Jul 75, E.O. 11652: GDS. <http://aad.archives.gov/aad/series-list.jsp?cat=WR43>, Erişim zamanı. 23 Mayıs 2013.
- U.S. Secretary of State. (1976). Message to the American Embassies. 210217 Z JUL 76, E.O. 11652: GDS. <http://aad.archives.gov/aad/series-list.jsp?cat=WR43>, Erişim zamanı. 23 Mayıs 2013.
- Uslu, N. (1997). The Cooperation amid Problems: Turkish-American Relations in The 1980's. The Turkish Yearbook, Vol.27, 13-30.
- USMISSION NATO. (1975). Message to the Secretary of State. 201410 Z SEP 75, E.O. 11652: GDS. <http://aad.archives.gov/aad/series-list.jsp?cat=WR43>, Erişim zamanı. 23 Mayıs 2013.
- USMISSION USUN NY. (1976). Message to the Secretary of State. 140312 AUG 76, E.O. 11652: N/A. <http://aad.archives.gov/aad/series-list.jsp?cat=WR43>, Erişim zamanı. 23 Mayıs 2013.
- Waltz, K. (1993). The Emerging Structure of International Politics. International Security, Vol 18, No.2, 6-75.
- Warner, W. (2009). The United States and the Cyprus Crisis of 1974. International Affairs, 85:1, Blackwell Publishing Ltd., 129-143.
- Williams, M. C. (2007). Realism Reconsidered: The Legacy of Hans Morgenthau in International Relations. Oxford, Oxford University Press.
- Yanık, L, K. (2012). Atlantik Paketi'ndan NATO'ya: TBMM'de Türkiye'nin Konumu ve Uluslararası Rolü Tartışmalarından bir Kesit. İstanbul, Kadir Has Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 9, Sayı 34, 29-50.
- Yavuz, C. (2003). Andlaşmalarla Yunanistan'a Devredilmemiş Ada, Adacık ve Kayalıkların Hukuki Statüleri de dahil Menteşe Adaları (Onikiada)'nın Tarihi. İstanbul, Deniz Harp Okulu Basım Evi.

- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2006). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, S. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güç ve Güç Dengesinin Evrimi. Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Dergisi, Sayı 1, 27-65.
- Zürcher, E. J. (2008). Modernleşen Türkiye'nin Tarihi. İstanbul, İletişim Yayınları.

Ek 1:**NATO ANTLAŞMASI****Kuzey Atlantik Antlaşması/ Washington DC, 4 Nisan 1949**

Bu antlaşmanın taraf devletleri, Birleşmiş Milletler (BM) Şartı'nın amaç ve ilkelerine sadık kalacaklarını ve tüm halklar ve tüm hükümetlerle barış içerisinde yaşamak istediklerini teyit ederler.

Taraflar, kendi halklarının özgürlüklerini, ortak mirasını ve uygarlığını, demokrasi, bireysel özgürlük ve hukuk devleti ilkelerine bağlı kalarak korumaya kararlıdırlar.

Taraflar, Kuzey Atlantik bölgesinde refahı ve istikrarı geliştirmeyi amaçlamaktadırlar.

Taraflar, barış ve güvenliğin korunması ile müşterek savunma yönünde verecekleri çabaları birleştirme konusunda kararlıdırlar.

Taraflar, bu nedenle aşağıdaki Kuzey Atlantik Antlaşması üzerinde mutabık kalmışlardır:

Madde 1:

BM Şartı'nda belirtildiği üzere taraflar, uluslararası barış ve güvenlik ile adaleti tehlikeye atmadan ve kendi uluslararası ilişkilerinde BM'in amaçlarına ters düşen bir şekilde tehdit ya da güç kullanımından kaçınarak, barışçı yollarla çözümlenmek amacıyla müdâhil olabilecekleri herhangi bir uluslararası uzlaşmazlığı çözme girişiminde bulunacaklardır.

Madde 2:

Taraflar, kendi bağımsız kurumlarını güçlendirerek, bu kurumların kuruluş amaçlarının daha iyi anlaşılmasını sağlayarak ve istikrar ve refah koşullarını iyileştirerek barış ve dostluk içindeki uluslararası ilişkilerin daha da geliştirilmesine katkıda bulunacaklardır. Taraflar, kendi uluslararası ekonomi politikalarında çatışmaları ortadan kaldırmaya çalışacak ve üyelerinin bazıları ya da tümü arasında ekonomik işbirliğini teşvik edeceklerdir.

Madde 3:

Bu antlaşmanın hedeflerine daha etkin bir şekilde ulaşabilmek için taraflar, ayrı ayrı ve ortaklaşa olarak, sürekli ve etkin kendi kendine yardım ve karşılıklı yardımlar anlamında, silahlı saldırılara direnmede kendi bireysel ve kollektif kapasitelerini geliştirip, güçlendireceklerdir.

Madde 4:

Taraflar, içlerinden herhangi birinin siyasi bağımsızlık ve güvenliği, toprak bütünlüğü tehdit altına girdiğinde, içlerinden birinin talebi durumunda bir araya gelerek durumu müzakere edeceklerdir.

Madde 5:

Taraflar, Avrupa veya Kuzey Amerika'daki üyelerinden biri ya da daha fazlasına karşı silahlı bir saldırıyı, antlaşma taraflarının tümüne yapılmış sayacakları konusunda mutabık kalmışlar ve sonuç olarak da böyle bir silahlı saldırı gerçekleştiği takdirde, taraf devletlerin her biri, BM Şartı'nın 51. maddesinde belirtilen toplu veya bireysel savunma hakkının kullanılmasında saldırının muhatabı olan taraf ya da taraflara derhal karşı saldırı konumuna geçerek yardım edecek ve diğer taraflarla işbirliği içerisinde silahlı güç kullanımı dahil olmak üzere, Kuzey Atlantik Bölgesinin güvenliğinin devamının sağlanması için gerekli görülen eylemleri düzenleyeceklerdir.

Böyle herhangi bir saldırıya karşı alınan bütün önlemler acilen Güvenlik Konseyi'ne rapor edilecektir. Güvenlik Konseyi'nin durumu çözüme kavuşturmak ve uluslararası barış ve güvenliği sürdürmek için gerekli adımları atması halinde, bu önlemlere son verilecektir.

Madde 6:

5. maddenin amacıyla ilgili olarak, Taraflardan biri ya da daha fazlasına yapılacak silahlı bir saldırının "silahlı saldırı" kapsamına girmesi için gereken koşullar aşağıdadır:

Avrupa veya Kuzey Amerika'daki, Fransa'nın Cezayir bölgelerindeki, Türkiye'deki veya Kuzey Atlantik bölgesinin Yengeç dönencesinin kuzeyinde kalan kısmında

yerleşik antlaşma tarafları ya da onların idaresi altındaki her hangi bir kara ülkenin toprak bütünlüğünü tehdit eden silahlı saldırılar;

Antlaşmanın yürürlük tarihinden itibaren, Akdeniz veya Kuzey Atlantik bölgesinin Yengeç dönencesinin kuzeyinde kalan kısmında, taraf ülkelerin işgal güçlerinin bulunduğu Avrupa'daki herhangi bir bölgede ya da bu toprakların üzerinde antlaşma taraflarına ait uçak, araç ya da güvenlik güçlerine yönelik silahlı saldırılar.

Madde 7:

Bu antlaşma, tarafların üyesi bulunduğu BM Şartı altında bulunulan taahhütler ya da Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliğin devamı için üstlendiği öncelikli sorumluluğu etkileyecek biçimde yorumlanamaz.

Madde 8:

Antlaşmanın bütün tarafları, tarafların kendi aralarında veya üçüncü bir devletle imzalanmış olup halen yürürlükte olan uluslararası anlaşmalardan hiç birinin bu antlaşmanın hükümleriyle çatışmadığını ve ileride de bu antlaşmayla çatışacak hiçbir uluslararası angajmana taraf olmayacaklarını beyan ederler.

Madde 9:

Taraflar, antlaşmanın uygulanmasıyla ilgili meseleleri görüşmek üzere ve her birinin temsil edileceği bir konseyi kurmuşlardır. Konsey, her an ihtiyaçları karşılayabilecek bir şekilde organize edilecektir. Konsey, gerekli olabileceğinden hareketle bazı alt kurullar oluşturacaktır ve bu çerçevede derhal bir savunma komitesi kuracak ve Madde 3 ile Madde 5'in uygulanması için komiteye öneriler getirecektir.

Madde 10:

Taraflar, oy birliği ile karar almaları halinde, her hangi bir diğer Avrupa devletini bu antlaşmanın ilkelerini daha ileriye taşıyacak pozisyonda olması ve antlaşmaya dâhil olarak Kuzey Atlantik bölgesinin güvenliğine katkıda bulunması koşuluyla davet edebilir. Davet edilen her hangi bir devlet, antlaşmaya dâhil oluşunu belgeleyen enstrümanını ABD hükümetine deposit ederek, antlaşmaya taraf olur. ABD, böylesi bir giriş enstrümanının deposit edildiği bilgisini bütün taraflara iletacaktır.

Madde 11:

Bu antlaşma, taraf ülkelerin yasalarına geçirilecek ve antlaşmanın hükümleri, tarafların kendi ülkelerinde yürürlükte olan anayasa süreçlerine uygun olarak uygulanacaktır. Ülkeler de, bununla ilgili çıkarılan uyum yasalarına ilişkin resmi belgeleri olabildiğince kısa bir süre içinde ABD'ye depozit edilmek üzere gönderilecektir, ABD'de, her seferinde tüm diğer tarafları durumdan haberdar edecektir. Antlaşma, antlaşmayı kendi ülke yasalarına geçiren büyük taraf devletlerarasında derhal yürürlüğe girecektir ve bu ülkeler arasında Belçika, Kanada, Fransa, Luxemburg, Hollanda, İngiltere ve ABD bulunmaktadır. Uyum yasalarını daha sonra çıkaran taraf devletler için ise antlaşma, resmi belgelerin depozit edildiği tarihte yürürlüğe girecektir.

Madde 12:

Antlaşmanın 10 yıllık yürürlük süresi sonunda ya da bu sürenin bitiminden itibaren herhangi bir zamanda, taraflardan birinin talebi halinde, taraflar antlaşmayı gözden geçirmek üzere müzakerelerde bulunacaktır. Taraflar bunu yaparken, uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesi için BM Şartı'na bağlı olarak yapılmış bölgesel düzenlemelerin yanı sıra evrensel kalkınma da dâhil olmak üzere Kuzey Atlantik alanındaki barış ve güvenliği etkileyen faktörleri dikkate alacaklardır.

Madde 13:

Antlaşma, 20 yılını doldurduktan sonra, taraflardan birinin antlaşmadan çekilmek istemesi halinde, çekilme talebinin ABD'ye iletilmesini takip eden 1 yılın ardından taraf devlet antlaşmadan çekilmiş olacaktır. ABD, kendisine iletilen her bir çekilme talebini diğer taraflara iletacaktır.

Madde 14:

İngilizce ve Fransızca çevirileri eşit düzeyde güvenilir olan bu antlaşma metni, ABD hükümeti arşivlerinde saklanacaktır. Antlaşmanın resmi onaylı fotokopileri ise antlaşmanın diğer imzacı devletlerine iletilecektir.

Ek 2:

MÜLAKAT 1

Mülakat Yapılan Kişi: AA

Söyledikleri:

NATO'da Karar Alma Süreci;

NATO'da karar alma aşamasında en büyük güçlük, üyeler arasında uzlaşma aşamasına gelen süreç esnasında ortaya çıkmaktadır. NATO'da milli çıkarlar çatışmaktadır. Çatışma, iki ülkenin milli çıkarları arasında olursa, çözüm nispeten kolaydır. Çözümüne bir şekilde başka ülkelerinin yardımı ile ulaşılmaktadır. Çatışma, daha fazla ülkenin milli çıkarları arasında olursa, çözüme ulaşmak daha zor olmaktadır. Milli çıkarlar arasındaki çatışma ikiden fazla ülke arasında olursa ve ABD, İngiltere ve Almanya gibi NATO'nun önde gelen ülkeleri bu konuda ağırlık koymayı seçerlerse, sorunlar çözülmektedir. ABD, İngiltere gibi önde gelen NATO üyelerinin NATO kararlarında ağırlığı çok fazladır. Diğer ülkelerin bu ülkelere direnmesi çok zordur.

Karar alma aşamasında 3 şey çok önemlidir. Birincisi, müzakere edilen konudaki milli menfaatin ne kadar önemli ve ne kadar hayati olduğudur. İkincisi, bu milli menfaatin arkasında duracak olan siyasi iradedir. Müzakerelere katılan kişi, ülkeyi, hükümeti temsil etmektedir. Bu nedenle, masadaki kişi arkasındaki siyasi iradeden emin olmalıdır. Üçüncüsü, müzakerecinin niteliğidir. Bazen, çok hayati bir konuda, arkasında siyasi destek de olsa işi kotaramayan müzakereciler de olabilmektedir. Bazen de arkasında milli destek ya da siyasi iradenin olmadığı durumda bile, bir müzakereci; ülkesinin olmayan siyasi iradesini arkasına alarak, milli menfaatlerin elde edilmesinde başarılı olabilmektedir. Bu bakımdan, NATO karar alma organlarında görev yapan personelin müzakere kabiliyeti ayrı bir önem taşımaktadır.

Milli Temsilcilerimizin Yeterliliği;

Uzun yıllar edindiğim tecrübelerine göre, NATO'da karar alma aşamasında sonucu belirleyenler, masada müzakere yapan milli temsilcilerdir. Milli temsilcilerimizin NATO'da başarılı olup olmadığı konusunda bir değerlendirme yapmak zordur.

Temsilcilerimizin bu temsil görevlerine hazırlığı açısından bir değerlendirme yaparsak, bana göre, asker temsilcilerimizin hazırlığı düşük seviyededir. Bu hazırlık seviyesi diplomatlar için biraz daha fazladır.

Düşük hazırlık seviyesinin sebebi kişiler değildir. Bu zafiyet, temsilcilerin bir kabahati değildir. Kabahati olanlar da vardır. Ancak, zafiyetin özü insanlarda değildir. Bizim sistemimiz, askerleri NATO ve diğer yurtdışı görevlere hazırlamaya yönelik değildir. Her ne kadar istisnası varsa da, genel olarak personelin ancak bir defa yurtdışı göreve gitmesi prensibi uygulanmaktadır. Bu temsil açısından çok büyük bir sıkıntı yaratmaktadır. Örneğin, albay rütbesinde bir NATO görevine şube müdürü olarak ilk defa gitmişseniz ve şube de 10-12 personel sizden talimat beklerken, siz o göreve hazır değilseniz, o görevde 3 sene de kalsanız, göreve yönelik bir altyapınız ve birikiminiz yoksa, hazır olamazsınız. Dışişleri Bakanlığı'nda, diplomatlarda bu böyle değildir. Dışişleri'nde bir devamlılık vardır. Dışişleri personeli muhtelif kademelerde görev yaptığı için diplomaside deneyim kazanmıştır.

İkincisi, siz ne kadar hazır olursanız olun, kurumun kurumsal olarak o konuya ilgi duyması gereklidir. Askerlerde kurumsal olarak bu irade eksiktir. Dışişleri'nde de bu husus çok farklı değildir. Türkiye'de konuların devamlılığı ve takibi konusunda bir sorun vardır. Bu kültürel bir sorundur. Türkiye'de bürokrasi, sivil ve asker olarak, kurumsal olarak sadece bugünle ilgilenmekte, ne geçmişe, ne de geleceğe yeteri kadar bakmaktadır. Ben 30 senelik görev tecrübesi ile bunu çalışma kültürü olarak bizi diğer ülkelerden ayıran en önemli fark olarak görüyorum. Bu farklılık nedeniyle, istediğiniz kadar NATO'ya en ehliyetli, en yetişmiş personeli gönderin, istediğiniz kadar bu personelin arkasında siyasi irade olsun, kurumsal devamlılık olmadığı için bir sonuç alamazsınız.

NATO içerisindeki danışma mekanizmasının işleyişinde lisan da oldukça önem taşımaktadır. Bizde lisan çok büyük bir problemdir. Diplomatlarda bile özellikle İngilizceyi ve zaman, zaman Fransızca'yı düzgün ve etkin konuşan çok az kişiye rastladım. Askerlerde bu oran çok daha düşüktür.

Uzlaşmada en çetrefilli konular özel toplantılarda çözülür. Özel toplantılar genellikle ana dili İngilizce olan Amerikalı veya İngiliz personel tarafından yönetilir. Bu

toplantılarda en çok kullanılan yöntem sessiz kalma yöntemidir. Sessiz kalırsanız müzakere edilen konuyu kabul etmiş sayılırsınız. Teknik olarak toplantıyı yöneten çok hızlı konuşur. Toplantıyı yöneten çetrefilli konuyu kabul edilen diğer konular ile birlikte gündeme getirir. Bu tip toplantıların seyircileri fazladır. Konuyu kaçırmadan, yeri geldiğinde itiraz etmelisiniz. Bunun için de, çok iyi bir müzakere yeteneği ile etkili lisan ve diplomatik tarz gereklidir. Sistemin bu tür yetenekleri olan personeli arayıp, bulması ve görevlendirmesi gereklidir. Bizim sistemimiz bu tür personeli arayıp, bulma, bunları uygun yerde görevlendirme özelliğinde değildir.

Bütün bunlara rağmen NATO'da baştan itibaren karar alma mekanizmalarında başarılı olduğumuz konular ve yerler vardır. Ancak, bu başarılar kişisel başarılardır. Bu başarıların ardında kurumsal bir başarı yoktur.

Türkiye-NATO İlişkileri, Jüpiter Füzelere Sorunu;

ABD gibi ülkeler karar verirken, kendi menfaatlerini hep önde tutarlar. Jüpiter füzelere sorunu 27 Mayıs 1960 ihtilalini yaşamış olan Türkiye'nin zafiyetlerinin olduğu bir dönemde vukubulmuştur.

Türkiye, NATO'ya 1952 yılında Yunanistan'la birlikte Kore Savaşı'ndaki kahramanlığı sayesinde girmiştir. 1960 ihtilalinden sonra 15-16 general dışında bütün generaller ve binlerce subay emekli edilmişti. O günkü koşullarda, bu durumun Türk Silahlı Kuvvetleri'ndeki zafiyet nedeniyle NATO için bir risk oluşturduğu değerlendirilmiştir. NATO, o zamanlar özellikle ABD ile özdeşleşmişti. ABD, Türkiye'de binlerce subayın emekli edilmesinden hoşnutsuzluk duymuştur. İhtilalden sonra 28 Mayıs 1960 tarihinde, askerler hükümet sorumluluğunu aldığı anda, devletin kasası neredeyse sıfır seviyesinde boştu. Mali durum, Düyun-u Umumiye dönemindeki gibiydi. Bırakın borçları ödemeyi, hükümetin memuruna verecek parası yoktu. Bu dönemde ABD'den borç istendi. ABD birkaç yüz bin dolar verdi ve bu sayede devlet memuruna maaş ödeyebildi.

Türkiye, Jüpiter füzelere ile ilgili olayın olduğu dönemde, yönetimi sivillere devretmiş olsa da, ABD'nin gözünde çok itibarsız bir ülkeydi. Bundan dolayı, Türkiye'de NATO kapsamında konuşlandırılan Jüpiter füzelere'nin sökülmesi konusunu Türkiye'ye sormaya lüzum dahi hissetmediler. Kaldı ki, Jüpiter füzelere'nin sökülmesi NATO ile

alakalı bir sorun değildi. Sorun, ABD ile Sovyetler Birliği arasında, NATO dahi dışarıda bırakılarak halledilmiştir.

Yunanistan'ın NATO'nun Askeri Kanadına Geri Dönüşü;

Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına geri dönüşünde, yani Rogers Agreement söz konusu olduğuunda Genelkurmay Başkanlığı Karargahı'nda değildim. Ancak, daha sonra konuyu inceledim. Yunanistan'ın NATO'ya geri dönüşünde, Kenan Evren, Orgeneral Rogers tarafından kandırılmıştır. Burada bir oyun var. Bu oyunu, Kenan Evren gibi Genelkurmay Başkanı ve Devlet Başkanı seviyesinde olan birinin kendi başına tespit etmesi mümkün değildir. Çok iyi bir İngilizcesi olup da, NATO'da çalışıp konunun ehemmiyetini bilebilecek bir birikimi olsa, yine de tespit edebilirdi. Onun için, Kenan Evren'de bir kabahat bulmuyorum. Ancak burada onun etrafında, ona yakın olanların büyük hatası vardır. 3 nedenle onları kabahatli görüyorum. Bir, önlerine gelen belgeyi incelememişler ya da eksik incelemişler, iki, kimseye danışmamışlar ve üç, Dışışleri Bakanlığı'nı devre dışı bırakmışlar.

Burada yapılan şey şudur. Getirilen yani Türkiye'ye gösterilen belge ya eksik bir belge, ya da Türkiye'ye eksik gösterilmiş. Ancak ingilizce bilen, az çok İngilizceden anlayan ve bu belgeyi okuyan bir kimsenin, "Bunun bir eki vardır. nerede?" diye sorması gerekirdi. Bu soruldu mu? Soruldu ise bu ekin ortada olması gerekirdi. Eğer sorulmadı ise, bunun kabul edilebilir hiçbir yanı yoktur.

İşin özü şudur. Rogers Agreement'da, yani Askeri Komite'de onaylanmış olan SHAPE belgesinin içinde, Yunanistan ile Türkiye arasında NATO'nun gözetiminde yani arabuluculuğuunda yapılan "Minutes of open ended discussions" a, yani ucu açık görüşmelerin tutanaklarına referans yapılmış. Bu tutanaklara baktığınız zaman, Yunanistan'ın Ege'deki iddia ettiği haklarından hiçbir zaman taviz vermediğini, aksine o iddiaları teyid ettiğini açıkça görürsünüz. Asıl belgenin içinde buna referans verildiği ve dipnot olarak da o belgenin referansı konulduğu için, Yunanistan daha sonra Türkiye'nin taleplerini reddetmiş ve bu talepler "nereden çıktı" demiştir. Bunu o zaman orada olanlara sormak lazımdır.

Çevik Bir, o zaman albay rütbesindeydi ve özel kalem müdürüydü. O bilebilir. Orada başka kimler vardı. Bilmiyorum. Asıl sorun, belgenin incelenmemesi, incelenmişse de hafife alınması, çok küçük bir grup, belki birkaç kişi arasında kalması ve konunun Dışişleri'ne danışılmaması ve Dışişleri'nden saklanmasından kaynaklanmaktadır. Konunun Brüksel'deki Türk Daimi Temsilciliği'nin bilgisi dışında gelişmiş olması da muhtemeldir. Yalım Eralp bu konunun Dışişleri yönünü bilir.

Yunanistan'daki Karargâhların NATO Statüsü Kazanması Tartışmaları;

Yunanistan'daki askeri karargahların, NATO karargahı statüsü kazanması konusunda Yunanistan'la ciddi bir kriz yaşamıştık. Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına geri dönmesi 1980 yılında kabul edilmesine rağmen, Yunanistan'daki askeri karargahların NATO karargahlarına dönüşümü 1999'a kadar gerçekleşmedi. 19 yıllık bu süreç içerisinde, gerek askerler, gerek diplomatlar, yani Türk hükümeti, Yunanistan'daki milli karargahların NATO statüsü kazanmasına direnç gösterdi.

1997 yılına gelindiğinde, Yunan tarafı, hava karargahı ve ordu karargahı için 2 havacı ve 2 karacı subayı kabul edebileceğini bildirdi. Dışişleri bunu yeterli görürken, biz Genelkurmay olarak böyle bir sınırlamanın kabul edilemeyeceği, Yunanistan'da ki bu karargahların personel yapısının NATO prosedürlerine uygun olarak belirlenmesi gerektiği görüşünde idik. Bu direnç 1997 yılına gelindiğinde kırılma noktasındaydı. Bu konuda Dışişleri ile Genelkurmay arasında farklı görüşler oluşmuştu. Dışişleri bu konuda daha fazla direnmeyelim görüşündeydi. Biz, o zaman “Yunanistan'daki bu karargahların NATO karargahı statüsü kazanması için, diğer NATO karargahlarında olduğu gibi, içlerinde çok uluslu personel olması gerektiği” görüşündeydik. Bu toplantıda ciddi bir sürtüşme, bir tartışma çıkmıştı. Yalım Eralp döndü, bizi itham etti. “1980'de Rogers Agreement'a evet diyen de sizsiniz. Onu da biz mi yaptık” dedi.

Bunları, hangi görüş doğrudu konusunun irdelenmesi için anlatmıyorum. Dışişleri'nin, Yunanistan'ın 1980 yılında NATO'ya geri dönüşündeki Genelkurmay'ın yanlışından dolayı, gücenmiş olma olgusuna dikkat çekmek için anlatıyorum. Bu söz, Yunanistan'ın 1980 yılında NATO'nun askeri kanadına geri dönüş sürecinin tamamen Genelkurmay'ın inisiyatifinde yapıldığını ve Dışişlerinin buna ne kadar içerlediğini göstermektedir. 1980'lerde Genelkurmay Başkanlığı'nın Dışişleri Bakanlığı'nı devre

dışı bırakması, Genelkurmay ile Dışişleri arasında kalıcı bir etki bırakmış ve bu husus uzun yıllar ilişkilere yansımıştır.

Yunanistan'daki karargâhların NATO statüsüne geri dönüşü tartışmaları daha sonra aşılmış, görüşmeler sonucunda her iki karargâhta da kurmay başkanlarının Türk generaller olması, buna mukabil İzmir'deki karargâhtaki kurmay başkanının da bir Yunanlı general olması konusunda mutabakat sağlanarak, Yunanistan'daki karargâhların NATO statüsünde olması kabul edilmiştir.

7/10 Oranı:

Yunanistan ve Türkiye arasındaki sadece büyüklük ve bu ülkelerin karşı karşıya olduğu tehditlere bakıldığında bile bu oranın hakkaniyetli olmadığı görülmektedir. Coğrafyanın büyüklüğü, orduların büyüklüğü ve karşı, karşıya olunan tehditlere baktığınızda Yunanistan'a 7 veriliyorsa, Türkiye'ye en az 20 verilmesi gerekirdi.

NATO'da Türk ve Yunan Algılaması;

Yunanistan Batının desteğini hep arkasında bulmuştur. Hani, Yunanistan Batının şımarık çocuğudur denir. Bu doğrudur. Ben çalışmalarım süresince bunu hep gördüm, buna hep şahit oldum. Eski Yunan medeniyetinin bugünkü Batı medeniyetinin temeli olduğu varsayımı ki, bu büyük ölçüde doğrudur, Batıda çok önemli rol oynamakta ve insanları psikolojik olarak etkilemektedir. Bu etki, erkek, kadın, çocuk, Batı toplumunun her kesiminde mevcuttur. Siz, Türk subayı olarak ağzınızla kuş tutsanız, bülbüller gibi Oxford İngilizcesi konuşsanız, çalıştığınız NATO kitaplarını ezbere de bilseniz, Yunan'ın karşısında siz yine de geride tutulursunuz. Birikiminiz, yeteneğiniz ve hazırlığınız ne olursa olsun, benim gözlemlediğim, hissettiğim ve yaşadığım şeyler bunlardır. Bu konu ile ilişkili çok örnek verebilirim.

Kesin bir önyargı var. Yunan medeniyetinin etkisine ilaveten ayrıca Hristiyanlık Batıda bizim düşündüğümüzden çok daha etkilidir. Özellikle ABD'de yoğun bir din etkisi vardır. Ayrıca, Ermeni iddialarının da NATO'da görev yapan Türk subaylarının ve diplomatların performansı üzerinde çok büyük etkisi vardır. Batılı subaylar sizi Yunanlarla karşı, karşıya görünce; size sadece Türk ve Yunan olarak bakmıyor,

bakışlarında orda olmayan ama hep akıllarının bir köşesinde mevcut Ermeni iddiaları da vardır. Bunu da hep hissediyorsunuz.

NATO’da bir vesile ile bir operasyon ortamında, Amerikalı bir albay ile hep çatışıyorduk. Aradan 3-4 ay geçti ve bir akşam beni yemeğe davet etti. Bana, “Bu kadar çatıştıktan sonra sizi niye yemeğe davet ettiğimi mutlaka merak ediyorsunuzdur” dedi. Daha sonra, “Müteakip gün görevinin biteceğini, kayınvalidesinin Ermeni kökenli olduğunu, burada olsa kayınvalidesinin beni öldürecek kadar Türklerden nefret ettiğini, beni ilk gördüğünde kayınvalidesinin anlattıklarının aklına geldiğini, zaman geçince, başlangıçtaki fikirlerinin değiştiğini ve memleketine kafasında benle ilgili soru işaretleri ile döndüğünü” anlattı. ABD’li albay devamlı, benle ilgili düşüncelerini döndüğünde kayınvalidesine anlatacağını, ancak kayınvalidesinin düşüncesinin değişmeyeceğini tahmin ettiğini bana söyledi. Bu albay, bana bunu dürüstçe anlatmıştı. Çok kişi bunu söylemez, ancak düşüncelerinde bu etki mevcuttur. Bu konuşma, Ermeni iddialarının etkisini göstermesi açısından ilginçtir. Batılı ülke personelinin çoğunlukta olduğu bu uluslararası ortamda, Türk subayları, ermeni iddialarının yaratmış olduğu bu önyargılarla da mücadele etmek durumunda kalmaktadır.

Bir tarihte, Napoli’de, NATO Güney Bölgesi Müttefik Kuvvetleri (AFSOUTH) Karargahı’nda Ege’deki bir sorun ile ilgili görüş oluşturuluyordu. Elimize bir belge geçti. Bu belge, AFSOUTH içerisinde hazırlanmış bir tür karargah içi mütalaa kağıdı idi. Bu inceleme belgesinde, CINCSOUTH’a, yani Amerikalı Orgeneral’e karar vermesi için muhtelif seçenekler takdim ediliyordu. Bu konuda şu kararı verirsek, Yunanistan’a etkileri bu olur, Türkiye’ye etkileri bu olur, bu kararı verirsek, Yunanistan’a etkileri şu olur, Türkiye’ye etkileri şu olur diye bir değerlendirme yapmışlar ve sonuçta şöyle yapalım diyerek bir teklifte bulunuyorlar. CINCSOUTH Orgeneral’de belgenin üzerine kendi el yazısı ile “Türkleri kızdıracak bir karar verirsek Türkleri 3-6 hafta içerisinde ikna edebiliriz, Yunanlıları kızdıracak bir karar verirsek Yunanlıları ebediyen kızdırabiliriz ve bize düşman olurlar” ifadesini yazmıştı. Bu düşünce NATO’da yaygındır. Yani “Türkleri nasıl olsa bir şekilde ikna edebiliriz, ama Yunanlıları ikna edemeyiz” önyargısı, önkabulü mevcuttur. Bu doğru mu? Evet doğrudur. Bir şekilde Türkleri hep ikna ediyorlar.

NATO İçerisindeki Gayri Resmi Mekanizmalar;

Yunanistan ile Türkiye arasında doğrudan bir konu olmamasına rağmen, Yugoslavya’da Makedonya ile ilgili bir tırmanma olmuştu. Makedonya o zaman eski Yugoslavya’nın bir parçasıydı. NATO’nun Yunanistan’ın da lehine olacak şekilde bu krize müdahil olması konusunda karargah çalışması yürütülüyordu. Benim alıştığım bölümde, yani Harekat Başkanlığı’ndaki ekip, Yunanların görüşünü savunuyordu. Bu projenin içerisinde hiçbir Yunan subay olmamasına rağmen, o işi Yunanların adına başkaları götürüyordu. Ben de buna direndim. Ancak kişi sel olarak yapabileceğimin hududuna gelmiştim. Ondan sonra artık sıra dışı yollara başvurmam gerekirdi.

Bu konu, Makedonya’nın devlet olmasından önceki bir dönemde, Yugoslavya krizi ile ilgili çok ciddi bir konuydu. Askeri Komite önüne çıkacak, gerçek anlamda bir siyasi konu idi. Sıradan bir tanıma konusu değildi. O zaman, Brüksel’deki Türk askeri temsilcisine gittim. Bilgi vererek, “Devam edeceğim, ancak sizin ve Genelkurmay’ın arkamda olacağından emin olmak istiyorum” dedim. “Boşver, bu konuyla bu kadar uğraşma” cevabını aldım. Bana göre, bu konu, Türkiye’nin Balkanlar’daki doğrudan menfaati ile ilgiliydi. Bunun zerine, ben kişi sel olarak mücadelemi yürüttüm ve NATO içerisinde karar alma mekanizmalarının dışında mevcut olan gayri resmi mekanizmayı kullandım. O zaman, Harekat Başkanı Tümgeneral’in emir subayı olan bir İngiliz binbaşı ile olan yakın dostluğumu kullanarak, Harekat Başkanı’na ulaştım. Harekat Başkanı kanalı ile bir başkalarına ulaşarak bu konuda verilecek olan NATO kararını nledim. O konuda yayımlanmış olan talimatlar ve planlar iptal edildi ve yeni bir planlamaya başlandı.

Bu anlattığım gelişme, NATO’da çok seyrek olan bir şeydir. NATO’nun bu planlaması nlenmeseydi, Balkanlardaki siyasi coğrafya bugün çok farklı olabilirdi. Bölgedeki dengeler bozulabilirdi. Tarif edilmesi zor kişi sel ilişkilerin, NATO rgt içerisindeki karar alma mekanizmalarında çok önemli bir yeri vardır.

Ege Sorunlarında NATO’nun Tutumu;

Midilli, Sakız gibi Türkiye sahillerine yakın Doğu Ege adaları ve Limni, Semadirek gibi Boğazn adaları ile 12 Adalar’ın statüleri farklılık taşımaktadır. Benim görev yaptığım

dönemde, 1988-1990 yıllarında, NATO Yunanistan'ın bu adaları silahlandırma çabasından ve bunun yarattığı Türkiye ile Yunanistan arasındaki çekişmelerden bıkmıştı. Bu dönemde SACEUR'ün imzası ile yayımlanmış olan bir talimat vardır. “Bu konu çözülene kadar bu adalar ile ilgili altyapı projesi yapılmayacak” talimatı verilmişti. Tatbikatların planlaması da buna dahildir. Zaman zaman NATO altyapı projeleri ile ilgili bazı şeyler oldu. Hani başlattık, devam edelim, buraya silah sistemleri de gelmez gibi gerekçeler de ileri sürüldü. Ancak buralar büyük ölçüde tatbikatlardan izole edildi. Bu tartışmalarda bizi büyük ölçüde zorlayan konular şunlardır.

Tarihleri tam hatırlayamıyorum. 2-3 tane önemli beyan vardır. Yunanistan bunları hep kullanır. Bir tanesi Montrö ile ilgilidir. TBMM'de, o dönemki Dışişleri Bakanı'nın beyanı bizi çok güç duruma düşürmüştür. İkincisi, II. Dünya Savaşı'nın sonunda bizim 12 Adalar ile ilgili bütün haklarımızdan vazgeçmemizin getirdiği sıkıntılar var. Üçüncüsü de, 1974 öncesi dönemde bütün Ege'de Yunanistan'ın hava sahasını kontrol etmesini bizim de facto olarak kabullenmemiz var. 1974 Kıbrıs Harekatı'na ve sonrasında kadar Yunanistan'ın Ege'yi kontrol etmesine itiraz etmemişiz.

1974'te, Yunanistan NATO'nun askeri kanadından çekilince, NATO açısından Ege'nin kontrol makamı tartışmalı duruma gelmişti. 1980 yılında Rogers Agreement ile “Open ended discussions”lar kabul edilince, yine Yunanistan'ın Ege'yi kontrol etme statüsüne geri dönmüştür. Dolayısıyla, arka arkaya yapılan diplomatik hatalar sonucu durum böyle olmuştur.

NATO Altyapı Fonlarından Faydalanma konusundaki Kurumsal Kültür;

Türkiye bir limanın yapılması için NATO Altyapı fonlarından faydalanmak istiyordu. Bu limanın inşası için NATO'da ciddi bir kaynak ayrılmıştı. Bu kaynak bir türlü serbest bırakılmamıştı. Ben o dönemde NATO Karargahı'nda görevli idim. Bu kaynağın serbest bırakılması için bir NATO heyetinin bölgede keşif yapması konusunda karar alınmıştı. Heyet üst seviye bir heyetti ve kesin karar vermek üzere Türkiye'ye gidiyordu. O zaman, Genelkurmay Başkanlığı'nda ilgili başkanlıklarla koordine ederek, bu heyetin kesin karar vereceğini, bu nedenle gelecek heyete tezlerimizin iyi anlatılmasının faydalı olacağını bildirdik. Biz de NATO heyetinin içerisindeydik, ancak

bir NATO subayı olarak, bu heyete Türk tezlerini anlatmamız uygun olmazdı. Uygun olan, ev sahibi ülkenin o limana duyduğu ihtiyacı bu heyete anlatmasıdır.

NATO heyeti ile önce bu limanın yapılmasının planlandığı bölgedeki kolordu karargahına gittik. Burada bize bir şey anlatılmadı. O karargahta bu işten sorumlu bir sivil memur vardı. O kadro bu iş için açılmıştı ve bu kişinin tek görevi NATO altyapı projeleri ve bu limanın inşa edilmesi idi. Bu memuru yanımıza verdiler ve heyet olarak o limanın yapılacağı bölgeye gittik. Memur, bırakın proje ihtiyacını anlatmayı, proje planını kuzey-güney yönüne dahi oturtamadı. Bizim gözümüzün önünde heyetin içindeki bir İngiliz albay, söyle olacak dedi ve planı sivil memurun elinden alarak, çevirdi ve gerçek yönüne oturttu. Bu memur haritayı bile kullanmasını bilmiyordu.

O bölgeye yakın bir limanımız vardı. NATO, uzun yıllar bölgede yeni bir limanın inşa edilmesinden ziyade, bu limanın geliştirilmesi görüşündeydi. Türkiye'ye gelmeden önce, Türkiye'nin menfaatleri açısından bu limanın geliştirilemeyeceğinin, kapasitesinin bir sınırının olduğunun ikna edici ve teknik olarak heyete anlatılmasını talep etmiştik. Biz heyet olarak o limanın kapısına gittik ve bir süre içeri giremedik. Kimsenin bizim geleceğimize haberi yoktu. Ben devreye girdim ve liman müdürünü aradım. Liman müdürü, "Keşke daha önce bir haberimiz olsaydı, bir hazırlık yapardık" dedi. Liman müdürü, "Buraya yeni bir limana gerek yok, bizim limanı genişletelim, olsun bitsin, buraya kadar geldiniz, iyi oldu" dedi. Müdüre, "Bunlar size anlatılmamış. Türkiye, bu liman yetmez, yeni bir liman yapalım görüşündedir. Siz ise, tam NATO'nun ileri sürdüğü görüşü savunuyorsunuz. Siz böyle söylerseniz, NATO bu projeyi rafa kaldırır" dedim. Netice'de, liman müdürü konuşmasını değiştirdi. Ancak, tutarsız bir konuşma olduğundan ve ayrıca gelenler de bu konuda çok deneyimli olduğundan, o limanın inşası için NATO altyapı fonlarından o dönem için herhangi bir kaynak tahsis edilmedi.

NATO'da yaşadığım diğer bir altyapı yatırımı ile ilgili deneyimim bir havaalanı ile ilgiliydi. Biz, Güneydoğu Anadolu'da bulunan bir havaalanının Ortadoğu'daki görevler için geliştirilmesini istiyorduk. Uzun yıllar NATO altyapı fonlarından kaynak ayrılmasına rağmen, bu proje için de kaynaklar serbest bırakılmamıştı. Yine bir NATO heyeti ile bu havaalanının geliştirilmesine yönelik olarak son karar keşfine geldik. Tesadüfen ben de o heyetin içindeydim.

Türkiye'ye gelmeden önce telefonla hem Genelkurmay Karargahı'ndaki, hem de Hava Kuvvetleri Komutanlığı Karargahı'ndaki ilgililer ile görüşmüş ve yapılacak keşfin önemini anlatmışım. İncirliğe bir Amerikan uçağı ile indik. Hem Genelkurmay'ın, hem de Hava Kuvvetleri'nin sorumluları da oradaydı.

Ertesi gün, Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri (LANDSOUTHEAST) Komutanı'na tahsisli küçük bir Amerikan uçağı ile o havaalanına gittik. Uçakta, daha önce görüştüğümüz, şimdi rütbesini hatırlamıyorum, yarbay veya albaya, "Hazırmısınız" dedim. Kendisi bana çıkışarak, "Ya kardeşim, sen de başımızın etini yiyorsun. Ben bu işi iyi bilmiyorum. İş bilenler de gelmiyor. İş benim başıma kaldı" diyerek yakınmaya başladı.

Uçağın inişi gecikmişti. Bunun, havaalanının uçağın gelişinden haberi olmamasından kaynaklandığını anladım. Uçak indikten sonra meydan müdürüne geliş nedenimizi anlattım ve ihtiyacı anlatmaya hazır, olup olmadığını sordum. Meydan müdürü, "bize sabah bile söyleseydiniz, biz gerekli hazırlığı yapardık" dedi. Netice de, Genelkurmay Lojistik Başkanlığı ve Hava Kuvvetleri temsilcileri kenarda kaldılar, meydan müdürü de benim kendisini iki arada oryante ettiğim kadar bir şeyler anlatmaya çalıştı. Hiçbir hazırlık yoktu. Sanki oraya baskın tarzında gitmiş gibiydik. O projeye de, o dönem NATO kaynağı tahsis edilmedi.

Mersin'in AKKA Kapsamının Dışında Tutulmasına Yunanistan'ın İtirazı;

Yunanistan, NATO üyesi olmasına rağmen, Türkiye'nin Mersin Limanı; Kıbrıs'ı takviye için kullanılıyor olması nedeniyle, Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA) denetimlerinden bir fayda ümit etmiştir. Yunanistan, bu nedenle Mersin'in AKKA kapsamı dışında tutulmasına itiraz etmiştir. Yunanistan, hiçbir zaman NATO dayanışmasını dikkate almamıştır. Bunun örneğine hiç rastlamadım. Yunanistan, hep kendi menfaatine davranmıştır.

10 Ocak 2013

Ankara

Ek 3:

MÜLAKAT 2

Mülakat Yapılan Kişi: BA

Söyledikleri:

NATO Karar Alma Mekanizması;

NATO’da bütün kararlar mutabakatla alınır. Ancak, bütün ülkeler içerisinde ABD, İngiltere ve Almanya gibi devletler parasal açıdan NATO’ya daha fazla katkıda bulunduğundan, Nasrettin Hoca’nın deyişiyle, “parayı veren düdüğü çalar” örneğine uygun şekilde, NATO içerisinde daha fazla söz sahibidirler. Fransa’da, NATO içerisinde ABD’nin gizli müttefiki olarak önemli bir yere sahiptir.

NATO Karargâhlarındaki Türk-Yunan Çekişmeleri;

Benim NATO’da görev yaptığım dönemde, Türkiye bir askeri müdahaleden sonra Yunanistan’la da problemlerinin üst seviyede olduğu zor bir dönemden geçiyordu. Özellikle Kıbrıs dolayısıyla Yunanistan’la olan ilişkiler çok sıkıntılıydı. NATO’nun askeri kanadından ayrılmış olan Yunanistan, Kenan Evren’in hatalı politikaları ile Türkiye açısından hiçbir kazanım sağlanmadan NATO’nun askeri kanadına geri dönmüştü. Yunanistan, NATO’nun şımarık çocuğu rolünü oynamaya devam etmekteydi.

Napoli’de AIRSOUTH’da, yani güney bölgesinden sorumlu NATO Hava Komutanlığı’nda SYNADEX tatbikatlarından sorumlu bir proje subayıydım. SYNADEX, karargahlar arasında kağıt üzerinde oynanan ve sentetik olarak yaratılmış bir senaryonun oynandığı, uçakların ve hava savunma kuvvetlerinin fiilen katılmadığı bir hava savunma tatbikatıdır (Synthetic Air Defense Exercise). Amirim de Papadimitriou adlı Yunan bir albaydı. Şube müdürümüz de bir İngiliz albaydı. Ben binbaşı rütbesi ile şubede görevli tek Türk subayı idim. Yapmış olduğum her şey kontrol altındaydı. Bir nevi mücadele ve sanki bir savaş içerisinde idim. İngiliz ve

Yunan albaylar ile yakın çalışma ilişkisi içerisinde, bir Türk subayı olarak açık vermemeye gayret ediyordum.

Yunanistan ve Türkiye arasındaki sorunlar bir şekilde bizim çalışma ortamımıza da yansımıştı. O dönemde bu tip mücadele ve çekişmeler NATO karargahlarında hep yaşanmıştır. Albay Papadimitriu ile yaşadığımız çekişmeler bir şekilde belgelenmiş, onun ayrılış yazısına yansımıştır. Bu yazıyı size takdim ediyorum.

İngilizler de o dönemde Türkler hakkında bir önyargıya sahiplerdi. Türklerin Batılılaşmasından ziyade Oryantelleşmesi gerektiğini ifade ediyorlardı. Greenholds adındaki bir İngiliz albay benimle yapmış olduğu münakaşalarda, fanatik bir İngiliz olarak, Türkiye'nin Avrupalı olmadığını, bir Ortadoğu ülkesi olduğunu, ülkemizde İslami bir köktendincilik olduğunu iddia ediyor, ben de safiyane bir şekilde Türkiye'nin NATO içerisindeki diğer ülkelerden farklı bir yapısının olmadığını savunuyordum.

Çok basit bir şekilde tanımlarsak, Yunanlıların yediği eti biz yemiyorduk. Ancak onların yediğini bütün yabancılar yiyordu. Biz ayrı bir kaptaydık, onlar ayrı bir kaptaydı. Onlar Hristiyan, biz Müslümandık. Ben, bir haclı seferinin halen mevcut olduğunu NATO görevim esnasında Napoli'de anladım. Yunanistan, kültürel olarak ve kök olarak onlara daha yakın ve daha Batılı bir ülkeydi. Nitekim biz şimdi Avrupa haritalarına baktığımız zaman, Türkiye'ye Avrupa'da yer verilmediğini görmekteyiz. İngiliz şube müdürünün söylediklerine baktığımız zaman, "Siz Avrupalı değilsiniz, Ortadoğulu ya da Asyalısınız" demek istiyordu. Bu görüş nedeniyle, Türkiye, NATO'da NATO'nun üvey evladıdır.

Benim NATO'da görev yaptığım dönemde, yabancı subayların Türkiye hakkındaki bilgileri çok kısıtlı idi. Türkiye'ye hiç gitmemiş olanlar, Türkiye'yi farklı biliyorlardı. Bir örnek vereceğim. Albay rütbesinde bir subay, görev yerinden ayrılırken benden adımımı, soyadımı, çocuklarımın adını ve adresimi yani temas bilgilerimi istedi. Ben de bunları bir kağıda yazmaya başladığım anda, elimi tutup "Hayır, ülkenizde kullandığımız Arap harfleri ile yazabilirsin, bu bir hatıra olacak" dedi. Bu albay alfabemizin bile kendilerinden farklı ve Arap alfabesi olduğunu düşünüyordu. Bu NATO subayı Türkiye'yi tanımıyordu. Ben, Türkiye'de Turizm Bakanlığı'nın ilgili birimine bir yazı yazarak, Türkiye ile ilgili doğru bilgilenmelerini sağlamak amacıyla

1500 kişilik bir NATO grubuna dağıtılmak üzere, Napoli'ye tanıtım dokümanı göndermelerini talep etmişim. Bana hiçbir cevap verilmedi. Bu da, Türkiye'nin o dönemde yurtdışında ülkeyi tanıtma zafiyetinin bir sonucudur. Anlattığım örnek, NATO karargâhındaki Türk algısı idi. Dışarıda ise eşimi gördükleri zaman, peçesi nerede gibi sorulara bile muhatap oluyorduk.

NATO'da Türkiye'yi Tanıtma ve Türkiye'nin Görüşlerini Duyurma Faaliyeti;

NAPOLİ'de görevli Türk personelin en kıdemlisi olan Tuğgeneral, İngilizcemizin daha iyi olması nedeniyle, bir karacı albay ile birlikte bana; ülkemizi ve Yunanistan ile devam etmekte olan sıkıntılı konulardaki Türk görüşlerini yabancılara tanıtmaya ve duyurmaya yönelik olarak bir görev vermişti. Resmi dokümanları ve Türk gazetelerini okuyarak, NATO ve Yunanistan sorunları ile ilgili haber ve bilgileri süzüyor ve AFSOUTH Karargahı'ndaki personele haber özeti gibi duyuruyorduk. Bunun gayesi, Türkiye'den haberleri ve bu arada Türkiye'nin görüşlerini yabancılara duyurmaktı.

Albay Doğan Temel ile beraber çok etkin çalışıyorduk. Kendisi Korgeneral rütbesinden emekli oldu ve şimdi Silivri'de hapiste, kendisini büyük bir şükranla anıyorum. Vazife bize Erdoğan Öznal tarafından verilmişti.

Türkiye'den gelen bilgileri toplayarak, Special Report adlı bir broşür hazırlıyor ve bunu AFSOUTH bünyesinde dağıtıyorduk. Biz buna AFSOUTH Kamu Bilgilendirme Bölümü (AFSOUTH PID) vasıtasıyla resmi bir özellik de katmıştık. Dağıtımı da resmi kanallardan yapıyorduk. Bu uygulamayı Amerikalılardan örnek almıştık. Amerikalılar da buna benzer bilgilendirmeler yapıyorlardı. Yunanlar ise böyle bir enstrümanı kullanmıyor, onlar kendi ülkelerinde hazırlanmış olan broşürleri dağıtıyorlardı. O zaman, Yunanlardan aldığım ve onların görüşlerini taşıyan bu 2 broşürü çalışmalarınızda faydalı olur diye size takdim ediyorum. Ayrıca, bizim tarafımızdan hazırlanan "AFSOUTH PID Special Report"un bir nüshası da buradadır. Bu işi takriben bir yıl sürdürdük. Daha sonra, Hasan Esat Işık'ın bir yazısını İngilizceye tercüme edip, dağıttıktan sonra karargahta bir rahatsızlık oluştu ve bu raporu artık yayınlamamız istenmedi. Bu durumda, Türk komutanlar tarafından da bu faaliyeti durdurmamız istendiği için, biz bu raporu hazırlamayı ve yaymayı kestik.

NATO içerisinde gerçekleri yazmak mümkün, ancak beğenilmediği takdirde artık böyle bir yazı yazmanız istenmez. İstenmeyince böyle bir şey yazamazsınız. Etkili devletlerin işlerine geldiği zaman yazabilirsiniz, işlerine gelmediği zaman yazamazsınız. Yunanistan'la Türkiye'nin arasındaki sorunlar bitirilmek istenirse bitirilir, bitirilmek bu ülkelerin işine gelmiyorsa, bu sorunlar devam ettirilir. Sorunlar bundan dolayı devam ettirilmiştir.

Zafiyetler;

NATO'da, Türkiye'nin temsili açısından bir kısım zafiyetler var. Yurtdışı göreve gönderilen subayların İngilizce konuşma, müzakere etme seviyeleri gerçekten çok düşüktü. Bizde, ECL dediğimiz İngilizce anlama seviyesi kitapları ile okutulan bir lisan kursu vardı. Bu kursun maksadı, ABD'den gelen cihazların el kitaplarını okuyup, bu cihazları çalıştırabilecek ve kullanabilecek seviyede İngilizce öğretmektir. Bu kurs bir konuşma tekniği, bir müzakere ve münakaşa İngilizcesi öğretmiyordu. Sadece manüelleri okuyup, anlama hedefi güdüyordu. Biz öğrencileri bu hedefe yönelik olarak yetiştiriyorduk. Maalesef, yurt dışında Türkiye'yi temsil edecek, NATO konularını müzakere edecek, Türkiye'nin hak ve menfaatlerini takip edecek subayları da bu kurs ve sınav sisteminden geçirerek seçiyorduk. Bu kurs, hiçbir zaman bu subayların görevini yeteri kadar desteklemiyordu. Müzakerelerde ve toplantılarda, kimi zaman kasıtlı olarak çok hızlı konuşan bir İngilizci, bir Amerikalıyı bu seviyede İngilizce bilen bir kişinin anlaması, onunla fikir mübadelesinde bulunması mümkün değildir. Ana dili İngilizce olan ülkelerin subayları, bazı subayların anlama seviyesi düşük, anlaşılır şekilde konuşamam demedikleri için, Türklerin toplantılarda, çalışmalarda iletişim seviyesi hep düşük kalmıştır.

NATO'da, susan insanlar tartışılan konuyu ve projeyi kabul etmiş sayıldığı için; çok konuşmayanlar her zaman daha fazla kabul görmüştür. Problemler, konuşmayanlara veya çok konuşmayanlara her zaman daha kolay kabul ettirilir.

NATO'da görev yapan subaylar, istisnalar hariç o görevden sonra başka bir yurtdışı görev mümkün olmadığından ve o görev esnasında mümkün olduğu kadar tasarruf etmek, Türkiye'ye mümkün olduğu kadar fazla birikimle dönmek hedefinde olduğundan, Türkiye'yi yeteri kadar temsil etmekte zafiyet gösteriyordu. Bunlara

ilaveten, görevin gerektirdiği bilgi, tecrübe ve lisan seviyesine sahip olmadığı halde, sırf taltif etme maksatlı olarak NATO’da görevlendirilen subaylar her üç kuvvette de mevcuttu. Şu andaki durum nedir bilmiyorum, 30 sene önce yurtdışı görev, bir taltif etme aracı olarak algılanmaktaydı.

Bu durum, sadece askerlere özgü bir özellik değildi. O zamanlar, NATO ile ilgili görüşmelere geldiklerinde, meclis üyeleri dâhil Türkiye’den gelen heyetler alışverişi çok seviyorlardı. Görevden ziyade, alışveriş, yemek, içmek peşinde olan çok insan gördüm. Bunlar bende önemli hasarlar bıraktı.

Tatbikat Planlaması Sorunları;

SYNADEX tatbikatları ile ilgili olarak, SHAPE Karargahı’nda görevli JAN isimli Danimarkalı bir proje subayı ile irtibat halindeydim. Brüksel’de bulunan Avrupa Müttefik Kuvvetler Yüksek Karargahı SHAPE, Napoli’de benim görev yaptığım AIRSOUTH karargahı’na tatbikat direktiflerini veren üst makamdı. O dönemde, Yunanistan’ın NATO tatbikatlarına katılması ile ilgili sorunlar vardı.

Danimarkalı tatbikat planlama subayına, müteakip tatbikata Yunanistan’ın katılıp, katılmayacağını sordum. Kendisi, Yunanistan’ın, bu tatbikata katılım konusunda NATO ile bir anlaşma yapmamış durumda olduğundan dolayı, bu tatbikata katılmayacağını belirtti. Yunanistan, bu tatbikata katılma konusunda müracaat etse bile, bu aşamadan sonra bu müracaatın kabul edilemeyeceğini söyledi. Bu konuda mutabık kalmış ve Yunanistan’ın tatbikata katılmayacağını garantisini almıştım. O esnada tatbikat planlamasında Yunanlarla hep çekişiyorduk. Ben de bunu fırsat bilerek, devamlı mücadele içerisinde olduğum Yunanlı Albay Papadimitriu’ya, Yunanistan’ın yazılı müracaatı olduğu takdirde, Yunanistan’ın bu tatbikata katılabileceğini bildirdim. Böylece Yunanistan’ın rencide edilmesini sağlamayı hedeflemiştim. Bunun için, Yunanistan Genelkurmay Başkanlığı’nın, gereği için SHAPE’e ve bilgi için AFSOUTH’a yazı yazması gerektiğini söyledim. 24 saat sonra, Yunanistan’ın tatbikata katılmayı talep eden mesajı geldi. Ancak bu talebe cevaben, SHAPE’den de bir red mesajı geldi. Ben, Yunanistan’ın NATO içerisinde bir şekilde rencide edilmesini sağlayabilmişim. Yunanlar, bana içerlemişlerdi. Ancak, Türkiye’ye karşı onlar da

samimi davranmadığı için ben rahatsızlık duymamıştım. Ben, Yunanlar ile NATO karargâhı'nda mücadeleye imkânlar el verdiği ölçüde devam ettim.

Yunanistan'ın en büyük gayesi, kendi adalarını, iniş kalkış pistleri de dâhil olmak üzere silahlanma tesislerini NATO'ya kabul ettirmek ve bunları NATO planlamasına dâhil ettirerek meşruiyetini sağlamaktı. Yunanistan, Türkiye ile NATO müttefikli olmasına rağmen, Türkiye'nin bir gün Yunanistan'a saldıracağı düşüncesindeydi. Türkiye'yi hep bir tehdit olarak gördükleri için silahlı kuvvetlerini Türkiye tehdidine karşı teçhiz etmeye gayret ettiler.

Teröre Destek Veren Müttefikler;

Türkiye'deki ayrılıkçı terörün arkasında, başta ABD olmak üzere; Almanya, Fransa ve Yunanistan gibi NATO müttefiklerimiz vardır. Bu da NATO'nun aslında bir dayanışmadan ziyade, ABD ve diğer etkili devletlerin amacına hizmet eden bir örgüt olduğunu göstermektedir.

14 Ocak 2013

İstanbul

Ek 4:

MÜLAKAT 3

Mülakat Yapılan Kişi: CA

Söyledikleri:

NATO Tatbikat Planlaması;

Tatbikatlar, NATO Teşkilatı'nda ülkeler arasındaki çatışmaların ortaya çıktığı en önemli faaliyet alanlarından biridir. Her bir ülke, tatbikatların planlanmasında ve icra edilmesinde kendi ülkesinin görüş ve menfaatlerini diğer ülkelere yani NATO'ya kabul ettirmek ister. Tatbikatların planlanmasında bundan dolayı NATO ülkeleri arasında farklı görüşler ve çatışmalar ortaya çıkar.

NATO Karargâhlarındaki Türk-Yunan Çekişmeleri;

NATO'da bir dayanışma olduğunu söylemek bana göre çok iyimser bir görüştür. Orya herkes kendi ülke çıkarlarını, kendi görüşlerini savunmak adına gelmektedir. Biz, olaya NATO dayanışması gözüyle daha olumlu olarak yaklaşıyoruz.

Ben NATO'da ilk çalışmaya başladığımda, hümanist görüşle, Türkiye ile Yunanistan halkının aslında kardeş olduğunu, sorunların hep politikacılar tarafından çıkarıldığını düşünüyordum. Yunanlara hep sevgi ve dostlukla yaklaştım. Ancak, Yunanlar bizim hakkımızda daha farklı düşünüyorlardı. Belki hissettikleri oydu. Yunanlarla bir süre birlikte çalıştıktan sonra, vardığım kanı şuydu. Bir Yunan için, bir şeyin iyi veya kötü olmasının tek kriteri vardır. Bir şey, Türkler için iyi ise onlar için kötüdür. O zaman görev yapan Yunan subaylar, bu yönde doktrine edilmişti.

Sadece doktrine edilmekle de açıklanamaz. Bu düşüncenin birçok diğer parametresi de vardır. Bu sadece NATO'da görev yapan Yunan subayların düşünce yapısı olarak da açıklanamaz. Bu belki de, Yunan halkının yüzyıllardan gelen, kılcal damarlarına kadar işlemiş olan Türklere karşı duydukları bir kompleks olabilir. Bu benim hissiyatım. Onlardaki Türklere karşı duyulan bu hisler psikolojik bir durumun sonucudur.

Türk-Yunan Çekişmeleri Sosyopolitik Bir Olaydır;

İstihbarat Başkanlığı koridorunda yan şubenin şube müdürü, albay rütbesinde bir Yunan subaydı. Benim şube müdürüm de albay rütbesinde bir İngilizdi. Yanımda da ayrıca, Binbaşı rütbesinde bir Yunan subayı görev yapıyordu. Bu Yunan subaylar bize karşı hep mesafeli davranıyorlardı.

Bunu sadece NATO görevi ile açıklamak da mümkün değildir. Benim çocuğum ilkokula başladığında, Yunan sınıf arkadaşları vardı. Eşim onların annesi ile görüşüyor ve onlara bunlar kardeştir, arkadaşdır diyordu. Onların annesi ise, benim eşime, “Ben evde Türkler düşmandır diye anlatıyorum, bunlar kardeş ve arkadaş olamaz” demiş. Bu olay, bire bir bizim şahit olduğumuz bir olaydır. Bu tür duyguları, sadece NATO bünyesindeki duygular olarak açıklamak doğru değildir. Yunan toplumunda, Türklere karşı hem tarihten, hem de şartlandırmadan kaynaklanan derin bir ön yargı mevcuttur.

NATO’da görevli iken Türkiye’ye araba ile geldim. 1991 yılı idi. Şu anda var mıdır bilmiyorum, o zaman Atina çıkışında bir Kıbrıs haritasını yolun kenarına koymuşlardı. Haritada Kıbrıs’ın ucundan kan damlıyordu. Yol kenarındaki tabelada, Kostantinopolis 450 Km. yazıyordu. Bu bile hala İstanbul’u sahiplenme duyguları olduğunu gösterir. Ancak, daha önce Türkiye’ye gelmiş olan ve İstanbul’da bulunmuş olan kişiler ile karşılaştığımda, bu kişilerin söyleminin diğer Yunanlara göre değişmiş olduğunu gördüm. Türkiye’yi görmeyen, bilmeyenlerin ise İstanbul’un hala bir Bizans ve Yunan şehri olduğuna yönelik ütöpik yaklaşımları olduğuna şahit oldum.

NATO görevinden döndükten sonra, 1996 yılında gemi komutanı olarak TCG Adatepe ile NATO Akdeniz Daimi Deniz Kuvveti (STANAVFORMED)’e katıldım. STANAVFORMED’in komutanı olan komodor da bir Yunan amiral idi. Samimi olmuştuk. Ben kendisini, benim gemime de davet ettim. Benim gemimde de birkaç gün kalmasını teklif ettim. Kendisi ise daveti geri çevirdi ve “Kusura bakma, ben bir Türk gemisinde niye kaldığımı kimseye anlatamam” dedi.

Yine bu görev esnasında, seyirlerde gemiler arasında kısa süreli personel mübadelesi yapılıyordu. Yunan gemisinden bir kısım astsubaylar TCG Adatepe’de, bizim gemiden bir kısım astsubaylar da Yunan gemisinde kısa süreli bulunuyordu. Bizim astsubaylar

Yunan gemisinin astsubay salonunda iken, salona bir Yunan astsubay giriyor, üzerinde resimli bir tişört var ve tişörtüm üzerindeki resimde de bir Türk'ün kalbine bir bıçak saplanmış ve kan damlıyor. Bu kasıtlı da olabilir, belki de bu astsubay bilmeyerek bizimkilerin yanına gelmiş olabilir. Bu durumu Yunan amirale söylediğimde, kendisi üzüntülerini bildirdi, ancak bu hiçbir şeyi değiştirmezdi.

Benim algılamama göre, Türklerin Yunanlar hakkında çok önyargılı olduğunu düşünmüyorum. Bizim kuşak, Türkiye'nin tarihini 1923'te başlatmış ve önceki dönemdeki Yunanlarla çekişmemizi pek önemsememiştir. Onlara göre ise; Viyana kuşatmasını yapan, Yunan tarihindeki olumsuzlukların sebebi olan Türkler biziz. Onlar için 1923'teki Cumhuriyet bu ilişkilerin başlangıcı değil. Onların Türk algısı haçlı seferlerinden bu yana şekillenmiş. Onlar Türklerin tarihte daha önce buldukları bir coğrafyadan gelerek onların ülkesine yerleşmiş olduğunu düşünüyorlar. Biz ise bu konuda, Yunanlara onların bize yaklaştığı gibi ön yargılı yaklaşmıyoruz. Daha hümanistiz.

Batılıların Türk-Yunan Algılaması;

Karşı tarafta, bir Türk ve bir Yunanlı var ise, ağırlık mutlaka Yunanlardan yanadır. Yunan medeniyeti ve din bağlamında, bir Batılı için bir Yunan daima diğer milletlerden bir adım öndedir.

NATO'da Görevli Türk Personelin Yeterliliği;

Ben, NATO'da 1991-1994 yılları arasında görev yaptım. Şimdi durum değişmiştir. Değişmiş olduğunu ümit ediyorum. Ancak, o dönemde bizim Türkler olarak NATO'da çok hazırlıklı olduğumuzu değerlendiremeyeceğim. Personel, NATO görevlerine İngilizce lisan puanı ile seçiliyordu. NATO görevine başlayıp masasına oturduğunda, o güne kadar NATO ile ilgili hiçbir doküman okumamış olma ihtimali de vardır. İlk defa NATO'da görev alıp da, görevi ile alakalı hiçbir bilgiye sahip olmayan personel de vardı. Sadece lisan puanına bakılarak yapılan görevlendirme, bu konuda eksiklik yaratıyor. İkincisi, ne yazık ki yurtdışı görevler ulufe ya da hediye gibi dağıtıldığından, oraya giden arkadaş da 2. ya da 3. defa gidemeyeceğini biliyor. Görev, ödüllendirme gibi değerlendirildiğinden, personel arasında eşit fırsat sağlanması prensibi ile istisnalar

hariç bir kişi NATO görevine sadece bir defa gönderilebiliyor. Bundan dolayı o personel NATO görevini geçici bir dönem olarak algılıyor ve pek fazla önemsemiyor.

Bunu söylemek üzücü olabilir. Ancak, benim bulunduğum dönemde, Türklerin NATO içindeki işlerin yürütülmesinde hakim ve etkin olduğunu söylemek güçtür. Bunun sadece kişisel bilgi ve tecrübe eksikliğinden kaynaklandığını düşünmüyorum. Ülkelerin gücü önemlidir. NATO'yu Amerikalı ve İngiliz personel yönlendirmektedir.

Biz müzakere yöntemini bilmiyoruz. Pek çok NATO toplantısına katıldım. Önceden bir karargah faaliyeti yürütülür ve heyet için bir talimat hazırlanırdı. Heyete görüşmenin aşama aşama gidişine yönelik bir direktif veya inisiyatif verilmezdi. Oraya giden insanların pazarlık gücü yoktu.

Dışişleri, bize göre daha donanımlıydı. Ancak, tabir yerinde ise cesur karar alma konusunda Türk Dışişleri'nin de bir zafiyeti olduğunu düşünüyorum. Bu benim algılamamdır. Karar almakta zorlanıyorlar. Sorumluluğu mutlaka bir tarafa devretmeyi tercih ediyorlar. Sorumluluğu devretmek için en uygun makam, o zamanlar Genelkurmay idi ve Dışişleri, her kararı Genelkurmay'a dayamayı tercih ediyordu.

Tatbikat Planlaması, Limni Sorunu;

Yunanistan, Limni'nin tatbikatlara dahil edilerek, silahsızlandırılmış olma statüsünü NATO kanalıyla sona erdirmeye gayret ediyordu. Onların bütün talep ve gayretlerine rağmen, benim olduğum dönemde Limni NATO tatbikatlarına dahil edilmedi. Yunan subaylar sürekli istek ve gayret gösteriyorlardı. Her tatbikat senaryosunda bir tartışma, bir anlaşmazlık olduğunu hatırlıyorum. Her senaryo yazımında, Yunanlarla bizim aramızda karşılıklı uyumsuzluk olmuştur. Bizim bu şekilde Yunanlarla çatışıyor olmamız, NATO'yu yöneten Amerikalıların ve İngilizlerin işine geliyordu ve onlar, biz Yunanlarla tartışırken arada kendi önceliklerini geçiriyorlardı. Bizim tartışmamız, anlaşmamamız, belki de bir anlamda onların işine geliyordu. Tartışmaların, çekişmelerin devamından fayda sağlıyor olabilirler.

TCG Adatepe Komutanı olarak, gemimle beraber 1996'da NATO'nun Akdeniz Daimi Deniz Kuvveti (STANAVFORMED)'de görevliyken, o tarihte STANAVFORMED

Karadeniz'e çıkmıştı. Karadeniz'den dönüşte tüm STANAVFORMED gemileri için İstanbul Liman ziyareti planlıydı. Ancak, Yunan gemisi gece 2'lere kadar süren ve NATO karargahları ile ülke karargahları arasında yapılan mesajlaşmalara rağmen İstanbul'da kalmadı ve Selanik'e gitti. Yani NATO'nun 5 gemisi İstanbul'da liman ziyareti yaptı, Yunan gemisi Selanik'e gitti. Sanırsam geminin adı HNS Elli idi. Birlik komutanı olan Yunan Komodor'da, sırf o liman ziyareti için diğer bir NATO gemisine geçti. Yunanlar, bu dönemde NATO'nun silahsızlandırılmış statüdeki Yunan adalarını ziyaret etmesini istiyorlar, Türk gemilerinin kendi limanlarına gelmesini istemiyorlar ve kabul etmiyorlar ve kendi gemilerini de Türk Limanlarına göndermiyorlardı.

Napoli'de NATO Güney Bölgesi Karargahı (AFSOUTH) İstihbarat Başkanlığı'ndaki görevim esnasında, tatbikat enjektelerini bizim şube yapıyordu. Bu yetki ve sorumluluk görev tanımı olarak Türk subayına, yani bana verilmiş bir görevdi. Bir tatbikat öncesinde, İngiliz şube müdürü bu görevi benden alarak Yunan subaya verdi. Bunun gerekçesini anlayamamıştım. Tatbikat hazırlıkları 2-3 ay önce başlamıştı. İstihbarat Başkanı bir Türk general olmasına rağmen, bu görevlendirmeyi çevirmek ve tekrar enjekteleri benim hazırlamamı sağlamak takriben bir ay aldı. Yunanlar, tatbikat enjektelerini kendi menfaatlerine düzenlemek istiyorlardı ve bu konuda İngiliz albayı razı etmişlerdi. Bu bile her şeyin Yunanlar tarafından kendi menfaatlerine kullanılmasının ufak bir göstergesidir.

15 Ocak 2013

İstanbul

Ek 5:

MÜLAKAT 4

Mülakat Yapılan Kişi: DA

Söyledikleri:

NATO Karar Alma Mekanizması;

NATO Antlaşması'na bakıldığında, tüm ülkeler eşit hakka sahiptir. Kararlar oy birliği ile alınmaktadır. NATO'daki en küçük ülke olan Lüksemburg dahi karşı çıkarsa, onun oluru olmadan karar alınamamaktadır. Ancak, genel olarak NATO'da, Yunanistan'ın her zaman kollandığını söyleyebilirim. NATO'da ikna edici gerekçeler ile yetkililerin karşısına da çıksanız, onlar "Koskoca Türkiye olarak Yunanistan'la çok uğraşmayın" diyerek hep Türkiye'nin taviz vermesini beklemişlerdir.

NATO'da kararlar oy birliği ile alınsa da, bir Amerika ve İngiltere bloğuna veya Avrupa Birliği bloğuna karşı çıkmak pek mümkün değil. Belki karşı çıkarsan 1, 2 ay karşı çıkarsın. Israr ederler, ikna etmeye çalışırlar, birkaç dekoratif düzeltme yaparlar. Sonuçta yumruğu vururlar ve bunu kabul ettirirler. Bu böyledir. NATO'da karar alma mekanizması oybirliğidir ve siz de bu oybirliğine katılırsınız. Bu değişmez.

Uluslararası ilişkilerde, prensiplerini ortaya iyi koyan, politikalarını istikrarlı olarak yürüten ülkeler her zaman kârlı oluyorlar. Ancak, vermiş olduğu kararı çok kısa bir sürede değiştiren, gerekçelerini sağlam temellere oturtamayan, politikalarında bazen ormanı göz ardı ederek ağaçlarla uğraşan Türkiye, maalesef saygın bir yer edinemiyor.

Yunanistan, kendi milli menfaatlerini her zaman NATO'nun ve ABD'nin menfaatlerinden daha öne koymuştur. Bunu da her zaman ısrarla yapmıştır. Örneğin Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) çalışmalarında, Yunanistan, Avrupa'yı tamamen karşısına alan Fransa'nın yanında yer almıştır. Bütün kararları Fransa ile birlikte vermiş, Fransa ile birlikte adım atmıştır. Yunanistan, milli menfaatleri gerektirdiği için Fransa gibi NATO'nun askeri kanadından çıkmış ve sonra da girmiştir. Fransa'da, 1965'te De Gaulle, koskoca NATO Karargâhi'nin Fransa'dan çıkması

pahasına, cesaretle NATO'nun askeri kanadından çıkmıştır. Bunlar, uluslararası ilişkilerde prensip sahibi ülkelerin yapabilecekleri işlerdir.

NATO Karargâhlarındaki Türk Personelin Yeterliliği;

NATO'ya dâhil olan, NATO görevine gönderilen arkadaşlarımızın maalesef gerek altyapı olarak, gerek uluslararası ilişkiler bilgisi olarak, gerekse de lisan seviyesi bakımından bu görevlere hazır olarak gittiklerini söylemek mümkün değildir.

Personelimizin bu görevlere %50 hazır olduklarını söylemek dahi mümkün değildir. Bu arkadaşların lisanları zayıf. Bir de, bunlara karar alınırken eşit söz sahibisiniz diyorsunuz. Biliyorlar ki, hayır deseler karar alınamayacak. Arkadaşlarımız toplantılarında kimi zaman karar alınmasını engelliyorlar. Ancak itiraz edilen ve karar alınamayan konuların çözümlenmesinde, NATO'da yeni fikir üretmemiz. Ankara'ya sormak durumunda kalıyorlar.

Soğuk Savaş Döneminde Türkiye'nin Denge Politikası;

Soğuk Savaş döneminde alınan kararlar daha çok Varşova Paktı ve Sovyetler Birliği ile ilgilidir. Bu kararlar, coğrafi olarak Kafkaslar, Balkanlar veya Karadeniz ile ilgiliydi. Bu kararlarda ne Belçika'nın, ne Hollanda'nın ne de Fransa gibi Batı Avrupalı üyelerin fazla bir endişesi yoktu. Ancak, Türkiye için bu böyle değildi. Soğuk savaş döneminde Türkiye, NATO ile Varşova Paktı arasındaki dengeyi çok fazla hisseden ve bu dengeyi çok iyi idare eden bir ülke olarak karşımıza çıkmıştır. Örneğin Türkiye, Sovyetler Birliği ile bazı konularda çatışırken, tahrik etmekten kaçınarak, NATO'yu arkasına alarak mücadele etmemeye gayret etmiştir. Bazı şeyleri de, NATO'ya rağmen, NATO içerisinde karşı çıkarak halletme yoluna gitmemiştir. Bu şekilde uyumlu bir ittifak ilişkisi sürdürmüştür.

Soğuk Savaş döneminde, 1976 yılında Kiev sınıfı denizaltı savunma harbi kruvazörünün boğazlardan geçmesi konusunu Türkiye çok iyi idare etmiştir. Aslında, Kiev sınıfı gemi bir uçak gemisidir. Uçak gemilerinin boğazlardan geçişi Montrö anlaşmasına göre yasaklanmıştır. Bu gemi, şu anda Ukrayna topraklarında bulunan Kiev'deki Nikolayev Tersanesi'nde inşa edilmişti. Bu geminin boğazlardan çıkması,

Karadeniz'den ayrılması Türkiye'nin menfaatineydi. Burada Türkiye, hem Sovyetler Birliğini kırmak istemiyor, hem Montrö'yü deldirmek istemiyor, hem de NATO'yu tatmin etmek istiyor. Türkiye, şöyle bir politika izlemiştir. Türkiye, Kiev sınıfı geminin uçak gemisi olmadığını ileri sürmüştür. Niye uçak gemisi değildir? Uçak gemilerinde bulunan katapult sistemi Kiev sınıfı gemide yoktur. Gerçekte katapult sistemi, uçak gemilerinde Montrö sözleşmesi yapılırken bulunan, ancak günümüzde olmayan bir sistemdir. Kiev sınıfı gemilerde, Denizaltı Savunma Harbi (DSH) maksatlı değişebilir derinlikte kullanılabilen sonarı (VDS) vardır. Dünyadaki diğer uçak gemilerinde, böyle bir sonar yoktur. Kiev sınıfında ise denizaltıları tespit etmek için hem tekneye monteli sonar, hem de VDS mevcuttur. Kiev sınıfında sadece 18 uçak vardır. Dünyadaki uçak gemilerinde ise daha fazla uçak vardır. Bu gerekçelerle, Türkiye Kiev sınıfı geminin uçak gemisi olmadığını, DSH kruvazörü olduğunu beyan ederek, bu geminin boğazlardan geçebileceğini ileri sürmüştür. Bu olayda, NATO'da; Türkiye'ye yardım etmiş ve aynı zamanda bir uçak gemisi olan KİEV sınıfı geminin, bir denizaltı savunma harbi kruvazörü olduğunu kabul etmiştir. Böylece hem Türkiye, hem de NATO, Sovyetler Birliği ile karşı karşıya gelmemiş ve Kiev sınıfı gemi boğazlardan geçerek Akdeniz'e ve daha sonra Kuzey Denizi'ne intikal etmiş, hem de Montrö tartışılmamıştır.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki Sorunların Sosyopolitik Yönü;

Yunanistan ve Türkiye arasındaki sorunlar NATO'dan önceye gidiyor. Kurtuluş Savaşı'nı Yunanistan'a karşı yaptık. Biz bunu unuttuk ama, Yunanistan bunu hiçbir zaman unutmadı. Yurtdışı görevinde bir Yunan binbaşı ile beraber çalışıyorduk. İkimiz de ülkelerimizin gazetesini alıyorduk. Yunan subay ara sıra gazetesini bana gösterir ve Türkiye ile ilgili haberleri tercüme ederdi. Bu binbaşının aldığı Yunan gazetesinde, her gün Türkiye ile ilgili bir haber olmaması mümkün değildi. Tehdit doğudan, tehdit Türkiye'den gibi haberler ağırlıklıydı. Ben de o dönemde Hürriyet gazetesi alıyordum. Yunanistan ile ilgili pek haber olmuyordu, olsa da arada bir, tek bir haber oluyordu. Yunan subaya da gösteriyordum. Ben de kendisine, iyi ki Türkiye var. Türkiye olmasaydı, sizin günlük yaşantınızda ilgilenecek konu bulamazsınız diye espri yapıyordum.

Ege Sorunlarına NATO'nun Yaklaşımı;

Ege sorunları açısından bakıldığında, NATO içerisinde Türk, Yunan ilişkilerini etkileyen 2 konu oluyordu. Bir tanesi doğu Ege adalarının silahsızlandırılmış statüsü, bir diğeri de hava sahasının statüsü meselesi.

Doğu Ege adalarının silahsızlandırılmış olan statüsü Lozan Antlaşması'na dayanıyor. Hava sahasının statüsü sorunu da, Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı (ICAO) bünyesinde, tahmin ediyorum 1952'de yapılan bir anlaşma çerçevesinde, Ege'nin Türk karasuları haricindeki bütün hava sahasının Atina Uçuş Malumat Bölgesi (Atina FIR) olarak tanımlanması ve bu bölgenin kontrolünün Yunanistan'a verilmesinden kaynaklanıyor. FIR hattı teknik bir konu olmasına rağmen, Yunanistan bu FIR hattı ile belirlenmiş bölgeyi ülkesinin bir egemenlik alanı olarak kabul etmektedir. Yunanistan, FIR hattını geçen devlete ait uçakların da, ticari olanlar gibi bildirimde bulunmasını talep etmektedir. Böyle bir zorunluluk olmamasına rağmen, Yunanistan bu bildirim konusunda ısrar etmektedir.

Yunanistan ile yıllar boyu süren bu çekişme, Yunanistan'ın AB'ye üye olmasını müteakip daha fazla alevlenmiştir. Çünkü AB'ye girmek isteyen Türkiye, AB'de Yunanistan'ın oyuna ihtiyaç duymuş ve Yunanistan, hem AB ve hem de NATO üyesi olarak Türkiye'ye karşı hayalinden bile geçiremeyeceği büyük bir siyasi güce sahip olmuştu. Yunanistan, bunu kullanarak Türkiye'ye her şeyi kabul ettirebileceğini düşünüyordu. Nitekim, Türkiye 1995'te AB ile gümrük birliğine girince, Yunanistan'ın istekleri daha da artmaya başladı. Yunanistan daha proaktif siyaset izlemeye başladı. 1995, 1996, 1997 yıllarında, özellikle Doğu Ege adalarının silahsızlandırılmış statülerini ortadan kaldıracak şekilde, buraları NATO tatbikatlarına dahil etme istekleri ortaya çıktı. Aynı şekilde, Ege'de yapılacak uçuşlarda, FIR hattını geçen uçakların; tatbikat kapsamında da olsa, Yunanistan'a bildirilmesini talep etti.

NATO, Doğu Ege adaları silahsızlandırılmış statüde olmasına rağmen; gemileri ile buraları ziyaret etti, ancak bunları tatbikat kapsamında yapmadı. Bu ziyaretler, NATO kapsamı dışında, bireysel ülke inisiyatifi şeklinde yapıldı. NATO tatbikatlarına katılan bütün ülkelerin gemileri, Limni, Midilli, Sakız ve Rodos'u tatbikatın arasında veya

genellikle sonrasında ziyaret etti. Böylelikle, soruna NATO karıştırılmasa bile, Yunanistan'ın belirli bir seviyede tatmin edilmesi amaçlanmıştır.

Tatbikatlarda, gerçekten buralarda liman ziyareti yapılmıyordu. Ancak Yunan gemileri, tatbikatlarda liman periyodu geldiğinde açıkça, ben İzmir'e gitmiyorum, Midilli'ye gideceğim veya Pire'ye gitmiyorum, Sakız'a gideceğim şeklinde konuyu istismar etmiştir. Yunan gemileri, tatbikatın müteakip bölümüne Sakız'dan katılacağım diyerek de-facto girişimlerde de bulunuyordu. Ancak, bu girişimler NATO içinde çok fazla bir destek bulmayınca, Yunanistan tarafından çok güçlü bir argüman olarak ortaya konulamamıştır.

Yunanlar, bu dönemde Türk limanlarını ziyaret etmiyor ve Türk gemilerinin de Yunan limanlarını ziyaret etmesini kabul etmiyorlardı. Ancak, bunun arkasındaki gerekçeleri değerlendiremiyorum.

Pangalos'un Türkiye Ziyaretinde Ortaya Çıkan Zafiyet;

Bir tarihte, Yunanistan Milli Savunma Bakanı Pangolos ilk defa Türkiye'ye geliyordu. Türkiye'ye geliş sebebi ikili bir ilişkiden kaynaklanmıyordu. Bakan, İstanbul'daki Ortodoks Patriği'ni, yani Fener Patriği'ni ziyarete geliyordu. Ancak, Türkiye'ye pasaportunu unutup geliyor. Bir milli savunma bakanı yurtdışına giderken kendisi ya da özel kalem müdürü pasaportunu yanına alır, ayrıca kendi ülkesinin gümrüğünden sınır dışına çıkarken pasaporta ihtiyaç duyar. Bunun atlanması, pasaportun gerçekten unutulması mümkün değildir. Biz ne yaptık. Biz de pasaportsuz İstanbul'a, Türkiye'ye girişine izin verdik. "Aman olmuş bir hata, buyurun geçin" dedik. Ne yapılması gerekiyordu? Tabi ki, böyle bir olaydan sonra bir uluslararası skandala imza atmamak ve başkalarının ağzına sakız da olmamak gerekirdi. Bence müsamaha edilmeli, ancak pasaportun faksla vs. herhangi bir şekilde ibraz edilmesi sağlanabilirdi.

NATO, FIR hattı ile ilgili çekişmelerde şöyle davrandı. NATO, Türkiye'ye sen kalkıştan itibaren bana bir uçuş planı hazırlayıp göndereceksin, bu uçuş planına göre havaalanından kalkış zamanı, muhtemel uçuş bacakları, FIR hattından geçiş noktası vs. bunları bana bildireceksin dedi. NATO, bunu bir karışıklık çıkmaması maksadsıyla, o zaman Yunanistan'daki Hava Harekat Kontrol Merkezi'ne bildireceğim dedi. Türkiye

bunu da hoşgördü o zaman. Türkiye, bu bilgileri bir anlamda NATO üzerinden Yunanistan'a bildirmiş oldu.

Bu uygulama Yunanistan'ı tatmin etmeye yönelik idi. Ancak, Yunanistan bununla da tatmin olmadı. Yine, tatbikat sırasında tatbikata NATO şapkası ile katılan Türk uçaklarını önledi, engelledi.

Ege'de Yunanistan Tarafından Düşürülen F-16 Uçağı, Silahlı Uçuşlar Sorunu;

Malumunuz, 1996 yılında F-16 uçağımızı düşürdüler. Bu uçağı, kesinlikle Yunanistan düşürdü. Hatta şimdi, düşen pilotun kızı, babamı Yunan uçağı düşürdü diye dava açtı. Yunanistan internet sitelerinde çıktı. Düşüren adamın fotoğrafları çıktı. Uçağının üzerine Türk bayragını düşürdüğü uçak gibi işaretlemiş. Türkiye'de, uçağı Yunanların düşürdüğünü biliyordu, ancak Avrupa Birliği ilişkileri nedeniyle sesini çıkarmadı. Ayrıca, Türkiye; bunun Yunanistan'ın bir politikası olmadığını, tamamen dangalak bir Yunan pilotun tamamen kişisel hareketi olduğunu değerlendirdi. Aslında, Türkiye'nin ortalığı ayağa kaldırması gerekirdi. Sadece burada değil, birkaç yerde ortalığı ayağa kaldırması gerekirdi. Türkiye, bu olayda; "Bu kadar kendini bilmez, kendini geliştirmemiş pilotlarınız var, o zaman Ege'de niye silahlı uçuyorsunuz" diye sorması gerekirdi. Türkiye Ege'de silahlı uçuyormu? Hayır uçmuyor. Çünkü, harp durumu yok ve Türkiye, Ege'yi bir eğitim ve tatbikat alanı olarak kullanıyor. Deniz üzerinde yapılacak eğitimlerde, uçaklarımız Karadeniz'de, Ege'de ve Akdeniz'de silahsız olarak uçuyorlar. Türkiye, Yunanistan'a "Siz devamlı olarak silahlı uçuyorsunuz ve kendini bilmez bir Yunan pilot, silahsız uçağımızı düşürdü" demesi ve tazminat istemesi gerekirdi. Türkiye, çok kısa bir dönem için Ege'de silahlı uçuşları başlattı, ancak bu karardan çok kısa bir sürede döndü. Bu olayın örtbas edilmesi, Türkiye'nin bir hatası idi. Maalesef, olay kapandı, bitti.

NATO Planlarında Ege;

Leros'da, NATO kapsamında inşa edilmiş bir hücum bot barınağı var. 1970'li yıllara kadar, Türkiye bunlara pek itiraz etmedi. Bu tip tesislerin yapılmış olmasının bir sebebi de NATO'nun Sovyetler Birliği'ne karşı yapmış olduğu Genel Savunma Planı (GESAP)'tır. NATO'nun Genel Savunma Planı'na göre, Sovyet Donanması; Türk

Boğazları'ndan geçerek güneye inmeye teşebbüs ettiği ve boğazlardan geçişi engellenemediği takdirde, Ege'de kurulacak ikinci bir savunma kademesi ile Sovyet Donanması'nın Ege'de durdurulması hedeflenmişti. Bu NATO Konsepti'nde vardı. Bu husus NATO planlarına, muhtemelen Yunanistan'ın girdileri ile girmiş olabilir.

Yunanistan'ın tezi şuydu. Sovyet Donanması'nı boğazlarda durdurmak mümkün değildir. NATO, Sovyet Donanması'nı ancak Ege geçitlerinde mayınlarla, hücumbotlarla ve güdümlü mermi tesisleri ile durdurulabilir. Bu nedenle NATO, Ege'de savunma tesisleri ve komuta kontrol tesisleri yapmalıdır. Türkiye ise, Sovyet Donanması'nı biz İstanbul Boğazı, Marmara Denizi veya Çanakkale Boğazı'nda durdururuz. Gerekli tesisler ve yatırımlar Türk Boğazları'na yapılmalı, Sovyetler boğazlardan geçerse, Ege geçitlerinden daha kolay geçer şeklindeydi. NATO planlamasında bu iki tez çatışıyordu.

Soğuk Savaş Sonrası Silahlanma Harcamaları, Tehdit Algılaması;

1991'de, Sovyetlerin çöküşünü müteakip; tüm NATO ülkeleri savunma harcamalarını neredeyse yarı yarıya azalttığı halde, Türkiye ve Yunanistan'ın savunma ve silahlanma harcamaları 1990'larda da artarak devam etti.

Yunanistan, açıkça Türkiye'yi birinci tehdit olarak ilan etmişti. Türkiye de, Milli Güvenlik Siyaset Belgesi ve Milli Stratejik Konsept Dokümanı'nda Yunanistan'ı birinci öncelikli dış tehdit olarak belirlemişti. Buna dayalı olarak hazırlanması gereken İçişleri, Dışişleri, Adalet Bakanlığı gibi muhtelif bakanlıkların alt konseptlerinde, "ben bunların hazırlanıp, hazırlanmadığından emin değilim" Yunanistan'a yönelik hazırlıklar da yer almalıydı. Benim bildiğim Genelkurmay Başkanlığı'nda, Milli Stratejik Konsept Dokümanı ile ilişkili dış tehdit ve iç tehdit dokümanları hazırlanmıştı ve dış tehdit dokümanında, Yunanistan'ın yarattığı tehdit bir numaralı tehditti ve benim emekli olduğum beş sene oldu, bu tehdidin yine bir numaralı yerini koruduğunu tahmin ediyorum. Çünkü, sorunlarımız Ege'dedir. Yunanistan'ın karasularını 12 mile çıkarma arzusu, Türkiye'nin milli menfaatlerine gerçekten vurulacak çok büyük bir darbedir. Bu çerçevede, güvenlik algılamaları çerçevesinde, Yunanistan'ın Ege'de karasularını 12 mile çıkarması bizim için çok önemli bir güvensizlik yaratacağından, Yunanistan tehdidinin bir numaralı tehdit olarak değerlendirilmesi gerekir. Güvenlik algılarımız,

Batı Trakya Türkleri ile ilgili sorunlar, Kıbrıs sorunu devam ederken; Yunanistan yine bir numaralı tehdittir. Türkiye, NATO ilişkileri nedeniyle, hiçbir zaman Yunanistan Türkiye için bir numaralı tehdittir şeklinde açıkça deklere etmemiştir.

NATO, Türk-Yunan Sorunlarını Çözmekte İsteksiz Davranmıştır;

ABD Başkanı Eisonhover'ın bir sözü var. Tamamıyla hatırlamıyorum ama "Uluslararası siyasette hiçbir şey tesadüfi değildir. Her şey daha önceden planlanmış ve programlanmış olmalıdır. Bugün herhangi bir yerdeki başarısızlık, karışıklık, bunu beceremediğimizden değil, karışıklık olarak kalması istendiği için böyledir" diyordu. Buna baktığımız takdirde, bence Türk-Yunan kavgası herkesin işine yarıyordu. Türk-Yunan kavgası olduğu sürece, NATO'nun gündemini meşgul eden konular günlerce uzayıp gidiyordu. Bu arada, bir kısım konular da fark edilmeden yapılıyordu. Eger Türk-Yunan kavgası olmasa, ben eminimki diğer NATO ülkelerinin kendi aralarındaki ufak tefek sorunlar yeşermeye başlayabilirdi. Onlar bizle uğraşmakla, kendi aralarındaki sorunları unutturmuş olabilirler.

1997'de Lüksemburg zirvesinde, Türkiye çok uzun zamandır AB adaylığına müracaat etmiş olmasına rağmen, AB adayı olarak açıklanmadı. Ancak, bizden yıllarca sonra AB'ye müracaat etmiş Malta ve Kıbrıs dahil olmak üzere Doğu Avrupa'nın 10 küçük ülkesinin AB aday statüsü açıklandı. O zaman Mesut Yılmaz hükümeti iktidardaydı ve "Bizim adaylık başvurumuz devam etmektedir, ancak AB ile hiçbir siyasi konuyu tartışmayacağız" diye bir tavır koymuştu. İşte o zaman, sadece 1997'den 1999'a kadar AB ülkeleri birbirine düştüler, çünkü ortada tartışacakları, tenkit edecekleri, haklarında rapor yazacakları bir Türkiye kalmamıştı. 1999'da, Helsinki'de, hiçbir şey değişmemişken, Türkiye'yi aday adayı yaptılar. Çok değişik bir statüydü. Türkiye'ye, siyasi kriterleri yerine getirirsen aday olabilirsin dediler. Adaylık için Türkiye'yi kapının önünde tuttular ve nitekim 2004'te, Türkiye aday olarak resmen açıklandı.

NATO Altyapı Fonlarının Tahsisindeki Çekişmeler;

NATO'nun altyapı fonları da ayrı bir çekişme konusuydu. Altyapı bütçesinin belirli bir büyüklüğü var. Örneğin, İstanbul'da yapılacak bir NATO yatırımına Yunanistan rezerv koyuyor, biz de buna mukabil Atina'da veya Selanik'te yapılacak bir NATO yatırımına

rezerv koyuyoruz. Rezerv konulunca, planlı bu proje yapılamıyor. Bu durum, diğerlerinin işine geliyor. Çünkü o sırada para bulunamayan Almanya, Fransa veya İtalya'daki bir NATO altyapı tesisi için kaynak yaratılabiliyor. İstanbul veya Atina'daki bir NATO tesisi için ayrılan NATO kaynağı, örneğin, İtalya'daki bir NATO atış alanının inşası için kullanılıyor. Tabi buna karşı çıkmadığım için, herkesle beraber buna da evet diyorsun. Altyapı fonlarının kullanılmasındaki bu çekişme, her iki ülkenin de zararına işlemiştir.

Zaman zaman NATO'da görevli kişiler bu gerçeği görüyordu. Hatırladığım kadarıyla, Koramiral Atilla Kıyat, 1995-1998 yılları arasında Brüksel'de Türk Askeri Temsilcisiydi. Kendi kişisel uygulamalarını, ikili ilişkilere ve Yunan delegasyonu ile samimi ilişkilere yansıtılabilen bir yapısı vardı. Onun döneminde, iki ülke menfaatlerini de olumsuz etkileyen gelişmelere yönelik olarak, Yunan delegasyonu ile bir yakınlaşma sağlanmıştı ve bu yakınlaşma NATO'daki birçok ülke temsilcisini telaşa kaptırmıştı. "Eyvah, Türklerle Yunanlar barışıyorlar, bunlar barışırlarsa bizim imkânlarımız azalır" diye düşünmüş olabilirler.

Hava Sorunlarının Çözümüne Yönelik NATO Girişimi;

Türk F-16'sının Yunan Mirage uçağı tarafından düşürülmesinden sonra, Napoli'de bulunan NATO Güney Bölgesi Hava Komutanlığı (AFSOUTH) tarafından bir Ege Hava Politikası Planı hazırlandı. Bu plana göre, Yunan uçakları silahsız olarak Manisa üzerine kadar giriş çıkış yapabilecekler, Türk uçakları da Yunanistan'ın tam batısını kapsamayacak şekilde silahsız olarak Yunanistan'a giriş çıkış yapabilecekti. Bu planın hazırlanmasındaki maksat, Ege'de hava sahası ve FIR hattı çekişmelerinden dolayı iki ülke uçakları arasındaki hava dalaşmalarını önlemek ve iki ülke arasındaki gerginleşen ilişkileri normale döndürmektir. Bu plan, ilk ortaya konulduğunda Askeri Komite'de tartışılırken, Atilla Kıyat, Türk Askeri Temsil Heyeti Başkanı olarak bu çalışmanın devamı için olumlu bir görüş bildirmişti. Ancak, Yunanistan temsilcisi bu konuda olumlu bir görüş bildirmemiş; Askeri Komite Başkanı'nın ısrarı üzerine de, Atina'ya sormadan ben cevap veremem demiştir. Neticede, AFSOUTH'un bu Ege Hava Politikası Planı Türkiye tarafından desteklenmiş, ancak; Yunanlılar tarafından reddedildiğinden uygulanamamıştır.

NATO Dayanışması;

NATO dayanışması kesinlikle çok izafi bir konudur. Almanya, İtalya, Fransa ve özellikle Yunanistan, Türkiye'deki ayrılıkçı terörü uzun yıllar açıkça destekledi. Her ülke, NATO'da kendi çıkarlarını korur. Bu realist bir politikadır. Türkiye'deki terör, onların ulusal çıkarına hizmet ediyorsa; bu terörden bir medet umarlar. Burada hatayı Türkiye'de aramak lazımdır. Zaman zaman bu politikada agresif olmak gerekir.

Uluslararası politikalarda prensip ve istikrar şarttır. Devlet politikasında tutarlı olmak ve davamlılık esastır. Yunanistan F-16'yı düşürdü, aman ses çıkarmayalım, 1974'te Makarios'un BM'den talebi var, Yunanistan'ın ülkesinde darbe yaptığını bildiriyor. Türkiye'nin garanti antlaşmasına yönelik hukuki bir talebi var. Ancak, Türkiye Kıbrıs'ta işgalci oluyor. Kıbrıs'taki Yunan varlığını görüyorsunuz, EOKA'yı görüyorsunuz, ancak bunları göz ardı ediyorsunuz ve siz Türkiye'nin hukuka uygun müdahalesini bir işgal diye nitelendiriyorsunuz. Bunlar kabul edilemez.

Abdullah ÖCALAN Atina'ya gidiyor, orada günlerce kalıyor, oradan İtalya'ya gidiyor, Moskova'ya gidiyor. NATO dayanışması nerede? NATO'nun terörist olarak kabul ettiği örgütün başı Kenya'da, Yunanistan Büyükelçiliği'nde yakalanıyor. Yunanistan'da PKK'nın eğitildiği kampların Yunancası, Türkçesi açıkça bilinirken, Lavrion kampı ile ilgili her şey ortada iken, siz bunları dile getirmiyorsunuz. Ya, "Değmez" diyorsunuz veya "Bugüne kadar gündeme getirdik de ne oldu" gibi gerekçeler ileri sürüyorsunuz. Bu konularda sessiz kalmak, Türk dış politikası için çok yanlıştır. Bunları devamlı olarak gündeme getirmek gerekir. Bunlar, bizim milli menfaatlerimiz ile doğrudan ilişkili konulardır. Bunları, her defasında yapanların yüzüne vurmak gerekiyor.

Yunanistan'ın NATO'nun Askeri Kanadına Geri Dönmesi;

NATO'da bütün kararlar, NATO Atlantik Konseyi (NAC)'da alınır. Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına geri dönmesi 1980'de mutlaka NAC'da onaylanmıştır. NAC'da gündeme alınacak bir karardan, bir konudan, NATO temsilciliğinin mutlaka haberi vardır. Muhtemelen NAC gündemi ile ilgili olarak Ankara'dan bir talimat da almışlardır.

Dışışleri Bakanlığı'ndaki Uygulama:

NAC'da temsil iki şekilde gerçekleşir. Ülkelerin büyükelçi statüsündeki daimi temsilcileri NAC'ın çalışmalarına devamlı katılır. Dışışleri bakanları ise, belirli NAC toplantılarına katılır. NAC'a, gündeme göre; belirli periyotlarla milli savunma bakanları da katılır. Bu durumda, o toplantının adı zaten "Savunma Planlama Komitesi" adını alır. Ülkelerin NAC'daki esas temsilcisi, dışışleri bakanları ve onun temsilcisi olan büyükelçilerdir.

Türkiye'de, Dışışleri Bakanlığı'nın şu an devam eden 4 yıl yurtdışı, 2 yıl yurt içi rotasyonu vardır. Bu rotasyon devam ettiği sürece, Türkiye'nin dışışlerinde belirli bir istikrar sağlanması mümkün değildir. Çünkü, dışışleri mensubu Türkiye'ye geldiği ilk yıl Türkiye'ye intibak telaşı yaşamaktadır. İkinci yıl ise yeni yurtdışı göreve yönelik hazırlıkla geçer. Tekrar 4 yıllığına yurtdışına gider. Türkiye'deki 2 yıl diplomatlar için bir mola gibi görülmektedir. Bu durumda, Türkiye'nin politikasını Ankara'daki merkezden oluşturmak mümkün değildir. Türkiye'nin politikası dışarıda oluşturulur. Örneğin Irak'ta bir kriz mi var. Türkiye'nin politikasını genelde, Bağdat'taki büyükelçi belirler. Dışarıdaki pek çok büyükelçi, merkezdeki bakanlık müsteşarından daha kıdemlidir. Merkez, dışarıya sormadan talimat veremez. Bu nedenle, Türkiye'nin politikaları maalesef merkezde değil, gurbette oluşturulur. Bunun düzeltilmesi için, merkez de çok miktarda gelişmiş insan gücüne ihtiyaç vardır. 4 yıl yurtdışı, 6 yıl yurtiçi rotasyon bu işi çözebilir. Bunun için de dışışlerine 2000 yeni memur alırsınız, bu iş hallolur.

Ben Dışışleri ile çok yakın çalıştım. Örneğin, Irak politikası ile ilgili olarak irtibat kurduğumda, Dışışleri'ndeki ilgili memur bana bir şey söyleyememiş ve daha önce Bağdat'ta çalışmış bir başka meslek memuru ile irtibat kurmamı ya da Genelkurmay'a sormamı istemiştir.

Kürecik Radarı, Patriot Konuşlandırması;

Bu günlerde ülkemize NATO kapsamında, ABD, Almanya ve Hollanda'dan gelen Patriotlar konuşlandırılmıştır. Bunlar, Suriye ve bölge ülkelerine karşı NATO dayanışmasını göstermek üzere getirilmiş, uzun vadede Kürecik'teki radarı korumak

üzere veya her iki maksatla da gelmiş olabilir. Bunların masraflarının nasıl karşılanacağı da tartışmalıdır. Masrafların NATO bütçesinden ödenmesi için NAC'dan bir karar çıkması lazımdır. NAC'da "Türkiye tehdit altında, önleyici tedbirler alınsın" şeklinde bir karar alınırsa, NATO masrafları öder. Hollanda ve Almanya, her türlü masrafın Türkiye tarafından ödenmesini istiyor. O da ciddi bir maliyettir. Bu durumda, satınalma daha ekonomik bile olabilirdi.

Kürecik radarının Amerikan projesi mi, yoksa bir NATO projesi mi olduğu bile hala belli değildir. Projede bir Almanya'nın, bir Fransa'nın sesini duyamıyorsunuz. Amerika, sistemin daha önce Çek Cumhuriyeti ve Polonya'ya yerleştirilmesini öngörmüştü. Sonra Rusya'nın baskısı neticesinde bu radarlar Orta Avrupa'dan çekildi ve Lizbon zirvesinde Türkiye'ye konulması benimsendi. Orada asıl tehdit İran'dır dendi. Türkiye, İran'ın adının geçmesini istemedi. Fransa Cumhurbaşkanı, biz kediye kedi deriz diyerek, tehdidin adının konulmasında ısrarcı olmuştur.

Kürecik'teki radar, 0,5 m²'lik bir radar kesit alanındaki cismi tespit edebiliyor. Bu durumda teorik olarak atılmış olan bir balistik füzeyi de tespit edebilir. Füzeyi, füzeyle düşürmek çok kolay değil. Mevcut durumda kullanılacak füzeler ABD'nin Aegis sınıfı gemisinde mevcuttur. Bu gemilerin 3 tanesi İspanya'da. Bir kriz olursa, biri İskenderun'a, biri Samsun'a ve biri de Trabzon'a gelecek ve atılacak füzelere karşı savunma sağlayacak. Aegis sistemi ile atılan SAM'ların menzili ne kadar? 100 mil bile değildir. Bunlar, çok kısıtlı bir alanda kaplama sağlar. Örneğin, İsrail için kaplama sağlar ama çok geniş alanlarda kaplama sağlayamaz. Patriotların menzili de yeteri kadar kaplama sağlayamaz. Patriotlar, ancak radarı koruyabilir.

Jüpiter Füzelere Sorunu;

Jüpiter füzeleri sorununda, Türkiye kendisine danışılmamasını çok dert etmemişse de, Fransa buna içerlemiştir. Fransa'nın ifade ettiği şudur. Avrupa'nın savunması kaygısıyla, ABD kimseye ve Avrupalı müttefiklerine danışmadan bir füzeyi koyuyor ve yine kimseye sormadan bunları söküp götürüyorsa, bu bir işbirliği ve dayanışma değildir. Fransa'nın NATO'nun askeri kanadından çıkışında, De Gaulle'in kullandığı argümanlardan birisi de budur. Bir diğeri de, Fransa nükleer silahlara sahip olmak

istiyordu, ancak; ABD, NATO içinde ilave nükleer silahlanmaya izin vermiyordu. Fransa, bundan dolayı NATO'nun askeri kanadından ayrılmıştır.

NATO-AB İşbirliğinde Türkiye'nin Tutumu;

Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) çalışmalarında, Avrupa Birliği'nin NATO'nun imkanlarını kullanması konusu gündemdedir. NATO üyesi olmayan bir Avrupa Birliği ülkesinin, NATO ile çalışabilmesi için, bu ülkenin NATO ile bir güvenlik anlaşması imzalaması zorunludur. Ortak çalışma da, NATO dokümanları ve NATO'nun karargahları kullanılmaktadır. Planlamaya göre, SHAPE Karargahı, AB'nin askeri karargahı olarak da kullanılacaktır. Bu karargahın komutan yardımcısı, yani Müttefik Avrupa Yüksek Komutanlığı Komutan Yardımcısı (DISACEUR); AB Askeri Komitesi'nin aldığı kararları, SHAPE'deki NATO proje subaylarına görev olarak tevdi edebilecektir. DISACEUR, yapılan çalışmaları NATO'ya hiç sunmadan, bu çalışma sonuçlarını AB'ye, AB konseyine gönderebilecektir. Türkiye bunları kabul ettiği için, bunlar bu seviyeye geldi. Türkiye, burada büyük bir uzlaşma gösterdi ve 1994 yılında NATO zirvesinde, Berlin'de; AGSK çalışmalarının, NATO içerisinde geliştirilmesine yönelik bir karar alındı. Bunun daha da geliştirilmesine Berlin ötesi, Berlin Plus adı verildi. Türkiye, 1999 Washington zirvesinde alınan Berlin plus kararlarının tamamının uygulamasına 2001 yılında evet dedi. Karşılığında, hiçbir şey almadan evet dedi. Buna rağmen, Türkiye çıbanbaşı olarak gösteriliyor. Bunun da sebebi, Türkiye'nin; Malta'nın ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin, AGSK boyutunda NATO ile çalışabilmesi için NATO ile yaptıkları bir güvenlik anlaşması olmadığını ileri sürmesidir.

20 Ocak 2013

Ankara

Ek 6:

MÜLAKAT 5

Mülakat Yapılan Kişi: EA

Söyledikleri:

Yunanistan'ın Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması(AKKA) Müzakerelerinde Rusya İle Birlikte Hareket Etmesi;

1990'da Genelkurmay SUGİ (Silahsızlanma ve Uluslararası Güvenlik İşleri) Dairesi'nde göreve başladığım için AKKA (CFE-Conventional Forces In Europe) sürecini başlangıcından itibaren biliyorum. 1997-1999 yılları arasındaki AKKA uyarlama müzakerelerine askeri danışman olarak katıldım. 1990 sonrası AKKA müzakerelerinde Yunanistan'ın itirazı sadece Mersin'in kapsam dışında bırakılmasına değildir. Yunanistan'ın itirazları birkaç noktadaydı.

AKKA müzakerelerinden temel amaç, merkezden dışa doğru, merkezdeki tehdidi en aza indirecek bir kuvvet dengesini oluşturmaya yönelikti. Genişleyen çevrelerde nispeten daha fazla kuvvet bulundurulması öngörülmüştü. Merkez, Polonya, Almanya gibi NATO ile Varşova Paktı arasındaki sürtünme noktasıydı. AKKA'da tank, zırhlı muharebe aracı, topçu silahları, helikopter ve uçak gibi 5 silah kategorisi esas alınmıştır. Deniz Kuvvetleri kapsam dışı tutulmuştur.

NATO'nun kanat ülkeleri kuzeyde Norveç, güneyde ise Yunanistan ve Türkiye idi. Sovyetler Birliği açısından ise, Kuzey Kafkasya askeri bölgesi ve Güney Kafkasya askeri bölgesi kanat sınırlamalarına dahil edilmiştir.

Yunanistan, başlangıçtan beri bir kanat ülkesi olmasına rağmen, bugünkü Rusya ile bir sınırı yoktu. Bulgaristan ile komşuluğu nedeniyle, Yunanistan'a yönelik tehdit sınırlıydı. Bundan dolayı, Yunanistan kendisini AB üyesi de olmasının etkisi ile bir kanat ülkesi olarak görmüyor ve kanat rejiminin dışına çıkarılmak istiyordu.

AKKA ve Viyana Belgesi hükümleri gereğince, alan dışı ülkeler ile komşu olan kanat ülkelerinin belirli bölgeleri AKKA ve Viyana Belgesi kapsamı dışında tutulmuştu. Söz

konusu bölgeler, AKKA için Rusya'nın Güney Kafkasya'daki İran'a komşu olan bölgesi ile Türkiye'nin Güneydoğu Bölgesi'ndeki Suriye ve Irak'a komşu olan bölgeydi. Viyana Belgesi uygulamaları için Türkiye'nin alandışı bölgesi AKKA'dakinden büyük tutulmuştu. Bu bölgeler Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)'in uygulayacağı güven ve güvenlik artırıcı tedbirlere tabi olmayacaktı. Türkiye'nin AKKA alan dışı bölgesi olarak Gözne'den denize dökülen alanın doğusunda kalan bir bölge belirlenmişti. Böylece, Mersin'de alan dışı olarak AGİT denetiminin dışında bırakılmış olacaktı.

Yunanistan'ın bu alan dışı bölgelere karşı çıkma gerekçesi, bana göre, Yunanistan'ın menfaatlerini kollama refleksi yönünden çok haklıydı. 1974 Kıbrıs harekatı, Mersin'den hareketle yapılmıştı. Kıbrıs'taki kuvvetlerin Lojistik desteği Mersin'den sağlanıyordu. Bundan dolayı, Yunanistan Mersin'in kapsam dışı bırakılmasına itiraz etti. Biz de Mersin'i kapsam dışı alan olarak belirlerken, ileride Kıbrıs'a yönelik olarak Mersin'i askeri yığınaklanma ve lojistik nakliyat bölgesi olarak denetim dışı tutmaya gayret ediyorduk. Bu bizim için bir hareket zorunluluğudur. Biz Kıbrıs'a yönelik bir askeri hareket için Mersin'i kapsam dışına çıkarmaya gayret ettik.

Yunanistan, Türkiye'nin AKKA ve Viyana alan dışı bölgelerine itirazını daha sonra da devam ettirmiştir. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Azerbaycan, daha önce alan dışı olarak belirlenmiş olan bölgenin alan dışı kalmasını istemedi. Yunanistan'da buna paralel olarak Türkiye'deki alan dışı bölge uygulaması kalksın tezini ileri sürmüştür.

NATO'da, zaman zaman Yunanistan'ı haklı gören eğilimler ortaya çıksa da, Türkiye'nin alan dışı bölgesi NATO'nun da menfaatine olduğu için, NATO bu konuda Yunanistan'ın yanında yer almadı. Esasında Türkiye'nin AKKA (CFE) ile Viyana (CSBM-Confidence and Security Building Measures) uygulama dışı bölgesi aynı değildi. Viyana belgesinin uygulama alanı dışı bölgesi, Güneydoğu Anadolu'yu kapsadığı gibi Merzifon'a ve Kasyeri'ye kadar uzanan bir bölgeydi. Bu bölge, Viyana Belgesi kapsama alanı dışında olduğundan, tatbikatların ve yığınaklanmaların ön bildirim zorunluluğundan da muaf tutuluyordu. Bölge, Viyana Belgesi uygulama alanı içine alınırsa, tatbikatların ve yığınaklanmaların bildirim bir zorunluluk haline gelecekti.

Bizim bu bölgeleri alan dışı bırakmamızın gerçek nedeni, bana göre Kıbrıs'a yönelik hareket ihtiyacımızdı. Yunanistan, Viyana müzakerelerinde, CSBM için önerdiğimiz alan dışı bölgenin CFE alan dışı bölgesinden daha farklı olmasına öncelikle itiraz etmiştir.

Ancak NATO, kendisinin non article 5, yani alan dışı hareketi için böyle bir bölgenin kontrol dışı bırakılmasının faydalı olacağını değerlendirdi. NATO'ya göre İran, Irak, Suriye'ye yapılabilecek bir alan dışı hareketin ihtiyaçları açısından, bu bölgeler AKKA ve Viyana hükümleri dışında bırakılmıyordu. Bizim açımızdan ise, İran, Irak, Suriye için değil Yunanistan ve dolayısıyla Kıbrıs açısından bu bölgenin alan dışı kalması bir gereklilikti. Bundan dolayı, gerekçeler farklı olsa da, NATO ve Türkiye'nin çıkarları burada uyuşmuştu. Bu alan, Türkiye'nin ihtiyacı gözetilerek belirlendi ve Yunanistan'ın itirazlarına rağmen kabul ettirildi. Türkiye'nin alan dışı bölgesi, Yunanistan hariç NATO'nun menfaatlerine aykırı değildi.

ABD ve Rusya'nın siyasi değerlendirmesi ve talepleri AGİT'te belirleyici olmuştur. NATO, AGİT forumlarında birlikte karar alır, normalde birlikte hareket eder ve bu kararları ve faaliyetleri ABD domine eder.

Türkiye'nin BAB Faaliyetleri;

Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK, ESDI-European Security and Defense Identity) sürecinin yürütülmesinde, NATO bağlantısı nedeniyle, Avrupa Birliği'nin askeri yapısında (Batı Avrupa Birliği-WEU) belirli bir şekilde vardık. AB üyesi olmasak bile, Türkiye; Avrupa Birliği'nin savunma ayağı olan Batı Avrupa Birliği(BAB)'ın bir temsilcisi idi. Bir ara, bunun AB'ye giriş için bir enstrüman olacağını düşünmüştük. Ancak öyle olmadı.

Türkiye İle Yunanistan Arasındaki Sorunlara NATO'nun Yaklaşımı;

Bence Yunanistan ile Türkiye arasındaki sorunlar aslında biraz abartılıdır. Hiç biri çözülemeyecek şeyler değildir. Biz birçok sorun sıralarken, Yunanistan açısından Ege'de sadece kıta sahanlığı sorunu vardır. Bunun siyasi platformlarda bilinmemesi mümkün değildir. Türkiye, 1974'ten sonra Ege adalarına taarruz etmeyi sorunların

çözümü için haklı bir yöntem olarak görmüştür. Uluslararası hukuk sistemine göre, ülkeler karasularını 12 mile kadar genişletebilir. Bir sistem var. Türkiye bu sistemi değiştiremediği için, bu hukuki anlaşmanın tarafı olmamıştır. Ancak, Türkiye'nin taraf olmaması Yunanistan'ı bağlamıyor. Türkiye, Ege'de bir egemenlik hakkı belirlemiş ve Yunanistan bu hakkına tecavüz ederse, Yunanistan ile savaş ederiz diyor.

Türkiye, Yunanistan uluslararası hukuktan kaynaklanan bir hakkı kullanırsa, ben ona taarruz ederim diyor. Burada tarafsız bir uluslararası düşünce sistemi gereği olarak doğru olmayan, Türkiye'nin tavrıdır. Bu durum, Yunanistan'ın elini güçlendiriyor. O da, başka bir hukukun ihlal edildiğini öne sürüyor. Bana Türkiye'nin bir tehdidi var, ben de buraları silahlandıracağım diyor.

NATO, bu kavgaya kendi menfaatinden bakıyor. Bunlar kavga eder, ancak harp edemezler. Eğer harp etmeye yeltenirler ise, ben bunların yakasına yapışırım diyor. Bu sorunun bu şekilde devam etmesinden rahatsızlık duymuyor.

Başta ABD olmak üzere, pek çok NATO üyesi Türkiye ile Yunanistan arasındaki çekişmeden faydalanıyor.

Türkiye İle Yunanistan Arasındaki Güven ve Güvenlik Arttırıcı Tedbirler;

İki ülke arasındaki sorunların çoğunluğu, askerler arasında çözülebilecek sorunlardır. Askerler mutabakata varsalardı, bu sorunlar siyasiler tarafından daha kolay çözümlenirdi. 1990'da, Jivkov döneminde Bulgaristan ile Türkiye'nin ilişkileri çok kötüydü. O dönemde iki ülkenin askerleri arasında, Edirne ve Sofya belgeleri yapılmıştı. Ondan sonra süreç hızla ilerledi. Bazen askerler arasındaki yakınlaşma, diğer ilişkilerin gelişmesi için bir leverage görevi görür.

Ben Genelkurmay Silahsızlanma Şube Müdürlüğü'nde çalışıyordum. Türkiye, o dönemde OTTOWA sürecine, kara mayınlarının imha edilmesi sürecine dahil olamamıştı. Ben Viyana'da iken, bu sürece dahil olarak, topraklarımızda kara mayınlarının temizlenmesi ve kara mayınlarının depolanmasından, üretilmesinden vazgeçilmesinin uygun olacağını savunuyordum. Hatırladığıma göre, NATO ülkelerinden OTTOWA'ya sadece ABD ve biz dahil olmamıştık. 131 ülke kendi

aralarında anlaştilar. Bizim OTTOWA'ya dahil olmamamızın sebebi, başta Güneydoğu Bölgesi dahil kara mayınlarının temizlenmesi ile alakalı yükümlülüğe ilaveten bir sebep de Yunanistan'dı. Ben Viyana'dan döndüğümde bir andiç hazırladım ve Kıvrıkoğlu'na çıkarak, süreci anlattım. Uluslararası yasal bağlayıcılığı olan anlaşmalarda 2 süreç var. Bunlar, İmza süreci ve onay süreci olarak adlandırılıyor. Anlaşma imzalanıyor ve belirli bir süre içinde ülkeler, bu anlaşmayı parlamentolarında onaylıyor. Bu yasal bağlayıcılığı olan bir süreçtir. Sözünü ettiğim dönemde bu onay süreci tamamlanmamıştı. Yunanistan'da, biz OTTOWA'ya taraf olmadığımız için OTTOWA anlaşmasını onaylanması için parlamentodan geçirmiyordu.

Anlaşmaya göre, ülkeler döşemiş oldukları mayınları onay sürecini müteakip 10 yıl içinde temizleme yükümlülüğü altına giriyorlardı. Anlaşma gereği, Yunanistan, bizim sınırimızdaki mayınları kaldırmayı da yüküneceği için tedirgindi. Yunanistan Parlamentosu sırf biz bu anlaşmaya taraf olmadığımız için, bu anlaşmayı onaylamıyordu. Oysa bizim Yunanistan sınırında tek bir kara mayınımız bile yoktu. Onların ise sınır boyunca çok miktarda mayını vardı. Bizim taarruz planımız vardı, Yunanların ise savunma planı vardı. Bu anlaşmayı onaylamak, Yunanistan açısından yükümlülük getiriyordu ve dezavantajlıydı. Bizim açımızdan ise hiçbir yükümlülük getirmiyordu ve bizim hareket ihtiyaçlarımız açısından bize avantaj sağlıyordu.

Diğer yandan, Güneydoğu Bölgesi'ndeki mayınların temizliği için bir kısım AGİT ülkesi finansal destek sağlama taahhüdünde bulunuyorlardı. AGİT ve NATO fonlarından mayınlar temizlenir ise, özellikle Suriye sınırında belirli büyüklükte önemli bir alan da tarıma açılıyordu. Bu gerekçelerle, bizim de OTTOWA'ya dahil olmamız gerektiğini teklif ettik. Genelkurmay Başkanı'nın Onayını aldık.

Ondan sonra Hasan Göğüş ile birlikte Genelkurmay Yunanistan-Kıbrıs Dairesi Başkanı'na gittik. Mücahit Şişlioğlu'ndan önceki Daire Başkanı, sanırsam şimdi Donanma Komutanı olan Bülent Bostanoğlu idi. Hasan Göğüş ise, Dışişleri Bakanlığı'nda Uluslararası Savunma ve Güvenlik İşleri Genel Müdür Yardımcısı görevindeydi. Yunanistan Kıbrıs Dairesi o zaman, Yunanistan ile Türkiye arasındaki güven ve güvenlik artırıcı tedbirler üzerinde çalışıyordu. Bülent Bostanoğlu'na Ottawa onay süreci için Genelkurmay Başkanı'ndan onay aldığımı ve bu vesile ile Yunanistan

ile Türkiye arasında; OTTOWA anlaşmasının eşzamanlı onaylanması konusunda bir mutabakat sağlanmasını ve konunun güven ve güvenlik artırıcı tedbirler paketine dâhil edilmesini, ayrıca sınırda 10 km.lik bir alanın askersizleştirilmesi uygulamasını da teklif ettik. Bence bu dönemde güvenlik artırıcı tedbirlerin hayata geçirilebileceği çok uygun bir ortam vardı.

NATO'nun Türk ve Yunan Algısı;

NATO'da, Türkiye ile Yunanistan bir arada düşünüldüğünde; Türkiye her zaman daha fazla önem taşımıştır. Reel politikanın gereği olarak Türkiye, NATO'da Yunanistan'a nazaran daha etkili olmuştur.

Uluslararası politikada, onların Hristiyan olması ya da Avrupalı olması fazla bir önem taşımaz. ABD'nin ve NATO'nun politikaları her zaman pragmatist ve realist olmuştur.

Geçmiş pratikler itibari ile, NATO subjektif sebeplerle bizim aleyhimize, Yunanistan'ın lehine olacak bir karar vermemiştir.

Türkiye'nin, bir NATO üyesi olarak; NATO'dan ne almışız, ne vermişiz diye bakması gerekir. Ayrıca kanaatimce NATO üyeliği Türkiye için bir zorunluluktur.

Olaya Batılı kültür açısından bakarsak, Batılı; Yunanistan'a medeniyetin beşiği, dini açıdan bir merkez gibi bakar, ancak bunlar olayın subjektif yanıdır.

Türkiye'nin Batılı olma kararı bir hayli eskidir ve bu niyet devam etmektedir. Türkiye, bundan dolayı NATO'ya girmeliydi. Türkiye için Batılılaşma bir hedef ise, NATO'ya girmek zorunluydu.

NATO Karar Alma Mekanizması;

NATO içerisindeki konsensus prensibi pek inandırıcı şekilde işlemiyor. ABD, kendi milli çıkarları için NATO içerisindeki herhangi bir ülke ile ikili ilişkiye girebiliyor. Bunun örneği çok. Bu ilişkinin sonuçları NATO'nun genel çıkarları ile uyumlu olmayabiliyor. Hatta bu ilişki, ABD'nin ilişkiye girdiği ülkenin çıkarlarına uzun vadede zarar da verebiliyor.

Örneğin, ABD ile Rusya arasında balistik füzelerin sınırlandırılması konusunda yapılmış olan “Anti Balistik Missile (ABM) Agreement” çalışmalarını ele alalım. Buna göre, taraflar ellerinde bulunan füzelerin azaltılmasının yanı sıra, bu füzelere karşı dehşet dengesi üzerine kurulu belirli caydırıcı önlemleri belirlemişlerdi. 1999’a gelindiğinde, balistik füze tehdidinin sadece eski Sovyetler Birliği ülkelerinden değil, Kuzey Kore, İran gibi ülkelere de gelebileceği anlaşılınca; ABD, Rusya ile olan ABM anlaşmasını iptal etmek istedi. Rusya ise bu anlaşmanın iptal edilmesi taraftarı değildi. ABD’ye karşı argüman olarak, bu durumda kendisinin AKKA ve AGİT gibi alt bölgesel silahsızlanma forumlarından çekilebileceği tezini kullandı. Bu durum ise AKKA yükümlülükleri ve kapsam dışı bölgesi itibari ile Türkiye’yi ve tüm NATO ülkelerini ilgilendiriyordu.

Bu gelişmeler üzerine, Dışişleri’nden Hasan GÖĞÜŞ ile birlikte; konuyu Genelkurmay Başkanlığı Plan Prensipler Başkanı’na anlattık. Bu vesile ile yapılan konuşmalar esnasında, Türkiye’nin ABD ile ikili düzeyde, füze kalkını projesi üzerinde çalışmalar yürüttüğünü öğrendim. Bu husus, NATO dışında teati edilen bir konuydu. Zamanın Genelkurmay Başkanı Hüseyin Kıvrıkoğlu ve Plan Prensipler Strateji Daire Başkanı Nusret Taşdeler konuyu yakından biliyorlardı. Gerçekte ise, konu NATO imkanlarının bir kısmının kullanılması da dahil olmak üzere tüm NATO’yu ilgilendiriyordu. ABD kendi çıkarı için AKKA ve AGİT ile sağlanan Avrupa güvenliğini göz ardı edebiliyordu. Aynı şey, 1962 yılında Jüpiter füzeleri olayında yaşanmıştı. Bu gelişmeler, ABD’nin gerektiğinde milli çıkarı için NATO teşkilatını bir araç olarak kullandığını ve bunun da pragmatik bir tutum olduğunu göstermektedir.

Türkiye’de ki Terör Hareketlerine Karşı NATO’nun Tutumu;

1918’de belirlenmiş olan Wilson Prensiplerinden “Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı” terör örgütleri tarafından etkin olarak kullanılmıştır. Hangi hareketler hak, hangi hareketler isyan konusu uzun yıllar muğlak kalmıştır. Avrupalı, bizdeki hareketleri uzun yıllar bir terör hareketi olarak değerlendirmek istemedi. Bizdeki ayrılıkçı terör, baskı altında yaşayan bir halkın, kendi kaderini tayin hakkı elde etmeye yönelik faaliyetleri olarak algılandı.

1994 yılında, AGİT davranış ilkeleri yapılırken, Türkiye terörle ilgili perspektifini buraya taşımak için önemli gayret göstermiştir. ABD’de terör algısı 11 Eylül’den sonra değişti. ABD’nin bu görüşüne rağmen, Türkiye’nin terörle ilgili kaygılarını ABD’ye ve Batılı ülkelere tam anlatabilmesi mümkün olamamıştır. ABD, diğer ülkelerdeki terörizme, reel politik açıdan kendi menfaatleri perspektifinden bakmıştır.

22 Ocak 2013

Ankara

Ek 7:

MÜLAKAT 6

Mülakat Yapılan Kişi: FA

Söyledikleri:

Batı'da Türk ve Yunan Algılaması;

Yunanistan, antik çağdan beri Batılıların, özellikle Hristiyan dininden olanların ve Avrupa ülkelerindeki düşünürlerin saygı duyduğu bir yerdir. Avrupa'nın her zaman Yunan Helenistik kültürüne yönelik bir saygısı olmuştur. Türkiye'de bunu bilir ve ilişkilerini buna göre şekillendirir. Avrupa, tabi ki Yunanistan'ı tutar. Yunanlara karşı bir sempatisi vardır.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlar, bu ülkelere biçilecek rollerde de bir enstrüman olarak kullanılmıştır. Bazı zamanlarda NATO, Türkiye'nin yanında gibi görünmeyi tercih etmiştir. Ancak, somut olarak hep Yunanistan'ın yanında yer almıştır. Türkiye'nin Yunanistan karşısında daha güçlü olması Batılıların menfaatine olmadığı için, Batı; hep Yunanistan'ın yanında yer almıştır. Yunanistan hep mağdur ve mazlumu oynamıştır. Batılı düşünürler, edebi olarak da hep Yunanistan'ı destekleyerek onların Batıdaki imajını güçlendirmiştir. ABD ve NATO, iki ülkeye yaptığı yardımı Yunanistan'ın lehine belirli bir orana bağlayarak Yunanistan'ı kollamıştır.

Ayrıca Batı, Türkiye ile Yunanistan'ın çatışma halinde olmasını, kendi savunma araç ve gereçlerinin satışı için de bir fırsat olarak görmüştür.

Türkiye, NATO'da hep istismar edilerek kullanılan bir ülke olmuştur. Türkiye'nin kendi çapına göre, NATO içinde savunma harcamaları çok yüksektir. Türkiye, kendi çapının, imkan ve kabiliyetlerinin üzerinde bir ordu beslemiştir. NATO'ya kol kanat germiş, senelerce Sovyetlere karşı NATO'nun ileri karakolu olmuştur. Ancak, Türkiye de NATO'dan çok faydalanmıştır. Bu da bir gerçektir. TSK personelinin eğitimi, ordunun modernizasyonu gibi konularda, NATO Türkiye'nin Batı dünyası ile ilişkileri açısından çok önemli bir enstrüman olmuştur.

NATO’da Görev Yapan Personelin Yeterliliği;

Biz NATO’ya seçtiğimiz personel de bile hata yapmışız. Uzmanlaşmış, kendini yetiştirmiş personel yerine, NATO’da İngilizce bilen personeli taltif maksatlı görevlendirmişiz.

NATO, Yunanistan’ı mı, Türkiye’yi mi Desteklemiştir;

NATO’nun domine edici ülkesi, personeli gerçekten daha profesyonel olan İngiltere’dir. ABD’yi de kullanarak, NATO’yu asıl domine eden İngiltere’dir. İngiltere, ABD’ye oranla Yunanistan’a güçlü bağlarla ve akrabalık ilişkileri ile daha yakındır. NATO genel eksen itibari ile özünde, Yunanistan’ın yanında yer alır. Bunu değiştiremezsiniz. Bu yıllarca süren bir algılamadır. Biz de yeterince profesyonel olmadığımız için NATO’yu domine edemiyoruz.

1991’de Sovyetler Birliği çöktükten sonra, NATO ülkeleri genelde savunma harcamalarını azaltırken; sadece Türkiye ve Yunanistan savunma harcamalarını arttırıyor. Bu anlamlıdır.

Johnson Mektubu;

ABD, 1964’te Johnson mektubu ile sanki Yunanistan’ın yanında yer almış gibi görünürken, reel politikanın gereği olarak, iki NATO üyesinin savaşmamasını ve bu şekilde NATO’nun güney kanadında Sovyetlere karşı bir zayıflama olmamasını hedeflemiştir. Kendi menfaatini kollamıştır.

Türkiye’nin NATO’da Temsili;

Milli hak ve menfaatlerimizi NATO menfaatleri ile uyuşturarak, bağdaştırarak, faydayı maksimize edecek refleksi ve siyasi iradeyi gösterip, gösteremediğimiz önemlidir. Sivil, asker üst düzey bürokrasi, meclis, hükümet milli menfaatleri savunacak güç ve donanımda mıdır? Bu sorgulanmalıdır.

Türkiye ile Suriye arasında olduğu iddia edilen sorunlar, gerçekten Türkiye ile Suriye arasında mıdır? Patriot füzelerinin, Suriye tarafından atılabilecek kimyasal veya

konvansiyonel füzelere karşı Türkiye'ye konuşlandırıldığı söylenmekle beraber, aslında gelecekte bölgede yaşanabilecek Amerika, İran, İsrail, Türkiye arasındaki potansiyel çatışmalarda da kullanılması muhtemeldir.

Dünyada, büyük savaşa gidiliyor gibi bir algılama var. Dünyada, kapitalist sistemin içine düştüğü krizin ve bunalımın ortadan kaldırılmasına yönelik bir gerginleşme var. Önümüzdeki 3-5 yılda büyük hengameler çıkacak. Bunun alt yapısı hazırlanıyor. Bu Kürecik radarı, patriotlar vs. bunun hazırlıkları kapsamında düşünülmelidir.

Türkiye, askeri idareler döneminde hep NATO'ya karşı zafiyet yaşamış ve Türkiye'nin içinde olduğu bu hassasiyet NATO tarafından hep kullanılmış, istismar edilmiştir.

Türkiye, NATO'ya girdikten sonraki ilk dönemde, insan kaynağının ve yönetici tabakanın seviyesi de bu işleri yeterince kavramayı ve milli menfaatleri sağlamayı yeterli düzeyde mümkün kılmamıştır. Komünizm korkusu ve Sovyetlerden geldiği düşünülen tehdit ilişkiler de asıl belirleyici rol oynamış, Türkiye; NATO'ya ve batıya çok bağımlı bir pozisyona getirilmiştir.

Türkiye, NATO'da Yunanistan'a nazaran daha tavizkar davranmıştır. Yunanistan, NATO'da kendi milli menfaatlerini daha iyi savunmuştur. Türkiye'nin milli menfaati Libya'da olmamayı gerektiriyordu. Ancak, NATO'nun menfaatleri burada daha hakim olmuştur.

Biz briç veya satranç kulübünün asıl oyuncusu olmak istiyoruz, ancak hiçbir zaman tavlâ kültürünü aşamadığımız için briç ve satranç kulübünde asıl üye olamıyoruz.

Dışişleri'nin, dış ilişkilerde daha tavizkar ve Türkiye'nin gerçeklerinden daha uzak olduğu değerlendirilmektedir. Ancak, Türk devlet geleneğinin potansiyeli ve gücü de hiçbir zaman yadsınmamalıdır. Türkiye, aslında bütün bu zafiyetlerine rağmen korkutucu bir güçtür. Potansiyelinin üstünde bir gücü her zaman seferber edebilir.

22 Ocak 2013

Ankara

Ek 8:

MÜLAKAT 7

Mülakat Yapılan Kişi: GA

Söyledikleri:

Batı'nın Türk-Yunan Algılaması;

Soğuk Savaş dönemindeki Türk-Yunan ilişkilerini, Soğuk Savaş şartları belirlemiştir. İki ülkenin NATO'ya birlikte alınmasında, ABD'nin menfaatleri belirleyici olmuştur.

Amerika, Yunanistan'ı hep kullanmıştır. Yunanistan, Osmanlı'dan ilk bağımsızlığını kazanan ülkedir. Yunanistan, Batılı ülkelerin şark meselesinde batının ileri karakolu olmuştur. ABD'nin İsrail'e bakışı, Yunanistan'a bakışı ile benzeşmektedir. Amerika, İsrail ve Yunanistan'a conventional wisdom yani yerleşik akıl ile yaklaşmaktadır. Bu yerleşik akılda, din de çok etkilidir. Yunanlara yönelik olarak Batı'da oluşmuş olan yerleşik akılda, Yunan kültürünün batıdaki etkisi de rol oynamaktadır.

Türkiye'de Patriot Hava Savunma Füzelelerinin Konuşlandırılması;

Türk ordusu, İran veya Suriye'den gelecek bir tehdidi her anlamda karşılama kabiliyetindedir. Kürecik ve Patriotlar tamamen siyasi bir tercihtir ve NATO dayanışmasını gösterir. NATO, Türkiye'nin uyguladığı karşılıksız desteğe karşılık vermiştir.

Türkiye İle Yunanistan Arasındaki Sorunlar;

Yunanistan, bağımsızlığını kazandıktan sonra, hep Türkiye aleyhine bir genişleme politikası yürütmüştür. Özellikle İngiltere'nin, zaman zaman Rusya'nın ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra İtalya'nın desteği ile Osmanlı ve Türkiye topraklarına sahip olmuştur. Bütün sorunlar, Yunanlılardan kaynaklanmış ve Türkiye aleyhine NATO'da bunlar kullanılmıştır.

İsrail lobisi gibi, Yunan lobisi de ABD'de çok güçlüdür. Bu da Türkiye-ABD ve Yunanistan ABD ilişkilerini etkilemiştir.

ABD, Zaman Zaman Türkiye'nin de Yanında Yer Almıştır;

Türkiye'nin jeostratejik konumu, ABD'nin tek taraflı inisiyatiflerinde Türkiye'yi tercih etmesinin en büyük sebebidir.

ABD, II. Dünya Savaşı'ndan sonra ideolojik mücadeleye öncelik verdi. Komünizmi kendi liberal sistemine tehdit olarak değerlendirerek, Sovyetler Birliği'ne ve onun ilişkide olduğu sosyalist bloğa karşı NATO örgütünü kurdu.

Türkiye, NATO'ya girince ideolojik savaşın bir tarafı oldu ve Atatürk'ün tam bağımsızlık prensibinden ödün vererek, kendini liberal kulübe bağlı kıldı ve bir Amerikan peyki oldu. Yunanistan, 1947 yılına kadar İngiltere'nin 1947'den sonra ABD'nin kontrolünde olmuştur.

Yunanistan'ın Batıdaki İmajı;

ABD'den bakıldığında, Yunanistan medeniyetin beşiği olan, ancak uzun yıllar Türklerin etkisi altında kalmış, kolları gereken bir ülke olarak algılanmıştır. Bu romantik bir düşüncedir.

Ancak, ABD'de sistem realisttir. Onlar Atina-Sparta savaşlarında Tukididis tarafından esasları ortaya konan realizmden de çok etkilendikleri için, Türkiye ve Yunanistan'a yaklaşımlarında da realizm hâkim olmuş ve ABD'nin öne çıkan menfaatleri dikkate alınarak, Türkiye'ye jeostratejik konumu itibari ile yeterli bir değer atfedilmiştir.

Yunanistan'ın NATO'nun Askeri Kanadına Geri Dönüşü;

Yunanistan, 1974'den sonra NATO'nun askeri kanadından çıktıktan sonra, 1980'de Türkiye'nin oluru ile NATO'nun askeri kanadına geri dönebilmiştir. Türkiye, burada yeteri kadar kazanım elde edememiş, daha doğrusu önemli bir fırsatı kaçırmıştır.

Türkiye o dönemde askeri yönetim altında olmasaydı, yönetimde daha demokratik, daha paradigmatçı bir siyasi iktidar olsaydı, Türkiye; NATO'dan, en azından Türk-Yunan problemleri açısından, komuta kontrol sorunları, kıta sahanlığı, FIR hattı, Kıbrıs sorunu, azınlıklar sorunu gibi birçok alanda farklı tavizler alabilirdi.

Romantik olarak verilen yanlış kararlar, daha sonra gerçeklerle karşılaştığında realist politikalarla telafi edilebilir. Örneğin, ABD Türkiye'ye 1975'te ambargo uygulandığında, bunun kendisi için getirebileceği riskleri görmüş ve 1978 de ambargoyu kaldırmıştır.

Yunanistan, NATO'nun askeri kanadından romantik bir tepki ile ayrılmış, daha sonra bunun Türk-Yunan ilişkileri açısından getirebileceği riskleri görerek, Türkiye'nin zafiyeti olan bir dönemde, 1980'de çok fazla kayıp vermeden NATO'nun askeri kanadına geri dönebilmıştır. Burada hem NATO, hem de Yunanistan, Türkiye'deki askeri rejimin zafiyetini kendi açılarından iyi değerlendirmiştir.

NATO'nun Türkiye'de ki Terörizme Yaklaşımı;

Türkiye, ayrılıkçı terörizm ile mücadelesinde, NATO müttefiklerinin ihanetlerini derin şekilde yaşamıştır. Terörist gruplar, dış siyasetin önemli bir argümanı olarak bütün ülkeler tarafından 11 Eylül 2001 olayına kadar kullanılmıştır.

ABD, ancak 11 Eylül'den sonra terör kendisine yönelince, terörizmi küresel bir tehdit olarak belirlemiştir. ABD'nin bu tutum değişikliği anında NATO'ya da yansımıştır.

NATO, Türkiye'yi terörle mücadele konusunda yeteri kadar desteklememiştir. PKK, ancak 11 Eylül'den birkaç yıl sonra terör örgütü olarak belirlenmiştir. Terör konusunda Batılı ülkeler çifte standart uygulamıştır.

NATO İlişkilerini Jeopolitik Konum Çok Etkilemektedir;

NATO Süratli Reaksiyon Kolordusu (ARRF)'in 3 türlü ihtimaliyat (contingency) planı vardı. Bu planlar, Norveç, Kuzey Yunanistan ve Türkiye'nin güneydoğusundaki tehditlere karşıydı. Kuzey Yunanistan'a Arnavutluk'tan, Türkiye'nin güneydoğusuna Irak'tan gelebilecek tehditler söz konusuydu. Bu ihtimaliyat planları, küçük tehditlere vaki Norveç, Türkiye ve Yunanistan için yapılmıştı. Romanya, Almanya ve Polonya gibi ülkeler için böyle ihtimaliyat planları yapılmamıştı. Türkiye ve Yunanistan'ın işgal ettikleri coğrafi bölgelerin kullanılması, NATO'nun ileriye doğru düşüncelerinde de rol oynamıştır. Özellikle Türkiye'nin jeopolitik konumu NATO için çok öncelikli ve önemli olmuştur.

2001'den sonra Türk-Yunan ilişkilerinde bir yumuşama var. Bütün sorunlar buzdolabına konmuş gibi. Ege'de çok önemli bir sorun ortaya çıkmadı. Kıbrıs'ta da durum sakin görünüyor. Küresel konjonktürde bir değişim var. Hiçbir taraf için, ABD için, Rusya için Türk-Yunan problemleri o kadar önemli değil. Yunanistan'ın AB içinde düştüğü ekonomik sıkıntılar, Yunanların Türkiye aleyhinde kullandığı argümanları törpülemiştir.

Türkiye, ister ulusalcı bir çizgide, ister bugün olduğu gibi muhafazakâr ve İslamcı bir çizgide gitsin, mevcut mirası ile bölgesinde her zaman saygın ve ürkütücü bir ülke olmaya devam edecektir.

22 Ocak 2013

Ankara

Ek 9:

MÜLAKAT 8

Mülakat Yapılan Kişi: HA

Söyledikleri:

Türkiye'nin NATO Üyeliğinin Getirdiği Avantajlar;

Türkiye, NATO'ya girmekle Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı tehdidini çok az hasarlarla atlatmıştır. O zaman için, Türkiye'nin NATO'ya girmesi gerekliydi. Özellikle Stalin döneminde, boğazlar rejimine yönelik Sovyetlerin boğazları birlikte yönetme talebi, özellikle Kars ve Ardahan'a yönelik isteklerle birlikte Türkiye'yi böyle bir ittifaka girmeye mecbur kılmıştır.

Soğuk Savaş bittikten sonra bile baktığımızda, bulunduğumuz coğrafyada Türkiye'ye fazlaca dokunulmuyorsa; bunun da sebebi Türkiye'nin NATO ittifakı üyesi olmasıdır. Türkiye NATO ittifakı üyesi olmasaydı, çoktan Türkiye'ye de dokunulurdu. Bu yanlış anlaşılmasın. NATO dışı ülkeleri kast etmiyorum. Özellikle, NATO'nun güçlü ülkelerini kast ediyorum. Bu ülkeler Türkiye'ye dokunurdu.

NATO'ya girmekle Türkiye'de özellikle 2 kurumdaki diplomatlar iyi yetişti. Bunlardan biri hariciye, Dışişleri Bakanlığı mensupları, diğeri askeriye, Türk Silahlı Kuvvetleri personelidir. Silahlı kuvvetler açısından söylersek, halen dünyanın en modern, en yeterli konvansiyonel silahları batı ittifakı tarafından üretilmektedir. Bu kesindir. Bu silahların her gelişmesinden sonra tatbikat ve stratejide de değişmeler olur. Türkiye'de, NATO'nun bir üyesi olarak bu silahlardan temin edebilmektedir. Türkiye, NATO üyesi olmasaydı bu mümkün değildi. Türkiye, bu silahları temin edebildiği için de taktik ve stratejiyi yakından takip edebilmektedir.

NATO'nun içerisinde, yine bu ortak taktik ve stratejiye yönelik çeşitli eğitim kurumları vardır. Türk Silahlı Kuvvetleri personeli bu kurumlarda eğitimden geçmektedir. Bu eğitimlerden bir kısmı Türkiye'de de açılıyor.

Dışişleri Bakanlığı'nın da siyasi açıdan, dünya siyaseti ile ilgili olarak çok daha yakından bilgi ve ilgisi olabiliyor. NATO bu açılardan Türkiye'ye önemli faydalar sağlamıştır.

NATO'da Temsil ;

Türkiye'nin 1952'de NATO'ya girdiği zamanla ilgili olarak şöyle söylenir, “Ayağına basıldığında ay diyen insanı, aman bu İngilizce biliyor” diye NATO'ya görevli gönderdiler. İngilizce seviyesi gerçekten düşüktü. NATO'da görevli personelin hem İngilizcesi çok iyi olmalı, hem de Türkiye'nin ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin olanak ve kabiliyetlerini ve Türkiye'nin çevresini çok iyi bilmesi gerekir. Her personelin bunu bilmesi mümkün değildir. Özellikle, Genelkurmay Başkanlığı'nın belirli bölümlerinde, mesela J-5 dediğimiz Plan Prensipler Başkanlığı'nda görev yapmış olması, Harekat Başkanlığı'nın fonksiyonlarını bilmesi, Lojistik, Muhabere ve Elektronik D.Bşk.lığındaki, İstihbarat Başkanlığı'ndaki bazı bölümlerden geçmiş olması ya da kuvvet komutanlıklarında bunlara benzer yerlerde görevli personel NATO'ya gönderilseydi yararlı olurdu. Ancak İngilizce seviyesi yüksek olanlar NATO'ya gönderildi. Bunlar oraya gittikleri zaman, NATO'yu orada öğreniyorlardı. Zafiyet buradadır. Geçen zaman içerisinde bu zafiyetin giderilmiş olduğunu sanıyorum.

1990'lı yıllardan itibaren Türkiye, NATO'da bir Askeri Komite Başkanı çıkarabilecek hale gelmişti. Yani bir orgeneral, bir oramiral rütbesinde kişi, tabi bu kişinin usule göre Genelkurmay Başkanlığı'nda yapmış olması gerekirdi. Türkiye böyle bir etkili görev alamadı. Böyle bir yere gelebilmek için konunun siyaseten desteklenmesi gerekir.

Böyle bir terimi sevmiyorum, ancak askeri vesayet özellikle demokrarik yönetimlerin iş başında olduğu NATO ülkeleri tarafından benimsenmiyor. Bundan dolayı, Türk askerlerinin etkili yerlere gelmesi NATO'da destek bulmamış olabilir.

Türkiye ile Yunanistan'ın birlikte NATO'ya girmesi;

NATO 1949'da kurulduğunda, Türkiye henüz yalnızlık politikası içerisindeydi, Yunanistan'da da komünistlerle çatışma ve bir iç savaş vardı. Yunanistan'ın bu dönemde, 1952'de, Türkiye ile ilgili bir sorunu yoktu. Türkiye ile Yunanistan

arasındaki sorunlar, 1954-1955'te Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını amaçlayan enosis faaliyetleri ile birlikte başlamıştır.

O dönemde Batı'da, Türkiye NATO'ya giriyor, Yunanistan'ı da NATO'ya alalım şeklinde bir düşünce olacağını zannetmiyorum. İttifak henüz yeni, Türkiye ile Yunanistan'da NATO üyesi olmak için başvurmuşlar. Türkiye ve Yunanistan'ın her ikisi de Kore'ye asker göndererek Batılı ülkelerin yanında yer almış. Yunanistan, komünizme karşı mücadele ediyordu. Türkiye, Sovyetler Birliği'nin tehdidi altındaydı. Bu iki kanat ülke coğrafi olarak birbirine yakın. Bu iki ülkeyi birlikte NATO'ya katmak, NATO açısından yararlıydı. Bu açıdan olaya bakarsak daha doğru sonuçlara varabiliriz. NATO menfaatlerine uygun olduğu için, her iki ülke de birlikte NATO üyesi yapılmıştır.

NATO Yunanistan'ın mı, yoksa Türkiye'nin mi yanında oldu?

NATO içerisinde kararlar oy birliği ile alınır. Özellikle NATO'ya baktığımızda, Türk Yunan sorunları başladıktan, Ege'yle ilgili sorunlar başladıktan sonra bu konu önem kazanmıştır.

Türkiye ile Yunanistan arasında, NATO altyapı tesisleri yapılacağına, bir ülkeye kaynak aktarıldığında sorunlar çıkardı, bir de Ege'nin uluslararası sularının komuta kontrolü konusunda sorunlar çıkardı. Bu suların kontrolü, Türkiye'de mi, yoksa Yunanistan'da mı olacak, bu konuda sorunlar çıkardı. Böyle olunca, komuta kontrol sorunlarına ve Ege ile ilgili sorunlara NATO mümkün olduğu kadar girmemeye çalışmıştır.

NATO, zaman zaman hava sahası ile ilgili sorunlara müdahil olduğunda, Türkiye NATO'yu protesto etti. Bazen Yunanistan'ın olduğu ve Türkiye'nin olmadığı tatbikatlarda NATO komutanı, Yunanistan'ın Yunan hava sahası iddialarına çanak tutabilecek bir uygulama yapabiliyordu. Ege'de karasuları 6 mildir. Ancak, Yunanistan, Yunan hava sahasının 10 mil olduğunu iddia ediyor. Uluslararası hukuğa göre, hava sahası da kara suları ile aynı coğrafi genişliğe sahiptir. Yani, karasuyu 6 mil ise, hava sahası da karasuyunun üzerindeki 6 millik sahayı kapsar. Ancak, Türkiye'nin olmadığı o tatbikatlarda, NATO komutanlarının 4 mil arttırılmış olan Yunanistan'ın iddia ettiği

hava sahasına çanak tuttuğu veya Yunanistan'ın iddiasına uyduğu olabiliyordu. Yunanistan, 10 millik hava sahasının NATO tarafından da kabul edildiğini kanıtlamak istiyordu. Bu tip uygulamalar olmuştur. Ancak ben NATO'nun politik olarak Yunanistan'ın lehine bir tutum izlediğini zannetmiyorum.

Örneğin, Limni'nin tartışmalı bir şekilde NATO üssü olarak kullanılması, Limni'den NATO maksatları ile istifade edilmesi uygulamaları olduğu zaman, Türkiye'nin itirazları ile karşılaşmıştır.

NATO'nun asıl düşüncesi şudur. Keşke Türk-Yunan sorunları olmasaydı ve NATO Ege'de iki ülkeye de ait adalardan, limanlardan istifade edebilseydi.

NATO'nun itici gücü ABD'dir. ABD içerisinde güçlü bir Rum lobisi var. Bu güçlü lobinin etkisiyle, ABD'nin zaman zaman taraf tutmuş olduğu açıktır. ABD taraf tuttuğu zaman, bunun da NATO'ya yansımaması mümkün değildir. NATO'nun Avrupa'daki en büyük komutanlığı olan SHAPE (Supreme Headquarters Allied Powers In Europe)'un şimdiki Komutanı olan SACEUR Oramiral Stavridis, Rum asıllı bir Amerikalı'dır. Rum asıllılar ABD yönetimi üzerinde etkilidir. Rum lobisinin etkisi ile ABD yönetimi etki altına alınabilmiştir. Zaman zaman böyle etkilenmeler ile ABD yönetimi, Yunanistan'ın lehine tutum sergilemiştir.

ABD, Türkiye'ye silah ambargosunu, Türkiye'nin ABD'nin yasaklama talebine rağmen haşhaş ekimine izin vermesini de gerekçe göstererek uygulamıştır. Bu ambargo, Türkiye'nin milli silah sanayisinin gelişimi için faydalı da olmuştur.

Johnson Mektubu;

Batılıların Türkiye'ye yaklaşımında, elbette kültür farklılığı da önemli etken olmuştur. Johnson mektubunun NATO ile ilgisi yoktur. Konu, tamamen Türk ABD ilişkileri ile ilgilidir. ABD Başkanı Johnson'ın, NATO'nun büyük ağabeyi olarak; Türkiye'nin henüz ekonomik ve askeri yönden güçlü olmadığı bir dönemde Kıbrıs' ta böyle bir olay ortaya çıkınca; Türkiye'ye yönelik böyle bir küstahlığı oluyor. Herşeyi ben yaptım, ben güçlüyüm, istediğimi yaparım zihniyetindeki tipik bir Amerikalı düşüncesi. Bu küstahlık J. W. Bush döneminde de yaşanmıştır.

Johnson'ın mektubu, ABD'deki Rum lobisinin ve kendisini kabul ettirmiş Rum kesiminin etkisini de yansıtır. Buna ilaveten, kültür farklılığı ve din her şeye etkili önemli etmenlerdir.

Sosyopolitik Yaklaşım Farkı;

I. Dünya Harbi sırasında Osmanlı Devleti'ne ihanet ettiğini bildiğimiz, Suudi Arabistan, Mısır gibi ülkeler, bir batı ülkesiyle örneğin Fransa veya İngiltere ile futbol maçı yaparsa, ben Fransa veya İngiltere'ye karşı, bu ülkelerin takımını tutuyorum. Bu durum, benim bilinçaltıma yerleşmiş olan bir fanatizmden kaynaklanmaktadır. Müslüman olmaktan dolayı, ya da aynı kültürü paylaşmış olmaktan dolayı bir etkilenmedir. Bense, İslami yönden fanatik değilim. Sıkı bir müslüman olmamama rağmen, böyle hislerim vardır. Ben Alman Sevk ve İdare Akademisi'nde 2 yıl okudum. Orada Alman arkadaşlarım vardı. Bana çok yakındılar. Ancak onların da bilinçaltındaki duygulardan ötürü Hristiyanları tutacaklarını düşünmeye başladım. Bu bilinçli bir yaklaşım değil, bu olguda, içinde yaşanılan kültürün biçimlendirdiği duygular rol oynuyor. Ancak, her iki tarafta da, Batıda ve bizim bölgemizde de, bilinçli olarak tavır belirleyenler vardır. Yani, bilinçli olarak Hristiyanlara karşı veya Müslümanlara karşı tavır belirleyenler de vardır.

İstanbul'un Türkler tarafından fethedilmesi, Batı'da, Hristiyan âleminde, büyük bir travma yaratmıştır. Bu, Batı'da entellektüel kesimde bile hala travmadır. Ayrıca, Avrupa'nın içerisinde Viyana'ya kadar ilerlemişiz. Bunlar, Avrupalı kültür tarafından kolay hazmedilir şeyler değildir. Bunları, Avrasya jeopolitiği kitabımı yazarken iyi inceledim. Olayın sosyopolitik yönü de vardır. Özü itibari ile, Batılıların Türklere karşı ayrı bir kültürel ve sosyo politik yaklaşımları olduğu da bir gerçektir.

Almanya'nın Silah Ambargosu :

Almanya'da, Milli Güvenlik Kurulu benzeri bir kurum vardır. Bu kurumun başında Dışişleri Bakanı vardır. Milli Savunma Bakanı'da bu kurumun üyesidir. Kurumun içinde asker olarak sadece 2 tane kurmay albay bulunur. Kuvvet komutanları, genelkurmay başkanı bu kurumun üyesi değildir. Kurumu dışişleri götürür. Silahların diğer bir ülkeye transferini bu kurum onaylar. Silahların NATO üyesi olmayan ülkelere

transferi mümkün değildir. Silahlar, NATO üyesi ülkelere de belli şartlarda transfer edilir. Uygulama, ABD'deki uygulamaya benzerdir. Örneğin, biz ABD'den hibe yoluyla aldığımız silahları bir üçüncü ülkeye transfer edemeyiz. Almanya'nın silah transfer yönteminde de benzer şartlar vardır.

Almanya, Leopard II'leri Türkiye'ye gecikmeli olarak transfer etti. Türkiye bunları ilk defa talep ettiğinde, 1994 döneminde, Almanya Leopard II tanklarının Türkiye'ye transferini engelledi. Bu dönem, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin belirli bir sayıya ulaşıldığında yürürlüğe gireceği yıllardı. Aynı yıllarda, Türkiye ile Yunanistan'ın arasının da gerilimli olduğu yıllardı. Türkiye'nin Yunanistan ile bir çatışma riski vardı. Hatta o zamanlar, Türkiye'nin parasını ödemediği, personelini gönderdiği ve eğitimini bile tamamladığı halde, Türkiye'ye ABD'den gelmesi gereken bir gemi vardı. Gemi, ABD'de 14 ay kalmıştı. ABD, bu geminin transferini kasıtlı geciktirmiştir. Yanılmıyorsam, şimdiki Güney Deniz Saha Komutanı Koramiral Atilla Kezek'in komutanı olduğu gemiydi. Orada o firkateyn aylarca kaldı. ABD'nin tuttuğu gemiler birden fazlaydı. Daha sonra, bu 3 firkateyn Türkiye'ye geldi. Birini Süha Yanıkömeroğlu getirmişti. 14 ay bu gemiler ABD'de kaldı. O dönem sadece Almanya değil, tüm NATO ülkeleri Türkiye'ye silah transferlerini engelledi. Bir Türk-Yunan çatışması çıkarsa, Türkiye'nin bu silahları Yunanistan'a karşı kullanacağından kaygı duyuyorlardı.

Diğer yönden, Almanya'da homojen bir yapı yok. Almanya'da PKK'ya destek olarak gördüğümüz uygulama, Türkiye'den göç eden ve Alman siyasetine girmiş olan kişilerden kaynaklanıyor. Bu kişiler, Almanya içerisinde Türkiye'ye karşı baskı grupları oluşturmuşlar. Bu, ülke çapında olduğu gibi, eyaletler bünyesinde de olabiliyor. Mesela, Bremen eyaletinde, Bremen Üniversitesi'nde PKK'ya destek veren çok miktarda öğretim üyesi mevcuttur. Kuzey Ren ve Westfalya eyaletinde, Marks adında bir kişi vardı. Yeşillerden ve sosyal demokratlardan bir kısım kişiler orada PKK'ya sempati ile yaklaşıyorlardı. Baskı grupları, Leopardlar ve aynı firmanın ürettiği fuks vesaire mayın arayıcılar gibi teçhizat Türkiye'ye verilirse; Türkler bunları Kürtlere karşı kullanacak diyerek hükümete karşı baskı yapıyordu.

İç siyasette de, seçim dönemi olduğu için bu silahların Türkiye'ye transferinde gecikmeler olmuştur. Türkiye'de daha sonra okul gemisi olan TCG Sokullu Mehmet Paşa, o zaman Alman Deniz Kuvvetleri'nde Tender Donau isminde bir yardımcı sınıf gemiydi. Lojistik destek gemileri, hücum botlar ve mayın tarama gemileri için bir yatak gemisiydi. Bu gemi, Soğuk Savaş'ın sona ermesini müteakip Almanya tarafından ihtiyaç fazlası olarak belirlenmişti. Bu geminin 1991 Irak krizinden sonra Türkiye'nin zararını karşılamak üzere Almanya'nın Türkiye'ye yapacağı 2,5 milyar mark yardım kapsamında, Türkiye'ye transfer edilmesi söz konusuydu. Türkiye, bu gemiyi talep ediyordu. Tender Donau, Türkiye'nin Almanya'dan talep ettiği savunma araçlarından bir tanesiydi. Bu geminin Türkiye'ye transferi Almanya tarafından geciktirilmişti. Daha sonra transfer serbest bırakılınca, 1995 yılında Wilhemshaven'de bu gemiyi askeri ataşe olarak teslim aldım.

Geminin transferinin gecikmesi aşamasında, muhtelif yerlerde Alman tutumundan yakınıyordum. Alman tarafı, bu gemiyi Türkiye'ye vermekte isteksiz davranıyordu. Die Welt gazetesinden Rudier Voliac adlı uzun boylu, eskiden hava subayı olan bir muhabir telefonla beni aradı. Bende, bu yardımcı gemiyi Türkiye'nin ne PKK'ya, ne de Yunanistan'a karşı kullanamayacağını, üstelik geminin 6 makinasından birinin arızalı olduğunu, Alman hükümetinin bu geminin Türkiye'ye transfer edilmesini geciktirmesinin nedenlerini bir türlü anlayamadığımı belirttim. Ertesi gün, bu haber ve benle yapılan mülakat Die Welt gazetesinin kapak sayfasında çıktı. Haber, Türkler hediye atın dişine bakılmaz misali bir makinası da arızalı diye bakmıyorlar ifadesi ile ve geminin de bir resmi ile verilmekteydi ve haberde geminin Türkiye'ye transferinin geciktirildiği belirtiliyordu. Daha sonra bu muhabirle konuştum. Bana, Hristiyan Demokrat Parti üyesi olan savunma bakanının kendisini aradığını ve geminin transferinin gecikmesi konusunu ilk defa Die Welt'de yayımlanan haber vasıtasıyla öğrendiğini söylediğini belirtti. Bu gelişme, Kasım 1995'te olmuştu. Daha sonra geminin Türkiye'ye transfer süreci hızlandı.

Almanya'da Yeşillerden, Sosyal Demokrat Parti (SDP)'den bahsettim. Bu iki tarafta PKK konusunda Türkiye'yi çok eleştiriyor. Ancak, Avrupa Birliği ilişkileri açısından da Yeşiller ve SDP Türkiye'nin yanında yer alıyordu.

Almanya’da Köln’de bir cami yapılacaktı. Camiyi yaptırmayalım diye Almanya’daki dazlaklar, Fransa’daki Le Pen taraftarları geldiler. Bunların karşısına, Yeşiller ve SDP üyeleri hepimiz Türküz, hepimiz Müslümanız yazılı pankartlarla çıktılar. Yeşilleri PKK’ya karşı mücadelede karşında görürken, böyle bir durumda yanında görüyorsun. Bunlar özgürlük ve demokrasi peşindeler. Ben oradayken, Yeşillerin eş başkanı ve Angelika Beer adlı diğer bir parlamenter, savunma bakanlığına, benim hakkımda MİT üyesi olup olmadığım ve görevim dışı faaliyet gösterip göstermediğim konusunda bir soru önergesi vermişti. PKK’nın yayın organı olan Özgür Gündem gazetesi beni o zaman hedefe almıştı. Bundan dolayı Yeşiller böyle bir soru önergesi vermişti.

Almanya’nın resmi politikası olarak PKK’ya bir destek yoktur. 1993’te Almanya’da PKK bir terör örgütü olarak belirlenmiş ve yasaklanmıştı. Bu gelişme, Avrupa’da bir ilkti. Almanya’da bir anayasayı koruma örgütü var. Bunlar bu yasaklamayı pek sevmediler. Onlar, “Biz PKK’nın faaliyetlerini izliyorduk. Şimdi PKK yeraltına indi. Şimdi bizim izlememiz daha zor oldu” dediler.

PKK sempatanları ve PKK’lılar, oradaki çeşitli Türk işyerlerine patlayıcılar atıyorlardı. Bu, Almanya’da huzursuzluk yarattı. O zaman Berlin eyaletinden bir milletvekilini Bekaa’ya gönderdiler. Orada bir pazarlık yapıldığını tahmin ediyorum. Daha sonra bu PKK eylemleri bir bıçak gibi kesildi.

Almanya’nın PKK’ya doğrudan bir desteği yoktur. Ancak, Almanya isterse PKK’nın faaliyetlerini etkileme gücüne sahiptir.

“Terör ve Terörizmle Mücadele, PKK Özeli ve Çözüm Arayışları” adlı kitabımı, 2011’in şubat ayında yayınladım. Kitapta, PKK’ya yardım eden ülkeleri sıraladım. PKK destekçileri arasında Amerika’da var, Güney Afrika’da var. Bakıyorsun şu ya da bu şekilde Rusya, Bulgaristan, Romanya, Moldova var. Çevremizdeki bütün ülkeler PKK’yı destekliyor.

Kürecik’teki Radar, Patriot Bataryaları;

Kürecik’teki radarın her halûkarda bir hava sistemi ile korunmasına ihtiyaç var. Kürecik; ama Türkiye’nin olur, ama NATO’nun olur, ama NATO kisvesi altında

Amerika'nın olur. Ne olursa olsun, sadece Kürecik mi, o bölgedeki Malatya Erhaç havaalanının, Diyarbakır havaalanının, Gaziantep havaalanının ve Adana'daki havaalanının hava savunmasına ihtiyacı vardır. Bu kesindir. Ülkelerin balistik füzelere karşı bir hava savunma sistemine ve ayrıca bir de yakın ve orta hava savunma sistemine ihtiyacı vardır.

Bu patriotlar, henüz Kürecik'e gitmedi. Onların azami menzili füzelere karşı 40 km. uçaklara karşı 70-75 km. dir. Konuşlandırıldıkları alanlar Kürecik'i kapsamıyor.

Şimdi 3 batarya geldi. Gaziantep, Adana ve Kahramanmaraş'ta konuşlandırıldı. Bana göre dostlar alış verişte görsün. Belki, daha sonra bu bataryalar sınıra kaydırılabilir. Asıl mesele, bunlar niye geldi? Yakın bir zaman içinde, 3-4 ay içinde Esad kendiliğinden çekilmezse anlayacağız. Bu karışıklıkta, ABD, Rusya ile anlaşır, Esad'a sen artık çekil diyecekler. ABD, Rusya ile anlaşır ve Arsuz'un üs olarak kullanılması konusunda kendisine bir garanti verilirse; Esad'ın sonu gelir. Bu konu ile ilgili emareler de var. Bu konuyu ben inceliyorum. Yazılar yazıyorum. Kasım sonu ya da Aralık başında ABD Dışişleri Bakanı Clinton, Rus Dışişleri Bakanı Lavrov ve BM Suriye Özel Temsilcisi Rahimi, Dublin'de bir araya geldiler. Rusya artık ABD ile bu konuda görüşmeye başladı. Rusya, tatbikat kisvesi altında bölgeye gemi ve kuvvet yolladı. Uçaklarla 80 kişilik bir sivil grubu tahliye etti. Rusya, müdahale olabileceğini düşünüyor. Eğer müdahale durumunda NATO'dan uçaklar gelirse, kullanılacak havaalanları Gaziantep ve Adana olacak. O nedenle, bu bölgelerin hava savunma olanaklarını güçlendirdiler. Ben olayı böyle okuyorum.

Yunanistan'da ki Ekonomik Durum, Türk-Yunan İlişkilerini Etkiliyor;

Türk-Yunan ilişkilerine 70'li, 80'li ve özellikle 90'lı yıllara baktığımızda, Yunanistan'ın ekonomik yönden sıkıntılı olduğu dönemlerde, Türkiye ile bir gerilim politikası uyguladığını görüyoruz. 73'te Albaylar cuntası, ekonomik yönden sıkıntı çekmeye başladığı dönemde; Ege'de bir Norveç gemisine petrol arama ruhsatı verildi. 2008 yılında başlayan küresel mali kriz, 2010 yılından itibaren Yunanistan'ı önemli oranda etkilemeye başlamıştır. Yunanistan, Ege'nin münhasır ekonomik bölge sınırlarının belirlenmemiş olmasından ve Ege'deki ekonomik kaynaklardan faydalanamıyor olmaktan dolayı rahatsızdır.

Yunanistan İle Güven ve Güvenlik Arttırıcı Tedbirler;

Yunanistan için, AB üyesi olduktan sonra AB'yi arkasına alarak ve ABD'deki Rum lobisini de kullanarak Türkiye'yi itibarsızlaştırmak kolaylaştı. Buna mukabil, Türkiye 2000 yılının başında Yunanistan'a Ege'de bir güven ve güvenlik arttırıcı önlemler paketi sundu. 1980 ve 1990'lardaki gerilimlerde genelde Türkiye suçlu pozisyonunda oluyordu ve iki ülkenin de ekonomisi, özellikle turizm gelirleri yönünden sıkıntıya giriyordu. Bu önlemler sayesinde, her iki ülkenin de turizm gelirleri arttı. Artık Türkiye'ye 30 milyonun üzerinde turist geliyor. Eğer Ege'de güven arttırıcı önlemler çıkmamış olsaydı, bunlar belki de olmayacaktı. 57. Koalisyon Hükümeti zamanında, Ecevit'in Başbakan, Devlet Bahçeli ve Mesut Yılmaz'ın Başbakan Yardımcısı olduğu dönemde, koalisyon hükümetinin siyasi iradesi ile yol alındı. O proje esnasında ben, Genelkurmay'da Yunanistan Şube Müdürü'ydim. 10-11 Aralık 1999'da AB'nin Helsinki Zirvesi oldu. Burada, Yunanistan Türkiye'nin AB adaylığına yeşil ışık yaktı. Ancak, AB Türkiye'ye bir yükümlülük verdi. AB, Türkiye'ye 2004'e kadar komşularla ilişkilerini düzelt dedi. İşaret ettiği yer, Yunanistan ile Ege sorunlarının düzeltilmesi idi.

Genelkurmay'da değerli arkadaşlarımızla konuyu değerlendirdik. Yunanistan'da baba Papandreu işbaşından gitmişti. Oğul Papandreu (Yorgo) ise Dışişleri Bakanı idi. İsmail Cem'de Türkiye'nin Dışişleri Bakanı idi. Genelkurmay'da bir beyin fırtınası yaptık. Türkiye'nin Yunanistan'la sorunları çözmeye yönelik bir düşüncesi varsa, bunun önünde duran olmak istemiyorduk. Bunun kararını siyasi irade verir. Ancak biz Ege'deki sorunların Yunanistan ile bir çırpıda çözülemeyeceğini de biliyorduk. 2004'ün sonuna kadar bunların birini dahi çözmek mümkün olmayabilirdi.

O zaman, Soğuk Savaş dönemi sonrasında, Doğu-Batı ilişkilerini düzeltmek maksadıyla ortaya çıkan bir uygulama vardı. Güven ve güvenlik arttırıcı önlemler gündemdeydi. O zaman bir arkadaşımız, Ege'de bir barış taarruzu yapılmasını teklif etti. Akademi'de Mert Bayat hocadan kalan bir ifade idi. Ege'de güven arttırıcı önlemler fikri önem kazandı. O zaman, o beyin fırtınasından 8-9 madde çıkarttık. Bunları Dışişleri Bakanlığı'na, İçişleri Bakanlığı'na, Müsteşarlığa, kuvvet komutanlıklarına, Genelkurmay'ın diğer birimlerine göndererek, bunlarla ilgili görüşlerini ve varsa ilave görüş ve önerilerini istedik.

Bunları, 2000 yılının ocak ayında Genelkurmay'da yaptığımız toplantıda topladık. Sanıyorum, 8 tane madde bulduk. Dışişleri temsilcisi bir madde daha ekledi. 9 madde oldu. Bunları Dışişleri Bakanlığı'na gönderdik. Sonra Dışişleri bunu Yunan tarafına teklif etti.

Hiç unutmuyorum, 2000 yılının Ekim ayıydı. Dışişleri Bakanlığı'ndaki karşı masadaki diplomat, şu anda NATO Daimi Temsilcisi Büyükelçi Haydar Berk idi. Haydar Berk, "Yunan tarafı 10 ay sonra ilk defa cevap verdi, tekliflerimizin bazılarını kabul ettiler, ama onların da bir teklifleri var. Karşılıklı olarak kara mayınlarını temizleyelim diyorlar" dedi. Bende, hemen kabul etmemiz gerektiğini söyledim. Bizim tarafımızda zaten kara mayını yoktu. Ayrıca, 1999'da kara mayınları ile ilgili imzalanan OTTOWA Sözleşmesi'ni bizim de imzalamamız ve TBMM'den geçirmemiz sözkonusuydu.

Ege'de güven arttırıcı önlemler sonucunda, gerçekten Türkiye ver kurtul yapmadı. Ancak, bir gerilim de yaşanmadı. Gerçi, bir gerilim yaşanmayacağı da söylenemez. Ancak, 2004'ün sonuna kadar hiçbir problem de çözülemedi. Hatta, daha sonra 2002 yılının Nisan ayında iktidar olan AKP hükümeti, aradan 10 yılı aşkın bir zaman geçmesine rağmen, Yunanistan ile Türkiye arasındaki hiç bir soruna kalıcı bir çözüm getirememiştir.

Genelkurmay Yunanistan-Kıbrıs Dairesi'nde, Yunanistan Şube Müdürü olarak 1999-2001 döneminde görev yaptım. Amerikalılar bu dönemde, Bill Clinton başkanlığı bırakmadan önce, Türk-Yunan sorunlarını çözmek istiyordu. Clinton, özellikle 2. döneminde önemli gayretler göstermişti. Dayton anlaşması, Davos süreci, Arafat-İsrail uyuşmazlığı konusunda ilerleme sağladılar. Türkiye-Yunan sorunlarına da aktif olarak yaklaşmak istediler.

Ege Sorunları;

Türkiye'nin sorun olarak gördüğü pek çok konuya Yunanlar sorun olarak yaklaşmadılar. Egemenliği tartışmalı ada, adacık ve kayalıklar konusunu tartışmaya yanaşmıyorlar. Yunanistan'da hiçbir politikacı bu konuları Türkiye ile tartışmak istemez. Yunanistan kamuoyu, bu konularda çok fanatiktir. Ucundan biraz taviz verdikleri takdirde, kamuoyu o siyasi partiyi yok eder.

Kıta sahanlığı konusunda, 1976 Bern Mutabakatı halen geçerlidir. Hala, Ege'nin uluslararası sularında petrol ve doğalgaz araması ile minerel araması yapılamıyor. Bunu, Yunan Başbakanı Samaras'ın Birleşmiş Milletler Teşkilatı'na götürmeyi düşündüğü ifade ediliyor. Yunanistan bir ekonomik kriz içerisinde ve Ege'de deniz tabanında doğalgaz ve petrol var. Bunu çıkarmak istiyorlar.

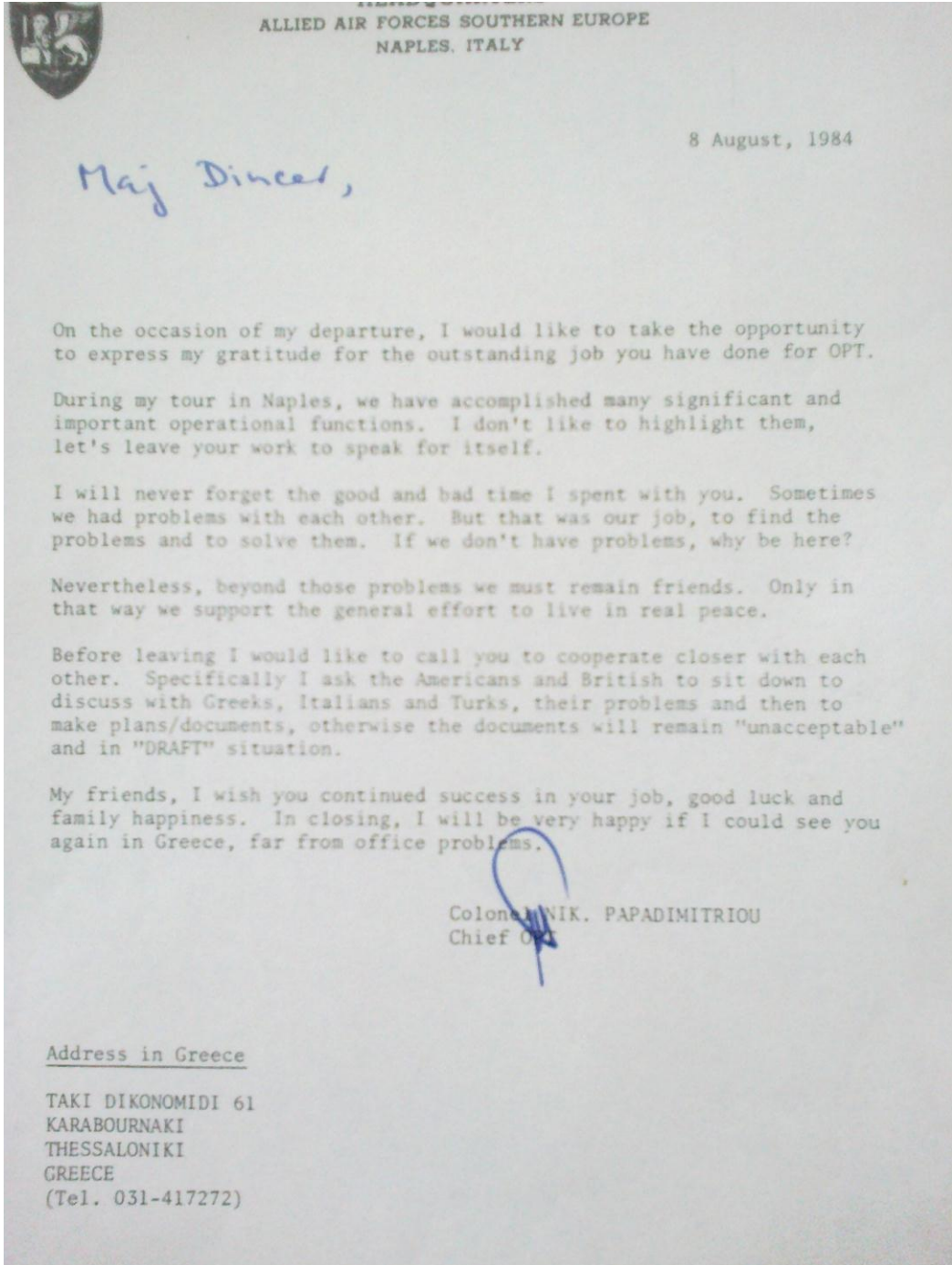
Ege kıta sahanlığı sorununu, Doğu Akdeniz ile birlikte düşünmek lazım. Hem Ege'de, hem de Doğu Akdeniz'de deniz sahalarının paylaşımı tam olarak yapılmış değil. Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkiler bundan dolayı yeni gerilimlere gebe olabilir.

24 Ocak 2013

Ankara

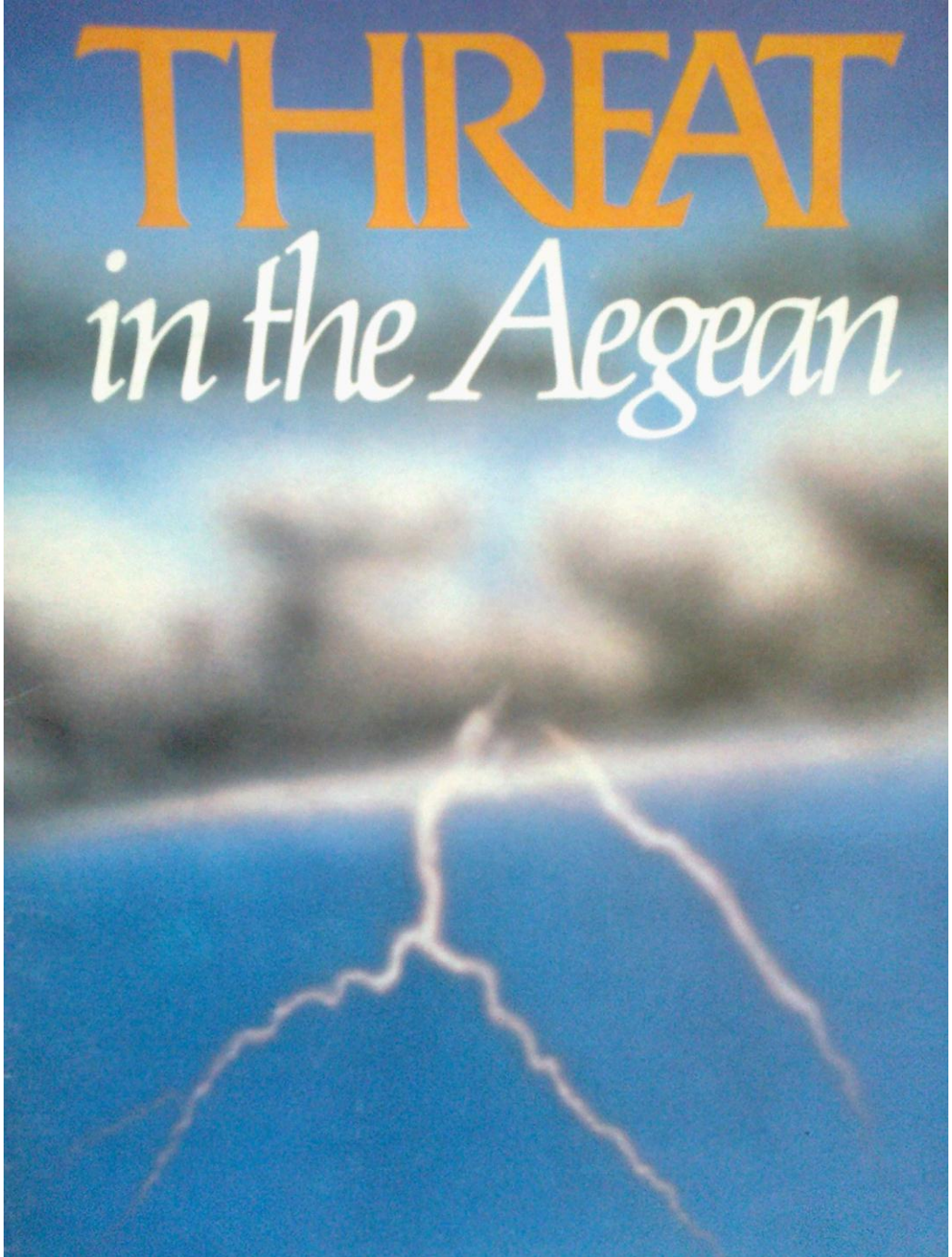
Ek 10:

**YUNAN ŞUBE MÜDÜRÜNÜN 08 AĞUSTOS 1984 TARİHLİ
AYRILIŞ YAZISI**



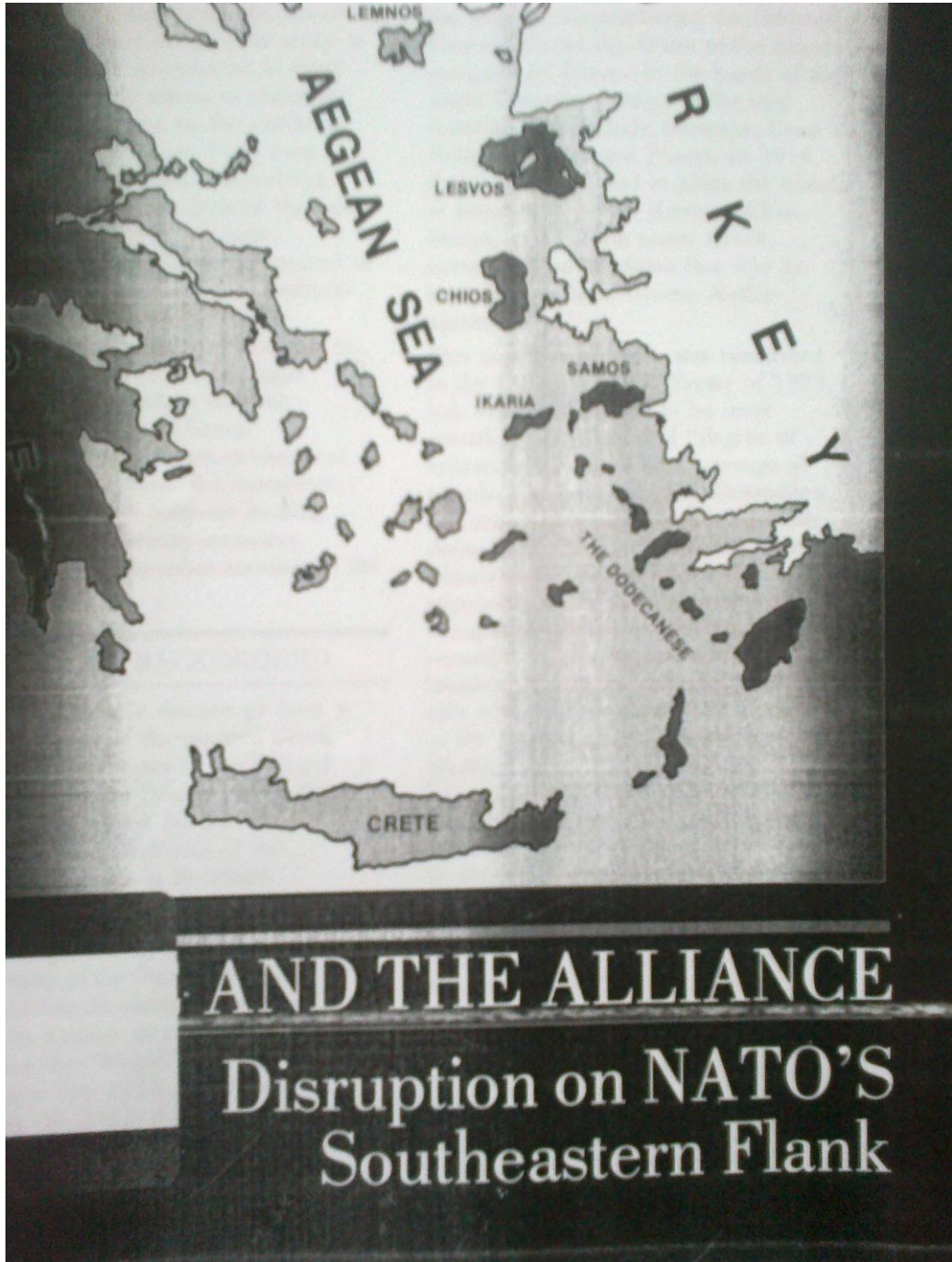
Ek 11:

THREAT IN THE AEGEAN (YUNAN BROŞÜRÜ)



Ek 12:

GREECE AND THE ALLIANCE (TÜRK BROŞÜRÜ)



Ek 13:

SPOTLIGHT (YUNAN PROPAGANDA GAZETESİ)



Spotlight

**AN
ANALYSIS
OF CURRENT
GREEK
AFFAIRS**

10
OCTOBER 15, 1984 30 DRS.

A FORTNIGHTLY PUBLICATION OF THE INSTITUTE FOR POLITICAL STUDIES,

DETERMINATION DISPLAYED

O's annual fall exercises on the Aegean Sea, codenamed "Display Determination" again was used by Turkey as another exercise to create more tensions in the area. The complete story is as follows:

September, the Greek government's spokesman in Athens, Maroudas had stated that the Alliance that if an exercise was carried out in the area, it would be "serious" and "codenamed" "Display Determination" again was used by Turkey as another exercise to create more tensions in the area. The complete story is as follows:

September, the Greek government's spokesman in Athens, Maroudas had stated that the Alliance that if an exercise was carried out in the area, it would be "serious" and "codenamed" "Display Determination" again was used by Turkey as another exercise to create more tensions in the area. The complete story is as follows:

ON A BRIGHT MONDAY MORNING - October the 8th - the early grape-cutters and fishermen of Lemnos were shaken by a deep roar in the sky.

Dropping their tools and nets they looked up to discover the first Turkish planes come from the East and then being whizz, loop and dash away above the steep roofs of this Greek island.

From 7 o'clock until the afternoon of October 8 this muscle-flexing show was staged many times. The planes, single or in formation up to four, flew sometimes so low that one could read the inscriptions on their wings. Then they would hover up as high as 22,000 feet and at least one entered the narrow air-corridor area reserved exclusively to civil aviation, codenamed "Green-18."

For Lemnos and its 16,000 inhabitants, that particular day, as it happened, was the anniversary of their liberation from the Turks. A celebration of some kind was to be held at Myrina, the island's tiny capital, the mayor had prepared a speech to deliver in the town square, and the Undersecretary of Defense, Anthony Drossoyannis, had come from Athens to this frontier island to watch the schoolboys parade and the local girls in their bright-colored



Map of the Aegean region showing the boundaries of the NOTAMS. The green line gives the limits of the area sought by Turkey, in implementation of the CEAC decision, which is confined to the boundaries of the Turkish FIR. The red line shows the area granted by Greece in accordance with the CEAC decision, which falls within the Greek FIR. The area shown in mauve is that illegally sought by Turkey and rejected by Greece and confirmed by NATO. In the box FC below is the area where "air defense episodes" had been planned and where the aircraft carrier AMERICA and other NATO vessels were stationed. American fighter planes took off from the AMERICA. Some of the contraventions and violations by US and Turkish aircraft are shown.

costumes dance to country music.

So the meaning of the Turkish air scare was all too clear, or at least so thought the Lemnians and, with them, all other Greeks.

Apart from the anniversary in Lemnos and the ominous Turkish overflights, the other point of consideration in that bright Mediterranean morning was that a big NATO exercise was developing in the Aegean Sea all around Lemnos, although to Greek understanding it was not supposed to include the island itself.

What followed must have been a matter of great concern for both Greeks and Turks, if not the Americans who supervised the maneuvers in the area.

NATO's regular fall exercise, this year called "Display Determination", had made a bad start, fueling again enmity between Athens and Ankara and encouraging in the Aegean a brazen defiance between Greeks and Turks which could only weaken the Alliance's S.E. flank even more.

Greece's response to the violations was to close an air-corridor passing over Lemnos and declare the area dangerous for international civil aviation for 48 hours - the remaining length of the exercises planned in that sector of the Aegean.

of exercise "Display Determination".

On September 27, 1984, COMARSOUTH responded by stating that the area of the exercise was that agreed upon in July during the meeting of CEAC. Turkey, however, insisted on not withdrawing its own NOTAM, which extend the limits of that area.

That is where things stood until October 8, 1984, when the Greek government decided that it could not

"Interceptor aircraft which entered area FC from Greek air space intercepted all serials in a professional manner provoking no incidents." (Americans participating in the exercise)

guarantee the safety of civilian aircraft flying on air-corridor "Green-18" and announced that the corridor would be closed for twenty-two hours. That is, during the period that a part of "Display Determination" would be taking place in or around that corridor. The Greek decision was prompted by the observation that a number of Turkish military aircraft had flown in and out of air-corridor "Green-18" without regard for the safety problems which it posed to civilian aviation.

Upon learning the Turkish Foreign Minister's statement on why Turkey had illegally issued its own NOTAM, which included part of Athens FIR, Greece addressed an urgent message to NATO's COMARSOUTH requesting clarification.

COMARSOUTH answered Greece's request at 2:00 in the morning of October 9, 1984. The NATO Commander's telegram

eventually, (Turkey has) published the necessary NOTAM (itself)

Coordination, was held on July 3, 1984, in Naples, Italy. During this meeting the area requested that a new NOTAM be issued by Greece for an area which exceeded that which NATO had requested

exercise authority in an area that was in the exclusive responsibility of the Greek authorities.

Ek 14:

SPECIAL REPORT, (TÜRK BİLGİ NOTU)

SPECIAL REPORT from AFSOUTH P

WEDNESDAY 28 NOVEMBER 1984

Distribution:

OCINC
COS
DCOS
INTAF
CPIO

(The following are stories that have appeared in Greek and Turkish press that concern the Alliance.)

"Thirty years of smooth relations concerning Limnos cannot be easily passed over."

Milliyet (Ankara) -- The problem of Limnos has reached a critical level. NATO military officials seem to have accepted and taken action over so-called Greek claims to militarize Aegean islands and to assign those forces under NATO commands. This is the main problem for Turkey in this matter.

It is unfortunate that NATO officials adopted and registered those forces which are based on Limnos island. It is not only natural, but a must for Turkey to stand against those pre-planned tricks.

NATO officials should not disregard those procedures which have been continuing for 30 years. It is not the responsibility of NATO to militarize or demilitarize the Aegean islands and it is also important for NATO to separate itself until the Limnos problem is solved through bilateral talks between Turkey and Greece. What we need from NATO is to respect the 30-year procedure that has been carried out and not to interpret international agreements. We believe that these agreements are clear enough; interpretations are not needed. These agreements call for the demilitarization of the Aegean islands, including Limnos.